

Kevser Suresi

Rahman Rahim Allah'ın Adıyla

Şüphesiz biz, sana Kevser'i verdik.

Şu hâlde Rabbin için namaz kıl ve tekbir
alırken, namazda ellerini boğazına kadar kaldır.
Doğrusu asıl soyu kesik olan, sana kin duyandır.

<https://t.me/caferilikcom>

www.caferilik.com

Hidayet Önderleri

İMAM MUSA KÂZİM

(ONA SELAM OLSUN)

9. cilt

Telif Komisyonu
(Dünya Ehl-i Beyt Kurultayı)

Çeviri:

Vahdettin İnce

Tashih & Tatbik:

Murtaza Turabî

Musa Güneş

KEVSER

Kevser Yayınları: **153**

Eserin Orijinal Adı:

A'lamu'l-Hidaye; Musa b. Cafer el-Kâzım
(aleyhi's-selâm)

Dizgi ve Mizanpaj:

Kevser Yayıncılık

Son Okur:

Kevser

Kapak Tasarım:

Kevser

Cilt:

Erdoğanlar Mücellit

Baskı:

Can Matbaacılık

1. Baskı: Mayıs 2009

ISBN 978-975-6640-67-7 (Takım No)

978-9944-709-37-8 (Cilt No)

Adres:

Kevser Basın Yayın Ltd. Şti.

Horhor Cad. Eren Apt. No: 78/3

Fatih – İSTANBUL

Tel: (0212) 534 35 28 Fax: 631 36 01

<https://t.me/caferilikcom>

www.caferilik.com

القرآن الكريم:

إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَ
يُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا.

Kur'ân-ı Kerim:

**Allah ancak siz Ehl-i Beyt'ten her türlü kötülüğü
uzak tutmak ve sizi tertemiz kılmak ister.**

(Ahzâb / 33)

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ):
إِنِّي تَارِكٌ فِيكُمْ الثَّقَلَيْنِ: كِتَابَ اللَّهِ، وَ عِزَّتِي أَهْلَ
بَيْتِي، مَا إِنْ تَمَسَّكْتُمْ بِهِمَا لَنْ تَضِلُّوا أَبَدًا، وَأَنْهُمَا لَنْ
يَفْتَرِقَا حَتَّى يَرِدَا عَلَيَّ الْحَوْضَ.

Hz. Resulullah (s.a.a):

Ben, sizin aranızda iki paha biçilmez emanet bırakıyorum: -Biri- Allah'ın kitabı ve -diğeri- itretim, Ehl-i Beyt'im. Bu ikisine sınıksız sarıldığınız müddetçe asla sapmazsınız. Bu ikisi Kevser havuzunun başında bana varıncaya kadar birbirinden ayrılmazlar.

(Sahih-i Müslim, c.7, s.122; Sünen-i Daremi, c. 2, s.432; Müsned-i Ahmed, c.4, s. 14, 17, 26, 59; c.4, s.466, 471; c.5, s.182; Müstedrek-i Hâkim, c.4, s.109, 148, 533 vs.)

TAKDİM

Rahman ve Rahim Allah'ın Adıyla

Son dönemde düşmanların tüm çabalarına rağmen modern cehaletten bitkin düşen ve evrensel adalete susamış olan dünya gözünü bir kez daha İslâm dinine, Şia kültürüne ve Ehl-i Beyt (a.s) Ekolü'ne dikmiş durumda. Bu durum, sevindirici olmakla beraber bilinçli insanların sorumluluğunu kat kat artıran, başta Hz. Resulullah (s.a.a) olmak üzere hidayet önderleri olan Ehl-i Beyt'i tanıtmanın ne denli zaruret hâline geldiğini gözler önüne seren bir faktördür aynı zamanda.

İşte bu nedenle, Ehl-i Beyt ve Muhammedî öz İslâm kültürünü yaymayı amaç edinen yayınevimiz bu doğrultuda yazar ve araştırmacıların araştırma eserlerine ve ilmî faaliyetlerine kucak açıyor ve kendisini bu yüce kültürün yayılması için çaba harcayan yazar ve mütercimlerin hizmetçisi biliyor.

Bu hususta Dünya Ehl-i Beyt Kurultayı'nın, Şia'nın düşünürlerinden oluşturduğu bir komisyon aracılığıyla hazırlattığı "**Hidayet Önderleri**" unvanıyla 14 ciltten oluşan dev çalışması şayan-ı teveccühtür.

Bu titiz çalışmada bir taraftan Müslümanlar arası vahdet ve birliğin zaruretinin bilinci hâkim iken, diğer taraftan akıcı bir üslûpla kaleme alınması, gerçeklerin, konusunda kaynak kitaplar esas alınarak tüm çıplaklığıyla ortaya konulmasına dikkat edilmiştir. Ehl-i Beyt öğretileriyle ilgili olarak

merkez konumunda olan "Dünya Ehl-i Beyt Kurultayı"ndan da ancak bu özellikleri haiz bir çalışma beklenirdi zaten.

Yayınevimizin, konusunda kaynak olacak 14 ciltlik bu dev eseri Türkçe'ye kazandırma yönünde birkaç yıldan beri çalışma başlattığı ve kısa aralıklarla okurlarına sunacağı haberini siz değerleri okurlarla paylaşmak isteriz.

Kitabın telifinde gösterilen titizlik, çeviri aşamasında da gözetildi. Güçlü çevirmenlerin akıcı çevirilerinden sonra aynen kaynak eserlerde olduğu gibi orijinal metni ile tatbik yapıldı. Tatbik aşamasında uzman kadrodan yararlanıldı. Bütün bu aşamalardan sonra yine uzman kardeşlerimiz ve ustalarımız tarafından bir kez daha gözden geçirildi.

Bu arada eserin hazırlanmasında emeği geçen bütün ustalara ve kardeşlerimize teşekkürü borç biliyoruz.

Kültürel cihad meydanında atılan bu küçük adımın, Mevla'mızın rızasını kazanmaya vesile olması ve Ehl-i Beyt öğretilerine susamış insanlara faydalı olması umuduyla...

KEVSER

ÖNSÖZ

Rahman ve Rahim Allah'ın Adıyla

Hamd, her şeyi yaratan ve ona yol gösteren Allah'a mahsustur. Salât ve selâm Allah'ın kulları için rehber olarak seçtiği önderler, özellikle peygamberlerin sonuncusu, elçilerin ve seçkin kulların efendisi Ebu'l-Kasım Muhammed Mustafa (s.a.a) ile onun mübarek ve tertemiz Ehl-i Beyt'inin üzerine olsun.

Yüce Allah insanı yarattı ve onu akıl ve irade unsurları ile donattı. İnsan aklı ile gerçeği görüp ortaya çıkarır ve onu batıldan ayırt eder. İrade ile de yararına gördüğü, amaçlarını ve hedeflerini gerçekleştireceğini düşündüğü şeyi seçer.

Yüce Allah, bu ayırt edici akli kulları için hüccet kıldı. Bu akıllara hidayet pınarından feyiz sunarak onları destekledi. Çünkü insana bilmediklerini öğreten, onu lâıyığı olduğu kemal yoluna yönlendiren, ona uğruna yaratıldığı ve gerçekleştirilmesi için dünyaya getirildiği amacı bildiren O'dur.

Kur'ân-ı Kerim bize ilâhî hidayetin kriterlerini, ufuklarını, gereklerini ve yollarını açık nasları ile belirtti.

Ayrıca bir yandan bu hidayetin sebeplerini açıklarken, öbür yandan onun meyvelerini ve sonuçlarını gözler önüne serdi.

Yüce Allah şöyle buyuruyor:

De ki, asıl hidayet Allah'ın hidayetidir.¹

1- En'âm, 71

Allah dilediği kimseleri doğru yola iletir.¹

Allah gerçeği söyler ve O doğru yola iletir.²

Kim Allah'a sarılırsa, o kesinlikle doğru yola iletilmiştir.³

De ki, Allah hakka iletir. Hakka ileten mi uyulmaya daha lâyıktır, yoksa başkasının kılavuzluğundan yararlanmadıkça kendisi doğru yolu bulamayan mı?⁴

Kendilerine bilgi verilenler, Rabbinden sana indirilen mesajın gerçek olduğunu, üstün iradeli ve hamde lâyıktır Allah'ın yoluna ilettiğini görürler.⁵

Allah'tan kaynaklanan bir yol gösterme olmaksızın keyfi arzusuna uyandan daha sapık kim olabilir?⁶

Buna göre hidayetın kaynağı yüce Allah'tır ve gerçek hidayet O'nun hidayetidir. İnsanı elinden tutup doğru yola ve sağlam gerçeğe ileten O'dur.

Bunlar ilmin desteklediği, bilginlerin idrak edip bütün varlıkları ile boyun eğdikleri gerçeklerdir.

Yüce Allah, insan fıtratını kemale ve cemale eğilimli bir yapıda yarattı. Sonra onu lâyıktır olduğu kemale yönlendirmekle ödüllendirdi ve ona kemale erdirecek yolu tanıma nimetini bağışladı. Bu yüzden yüce Allah; "**Ben cinleri ve insanları ancak bana ibadet etsinler diye yarattım.**"⁷ buyuruyor. Nasıl ibadet edileceği bilinmeden bu görev gerçekleştirilemeyeceği için bilmek ile ibadet etmek kemal zirvesine erdirecek tek yol ve yegâne amaç olmuştur.

1- Bakara, 213

2- Ahzâb, 4

3- Âl-i İmrân, 101

4- Yûnus, 35

5- Sebe', 6

6- Kasas, 50

7- Zâriyât, 56

Öte yandan insanın kemale doğru hareketinde itici etken olması için onu öfke ve hırs içgüdüleri ile donattığından dolayı, öfkenin ve hırsın ve bunlardan kaynaklanan ve bunların gerekleri olan arzu ve duyguların egemenliğinden kurtulmasından emin olunamaz. Bundan dolayı insan aklının ve diğer bilgi edinme yöntemlerinin yanı sıra sağlıklı algılamayı ve görmeyi garanti edecek araçlara da muhtaçtır. Bu araçlar sayesinde yüce Allah'ın ona yönelik hücceti tamamlanmış, hidayet nimeti kemale ermiş ve böylece serbest iradesiyle iyilik ya da kötülük yolunu seçmesini mümkün kılacak bütün sebeplere sahip olmuş olur.

Bundan dolayı ilâhî hidayet yasası, insan aklını desteklemeyi gerekli gördü. Bu destek ilâhî vahiy ve kulları doğru yola yöneltme sorumluluğunu üstlenmek üzere Allah tarafından seçilen hidayet önderleri aracılığı ile gerçekleşti. Bu destekleme ise, gerekli bilgileri ayrıntılı şekilde sunmak ve hayatın her alanında gerekli olan yönlendirmeleri yapmakla gerçekleşmiştir.

Tarihin başlangıcından itibaren bütün çağlar ve yüzyıllar boyunca peygamberler ile onların vasileri ilâhî hidayet meşalesini elden ele taşımışlardır. Yüce Allah kullarını hiçbir yerde, hiçbir zaman hidayete ileten bir hüccetsiz, doğru yolu gösteren bir mürşitsiz ve aydınlatıcı ışıksız bırakmamıştır. Aklın delillerini destekler nitelikteki vahiy nasları açıkça belirtiyor ki, yeryüzü yüce Allah'ın kullara hitap edecek hüccetinden yana boş kalmaz. Çünkü böyle bir boşluk insanlar tarafından yüce Allah'a karşı bahane ve gerekçe olarak kullanılabilir.

Buna göre hüccet kullardan önce, kullarla beraber ve kullardan sonra hep vardır. Öyle ki, eğer yeryüzünde sadece iki kişi kalsa, onlardan biri hüccet olur.

Kur'ân-ı Kerim bu ilkeyi şüpheye yer bırakmayacak şekilde şöyle vurguluyor:

Sen sadece bir uyarıcısın ve her kavmin bir yol göstericisi vardır.¹

Yüce Allah'ın nebileri, resulleri ve onların yol gösterici vasileri doğru yola yöneltme görevini bütün aşamaları ile üstlenirler. Bu aşamalar şu maddelerde özetlenebilir:

1- Vahyi tam bir şekilde almak ve ilâhî mesajı en ince ayrıntısına kadar kapsamak. Bu aşama elçiliği üstlenmek için tam bir hazırlığı gerektirir. Bundan dolayı elçilerle ilgili seçim, tamamı ile Allah'a ait bir iştir. Kur'ân-ı Kerim'de bu gerçek şöyle ifade edilir:

Allah elçilik görevini kime vereceğini daha iyi bilir.²

Allah elçilerinden dilediğini seçer.³

2- İlâhî mesajı insanlığa ve mesajın hitap ettiği kitleye ulaştırmak. Bu ulaştırma görevi, ulaştırma görevini, ulaştırmanın amaçlarını ve gereklerini bütün ayrıntıları ile kapsamada somutlaşan tam bir yeterliliğin yanı sıra yanlış yapmaktan ve sapmalardan korunmuş olmaya dayanır.

Yüce Allah bu ilkeyi şöyle ifade ediyor:

İnsanlar tek bir ümmet idi. Allah peygamberleri müjdeciler ve uyarıcılar olarak gönderdi. Onlarla beraber anlaşmazlığa düştükleri konularda insanlar arasında hüküm vermek üzere gerçeği içeren kitabı gönderdi.⁴

3- İlâhî risalete inanan bir ümmet oluşturmak ve bu ümmeti hidayete erdirici önderliği destekleyip güçlendirmeye hazırlamak. Bu hazırlığın amacı ilâhî risaletin amaçlarını gerçekleştirmek ve onun yasalarını hayata uygulamaktır. Kur'-

1- R'âd, 7

2- En'âm, 124

3- Âl-i İmrân, 179

4- Bakara, 213

ân-ı Kerim'in ayetleri bu görevi açık bir dille vurgularken tezkiye (arındırma) ve talim (öğretim) terimlerini kullanarak şöyle diyor:

Onları arındırıp yücelten, onlara kitabı ve hikmeti öğreten bir elçi gönderdi.¹

Tezkiye, insana lâıyk kemal doğrultusundaki eğitimidir. Bu eğitim, kemalin bütün unsurları ile donanmış, elverişli bir örneğin varlığını gerektirir. Nitekim yüce Allah şöyle bu-yuruyor:

Allah'ın Elçisi'nde sizin için güzel bir örnek vardır.²

4- İlâhî risaleti, onun için belirlenen süre boyunca bozulmadan, değışmeye ve kayba uğratmadan korumak. Bu görev de ilmî ve ruhsal yeterliliği gerektirir ki, buna "ismet" (yanılgıdan ve hatadan korunmuşluk) denir.

5- Manevî misyonun amaçlarını gerçekleştirmek, fertlerin vicdanlarında ve toplumların kurumlarında ahlâkî değerleri kökleştirmek için çalışmak. Bu da ancak ilâhî kriterleri yürürlüğe koymakla, ilâhî risaletin kriterleri uyarınca ümmetin işlerini yönetmeyi üstlenen siyasî bir yapı kurarak hanif dinin yasalarını topluma uygulamakla mümkündür. Bu yürütme görevi bilge bir yönetim kadrosu, üstün bir cesaret, büyük bir kararlılık, fertlerin psikolojileri ile toplumsal uygulamalarla, fikrî, siyasî ve sosyal akımlarla, yönetim, eğitim ve hayat tecrübeleri ile ilgili tam bir bilgiyi gerektirir.

Bunların hepsini evrensel bir dinî devleti yönetmeyi sağlayacak ilmî yeterlilikle özetleyebiliriz. Bu ilmî yeterliliğe dinî yönetimi her türlü sapmadan ve yanlış uygulamadan koruyacak ruhsal yeterlilikte ifadesini bulan "ismet" (yanılmadan ve hatadan korunmuşluk) sıfatını da eklemek gerekir.

1- Cuma, 2

2- Ahzâb, 21

Çünkü bu yönden bir yetersizlik hâlinde baş gösterebilecek olan sapmalar ve yanlışlıklar yönetimin ve ona uyan ümmetin takip ettiği yolda ilâhî risaletin amaçları ile çelişen olumsuz etkiler meydana getirebilir.

Tarih boyunca gelen peygamberler ile arkalarından gelen seçkin önderler özveriyi gerektiren hidayet yolunu izlediler, meşakkatli eğitim yolunda yürüdüler, ilâhî elçilik görevini yerine getirme yolunda her türlü zorluğa katlandılar, ilâhî elçilik hedeflerinin gerçekleşmesi yolunda kendini ilkelere ve inançlarına adanmış bir insanın feda edebileceği her şeylerini feda ettiler. Bir an bile geri çekilmediler, göz açıp kapatacak bir süre kadar bile yerlerinde saymadılar.

Yüce Allah onların yüzyıllar boyu süren kesintisiz gayretlerini ve cihatlarını peygamberlerin sonuncusu olan Abdullah oğlu Muhammed'in (s.a.a) peygamberliği ile taçlandırdı, büyük emaneti ve bütün aşamaları ile hidayet sorumluluğunu ona yükledi, ondan bu emanetin hedeflerini gerçekleştirmesini istedi. Bu en büyük peygamber, bu sarp ve dikenli yolda müthiş adımlar attı, köklü değişimlere yol açan davetler ve inkılâpçı hareketler alanında son derece kısa sürede mümkün olan en büyük başarıyı gerçekleştirdi. Yirmi yıl kadar süren geceli gündüzlü çabalarının ve cihadının başlıca kazanımları şu maddelerde özetlenebilir:

1- İnsanlığa süreklilik ve kalıcılık unsurlarını içeren eksiksiz bir ilâhî mesaj sunmak.

2- Bu mesajı yozlaşmadan ve sapmadan koruyan unsurlarla donatmak.

3- İlke olarak İslâm'a, önder olarak Peygamberimize ve hayat yasası olarak şeriata inanan bir ümmet oluşturmak.

4- İslâm sancağını taşıyan ve ilâhî şeriati uygulayan bir siyasî yapı, bir İslâm devleti kurmak.

5- Peygamberimizin önderliğinde örneğini bulan hikmetli ilâhî önderliğin aydınlık saçı yüzünü sunmak.

Bu ilâhî risalet ve görevin hedeflerini eksiksiz bir şekilde gerçekleştirmek için şunlar zarurîdir:

a) Bu ilâhî risaletin uygulamasını ve onu yozlaştırıp yıkmak için sürekli fırsat kollayan komplolardan korumayı garanti edecek yeterlilikte bir önderliğin devamlı şekilde var olması.

b) İlmî ve psikolojik bakımdan yeterli bir eğitimin eli ile verilecek sağlıklı bir eğitimin nesiller boyunca sürmesi, bu yeterli eğitiminin ahlâkta ve davranışta Peygamberimiz gibi örnek olması, ilâhî risaleti bütün yönleri ile kapsayıp bütün davranışlarında ve tutumlarında somutlaştırması.

Bundan dolayı Peygamberimiz (s.a.a) ilâhî bir plân gereğince Ehl-i Beyt'ine mensup bazı seçkinleri bu görev için hazırlamakla ve bu seçkinlerin isimlerini ve fonksiyonlarını açıkça belirtmekle yükümlü kılındı.

Bu seçkin önderler, Peygamberimizin (s.a.a) başlattığı büyük hareketin ve kıyamete kadar hüküm sürecek olan ilâhî hidayetin dizginlerini yüce Allah'ın emri ile teslim alacaklar, yüce Allah'ın ebedîlik bahşettiği ilâhî risaleti cahillerin bozmalarından ve hainlerin tuzaklarından koruyacaklar, yüzyıllar boyunca ve dünya durdukça kriterlerini açıklamayı, sınırlarını ve hazinelerini gözler önüne sermeyi üstlendikleri mübarek şeriatın değerleri ve kavramları uyarınca nesilleri eğiteceklerdi.

Bu ilâhî plân, Resulullah'ın (s.a.a) sözlerinde şöyle somutlaşıyor:

Ben size iki değerli emanet bırakıyorum. Bunlara sarıldığınız takdirde kesinlikle sapıtmazsınız. Bunlar Allah'ın kitabı ile benim Ehl-i Beyt'imdir. Bunlar Havuz'da yanıma gelinceye kadar birbirlerinden asla ayrılmayacaklardır.

Ehl-i Beyt İmamları (hepsine Allah'ın selâmı olsun) Peygamberimizin (s.a.a) Allah'ın emri ile kendinden sonra üm-

metin önderliğini üstlenmek üzere tanıttığı en hayırlı kimse-lerdir.

On İki Ehl-i Beyt İmamı'nın hayat çizgisi, Hz. Peygam-ber (s.a.a) döneminden sonraki İslâm'ın gerçek çizgisini yan-sıtır. Onların hayatlarını kapsamlı biçimde incelemek, köklü İslâm hareketinin kapsamlı bir portresini gözlerimiz önüne sürer. O İslâm hareketi ki, Peygamberimizin (s.a.a) vefatının arkasından ateşli enerjisi zayıflamaya yüz tuttu, ama sonra ümmetin derinliklerinde içten içe yol almaya başladı. Bu sü-reçte Masum İmamlar (Allah'ın selâmı hepsine olsun) üm-meti bilinçlendirmeye, ümmetin enerjisini Peygamberimizin (s.a.a) kutsal devrimini kavrama doğrultusunda harekete geçirmeye çalıştılar. Fakat yönetimin ve ümmetin tutumları-na egemen olan evrensel yasaların müsaade ettiği ölçüde i-lerleyebildiler.

Bu râşid imamların hayatlarında dikkat çeken ortak öz-zellikler şunlar oldu: Peygamberimizin (s.a.a) açtığı çığır ısı-rarla izlediler. Ümmet, teveccühünü onlara yönelterek on-larla kaynaştı, onları **Hidayet Önderleri** ve müminlerin yo-lunu aydınlatan yıldızlar olarak benimsedi. Onlar Allah'a ve O'nun rızasına ulaştırın kılavuzlar, Allah'ın emrinde karar bulanlar, Allah sevgisinde kemale erenler, Allah özleminin ateşinde eriyenler, imrenilen insanî kemalin zirvelerine yö-nelik tırmanışta birbirleri ile yarışanlardır.

Onların hayatı cihadın, sabırla Allah'a itaat etmenin, za-limlerden gelen cefaya tahammül etmenin çeşitli örnekleri ile doludur. Öyle ki, yüce Allah'ın hükümlerini yürürlüğe koyma uğrındaki kararlı direnişin en üstün örnekleri oldu-lar. Bu direnişin arkasından onurlu şehitliği, onursuz hayata tercih ederek yüce bir mücadelenin ve büyük bir cihadın ar-kasından Allah'a kavuşma başarısını elde ettiler. Tarihçiler ve yazarlar, bu İmamların hayatlarını her açıdan ele alıp tam anlamı ile incelediklerini iddia edemezler. Bundan dolayı

bizim bu girişimimiz onların hayatlarından bazı kesitler; kişilikleri, davranışları ve tutumları hakkında tarihçilerin kaydettikleri ve araştırma kaynaklarında bulabildiğimiz bazı alıntılarını sunmaktan ibarettir. Yüce Allah'ın bu çalışmamızı faydalı kılmasını umarız. Hiç şüphesiz başarının sahibi O'dur.

Ehl-i Beyt hareketi hakkındaki bu incelememiz, İslâm Peygamberi ve elçilerin sonuncusu Abdullah oğlu Muhammed Mustafa (s.a.a) ile başlayıp, vasilerin sonuncusu ve beklenen Mehdi Muhammed b. Hasan Askerî ile son buluyor. Yüce Allah onun ortaya çıkışını çabuklaştırsın ve yeryüzünü adaleti ile aydınlatsın.

Bu kitap, Resulullah'tan (s.a.a) sonra Ehl-i Beyt İmamları'nın yedincisi ve Masum Hidayet Önderleri'nin dokuzuncusu olan İmam Musa Kâzım'ın hayatını incelemeye ayrıldı. İmam Musa Kâzım (a.s); ilim, hidayet, amel ve eğitim alanlarında Hz. Peygamber'in (s.a.a) üstün kemallerini tüm boyutları ile somutlaştırdı. Onun yoğun kültürel faaliyetleri sonucu Ehl-i Beyt Medresesi daha da bir genişledi, bu ekolün öğretileri aydınlandı ve meyveleri yeşermeye başladı; bu dönemde bile biz o çalışmaların nurundan faydalanmaktayız.

Bu kutsal projenin gerçekleştirilip gün ışığına çıkarılması için yoğun gayretleri ile katkıda bulunan bütün kardeşlerimize, özellikle Seyyid Munzir Hakîm'in denetiminde çalışan yazarlar kurulunun üyelerine şükranlarımızı sunuyoruz.

Son sözümüz bizi bu kutsal projeyi gerçekleştirmeye muvaffak eden yüce Allah'a dua ve şükürlerimizi sunmak olacaktır. O, kâfidir ve ne güzel yardımcıdır.

Dünya Ehl-i Beyt Kurultayı

Birinci Bölüm

- İmam Musa Kâzım'ın (a.s) Hayatına Kısa Bir Bakış
  - İmam Musa Kâzım'ın (a.s) Kişiliğinden İzlenimler
  - İmam Musa Kâzım'ın (a.s) Kişiliğinden Görünümler
-

İMAM MUSA KÂZİM'İN HAYATINA KISA BİR BAKIŞ

Öfkesine yutkunan (Kâzım) ismiyle tanınan İmam Musa b. Cafer (a.s), Müslümanların Resulullah'tan (s.a.a) sonraki imamlarının yedincisi, İslâm dünyasının rabbanî hidayet önderlerinden ve insanlık dünyasının irfan ve marifet güneşlerinden biridir. Ki görkem ve nuruyla hâlâ varlık âlemini aydınlatmaktadır.

Hiç kuşkusuz o, Resul-i Ekrem'in (s.a.a) Kur'ân'la birlikte anıp eşdeğer saydığı, akıl sahipleri için önder olarak nitelendirdiği, kurtuluş gemisi, kulların güvencesi ve memleketlerin dayanağı olarak tasvir ettiği temiz bir nesildendir.

İmam Kâzım (a.s) ulu Nebevî çınarının bir dalı, görkemli Alevî ağacın olgun bir meyvesi, Resul ilminin bir durağı, vahiy ile iman kapılarından ve Allah'ın ilim madenlerinden biridir.

İmam Musa b. Cafer (a.s), hicrî 128 tarihinde, Emevî döneminin sonunda dünyaya geldi ve Nebevî hilafet adıyla İslâm topraklarında fesat çıkaran bu ailenin çöküş günlerine tanık oldu.

Aynı şekilde, "Âl-i Muhammed'den Rız Olunan" sloganı altında gerçek çehrelerini gizleyip insanları aldatan ve bu yolla İslâm âleminin önderlik makamını işgal eden Abbâsî yönetiminin kuruluş günlerini de gördü.

Mübarek ömrünün iki dönemini babası İmam Cafer Sadık'ın (a.s) himayesinde yaşadı. Kerem sahibi babasının

ilimlerinin ve rabbanî medresesinin gölgesinde büyüdü. O ilim ve medrese ki, İslâm âlemini, daha doğrusu bütün insanlık âlemini aydınlatıcı bir etkinliğe sahipti.

Dolayısıyla İmam Musa Kâzım (a.s) es-Seffah'ın ve hicrî 148. yılının şevval ayının yirmi beşince gününde babasını öldüren el-Mansur'un yönetimlerine tanık oldu. Böylece babası İmam Cafer Sadık'tan (a.s) sonra çok zor bir dönemde, hayatından endişe edilen bir ortamda imamet makamına geldi.

İmam Cafer Sadık (a.s), ilâhî risalet hareketinin en zor siyasi koşullarda bile devam etmesi için oğlu Musa'nın korunmasına yönelik tüm tedbirleri almıştı. Böylece İmam Musa Kâzım (a.s) da hidayet misyonunu en güzel şekilde yerine getirdiği 30 yıl boyunca bu görkemli ulu ağacın meyvelerinin olgunlaşması için her türlü çabayı sarf etti. Bu bakımdan Abbasî halifelerinden el-Mehdi ile Harun Reşid zamanlarında nispî bir özgürlük ortamına kavuşmuştu.

İmam Musa Kâzım'ın (a.s) Abbasî yönetimi altında geçen mübarek ömrünün üç döneminde, Abbasîler henüz güçlenmemiş ve şiddete başvurmamışlardı. Ama ömrünün sonuna doğru ağır baskılara maruz kaldı. Öyle ki hem Emevîler zamanında, hem de Harun Reşid'den önceki Abbasî halifeler zamanında Allah ve Resulü adına hükmeden sultanların yordakçıları tarafından Allah yolunda öldürülünceye kadar sürekli hapse atılma ve suikast girişimlerine maruz kalma bakımından, ondan önceki Ehl-i Beyt İmamları'ndan çok azı bu tür baskılara tanık olmuştu.

Rivayet edilir ki, Harun Reşid, Resulullah'a (s.a.a) oğlu Musa b. Cafer'in yakalanmasından dolayı hitapta bulunmuş ve onun ümmet arasındaki varlığının ayrılığa sebep olduğunu ileri sürerek özür dilemiştir... İşte bu yöneticiler Müslümanlara, hatta onların İmamlarına bu şekilde tahakküm etmiştir... Hepimiz Allah'tanız ve hepimiz O'na dönücüleriz.

Hiç kuşkusuz İmam Musa Kâzım (a.s), dedesi Resulullah'ın (s.a.a) ve masum ataları Emirü'l-Müminin Ali, Hasan, Hüseyin, Ali, Muhammed ve Cafer'in (selâm üzerlerine olsun) yolunu izledi, onların hareket metodunu takip etti. Onlar gibi ilâhî risalete dair işlerle ilgilendi, onu zayi olma ve tahrif olma tehlikelerinden korudu. Ümmetin çöküşten ve dağılmaktan kurtulması için yoğun bir çaba sarf etti. Zalimlere karşı çetin bir mücadeleye girişti. Yöneticilerin zulüm ve istibdadı sürdürmelerini önlemek amacıyla marufu/iyiliği emredenlerle münkeri nehyedenleri/kötülükten sakındıranları destekledi.

İmam Musa Kâzım'ın (a.s) âlimler ve öğrencilerle dolup taşan ilim medresesi, İslâm açısından kültür ve medeniyet alanında (başkalarına karşı) meydan okuyordu. Bu medrese, İslâm toplumunu etkilemeye başlayan yabancı kültürlerin karşısında duruyordu, büyük âlimler ve müçtehitler yetiştiriyor, İslâmî ve insanî ilimlere dair eğitsel metodun belirginleşmesini sağlıyordu.

İmam Musa Kâzım'ın (a.s) eğitsel faaliyetleri ve düzenlemeleri, salih cemaate yönelik yüksek ilgisini sergiliyordu. Bu bağlamda, parlak ve bilinçli öncüler idaresindeki İslâm ümmetinin geleceğinin temellerini atıyordu. Kuşkusuz İmam'ın (a.s) yetiştirdiği bu öncüler, Ehl-i Beyt irfanıyla ve o dönemdeki medreselerin üstüne çıkan Ehl-i Beyt medresesinin ilmiyle imar edilmiş o altın çağın mirasını koruyup bize aktarmışlardır. Öyle ki bu miras günbegün parlamış, gelişmiş ve bugünkü görkemli hâlini almıştır.

İmam Musa (a.s) çak halim ve ağırbaşlı olduğu için öfkesini yutkunan anlamında "Kâzım" ismiyle tanınmıştır. "el-Abid" (çok ibadet eden), "et-Taki" (takva sahibi) ve "Babu'l-Havaic" (Allah'a muhtaç olanların kapısı) olarak da isimlendirilmiştir. Rabbanî faaliyetler üzerinde yoğunlaştığı için Abbasîlerin baskı ve şiddet esaslı politikalarına teslim ol-

muyordu. Çünkü içinde bulunduğu durum, onun İslâmî risaleti ve devleti yıkılmaktan korumasını, ümmetin kimliğini gerçekleştirmesini ve günbegün artarak devam eden tehditlere karşı salih cemaati korumasını gerektiriyordu.

Bu büyük İmam (a.s), sürekli risalet ve akide çizgisi üzerinde direnmiş, sebat ederek mücadele etmiştir. Bu uğurda hiçbir kınayanın kınamasından korkmamıştır. Hicrî 183 veya 184 senesinin recep ayının yirmi beşinci gününde zehirlenerek şehit edildiği güne kadar sahip olduğu her şeyi ve hayatını Allah yolunda, Allah sözünün, dedesi Muhammed Mustafa'nın (s.a.a) dininin yücelmesi için harcamıştır.

Doğduğu gün, Allah yolunda cihat ettiği gün, şehit edildiği gün ve tekrar diriltileceği gün selâm olsun ona!

İMAM MUSA KÂZİM'IN KİŞİLİĞİNDEN İZLENİMLER

Bütün Müslümanlar, -anlayışlarının ve mezheplerinin farklılığına rağmen- Ehl-i Beyt İmamları'nın (üzerlerine selâm solun) üstünlükleri, herkesten daha bilgili oluşları, makamlarının yüceliği, derecelerinin yüksekliği, özlerinin kutsallığı ve Resul-i Erkem'e (s.a.a) yakınlıkları hususunda görüş birliği içindedirler. Öyle ki onlar hakkında kitap yazmak, Resulullah'ın (s.a.a) onlarla ilgili hadislerini aktarmak, onların hayatlarını anlatmak, ahlâklarını gözler önüne sermek, onlardan sadır olan hikmet ve ilmi zikretmek hususunda adeta bir yarış içine girmişlerdir.

Bunda şaşılacak bir şey yok. Çünkü Resulullah (s.a.a) Sekaleyn Hadisi'nde olduğu gibi, onları Allah'ın kitabına eşdeğer olarak nitelendirmiştir. Onları Nuh'un (a.s) gemisine benzetmiştir. O gemiye binen kurtulur, binmeyen ise boğulup gider. Onları, girenin emniyette olduğu kurtuluş ka-pısı olarak vasfetmiştir.

Bunun gibi onların faziletlerini açıklayan, makamlarının yüceliğine dikkat çeken ve Peygamberimizden (s.a.a) nakledilen daha nice hadis vardır.

Aşağıda, İmam Musa Kâzım'la (a.s) aynı dönemde veya bir sonraki dönemde yaşayan bazı şahsiyetlerin ona ilişkin izlenimlerini sunuyoruz:

1- İmam Cafer Sadık (a.s) onunla ilgili olarak şöyle bu-yurmuştur:

Onda hikmetlerin ilmi, anlama kabiliyeti, cömertlik ve insanların dinleri açısından ihtilaf ettikleri hususlarla ilgili ihtiyaç duydukları marifet vardır. O, güzel ahlaklı biridir; iyi bir sığınaktır. O, yüce Allah'ın kapılarından bir kapıdır.¹

2- Harun Reşid, kendisine İmam Musa Kâzım'ı (a.s) so-
ran oğlu el-Me'mun'a şu karşılığı verir:

Bu, insanların imamıdır, Allah'ın kulları arasında-
ki hücceti, kullarının başındaki halifesidir.²

Harun Reşid, oğluna şunları da söylüyor:

Ey oğlum! Bu, peygamberler ilminin vârisidir. Bu,
Musa b. Cafer'dir. Eğer doğru bilgiyi öğrenmek isti-
yorsan, bunun yanındadır.³

3- Abbasî halifesi el-Me'mun onu anlatırken şunları söy-
lüyor:

Çok ibadet etmekten bitkin düşmüştü; adeta eri-
mişti. Çok secde etmekten dolayı, yüzünde ve bur-
nunda apaçık izler meydana gelmişti.⁴

4- İsa b. Cafer, Harun Reşid'e şöyle yazıyor:

Bu Musa b. Cafer işi çok uzadı. Zindanında uzun
süredir kalıyor. Ben onu kaç kere denedim. Bu süre
zarfında onu sürekli gözetim altında tuttum. Bir an
bile ibadete ara verdiğini görmedim. Dua ederken,
sözlerini duyacak kimseler görevlendirdim. Ne sana,
ne bana beddua ettiğini, ne de bizim hakkımızda kötü
bir söz söylediğini duydum. Sadece kendisi için ba-
ğışlanma ve rahmet diliyordu. Eğer onu benden alıp
götürecek birini gönderirsen, sen bilirsin. Aksi tak-

1- Biharu'l-Envar, 48/12, Uyunu Ahbari'r-Rıza'dan (a.s) naklen.

2- Eimmetuna, 2/65, A'yanu's-Şia'dan naklen.

3- el-Emali, Şeyh Saduk, s.307; el-Menakıb, 4/310.

4- el-Envaru'l-Behiye, s.193, Uyunu Ahbari'r-Rıza (a.s), 1/88, ha-
dis: 11, bab: 7'den naklen.

dirde onu serbest bırakacağım. Çünkü onun zindanda olması bana artık ağır geliyor.¹

5- Hanbelî mezhebinin ileri gelenlerinden Ebu Ali el-Hallal şunları söylüyor:

Başıma çok önemli bir iş geldiğinde, Musa b. Cafer'in mezarına gider ona tevessül ederdim. Mutlaka yüce Allah istediğim şeyin gerçekleşmesini kolaylaştırırdı.²

6- Ebu Hatem diyor ki:

Güvenilir ve doğru sözlüydü. Müslümanların imamlarının imamıydı.³

7- Hatib el-Bağdadî onun hakkında şunları söylüyor:

Kerem sahibi cömert biriydi. Bazen bir adam gelir, onu rahatsız ederdi. O da arkasından içinde bin dinar bulunan bir kese ona gönderirdi. Yine içinde üç yüz, dört yüz, iki yüz dinar bulunan keseler hazırlar, sonra onu Medine'de dağıtırdı. Musa b. Cafer'in kesesi bir adama ulaştı mı artık o adamın ihtiyacı kalmazdı.⁴

8- İbn Sabbağ el-Malikî anlatıyor ki:

Onun açık menkıbeleri ve kerametlerine, göz kamaştırıcı faziletleri ve sıfatlarına gelince; şeref kubbesinin zirvesine, en uç noktasına çıkmış; meziyetlerin doruklarına, yukarılarına yükselmiş olması bu özelliklerinin en güzel şahididir. Bütün efendiler onun heybeti karşısında eğilir, zelil olurdu. Ululuk meziyetlerine hükmetmiş ve onların en berraklarını seçip çıkarmıştı...⁵

1- el-Menakıb, İbn Şehraşub, 4/352.

2- Tarihu Bağdad, 1/120.

3- Tehzibu't-Tehzib, 10/240.

4- Tarihu Bağdad, 13/27; Mekatilu't-Talibiyyin, s.499.

5- el-Fusulu'l-Muhimme, s.217; Keşfu'l-Gumme, 3/46.

9- Sibt b. el-Cevzî diyor ki:

Musa b. Cafer b. Muhammed b. Ali b. Hüseyin b. Ali b. Ebu Talib (a.s); el-Kâzım (öfkesini yutkunan), el-Me'mun (Güvenilen), et-Tayyib (Temiz), es-Seyyid (Efendi) lakaplarıyla bilinirdi. Künyesi Ebu'l-Hasan'dır. Çok ibadet ettiği, sürekli ibadetle meşgul olduğu, geceleri namaza kalktığı için "el-Abdu's-Salih (Salih Kul)" olarak da isimlendirilirdi.¹

10- Kemaluddin Muhammed b. Talha eş-Şafiî şunları söylüyor:

O çok değerli bir imamdır. Önemli bir şahsiyettir. Büyük bir müçtehittir. Sürekli ceht ederdi. İbadetiyle meşhurdu. Durmadan Allah'a ibadet ederdi. Keramet sahibi olmakla şöhret bulmuştu. Geceleri secde ve kıyam hâlinde geçirirdi. Gündüzlerini de sadaka dağıtmak ve oruç tutmakla tamamlardı. O kadar ağırbaşlı, kendisine saldıranların kabahatlerini görmezlikten gelirdi ki "el-Kâzım" (öfkesini yutkunan) olarak isimlendirilmiştir. Kendisine kötülük edene iyilikle karşılık verirdi. Aleyhine suç işleyenlere affetmekle mukabelede bulunurdu. Çok ibadet ettiği için "el-Abdu's-Salih (Salih Kul)" diye anılırdı. Irak'ta ona, "Babu'l-Havic İla'llah (Allah'a Muhtaç Olanların Kapısı)" adını vermişlerdi. Çünkü onu vesile ederek dua edenler, yüce Allah'tan istediklerine kavuşurlardı. Gösterdiği kerametler, akılları hayretler içinde bırakırdı. Bütün bunlar, onun Allah katında sıdk makamı olduğunu ve her zaman da olacağını gösteriyor.²

11- Ahmed b. Yusuf ed-Dımaşki el-Karmanî anlatıyor:

O, değeri büyük bir imamdır. Biriciktir, hüccettir. Gecelerini kıyamda uykusuz geçirir, gündüzleri ise

---

1- Tezkiretu'l-Havas, s.312.

2- Metalibu's-Suul, s.83.

oruç tutardı. Akıl almaz ağırbaşlılığı, hilmi ve kendisine haksızlık edenleri hoş görmesi yüzünden "el-Kâzım" (öfkesini yutkunan) olarak isimlendirilmiştir. Iraklılar ona "Babu'l-Havaic (Allah'a Muhtaç Olanların Kapısı)" derler. Çünkü ona tevessül eden birinin Allah dergâhından eli boş döndüğü asla görülmemiştir... Göz kamaştırıcı kerametler göstermiş, çok parlak menkıbeleri vardır. Şeref zirvesinin en uç noktasına yükselmiş, meziyetlerin doruklarına ve en yüksek yerine yücelmiştir.¹

12- Muhammed b. Ahmed ez-Zehebî anlatıyor:

Musa hakîmlerin en soylusuydu, Allah'ın takva sahibi kullarından biriydi. Bağdat'ta kabri meşhurdur. Seksen üç senesinde elli beş yaşında vefat etmiştir.²

13- İbn Sai anlatıyor:

İmam Kâzım, çok büyük bir şahsiyet ve muazzam bir övünç sahibidir. Geceleri çokça ibadet maksadıyla uyanırdı. Durmadan ceht ederdi. Birçok kerameti görülmüştür. İbadetiyle meşhurdu. İbadetlerini yerine getirmeye özen gösterirdi. Gecelerini secde ve kıyamla geçirir, gündüzlerini de sadaka dağıtmak ve oruç tutmakla tamamlardı.³

14- Abdu'l-Mümin Şeblencî anlatıyor:

Musa b. Kâzım (Allah ondan razı olsun) zamanının en abidi, en âlimi, en eli açığı, en şerefliyi. Medine yoksullarını araştırıyor, geceleri evlerine dirhem ve dinar götürürdü. Nafakaları da öyle dağıtırdı. Fakirler bu yardımların kimin tarafından kendilerine ulaştırıldığını bilmezlerdi. Ancak onun vefatından son-

---

1- Ahbaru'd-Duvel, s.112.

2- Mizanu'l-İ'tidal, 3/209.

3- Muhtasaru Tarihi'l-Hulefa, s.39.

ra bunu anlayabildiler. En çok yaptığı dualardan biri şuydu: *"Allah'ım! Senden ölüm esnasında rahatlık ve hesap sırasında af istiyorum."*¹

15- Abdu'l-Vahhab Şa'ranî anlatıyor:

On İki İmam'dan biridir. Cafer b. Muhammed b. Ali b. Hüseyin b. Ali b. Ebu Talib (Allah hepsinden razı olsun) oğludur. Künyesi, el-Abdu's-Salih (Salih Kul) idi; çok ibadet ettiği, daima ceht içinde olduğu ve geceleri kıyamla geçirdiği için. Eğer birinden eziyet görse, ona para gönderirdi.²

16- Abdullah Şebravi eş-Şafî şöyle diyor:

İleri gelen cömert şahsiyetlerden biriydi. Babası Cafer onu çok severdi. Ona, "Musa'yı ne çok seviyorsun?" diye sorulduğunda, şu cevabı verirdi: *"Ondan başka çocuğumun olmamasını isterdim. Ta ki hiç kimse ona yönelik sevgime ortak olmasın."*

Sonra ravi, İmam'dan (a.s) söz ediyor, onun bazı sözlerini nakletmeye devam ediyor.³

17- Muhammed Hace el-Buharî şöyle diyor:

Ehl-i Beyt İmamları'ndan biri de, Ebu'l-Hasan Musa el-Kâzım b. Cafer es-Sadık'tır. Allah ikisinden de razı olsun. Salih, abit, cömert, ağırbaşlı, çok değerli, ilmi geniş biriydi. "el-Abdu's-Salih (Salih Kul)" olarak isimlendirilirdi. Her gün güneşin doğup yücelişinden zeval vaktine kadar Allah için secdeye kapanır ve secdede kalırdı.

Bir gün kendisine eziyet eden bir adama içinde bin dinar bulunan bir kese gönderdi.

Abbasî halifesi Mehdi b. Mansur onu Medine'den Bağdat'a çağırdı ve orada hapse attı. Mehdi, rüyasın-

1- Nuru'l-Ebsar, s.218.

2- el-Kâmil Fi't-Tarih, 6/164; Tezkiretu'l-Havas, s.348.

3- el-İthaf bi-Hubbi'l-Eşraf, s.54.

da Ali'yi (kerremallahu vechehu) gördü. Ona şöyle diyordu: *"Ey Mehdi! İş başına gelecek olsanız, değil mi ki, sizden (ancak) yeryüzünde bozgunculuk yapmanız ve akrabalık bağlarınızı kesmeniz beklenir?"*¹ Bunun üzerine Mehdi onu serbest bıraktı..."²

18- Muhammed Emin es-Suveydî anlatıyor:

O çok değerli bir imamdır. Çok hayırlar işlemiştir. Geceleri kalkar ibadet ederdi. Gündüzleri ise oruç tutardı. Kendisine eziyette bulunanları büyük bir metanetle hoş gördüğü için "el-Kâzım" (öfkesini yutkunan) olarak isimlendirilmiştir... Çok açık kerametleri vardır. Öyle menkıbeleri vardır ki, böyle bir yer onların anlatılmasına güç yetirmez.³

19- Mahmud b. Vuheyb el-Kurağulî el-Bağdadî el-Hanefî şöyle diyor:

O, Musa b. Cafer es-Sadık b. Muhammed el-Bâkir b. Ali Zeynulabidin b. Hüseyin b. Ali b. Ebu Talip'tir. Allah hepsinden razı olsun. Künyesi Ebu'l-Hasan'dır. Dört tane lakabı vardı: el-Kâzım (öfkesini yutkunan), es-Sabir (sabreden), es-Salih, el-Emin. Ancak bunlardan ilki daha meşhurdur. Özellikleri ise şöyleydi: Orta boylu ve esmerdi. İlim, irfan, kemal ve fazilet bakımından babasının (Allah her ikisinden de razı olsun) vârisiydi. Büyük bir metanetle öfkesini yutkunduğu, hoşgörüsü ve ağırbaşlılığı nedeniyle "el-Kâzım" olarak isimlendirilmişti. Iraklılar ona, "Babu Kazai'l-Havaici İndellah" (Allah Katındaki İhtiyaçların Kapısı) derlerdi. Zamanının en değerlisi, en âlimi ve en cömertiydi.⁴

20- Muhammed Emin Galib et-Tavil anlatıyor:

1- Muhammed, 22.

2- Yenabiu'l-Mevedde, s.459.

3- Sebaiku'z-Zeheb, s.73.

4- Cevheretu'l-Kelam, s.139.

Aleviler¹ büyük bir adamı takip ediyorlardı. Bu adam İmam Musa Kâzım'dır. Takvasıyla, çok ibadet etmesiyle meşhurdu. O kadarki Müslümanlar ona "el-Abdu's-Salih (Salih Kul)" demişlerdi. Ayrıca ona, "er-Raculu's-Salih (Salih Adam)" da diyorlardı. Böylece onu Musa b. İmran'ın (a.s) Kur'ân'da sözü edilen arkadaşına benzetirlerdi. İmam Musa Kâzım (a.s), kerem sahibi ve cömertti.²

1- Hz. Ali'nin (a.s) soyundan gelenler, Hz. Ali'yi (a.s) imam olarak kabul eden Şiiler.

2- Tarihu'l-Aleviyyin, s.158.

İMAM MUSA KÂZİM'IN KİŞİLİĞİNDEN GÖRÜNÜMLER

1- İlminin Genişliği

İmam Musa Kâzım'ın (a.s) ilminin genişliğine, babası İmam Cafer Sadık (a.s) şöyle tanıklık etmiştir:

Şu benim oğluma Mushaf'ın iki kapağı arasında olan neyi sorarsan sor, sana büyük bir ilmî vakıflıkla cevap verecektir.

Yine şöyle buyurmuştur:

Onun yanında hikmet ilmi, derin bir anlayış, cömerttir ve insanların, dinleriyle ilgili olarak ihtilafa düştüklerinde ihtiyaç duydukları hususlara dair bilgi vardır.

İlminin genişliğinin kanıtı olarak âlimlerin, dinî ilimlerin her çeşidiyle birlikte daha birçok alanla ilgili ondan rivayetler yapmış olmaları yeterlidir. Ki bunlar kitaplar dolusudur. Bu konuyla ilgili birçok eser kaleme alınmıştır. Öyle ki raviler arasında "Âlim" denince, o anlaşılırdı.

Şeyh Müfid şöyle diyor:

İnsanlar Ebu'l-Hasan Musa'dan rivayet etmişlerdir. Ondan çok hadis aktarmışlardır. O, zamanının en fakihiydi.¹

1- el-İrşad, c.2, s.225.

2- İbadeti ve Takvası

İmam Musa Kâzım (a.s) kutsiyet ve takva evinde büyüdü. İbadet ve itaat madeninde gelişti. Bunun yanında atalarından Allah sevgisini, Allah'a iman ve O'na ihlâsla kulluk etmeyi miras aldı. Çünkü ataları canlarını Allah yoluna kurban olarak sunmuş, bütün imkânlarını Allah'ın dininin yayılması, şirk ve sapıklık söylemlerinin sona ermesi için harcamışlardı. Çünkü Ehl-i Beyt takvanın temeli, iman ve akitenin madenidir. Eğer Ehl-i Beyt olmasaydı, Allah'a ibadet eden bir kul, Allah'ı birleyen bir muvahhit bulunmazdı. Hiçbir farz ibadet gerçekleşmez, hiçbir sünnet ikame edilmez ve İslâm toplumunda şeriatın tek bir kuralı uygulanmazdı.

İmam (a.s), takvanın her çeşidinin, yetiştiği evde somut olarak sergilendiğini görmüştü. Bu yüzden takva onun kişiliğinin dayanağı, şahsiyetinin temel unsuru hâline gelmişti. Tarihçiler, onun zamanının en çok ibadet edeni olduğundan söz ediyorlar.¹ Öyle ki el-Abdu's-Salih (Salih Kul) ve Zeynu'l-Müctehidin (Allah yolunda ceht edenlerin süsü) olarak isimlendirilmişti. Çünkü hiçbir insan gözü, ibadet ve itaat hususunda onun gibisini görmemişti. Aşağıda onun ibadet ve itaatinden bazı örnekler sunmak istiyoruz:

a) Namazı: İmam (a.s) açısından vakitlerin en güzeli ve kıymetlisi, Allah ile beraber olunan vakitti. Bütün duygu ve düşüncesiyle Allah'a yönelirdi. Nakledildiğine göre, namaz kılmak, yalvarmak veya dua etmek maksadıyla Allah'ın huzurunda durduğu zaman gözlerinden yaşlar süzölmeye başlar, kalbi hızla çarpar, Allah vecdi ve korkusuyla titrerdi. Vaktinin çoğunu namazda geçirirdi. Gece nafilelerini kılar ve sabah namazına bitştirir, sonra da güneş doğuncaya kadar takibat (namaz sonrası dua ve ibadetler) ile meşgul olurdu. Ardından secdeye kapanır ve başını kaldırmadan ze-

---

1- Cevheretu'l-Kelam, s.139.

val vaktine yakın bir zamana kadar dua eder, Allah'ı yüceltirdi.¹

İbadete düşkünlüğünün bir göstergesi de şu olaydır: Bir ara gecenin başlangıç saatlerinde Mescidü'-Nebi'ye girdi ve tek bir secde yaptı. Gözlerinden dökülen yaş damlalarıyla birlikte korku ve ihlâsla sabah oluncaya kadar başını secde-den kaldırmayıp hep şöyle diyordu:

Kulunun günahu büyüktür! Senden ise güzel bir af gerçekleşsin.²

Zamanın tağutu Harun Reşid onu zindanın karanlığına atınca, ibadet ve itaat için bol zaman bulmuş oldu. Akıllara durgunluk veren, insanları hayretler içinde bırakan bir iştiyakla ibadet etti. İbadet etmeye bol zaman bulduğu için Allah'a şu sözlerle şükrünü sunuyordu:

Allah'ım! Sana ibadet etmem için bana bol zaman vermeni istiyordum. Allah'ım! Bana bu zamanı verdin, sana hamdolsun.³

İmam Musa Kâzım (a.s) ibadetin numunesi, en yüce örneği olmuştu. Allah'a itaat ve O'na yönelme hususunda hiç kimse ona benzemezdi. Nefsi Allah sevgisiyle dopdoluydu. Kalbine derin bir iman kazınmıştı.

Şeybanî,⁴ ibadet edişini tasvir ederken şunları söylüyor:

1- el-İrşad, 2/231 Keşfu'l-Gumme, 3/18.

2- Vefiyatu'l-A'yan, 4/293; Kenzu'l-Lügat, s.766; Tarihu Bağdad, 13/27; el-Envaru'l-Behiye, s.190.

3- Menakıbu Âli Ebî Talib, 4/343; Vefiyatu'l-A'yan, 4/293.

4- Şeybanî: Ebu Abdullah Muhammed b. Hasan'dır. Şeybanoğulları'nın azatlısıydı. Senelerce Ebu Hanife'nin ilim meclisine katıldı. Ebu Yusuf'un yanında fıkıh öğrendi. Birçok kitap kaleme aldı. Ebu Hanife'nin ilmini yaydı. Şafii şöyle diyor: "Muhammed b. Hasan'ın ilminden bir deve yükü kadar öğrendi." Yine şöyle diyor: "Hiç kimse görmedim ki kendisine tartışmalı bir mesele hakkında soru sorulduğunda yüzünde memnuniyetsizlik belirtisi görülmesin, Muhammed b. Hasan hariç..." Hicri 187 senesinde Rey'de vefat etti. Vefat ettiğinde elli sekiz yaşındaydı. bk. Tabakatu'l-Fukaha, s.114.

Ebu'l-Hasan Musa Kâzım (a.s), senelerce her gün güneşin aydınlanmasından zeval vaktine kadar secdeye kapanırdı.¹ Baş düşmanı Harun Reşid onun Allah'a yalvarmanın ve imanın ideal örneği olduğunu itiraf etmiştir. Şöyle ki, Harun Reşid onu Rabi'in² zindanına atmıştı. Bazen sarayının çatısına çıkar ve etrafı izlerdi. Özel bir yere serilmiş bir giysi görürdü. Bu giysinin yeri hiç değişmezdi. Bunun üzerine Rabi'e sordu:

– Bu giysi nedir? Her gün aynı yerdedir ve hiç kaldırılmaz?

O da şu cevabı verdi:

– Ey Müminlerin Emiri! Gördüğün şey giysi değildir. O Musa b. Cafer'dir. Her gün güneşin doğmasından zeval vaktine kadar secdeye kapanıp başını hiç kaldırmadan dua eder.

1- Hayatu'l-İmam Musa b. Cafer (a.s), 1/140, Biharu'l-Envar'dan naklen.

2- Rabi b. Yunus; Abbasî halifelerinden Mansur'un korumalarındandı, daha sonra Ebu Eyüp'ten sonra onun veziri oldu. Mansur da ona çok yakınlık gösteriyor, fazlasıyla itimat ediyordu. Bir gün ona şöyle dedi: "Vay olsun sana, ölüm olmasaydı, dünya ne kadar hoş olurdu!" Rabi de cevabında dedi ki: "Dünya ancak ölümle hoştur." Mansur, "Bu da nasıl olur?" diye sordu. Rabi, "Eğer ölüm olmasaydı, şu an sen şu makamda olmayacaktın." dediğinde, Mansur, "Doğru diyorsun." dedi.

Yine Mansur, ölümü yaklaştığı bir zamanda Rabi'e şöyle dedi: "Bir uykuya karşılık ahireti sattık!" Denildiğine göre, Rabi'in tanınan ve bilinen bir babası yoktu. Haşimîlerden bazıları Mansur'un yanına gelip onunla konuşurken, sürekli "Allah rahmet etsin benim babam şöyleydi, şöyleydi, şöyleydi." dedi. Rabi ona, "Müminlerin Emiri'nin huzurunda ne kadar da baba rahmet diliyorsunuz!" dediğinde, o Haşimî ona şöyle dedi: "Sen mazursun; çünkü sen babaların kadrini bilmezsin." Bunun üzerine Rabi çok utandı.

Nihayet Rabi, hicrî 170 senesinde öldü. bk. Vefiyatu'l-A'yan, 1/231-233, Bulag baskısı.

Harun şaşırır ve hayretini ifade etmek maksadıyla şöyle dedi:

– Bu adam Benî Haşim'in ruhbanıdır!!

Rabi, halifenin itirafını, İmam'ın zühdünü ve dünyadan el etek çekmişliğini kabul ettiğini duyunca ona döndü ve serbest bırakmasını, artık baskı uygulamamasını istedi ve şöyle dedi:

– Ey Müminlerin Emiri! Neden onu zindana atarak baskı altında tutuyorsun?!!

Harun Reşid içinin merhamet ve şefkatten yoksunluğunu ifade eden şu cevabı verdi:

– Asla! Bunun böyle olması gerekir, bundan başka çare yoktur!¹

b) Orucu: İmam Musa Kâzım (a.s) gündüzleri oruç tutar, geceleri de namaz kılardı. Özellikle Harun tarafından zindana atıldığı zaman. Bu dönemde oruç ve diğer müstahap ibadetleri büyük bir iştiaqla yerine getirirdi. Bu yüzden ibadetini eda etmesine müsait böylesine geniş bir imkân verdiği için Allah'a şükredip hamt ediyordu.

c) Haccı: İmam Musa Kâzım (a.s), Allah'ın sevdiği ve teşvik ettiği her şeyi büyük bir istek ve ihlâsla yerine getirirdi. Nitekim Allah'ın evini ziyaret etmek için yaya olarak hacca gitmişti. [Bineği olmasına rağmen Allah'a tevazu ve kulluğunu sunmak için yaya gitmeyi tercih ediyordu.] Oysa önünde soylu atlar hareket ettiriliyordu. Kardeşi Ali b. Cafer ve ailesinin tüm fertleri yanında olduğu hâlde dört kere hacca gitti. Ali b. Cafer yolculukları sırasında onunla geçirdikleri süre hakkında şöyle demiştir: "İlk yolculuk yirmi altı gün sürdü. İkincisi yirmi beş gün, üçüncüsü yirmi dört gün, dördüncüsü ise yirmi bir gün sürdü."²

1- Uyunu Ahbari'r-Riza, 1/95, hadis: 14; el-Envaru'l-Behiye, s.189.

2- Biharul'l-Envar, 48/100.

d) Kur'ân okuması: Kur'ân-ı Kerim İmam'ın (a.s) yalnızlığındaki yoldaşydı. Kimsenin olmadığı zamanlarda onun arkadaşydı. Derin derin düşünerek, üzerinde durarak okurdu Kur'ân'ı.

Kur'ân okuyanların en güzel seslilerinden biriydi. Kur'ân'ı derin bir hüznle okurdu. O, Kur'ân okuduğu zaman dinleyenler ağlardı.¹

Hafs, İmam Musa Kâzım'ın (a.s) Kur'ân okuyuşunu tasvir ederken şunları söylüyor:

Onun Kur'ân okuyuşu derin bir hüznü yansıtır-
dı. [Hüzünlü bir makamla okurdu.]

Kur'ân okuduğu zaman, sanki bir insana bu keyfiyetle hitap eder gibiydi.² Kur'ân-ı Hekim'in ayetlerini okuduğu zaman öğretileri üzerinde düşünür, adabı üzerinde etraflıca dururdu. Emirlerine, yasaklarına ve hükümlerine büyük bir titizlikle dikkat ederdi.

e) Köle Azat Etmesi: İmam Musa Kâzım'ın (a.s) Allah'a ihlâsla itaat edişinin somut göstergelerinden biri, kölelere karşı şefkatli olması, onlara daima iyilikte bulunmasıydı.

Sırf Allah rızası için, O'nun rızasını kazanmak ve O'na kulluk sunmak maksadıyla tam bin köle azat etmişti.³

3- Zühdü

İmam Musa Kâzım (a.s) dünyaya züht ile yaklaşanların, dünyanın nimetlerinden ve çekici süslerinden yüz çevirenlerin öncülerindendi. O, Allah'a yönelmiş, sonsuzluk yurdunda kendisi için hazırladığı nimetlere ve keramete iştiyakla

1- el-Menakıb, 4/348.

2- el-Kâfi, 2/606; Biharu'l-Envar, 48/111, el-Kâfi'den naklen.

3- ed-Dürrü'n-Nezim'den naklen Menakıbu'l-Eimmeti'l-Lehamim, Yusuf b. Hatem eş-Şamî, Necef'teki İmam el-Hakîm Kütüphanesi (elyazması olarak).

bağlanmıştı. İbrahim b. Abdulhamid, onun zühdünün boyutlarını bize şu şekilde aktarmıştır:

Namaz kılmaya tahsis ettiği evinde onun yanına gittim. Baktım evde hurma lifinden örülmüş kalın bir elbise, duvarda asılı bir kılıç ve Mushaf'tan başka bir şey yoktur.¹

Hayatı zahidane ve evi sadeydi. Evde, yoksulların evlerinde bile bulunan basit eşyalar da dâhil olmak üzere hiçbir şey yoktu. Bu da onun dünyadan iyice arındığını, ondan yüz çevirdiğini gösteriyordu.

Ancak her taraftan da ona para geliyordu. Şiî dünyadan ona ait şer'i haklar kesintisiz akıyordu. Ayrıca el-Busriye gibi tarım arazileri de vardı. Bunlardan da önemli bir gelir elde ediyordu. Ama bütün bu gelirleri büyük bir cömertlikle Allah yolunda ve O'nun rızasını elde etmek amacıyla yoksullara, mahrumlara infak ederdi.

İmam (a.s) her zaman ashabına, nefisten hoşnutsuzluğun, dünyadan yüz çevirmenin, dünyanın lezzetlerinden uzak durmanın sembolü hâline gelen büyük sahabî Ebu Zer'in hayatını anlatır ve şöyle derdi:

Allah Ebu Zer'e rahmet etsin. Şöyle derdi: Dünya malı olarak, birini öğlen, birini de akşam yedeğim iki arpa ekmeğinden ve birini içeride, birini de dışarıda giyindiğim iki yün giysiden başka Allah benden yana dünyayı kınanmayla cezalandırsın...²

4- Cömertliği

Gerçek kerem, hakiki cömertlik İmam'ın (a.s) şahsında tecelli etmişti. Cömertlik ve marufun darbimeseli hâline gelmişti. Kendilerini, fukaralık kâbusundan, yoksulluk cehenneminden kurtarsın diye yoksullar ve mahrumlar ona ko-

1- Biharu'l-Envar, 48/100, hadis: 1, Kurbu'l-İsnad'dan naklen.

2- el-Kâfi, 2/134.

şarlardı. Tarihçiler, sahip olduğu bütün malı yoksullara, mahrumlara dağıttığı konusunda görüş birliği içindedirler. Bütün bunları Allah rızası için yapardı. Hiç kimseden karşılık ya da teşekkür beklemezdi.

İmam (a.s) akrabalık bağlarını gözetirken, akrabalarına veya başkalarına infakta bulunurken onlardan bunu gizlemelerini, kimseye söylememelerini isterdi. Ki kendisinden bir şey alan kişide, muhtaç olmanın ezikliği görülmesin. Bu davranışında sadece yüce Allah'ın rızasını, hoşnutluğunu gözetirdi.

Bu yüzden gecenin en karanlık saatinde dışarı çıkar, yoksul kesimle temas kurar, onlara iyilik ve ihسانlarda bulunurdu. Onlar bu iyiliklerin çoğu zaman kimden geldiğini bilmezlerdi. Her bir yoksulun evinin kapısına, içinde iki yüzden dört yüz dinara kadar para bulunan keseler bırakırdı.¹ Onun fakirlere verdiği keseleri halk arasında darbimesel olmuştu. Şöyle derlerdi:

Musa'nın kesesi kendisine ulaştığı hâlde, mal azlığından ve fakirlikten şikâyet edene şaşılır!²

Bu engin şefkat ve merhametine bakın ki, adamın biri ona eziyet ediyor, o da arkasından ona içinde bin dinar bulunan bir kese gönderiyor.³

Onun gizli bağışları ve yardımları Medine yoksullarının iâşesini temin ediyordu. Yoksullar onun bağışlarıyla doyuyor, hayatlarını sürdürüyorlardı.

İsa b. Muhammed el-Karatî anlatıyor:

Cevaniye⁴ bölgesinde bulunan Ümmü İdam adlı bir kuyunun kenarında kavun, salatalık ve kabak ekmiştim. Bostan iyice büyüyünce, çekirge sürüsü mu-

1- Tarihu Bağdad, 13/28.

2- Umdetu't-Talib, s.185.

3- Tarihu Bağdad, 13/27.

4- Medine yakınlarında bir yer.

sallat oldu. Bütün tarlayı yiyip bitirdiler. Oysa bunun için iki deve fiyatı ile birlikte yüz yirmi dinar borçlanmıştım.

Ben öylece oturmuşken, birden İmam Musa b. Cafer (a.s) çıkageldi. Selâm verdikten sonra, *"Nasılsın?"* dedi. *"Çekirge sürüsü tarlaya musallat oldu. Hepsi devşirilmiş gibi oldu. Bütün tarlamı yiyip bitirdiler."* dedim. Dedi ki: *"Ne kadar borçlanmıştın?"* *"İki deve fiyatı ile birlikte yüz yirmi dinar."* dedim. İmam hemen Arefe'ye döndü ve ona hitaben dedi ki: *"İbnu'l-Muğis için yüz elli dinar say."* Sonra da İsa'ya şöyle dedi: *"Sana vereceğim iki deve ile birlikte sen otuz dinar da kâr etmiş olacaksın."*

5- Tahammül ve Hilmi

Tahammül ve sabır, İmam Musa Kâzım'ın (a.s) en belirgin sıfatlarından biriydi. Zaten ağırbaşlılığın ve öfkesine hâkim olmanın darbimeseli hâline gelmişti. Kendisine kötülük edeni affeder, kendisine karşı suç işleyenleri hoş görürdü. Bununla da yetinmez; bilakis onlara iyilikte bulunurdu. Onlara karşı marufla muamelede bulunurdu. Ki onların içindeki kötülük ve benlik ruhunu silip temizlesin.

Tarihçiler onun tahammülüne dair bir çok örnek aktarmışlardır. Rivayet edilir ki:

Ömer b. Hattab'ın soyundan gelen bir adam, İmam'a (a.s) kötülük eder, dedesi Emirü'l-Müminin İmam Ali'ye (a.s) dil uzatır, söverdi. İmam'ın (a.s) taraftarlarından bazıları o adamı öldürmek istediler. Ama İmam (a.s) onlara engel oldu ve bu meseleyi daha farklı bir yöntemle halletmeği tercih etti. Bu nedenle bir gün adamın nerede olduğunu sordu. *"Medine'nin bir bölgesinde tarlasını ekiyor."* diye cevap verdiler. İmam (a.s) katırına bindi. Kendini tanıtmadan onun bulunduğu tarafa doğru gitti. Adamı tarlasında gördü. Ona

doğru gitti. Adam bağırды: "Ekinimizi çiğneme." Fakat İmam (a.s) yürümeye devam etti.

Sonra adamın yanına geldi. Yanında oturdu ve ona iltifatta bulunarak en güzel şekilde konuştu. Ona son derece yumuşak ve etkileyici bir dille şöyle dedi:

- Bu ekin için ne kadar borçlandın?
- Yüz dinar.
- Ne kadar kazanmayı umuyorsun?
- Ben gaybı bilmem!!
- Ben, "Ne kadar kazanmayı umuyorsun?" dedim.
- İki yüz dinar kazanmayı umuyorum.

İmam (a.s) ona üç yüz dinar verdi ve şöyle dedi: "*Bu senindir. Tarlandan gelecek kazanç da senin olsun.*"

İmam'ın (a.s) bu tavrı karşısında Ömer'in soyundan gelen bu adam derhal değişti. Daha önce İmam hakkında sergilediği olumsuz tavırlardan dolayı utandı. İmam (a.s) onu orada bırakıp Mescidü'n-Nebi'ye döndü. Ömer'in soyundan gelen bu adamın kendisinden önce geldiğini gördü. Adam İmam'ın (a.s) gelmekte olduğunu görünce, hemen ayağa kalkıp saygısını sundu. Ağzından şu sözler dökülüyordu:

"Allah risaletini kime vereceğini herkesten daha iyi bilir." Onu dilediğine verir...

Arkadaşları derhal adama baktılar ve bu ani değişikliğini yadırgadılar. O da arkadaşlarına karşı çıkıp onlarla tartışmaya ve İmam'ın menkıbeleriyle hadislerini onlara anlatmaya başladı. Bunun üzerine İmam Musa Kâzım (a.s) ashabına dönüp şöyle dedi:

Hangisi daha iyi? Sizin istediğiniz mi yoksa durumunu bu şekilde değiştirmeyi istemem mi?¹

1- Tarihu Bağdad, 13/28-29; el-İrşad, 2/233; el-İrşad'dan naklen İ-lamu'l-Vera, 2/26, 27; Keşfu'l-Gumme, 3/18, 19; özet hâlinde Menakıbu Âli Ebî Talib, 4/344.

İmam Musa Kâzım'ın (a.s) hilminin bir göstergesi de, kendisini ölesiye kıskanan düşmanlarını hoş görmesiydi. Bunlar arasında İbn Heyyac diye bir adam da vardı. Bir gün adamlarından birine, İmam'ın (a.s) katırının üzengisinden tutup kendisine doğru çekmesini söyledi.

Adam, İmam'a doğru gitti. Katırının üzengisine yapıştı ve sürükleyip götürmek istedi. İmam Musa Kâzım (a.s) adamın niyetini anladı. Hemen katırından inip onu adama verdi.¹

Bu tavrıyla İmam Musa Kâzım (a.s), göz kamaştırıcı insanlık örneğinin ve yüce ağırbaşlılığının en üstün numunesini sergilemişti.

İmam Musa Kâzım (a.s) oğullarına da bu yüksek sıfatla süslenmelerini tavsiye eder, kendilerine kötülük edenleri hoş görmelerini emrederdi.

Bir gün, oğullarını toplamış ve onlara şu tavsiyelerde bulunmuştu:

Ey oğullarım! Size bir tavsiyede bulunacağımı; bu tavsiyeye uyan, ondan büyük fayda görür. Biri yanınıza gelse, sağ kulağınızla ondan kötü bir söz duysanız, sonra bu adam yer değiştirip sol kulağınızın hizasına gelse ve özür dileyip "Ben böyle bir şey demedim." dese, onun özrünü kabul edin.²

6- İrşat Etmesi ve Yönlendirmesi

İnsanlara hakkı göstermek ve onları doğruya iletmek, İmam Musa Kâzım'ın (a.s) büyük önem verdiği islah faaliyetlerinden biriydi. Nitekim bu çalışmasıyla, dünyaya aldanan, dünyevî akımların çekimine kapılan birçok insanı kurtarmıştı. Onları irşat etmesi, vaazlar sunması bereketiyle bu

1- Biharu'l-Envar, 48/148; Furuu'l-Kâfi, 8/86'dan naklen.

2- Keşfu'l-Gumme, 3/8; el-Fusulu'l-Muhimme, İbn Sabbağ, s.235.

insanlar, içinde buldukları sapıklık ve yanlışlıktan kurtulmuş ve müminlerin önde gelenleri hâline gelmişlerdi.

Tarihçiler, onunla ilgili olarak bu hususa dair birçok örnek rivayet etmişlerdir. Örneğin Bişr-i Hafi'yle olan hikâyelerini aktarmışlardır.

Ravilerin dediğine göre Bişr başlangıçta şarap içen, gecesini, gündüzünü iştret mekânları, eğlence yerleri tertipleyerek geçiren biriydi. Ancak İmam'ın (a.s) irşadının ve yönlendirmesinin bereketiyle tövbe etti. İleride Bişr ile İmam Musa Kâzım (a.s) arasında geçenleri ayrıntılı olarak anlatacağız.

İmam Musa Kâzım'ın (a.s) irşat edip hak yola ilettiklerinden biri de Hasan b. Abdullah'tır. Hasan sultanlara yaltaklanmaz, dünyadan el etek çekmiş, marufu emredip münkeri nehyeden biriydi. Hiçbir kınayanın kınamasından korkmazdı. Bir gün İmam'la (a.s) buluştu. İmam (a.s) ona şöyle dedi:

Ey Ebu Ali! Senin hâlini ne çok seviyorum. Üzerinde bulunduğun durumdan dolayı seviniyorum. Ama sende marifet yok; marifet öğren.

"Marifet nedir?" dedi. Buyurdu ki:

Fakih ol ve hadis öğren.

Adam gidip Malik'ten ve Medine fukahâsından dinlediği hadisleri yazmaya başladı. Sonra getirip İmam'a (a.s) arz etti. İmam (a.s) memnun kalmadı. Ona Ehl-i Beyt fıkhını, fık-hî hükümleri Ehl-i Beyt'ten almayı, Ehl-i Beyt'in imamlığını kabul etmeyi anlattı. Adam bunları kabul etti, böylece doğru yolu bulmuş oldu.¹

İmam Musa Kâzım (a.s) insanları hayır işler yapmaya çağırır, onlara salih amelin ne olduğunu gösterir, Allah'ın

---

1- el-Menakıb, İbn Şehr Aşub, 4/312.

karşısına çıkacaklarını, kıyametin kopacağını hatırlatarak onları uyarırdı. Bir gün ölmeyi arzulamakta olan birini gördü. Ona şöyle diyerek yaklaştı: "*Seninle Allah arasında bir akrabalık mı var ki seni ona doğru çekiyor?*" Adam, "Hayır." deyince, İmam buyurdu ki: "*O zaman sen ebedî helaki arzuluyorsun!*"¹

7- İnsanlara İyilik Etmesi

İmam Musa Kâzım (a.s) Müslümanlara iyilik eder, onlara ihsanda bulunurdu. Bir ihtiyacı için ona gidenlerin mutlaka ihtiyaçlarını giderirdi. Bir kimse onun yanından kesinlikle gönlü hoş, yüreğine su serpilmiş olarak ayrılırdı. İnsanların yüreklerine gıpta duygusunu yerleştirmenin ve onların ihtiyaçlarını karşılamanın, hayır işlerin en önemlilerinden olduğunu düşünürdü.

Bu yüzden zor durumda kalmış hiç kimseye el atmayan üşenmez, yüksünmezdi. Zulme uğrayanın üzerindeki haksızlığı gidermekten geri kalmazdı. Nitekim Ali b. Yaktin'e Harun'un yönetimine katılma iznini vermiş, sultanın sarayında görev almanın kefareti olarak onun da kardeşlere ihsanda bulunmasını emretmişti.

Aynı şekilde baskıya uğrayan bir topluluk ona sığınmış, o da onların acılarını gidererek kalplerini umut ve merhamet duygusuyla doldurmuştu.

İmam Musa Kâzım'ın (a.s) yardımına koştuğu bu gibi insanlardan biri de Rey halkından bir adamdı.² Adam Rey hükümetine borçlanmıştı. Ama borcunu verecek imkânı yoktu. Elindeki mallarının geri alınmasından korkuyordu. Bu yüzden ne yapabilirim, diye uzun uzun düşünüyordu. Biri-

1- el-İthaf bi-Hubbi'l-Eşraf, s.55.

2- Kaynakta belirtildiğine göre adamın ismi, Ali b. Tahir es-Surîydi.

ne, Rey şehrinin hâkiminin kim olduğunu sordu. "Şîî bir adamdır." dediler.

Bunun üzerine İmam'a (a.s) gitmeyi düşündü. Kendisine aracı olmasını sağlamayı amaçladı. Bu amaçla Medine'ye doğru yola çıktı. Medine'ye varınca, İmam'la (a.s) karşılaşma şerefine nail oldu. Durumunu ona şikâyet etti. İmam (a.s) ona Rey hâkimine hitaben yazılmış bir mektup verdi. Mektupta besmeleden sonra şöyle deniyordu:

Bil ki, Allah'ın arşının altında bir gölge vardır. Bu gölgenin altına ancak kardeşine iyilikte bulunan veya bir sıkıntısını gideren ya da kalbine sevinç duygusunu yerleştiren kimseler girer. Bu adam da senin kardeşindir. Vesselâm...

Adam mektubu aldı. Hac farızasını eda ettikten sonra memleketine doğru yola çıktı. Memlekete varınca, gece vakti hâkimin yanına gitti. Kapıyı çaldı. Hâkimin kölesi kapıyı açtı. "Kimsin?" dedi. "es-Sabir Musa'nın elçisiyim." dedi. Köle hemen sahibinin yanına koştu ve durumu ona bildirdi. Hâkim yalın ayak kapıya doğru koştu. Adamı karşıladı. Kucakladı ve alnını öptü. Bunu tekrar tekrar yaptı. Büyük bir özlemle İmam'ın (a.s) hâlini sorup duruyordu.

Sonra İmam'ın (a.s) mektubunu aldı. Mektubu öptü. Saygı ifadesi olarak ayağa kalktı. Mektubu okuyunca malını ve elbiselerini topladı. Bütün mal varlığını adamla bölüştü. Bölünmeyen kısımları da adama verdi. Bir yandan da şöyle diyordu: "Kardeşim! Memnun oldun mu?" Adam, "Evet, Allah'a yemin ederim. Hem de fazlasıyla verip beni memnun ettin." dedi.

Sonra sicil defterinin kendisine getirilmesini istedi. Adam adına kayıtlı olan bütün borçları sildi. Borcunun olmadığına dair bir belge verdi. Adam oradan ayrılırken, kalbi sevinçten yerinden fırlayacak gibiydi. Sonra bu adamın yaptığı iyiliğe ve ihsana karşılık vermeyi düşündü. Hacca gidip

onun için dua etmeyi, İmam'a (a.s) da kendisine yaptığı iyiliği haber vermeyi tasarladı.

Hac mevsimi gelince, adam hacca gitti. Medine'ye varınca İmam'la buluştu ve olayı anlattı. İmam (a.s) bundan dolayı çok sevindi. Adam, "Efendim! Bundan dolayı sevin-din mi?" diye sordu. Buyurdu ki:

Evet, Allah'a yemin ederim ki, beni sevindirdi, E-mirü'l-Müminin'i (Ali'yi de) sevindirdi. Allah'a yemin ederim ki, benim dedem Resulullah'ı (s.a.a) da sevindir-di. Andolsun ki Allah'ı da sevindirdi...¹

Bu olay, İmam Musa Kâzım'ın (a.s) Müslümanların işle-riyle ne kadar ilgilendiğini, insanların ihtiyaçlarını gidermek için ne kadar istekli olduğunu ve büyük bir arzu taşıdığını göstermektedir.

1- Bu bölümü üstad Bâkır Şerif el-Kureşî'nin yazdıklarından aktardık. bk. Hayatu'l-İmam Musa b. Cafer (a.s), 1/138-162. Rey halkın-dan es-Surî'nin öyküsünü de Kazau Hukuki'l-Müminin kitabı, 34/186, hadis: 24'ten naklen Allâme Meclisî Biharu'l-Envar'da, c.48, s.174, ha-dis: 16'da kaydetmiştir.

İkinci Bölüm

- İmam Musa Kâzım'ın (a.s) Doğumu
  - İmam Musa Kâzım'ın (a.s) Hayatının Aşamaları
  - İmam Musa Kâzım (a.s), Babasının Himayesinde
-

İMAM MUSA KÂZİM'İN DOĞUMU

Ehl-i Beyt İmamları'nın (üzerlerine selâm olsun) yedincisidir. Yüksek değere ve çok büyük bir konuma sahiptir. İbadet hususunda büyük bir gayrete sahip olup kerametleri meşhurdur. Öfkesini yutkunur, insanları hoş görerek bağışlardı.

Bir adı da "el-Abdu's-Salih" (Salih Kul) idi. Iraklılar ise ona, Allah'a muhtaç olanların ihtiyaçlarını giderdikleri kapı anlamında "Babu'l-Havaic" derlerdi.

1- Babası: Ehl-i Beyt'in Resulullah'tan (s.a.a) sonraki altıncı imamı olan Ebu Abdullah Cafer b. Muhammed es-Sadık'tır (a.s). İmam Cafer Sadık (a.s), İslâm'ın mucizesi ve insanlığın övünç kaynağıydı. Asırlar geçmesine ve nesiller art arda gelip gitmesine rağmen hâlâ bu özelliğini korumaktadır. Dünya; fazilet, şeref, ilim ve kemalde onun gibisine yakın olmamıştır.

2- Annesi: İmam Musa Kâzım'ın (a.s) annesi Medine pazarında satılma üzere getirilen esir kadınlardan biriydi. Yüce Allah onu faziletlere has kılmış, eşi görülmemiş bir şerefe nail kılmıştı. Dolayısıyla imamet ve kerametın anası olmak üzere İmam Cafer Sadık'la (a.s) evlendi ve onun en değerli eşlerinden biri oldu. İmam en çok onu severdi. Eşleri arasında onun ayrı bir yeri vardı İmam'ın yanında.

Tarihçiler, İmam Musa Kâzım'ın (a.s) annesinin soyu hakkında değişik ve farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Bazıları onun Endülüslü olduğunu ve künyesinin de Lu'lue ol-

duğunu,¹ bazıları Rumlu olduğunu,² bazıları da en soylu a-cem ailelerinden birine mensup olduğunu³ söylemişlerdir. Humeyde Hanımefendi, evinde saygın bir muamele görürdü. Bütün Alevî kadınları ona saygı gösterirdi. İmam Cafer Sadık (a.s) ona özen gösterip iyilik ederdi. Çünkü onda kapasiteli bir akıl, engin bir olgunluk ve güzel bir iman olduğunu görürdü. Onun hakkında övgülü sözler söylemiş ve şöyle buyurmuştur:

Humeyde, altın sikkesi gibi her türlü kötülükten arınmıştır. Bana varıncaya kadar sahipleri tarafından özenle korunmuştur. O, Allah'ın bana ve benden sonraki hüccete yönelik bir kerametidir...⁴

İmam Cafer Sadık (a.s) onu kendi ilmiyle yetiştirdi. Öyle ki döneminin kadınları arasında ilim, takva ve iman öncüsü hâline geldi. Bunun üzerine İmam onu Müslüman kadınları dinde derin bilgilerle donatmak ve şer'i hükümleri onlara öğretmekle görevlendirdi.⁵ O, böyle bir konumda olmaya kesinlikle layıktı. İffet, fıkıh ve kemalde, yaşadığı çağın kadınlarının en belirginini olması onun hakkıydı.

3- Mübarek Çocuk: İmam Cafer Sadık'ın (a.s) Humeyde ile evlenmesinin üzerinden uzun zaman geçti. Bir ara İmam Cafer Sadık (a.s) hac farızasını yerine getirmek üzere yola çıktı. Onu da beraberinde götürdü. Hac merasiminin tamamlanmasından sonra Medine'ye doğru yola çıktılar. Ebva⁶ denilen yere vardıklarında, Humeyde doğum sancılarını

1- Mir'atu'l-Ukul, 1/451; Maalimu'l-İtret.

2- Tuhfetu'l-Ezhar ve Zelalu'l-Enhar, Seyyid Zamin b. Şadkam, elyazması, Necefteki İmam Kaşifu'l-Gıta kütüphanisinin elyazmaları bölümü.

3- el-Envaru'l-Behiyye, s.152.

4- Biharu'l-Envar, 48/6; Usul-i Kâfi, 1/477; A'yanu's-Şia, 2/5.

5- el-Envaru'l-Behiyye, s.153.

6- Ebva; Medine yakınlarında bir köydür. Peygamber efendimizin (s.a.a) validesi Âmine bint Vehbi'in mübarek kabirleri oradadır.

görmeye başladı. Hemen arkadan birini İmam'a (a.s) haber vermek üzere gönderdi. Çünkü İmam (a.s) çocuğuyla ilgili olarak kendisine mutlaka haber vermesini söylemişti. İmam (a.s) o sırada ashabından bir grupta birlikte öğlen yemeğini yiyordu.

Sevinçli haberi alınca derhal kalktı. Çok geçmeden Humeyde, Müslümanların efendilerinden bir efendiyi, Ehl-i Beyt İmamları'ndan bir İmam'ı dünyaya getirdi.

Bu mübarek çocuğun doğumuyla birlikte dünya aydınlanmıştı. O çağda onun kadar İslâm milletine uğur getiren, lütuf ve bereket yağmasına vesile olan başka bir çocuk doğmamıştı.

İnsanların en iyilikseveri, fakirlere en düşkün, Allah yolunda en büyük çaba sarf edeni, en büyük sıkıntılara maruz kalanı, en çok ibadet edeni ve en çok Allah'tan korkanı doğmuştu.

İmam Cafer Sadık (a.s) derhal çocuğunu kucağına aldı, yeni doğan çocuklara uygulanan şer'i merasimi gerçekleştirdi; sağ kulağına ezanı, sol kulağına da kameti okudu.

Sonra İmam (a.s) ashabının yanına döndü. Yüzünde, parlak bir tebessüm belirmişti. Ashabı hemen atıldılar: "Allah seni sevindirsin ve bizi sana feda etsin. Ey efendimiz! Humeyde'ye ne oldu?" dediler.

İmam mübarek doğumu onlara müjdeledi ve bu çocuğun ne kadar önemli olduğunu şöyle anlattı:

Allah bana bir oğul verdi. O, Allah'ın yarattıklarının en hayırlısıdır.

Evet, o; ilim, takva, salah ve din uğruna mücadele edip eziyetlere tahammül etmek bakımından Allah'ın yarattıklarının en hayırlısıydı.

İmam Cafer Sadık (a.s) ashabına oğlunun, yüce Allah'ın kullarına itaat etmelerini emrettiği Ehl-i Beyt İmamları'ndan biri olduğu bilgisini verdi. Şöyle buyurdu:

Allah'a yemin ederim ki, o sizin sahibinizdir.¹

İmam Musa Kâzım (a.s) hicrî 128² senesinde, bazılarına göre de hicrî 129³ senesinde Abdülmelik b. Mervan'ın halifeliği sırasında dünyaya geldi.

4- Sevgi ve Saygı: İmam Musa Kâzım (a.s), taze ve gelişmeye müsait zihniyle çocukluğunu coşku ve ilgiyle geçirdi. Babası feyizli bir şefkatle onu yetiştiriyordu. Müslüman kitleler de onu özen ve saygı ile karşılıyorlardı. İmam Cafer Sadık (a.s) onu diğer çocuklarından daha çok öne çıkarmıştı. Başkasına yöneltmediği sevgisini ona yöneltmişti. Ona gösterdiği derin sevginin bir göstergesi, yirmi altı bin dinara almış olduğu el-Busriye adındaki arazisinin bir bölümünü ona hediye etmesiydi.⁴

İmam Musa Kâzım (a.s) daha küçük bir çocukken, konuştuğu zaman babasının hayretini ve beğenisini celp ederdi. O konuşunca, babası atılır ve şöyle derdi:

Seni babaların halefi, oğulların neşesi ve arkadaşların bedeli kılan Allah'a hamdolsun!⁵

5- Şemali: Yüz rengi koyu esmerdi.⁶ Orta boyluydu ve gür sakallıydı.⁷ Şakik el-Belhi onu tavsiye ederken şunları söylüyor: "Güzel yüzlü, çok esmer ve zayıf bedenliydi."

İmam Musa Kâzım (a.s) heybetiyle peygamberleri andırıyordu. Şemalinin karakteristik çizgilerinde, ataları Ehl-i

1- Biharu'l-Envar, 48/2 Besairu'd-Derecat, s.129, bab: 12, hadis: 9.

2- Menakıbu Âli Ebî Talib: 4/349; Tehzibu't-Tehzib: 10/34.

3- A'yan'ş-Şia, 2/5; Tuhfetu'l-Ezhar adlı eserde şöyle deniyor: İmam Kâzım h.127 tarihinde Safer ayında, Salı günü şafak sökmeden önce doğdu. Bahru'l-Ensab adlı eserde ise safer ayının yedisine denk gelen Pazar günü dünyaya geldiği belirtilmektedir.

4- Delailu'l-İmame, s.49-50.

5- Biharu'l-Envar, 48/24; Uyunu Ahbari'r-Rida (a.s); 1/29.

6- el-Fusulu'l-Muhimme, İbn Sabbağ el-Maliki, s.222; Ahbaru'd-Duvel, s.112.

7- Menakıbu Âli Ebî Talib, 4/348.

Beyt İmamları'nın özellikleri görülüyordu. Onu görüp de heybetinden etkilenmeyen, onu gözünde büyütüp saygı göstermeyen kimse yoktu.

6- Mührünün Üzerindeki Yazı: "Mülk (egemenlik), tek olan Allah'ındır."¹

7- Künyeleri: Ebu'l-Hasan el-Evvel (Birinci Ebu'l-Hasan), Ebu'l-Hasan el-Mazi (Önceki Ebu'l-Hasan), Ebu İbrahim, Ebu Ali, Ebu İsmail.

8- Lakapları: Lakapları ise şahsiyetinin bazı özelliklerine, büyüklüğünün genel yansımalarına işaret eder mahiyettedirler. Bunlar da şöyle sıralanabilir:

es-Sabir (Sabırlı): Zalim hükümdarlardan gördüğü acılara ve baskılara büyük bir sabırla tahammül ettiği için bu lakabı almıştır. Bu yöneticiler ona karşı akla gelebilecek her türlü kötülüğü ve baskıyı uygulamaktan geri kalmıyorlardı.

ez-Zahir (Parlak): Üstün ahlâkı ve aydınlık keremiyle parladığı için bu lakabı almıştır. Bu hâliyle dedesi Resulullah'ın (s.a.a) ahlâkını temsil ediyordu.

el-Abdu's-Salih (Salih Kul): Çok ibadet ettiği, daima itaat etme çabası içinde olduğu için "el-Abdu's-Salih" olarak isimlendirilmiştir. Öyle ki, asırlar ve nesiller geçmesine rağmen hâlâ ibadeti bir darbimesel olarak dillerden düşmemektedir. Hadis ravileri arasında, bu lakabıyla meşhurdur. Ondan rivayet edenler, "Bana Abdu's-Salih anlattı..." ifadesini kullanmışlardır.

es-Seyyid (Efendi): Çünkü Müslümanların efendilerinden bir efendi, İmamları'ndan bir İmam'dı. Meşhur şair Ebu'l-Feth onu bu özelliğiyle methetmiştir:

Ben şerefli seyidin kölesiyim.

Nerede olursam olayım, selâmımı ona ulaştırın.

Mademki şerefli birinin kölesiyim,

1- Ahbaru'd-Duvel, s.112.

O hâlde, ben hürüm ve bütün zaman benim kö-
lemdir.¹

el-Vafi (Vefalı): Dönemindeki insanların en vefalıydı. Kardeşlerine ve Şiîlerine karşı çok vefalıydı, onlara iyilik ederdi. Düşmanlarına, kendisine kin besleyenlere bile iyilikte bulunurdu.

el-Emin (Güvenilir): Emin kelimesi, içerdiği bütün anlamlarıyla onun büyük şahsiyetinde somutlaşmıştı. Hem din işleri ve hükümleri hususunda güvenilirirdi, hem de Müslümanların işleri hususunda. O, bu özellikleriyle daha önce dedesi Resul-i Ekrem'in (s.a.a) aldığı bu lakabı hak etmişti. Bu sayede bütün insanların güvenini kazanmıştı.

el-Kâzım (Öfkesini Yenen): Zalimlerin kendisine karşı işledikleri haksızlıkları, ağır baskıları büyük bir metanetle karşılayıp öfkesini yendiği için bu lakabı almıştı. Nitekim bu zulüm ve baskıların bir devamı olarak zindanın karanlıklarında zehirlenerek şehit edilmişti. Buna rağmen hiç kimseye acılarını ve üzüntüsünü belli etmemişti. Bilakis başına gelen bu musibetleri Allah'a şükretmek ve O'na hamt etmek suretiyle karşılamıştı. İbn Esir şöyle diyor:

Sabrından, güzel ahlâkından, nezaketinden, kötülüğe iyilikle karşılık vermesinden dolayı bu lakabı almıştı.²

Zu'n-Nefsi'z-Zekiyye (Temiz Nefis Sahibi): Özünün saflığından, kişiliğinin hayatın kirlerine ve maddenin lekelerine bulaşmamış olmasından, bu yüzden eşi görülmemiş bir yüceliğe ulaşmasından dolayı bu ismi almıştı.

Babu'l-Havaic (Allah'a Olan Hacetlerin Kapısı): Halk arasında en çok dile getirilen, en fazla yaygınlık kazanan lakabı budur. Hem Sünnîler, hem de Şiîler arasında herkesin bildiği bir husus vardı: Sıkıntıya düşüp de, bir üzüntüsü

1- Ahbaru'd-Duvel, s.113.

2- Muhtasar-u Tarihi'l-Arab, s.209.

olup da onu vesile eden biri mutlaka Allah tarafından sıkıntısından ve üzüntüsünden kurtulurdu. Onun kutsal kabrine gidip Allah'tan bir şey isteyip de ihtiyacı karşılanmayan kimse yoktur. Onun kutsal mezarını ziyaret edenler, mutlaka ailelerine yüreklerine su serpilmiş, zihinleri huzura ermiş, zamanın problemlerini ve günlerin elem verici hadiselerinin etkisini geride bırakmış olarak geri dönerler. Şia'sı, hatta sosyal konumlarının ve eğilimlerinin farklılığına rağmen Müslümanların değişik mezhepleri buna inanmaktadır. Bakınız Hanbelîlerin şeyhi, manevî dayanakları sayılan Ebu Ali el-Hallal ne söylüyor:

Ne zaman karşıma üstesinden gelemediğim bir iş çıksa, hemen Musa b. Cafer'in kabrine giderim. Allah mutlaka istediğim şeyi benim için kolaylaştırır.¹

İmam Şafî de şöyle der:

Musa Kâzım'ın kabri, tedavi ediciliği tecrübe edilmiş bir tiryaktır.²

İmam Musa Kâzım (a.s) yaşarken Müslümanların geneli için bir sığınak, bir himaye edici barınaktı. Nitekim vefatından sonra da kendisine sığınanlar için koruyucu bir kale konumundadır.³

1- Tarihu Bağdad, 1/133.

2- Tuhfetu'l-Âlem, 2/20.

3- Müslümanların kahir ekseriyeti, İmam'ın (a.s) kabrine sığınmakla insanların uğradıkları belalar kaldırılır, uğradıkları zararlar defedilir, inancındadırlar. İbn Şehraşub, İmam'ın menkıbeleri bağlamında şöyle der:

Rivayet edilir ki: Bir gün Bağdat'ta bir kadının bir yöne doğru koştuğu görülür. "Nereye?" diye sorarlar. Der ki: "Musa b. Cafer'e gidiyorum. Çünkü oğlumu hapse attılar." Bir Hanbelî ona şöyle der: "Ama o söylediğin adamın kendisi hapiste öldü!" Bunun üzerine kadın şöyle dua eder: "Hapiste öldürülenin hakkı için gücünü bana göster..." Çok geçmeden oğlu serbest bırakılır ve onunla alay eden adamın oğlu da cinayet suçlusu olarak tutuklanır. bk. el-Menakıb, 4/305.

İMAM MUSA KÂZİM'İN HAYATININ AŞAMALARI

İmam Musa Kâzım'ın (a.s) hayatı boyunca yaşadığı ortamı göz önünde bulundurduğumuz zaman, onun hayatının üç belirgin aşamada incelenmesi gerektiğini görürüz:

Birinci Aşama: İmam'ın (a.s) hayatının birinci aşamasını tanımlamak gerekirse, bu, şer'i imamlığı üstlenmesinden önceki dönem olarak belirginleşir. Yani hicrî 128 veya 129 yılında doğmasından, babası İmam Cafer Sadık'ın (a.s) hicrî 148 senesinde şehit edilmesine kadar devam eder.

Birinci aşama, İmam'ın (a.s) babasının gözetiminde yetişip büyüme ve hayatını sürdürmesinden ibarettir. Bu, mübarek ömrünün 20 yılını kapsar. Bu aşamanın en belirgin özelliği, İmam'ın (a.s) rabbanî ilmiyle, diyaloga ve tartışmaya ilişkin yüksek performansı ile temayüz etmesidir. Öyle ki henüz küçük bir çocuk iken, mübarek ömrünün ilk on yılının geçmemişken, Ebu Hanife gibi âlimleri hayretler içinde bırakmıştı.

İkinci Aşama: Bu aşama, babasının ağır siyasal koşullar altında şehit edilmesinden sonra din işlerinin (ilmî, siyasal ve eğitsel) dizginini ele almasıyla başlar. O dönemde İmam Cafer Sadık (a.s), oğlunun mübarek hayatı için endişe ediyordu. Bu yüzden ünlü vasiyeti çerçevesinde oğlunu beş vasisinden biri olarak zikretmek zorunda kalmıştı. Bu sayede halife Mansur'un İmam Cafer Sadık'ın (a.s) vasisini ortadan kaldırma planlarını boşa çıkarmıştı.

Bu aşama, Mansur'un hicrî 158 senesinde ölmesine kadar devam etti. Ondan sonra Mehdi tahta geçti, onun ardından da Hadi hicrî 169 tarihinde iktidarı ele geçirdi. Dolayısıyla İmam'ın (a.s) hayatının bu aşaması, 20 yıl veya biraz daha fazla dönemi kapsamaktadır. Bu dönem, özellikle Abbasî halifesi Mehdi dönemi, Ehl-i Beyt ve tâbileri için nispeten rahat bir dönemdi.

Üçüncü Aşama: İmam'ın (a.s) hayatının bu aşaması Harun Reşid dönemine denk gelmektedir. Reşid, hicrî 170 tarihinde halife oldu. Reşid, kardeşi Hadi ve babası Mehdi'den sonra İmam Ali (s.a.a) soyuna karşı beslediği derin kiniyle bilinmekteydi. Bu aşama, İmam Musa Kâzım'ın (a.s) Reşid'in memurlarından birinin eliyle şehit edildiği hicrî 183 tarihine kadar devam etti. Bu aşama İmam Musa Kâzım'ın (a.s) hayatının en zor dönemiydi. Üzerindeki baskılar nedeniyle karanlık ve dar bir zindanda hapsedilmişti. Reşid'in tahta geçmesinin ilk on yılı henüz sona ermemiştir ki, İmam Musa Kâzım (a.s) kendini zindanın bir köşesinde buluverdi. Bazen Basra'da, bazen de Bağdat'ta hapse atıldı. Bu zor seneler, Reşid'in ardı arkası kesilmeyen planlamalarıyla geçti. Amacı İmam'a boyun eğdirmektir. Bu yüzden sürekli olarak hapse atılmasına gerekçeler uyduruyor ve suikast için gerekli hazırlıklar yapıyordu.

İmam (a.s) ise mevcut yönetime karşı faaliyetlerini yoğunlaştırmıştı. Özellikle Mansur ve Mehdi'ye karşı takındığı tavırla mukayese edildiğinde, bu yoğunluk belirgin bir şekilde göze çarpar. Bu aşama, Ehl-i Beyt'e ve tâbilerine yönelik baskı, zorbalık ve şiddetin artmasıyla son buldu. Ali soyundan gelenlerin Reşid'e karşı fiilî bir ayaklanmaları olmadığı hâlde, özellikle İmam Musa Kâzım (a.s) yoğun bir baskı altında tutuldu. Ancak koşulların elverişsiz olması ve Ali soyundan gelenlere yönelik baskıların bunaltıcılığına rağmen İmam Musa Kâzım (a.s) amacına ulaşmak için var gücüyle

çabalıyordu ve faaliyetlerine ara vermiyordu. İmam (a.s), Harun'un siyasetini ve ne pahasına olursa olsun sonunda kendisine karşı bir suikast planlayacağını biliyordu. Hatta Harun, saray erkânında kendisine çok yakın olan bazı kişilerin bu hususta aracı olmalarını bile kabul etmemiş ve karından dönmemişti.

Bu aşama, İmam Musa Kâzım'ın (a.s) direnişiyle, sebat etmesiyle, tavırlarından ödün vermemesiyle, Reşid'in isteklerine boyun eğmemesiyle, kendisini zelil kılma amaçlı girişimlerine teslim olmamasıyla, şu veya bu teşebbüsüne onay vermemesiyle son buldu. Hapisten çıkıp özgürlük teneffüs etmek karşılığında Reşid'in ceberutluğu önünde eğilmedi.

Tam tersine İmam Musa Kâzım (a.s) onca sağlamlığıyla görevini yürüttü. Hiçbir şeyi savsaklamadı, yarım bırakmadı. Kendisinden sonra (imamet makamı için) oğlu Rıza'ya (a.s) vasiyet etti. Böylece salih cemaatin çizgisinin sürdürülmesini garantiledi. Sonunda da zehirlenerek, sabrederek, hapislerde yatarak Allah yolundaki cihadını şahadetle noktaladı.

Şahadet Tarihi: 25 recep 183 tarihinde Sindî b. Şahik'in zindanında mazlum olarak şehit edildi ve Bağdat'ta Kureyş mezarlıklarına defnedildi.

İMAM MUSA KÂZİM BABASININ HİMAYESİNDE

İmam Musa Kâzım'ın (a.s) büyüme çağını geçirdiği ve babasıyla birlikte yaşadığı -hicrî 128 tarihinden babasının vefat ettiği hicrî 148 tarihine kadarki- aşama, İmam Cafer Sadık'ın (a.s) bazı tarihsel ve nevine özgü girişimleriyle belirginleşmektedir.

İmam Cafer Sadık (a.s), ilâhî güç ve rabbanî deneyimiyle her türlü tehditleri geri püskürtüp orijinal ilâhî çizgiyi belirginleştirdi, imamlık görevini eksiksiz yerine getirdi, oğlu İmam Musa Kâzım'ın (a.s) gelecekteki rolünü gerçekleştirebilmesi için yolu hazırladı.

Burada asıl hedefimiz, İmam Musa Kâzım'ın (a.s) babasıyla birlikte geçirdiği ömrünün en belirgin özelliklerine ışık tutmak, bunun aracılığıyla da ileride imameti fiilen devralması esnasındaki dönemleri tasavvur etmek olduğu için babasıyla geçirdiği yılların en önemli olgularını özetlememiz gerekmektedir:

Birinci Olgu: Mevcut yönetime karşı çıkmak, kıyamın önemine inanmak, batıl karşısında susma konumundan dolayı pişmanlık duymak, halkı Emevî yönetimine direnen Alevilerin hareketine davet etmek. İşte bu karşı çıkma olgusu, yönetimdeki merkezî gücü zayıflattı.

Bunun neticesinde, Emevî yöneticilere itaat edilmemeye başlandı. Öyle ki bu aşamada, insanların dilinden düşmeyen slogan, "Âl-i Muhammed'den Razı Olunan"ıydı. Her zaman ve her yerde insanlar bunu konuşur hâle gelmişti.

Bu olgu, İmam Cafer Sadık'a (a.s) programını uygulama fırsatını vermişti. Çünkü rejim, Hüseyinî kıyamın neden olduğu çalkantılarla meşguldü.

İkinci Olgu: Bu dönemde Abbasî devletinin kuruluş emareleri siyaset sahnesinde belirmeye başladı. Abbasîler bu ortamı iyi değerlendirmiş, Ebva denilen yerde toplanarak görünürde Zu'n-Nefsi'z-Zekiye Muhammed'in halifeliğini kararlaştırmışlardı. "Âl-i Muhammed'in (s.a.a) Rızası" sloganıyla çağrılarını kitlelere yaygın bir şekilde ulaştırmışlardı. Ama gizliden gizliye de insanları Abbasîlere biat etmeye çağırıyorlardı.

O sırada İbrahim el-İmam, azatlısı olan Ebu Müslim Horasanî'yi Horasan bölgesinin askerî komutanı olarak tayin etti. Kitlesele öldürmeler ve katliamlar yapmasını, en küçük kuşku karşısında, basit bir suçlama yüzünden ve hasımları olan Emevîlere yönelik en küçük ilgiden dolayı insanların en ağır şekilde cezalandırmasını emretti.

İmam Cafer Sadık'ın (a.s) Abbasî hareketine karşı takındığı tavır ise tarafsızlık, hiçbir şekilde ona katılmamak, onu desteklememek, bunun yanında sonuçlarını önceden haber vermek şeklindeydi. Bunun yanında salt Alevîlerin (Ali soyundan gelenlerin) gerçekleştirecekleri bir ayaklanma için ortam müsait değildi. Alevî bir ayaklanmanın objektif koşulları ortadan kalkmıştı.

Bu durumu, Ebu Seleme ve Ebu Müslim Horasanî gibi Abbasî komutanların kendisine yönelttikleri çağrılar karşısında takındığı tavırda net bir şekilde gözlemlemek mümkündür. İmam bir keresinde zamanın kendisi açısından uygun bir zaman olmadığını açık bir şekilde söylemişti. Bir başka seferde de bu komutanlardan birinin kendisine yönelik bu tür bir çağrısını içeren mektubunu yakmıştı. İslahatçı siyasal bir tutumdur bu ve İmam (a.s) bunun sonuçlarının bilincindeydi. Böylece İmam (a.s) o dönemin kaygan zemi-

ninden kurtulmuş, bunun yanında Şîîlerini da kurtarmış ve Allah yolunda çalışma ve cihat etmek için daha geniş bir ufuk açmıştı.

Üçüncü Olgı: İmam Cafer Sadık'ın (a.s), kendine özgü yapılanma ve Şia'nın varlığına yönelmiş tehdit rüzgârlarını bertaraf etme amacına yönelik faaliyetleri birkaç yön üzerinde yoğunlaşmıştı:

a) Kültürel ve Düşünsel Değişim: İmam Cafer Sadık (a.s) siyasal anlamda tarafsızlığa karar verince, programını hazırlamış bulunuyordu. Bu program, kendi yöntemi çerçevesinde ümmetin enerjisini kapsamayı, sosyal ve ahlâki ihtiyaçlarını Ehl-i Beyt mektebi aracılığıyla karşılamayı öngörüyordu. Bu mektebin temellerini atıp geliştirmişti. Bu şekilde Emevîlerin teşvik ettikleri düşünsel sapmalara karşı koymasını mümkün olmuştu. Böylece İmam Cafer Sadık'ın (a.s) kurduğu ilim ve eğitim merkezinin değişik şubeleri İslâm ülkesinin farklı bölgelerinde kurulmaya başladı. Artık bu girişim kültürel bir akım olarak Ehl-i Beyt çizgisini temsil eden Caferî yönelişi yaymada etkin bir rol oynuyordu. İmam Musa Kâzım (a.s) babasının mektebinde, özellikle bu ortamda önemli bir rol üstlenmişti.

b) İmam Cafer Sadık (a.s) bir yandan bu düşünsel akımı geliştirirken, bir yandan da özel arkadaşlarının zihinlerini İmam Musa Kâzım'ın (a.s) liderliğini kabul etmeye, imamlığına iman etmeye hazırlıyordu. Örneğin Mufaddal b. Ömer'in şöyle dediği rivayet edilir:

Bir gün Ebu Abdullah'ın (a.s) (İmam Cafer Sadık) yanında idim. O sırada Ebu İbrahim Musa içeri girdi. Henüz bir çocuktuktu. Ebu Abdullah (a.s) bana dedi ki:

Bu oğlumun sevmeyi diğçerlerine de tavsiye et. Güvendiğin arkadaşlarına onun imamlığını söyle.¹

1- el-Kâfi, 1/308; el-İrşad, 2/216.

c) İmam Cafer Sadık (a.s) zihin bulandırıcı davetlerin önünü kesmek için yoğun bir çaba sarf ediyordu. Çünkü bu davetlerin amacı, Şia safının birliğini parçalamak, kendini İmam Cafer Sadık'ın (a.s) alternatifi olarak kabul ettirmektir.

Örneğin İmam Cafer Sadık (a.s) İsmailiye akımına karşı koymak, propagandalarını engellemek için Şiîlere İsmail'in kendisinden sonraki imam olmadığını bildirmiştir. İsmail vefat edince, kalabalık bir Şiî topluluk çağırarak İsmail'in öldüğü gerçeğini onlara haber vermiştir. Ki sapıklar İsmail'in ölmediğini söyleyerek aşamalı bir şekilde Şia safını parçalamasınlar.

Dördüncü Olgu: İmam Musa Kâzım (a.s) babasının bu yöndeki emeklerini bizzat gözlemlemiş, Abbasî halifesi Mansur'un defalarca onu çağırıp sonunda şehit etmesine tanık olmuştu. Ama İmam Cafer Sadık (a.s) bundan önce oğlu İmam Musa Kâzım'ı (a.s) imam olarak vasiyet etmiş, onun imamlığını Şiîlerinden önde gelen özel ashabına tebliğ ederek imamlığına bağlı kalmalarını tavsiye etmişti.

Beşinci Olgu: İmamet rabbanî bir makamdır. Bu nedenle imamet makamına aday olanın, her türlü hata ve günaha uzak olması ve bu büyük sorumluluk yükünü kaldırma kabiliyetine sahip olması çok önemlidir. Bu yüzden böyle bir görev için rabbanî tercih ve ilâhî seçim dikkate alınır. Nitekim bundan dolayı her bir Masum İmam'a işaret eden özel bir nassın bulunması zorunludur, kaçınılmazdır.

Bu konuyla ilgili genel ve özel nassları Resulullah (s.a.a) ashabına ve Ehl-i Beyt'ine tebliğ etmiştir. Hadis ve tarih kitapları da bu nassları nakletmişlerdir. Her bir İmam'ın kendisinden sonraki İmam'la ilgili olarak irat ettiği nasslara gelince; bu gibi haberlerin kendilerine özgü koşulları vardır. Bu da nassın ifade biçimini, delalet edişini etkilemiştir. Kimi zaman işaret şeklinde, kimi zaman da açıkça gösterme şeklinde olmuştur.

İmam Cafer Sadık'ın (a.s), oğlu Ebu'l-Hasan Musa Kâzım'ın (a.s) imamlığına işaret eden sözlerini inceleyenler, onların tarihsel akışları üzerinde durup düşünenler İmam Cafer Sadık'ın (a.s) ifade biçimindeki özelliğini açık bir şekilde göreceklerdir. Oğlu Ebu'l-Hasan Musa'nın kendisinden sonraki imam olduğu meselesine net bir şekilde işaret ettiği anlaşılacaktır.

Ama bu sözlerinde her zaman toplumsal gelişmeleri, realiteyi dikkate almıştır.

Realiteyi derken İmam Cafer Sadık'ın (a.s) vefatından önce yaşadığı 20 yılı kastediyoruz. Bu sözleri, oğlu Musa Kâzım'ın doğumu sırasında söylemiştir. İmam Musa ise, Endülüslü bir ümmüveledin (çocuk sahibi olduğu için azat edilip eş statüsüne kavuşturulan kadın) çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Oysa İmam Cafer Sadık'ın (a.s) diğer eşi, amcasının kızı olan Fatıma binti Hüseyin el-Asğar (el-Esrem)'den olma başka oğulları da vardı. Bunların en büyüğü de İsmail'di.

İmam Cafer Sadık (a.s) İsmail'i çok severdi ve Şia'dan bazıları onun İmam Cafer Sadık'tan (a.s) sonraki imam olduğunu sanıyorlardı.

İsmail hicrî 142 tarihinde vefat etti. el-Eftah olarak bilinen Abdullah b. Cafer, kardeşi İsmail'den sonra İmam Cafer Sadık'ın (a.s) en büyük oğlu idi.

İmam Musa'nın imamlığına ilişkin nasslar değişik bağlamlarda dile getirilmiştir. Bunların bazıları İmam'ın oğullarının sözlerine, bazıları İmam'ın ashabının sözlerine dayanmaktadır. Bazıları da o günkü mevcut siyasi durumla doğrudan irtibatlıdır.

Bu yüzden İmam Cafer Sadık'ın (a.s), oğlu Kâzım'ın (a.s) imamlığına ilişkin sözleri üzerinde durmak istiyoruz. Elimizden geldiğince, bu sözlerin tarihsel sıralamasını da göz önünde bulunduracağız.

İmam Cafer Sadık'ın İmam Musa Kâzım'ın İmamlığına Dair Sözleri

1- Yakub es-Serrac anlatıyor: Bir gün Ebu Abdullah'ın (a.s) yanına gittim. Beşikteki Ebu'l-Hasan Musa'nın başında durmuştu. Ona uzun süre gizli sırlar anlattı. Bir köşeye oturdum, çocuğu bırakmasını bekledim. Çocuğu bırakınca yanına gittim. Dedi ki: *"Efendine yaklaş ve ona selâm ver."* Yaklaştım, selâm verdim. Gayet anlaşılır bir dille selâmımı aldı. Sonra bana dedi ki: *"Git ve dün ad koyduğun kızının adını değiştir. Çünkü o, Allah'ın sevmeyeceği bir isimdir."* Zira bir kızım olmuştu ve adını da Hümeyra koymuştum. Ebu Abdullah (a.s) bana dedi ki: *"Onun dediklerine göre hareket et ki doğruyu bulasın."* Ben de gidip kızımın adını değiştirdim.¹

2- Süleyman b. Halid anlatıyor: Bir gün Ebu Abdullah (a.s) Ebu'l-Hasan'ı (a.s) yanına çağırdı, biz de ordaydık. Sonra bize dedi ki:

Buna dikkat edin ve ondan ayrılmayın. Çünkü Allah'a yemin ederim ki, o, benden sonra sizin imamınızdır.²

3- Feyz b. Muhtar anlatıyor: Ebu Abdullah Cafer Sadık'ın (a.s) yanında bulunduğum bir sırada, henüz çocuk yaşta-ki Ebu'l-Hasan Musa (a.s) geldi. Onu tutup öptüm. Ebu Abdullah (a.s) buyurdu ki: *"Siz gemisiniz, bu da o geminin kaptanıdır."* Ertesi yıl hacca gittim. Yanımda iki bin dinar vardı. Bin dinarı Ebu Abdullah'a (a.s), bin dinarı da ona gönderdim. Sonra Ebu Abdullah'ın (a.s) yanına geldiğimimde, bana dedi ki: *"Ey Feyz! Onu benimle eşit mi tuttun?"* Dedim ki: "Allah'a yemin ederim ki, bunu sizin sözünüzden dolayı

1- el-Kâfi, 1/310, hadis: 11.

2- el-Kâfi, 1/310, hadis: 12.

yaptım." Buyurdu ki: *"Allah'a yemin ederim ki, bunu ben yapmadım; bilakis Allah onu bu göreve getirdi."*¹

4- Feyz b. Muhtar anlatıyor: Ebu Abdullah'a (a.s) dedim ki: "Elimden tutup beni ateşten kurtar; senden sonra kim imamımız olacak?" O sırada, henüz bir çocuk olan Ebu İbrahim (Musa Kâzım) içeri girdi. Buyurdu ki: *"İşte sizin imamınız budur. Ona sarıl."*²

5- Muaz b. Kesir anlatıyor: Ebu Abdullah'a (a.s) dedim ki: "Bu makam için babana senin gibisini bahşeden Allah'tan, senin ölümünden önce senin soyundan gelen birini, bu makam için sana bahşetmesini diliyorum." Buyurdu ki: *"Allah bunu yapmıştır."*

Dedim ki: "Kimdir o, sana kurban olayım?" O sırada, orada uyumakta olan Abdu's-Salih'i (İmam Musa Kâzım'ı) işaret ederek, *"İşte şu uyuyandır."* dedi. O, o zaman henüz bir çocuktur.³

6- Abdurrahman b. Haccac anlatıyor: Abdurrahman'a, Ebu'l-Hasan Musa b. Cafer'in (a.s) yakalandığı sene sordum ve dedim ki: "Bu adam şu adamın eline geçti. Sonunun ne olacağını bilmiyoruz. Oğullarından biriyle ilgili olarak sana bir bilgi ulaştı mı?"

Bana dedi ki: "Bir kimsenin bu meseleyle ilgili olarak bana bir soru soracağını sanmıyordum. Bir gün Cafer b. Muhammed'in evine gittim. Evinin bir odasında kendisi için mescit edildiği bir mekânda dua ediyordu. Sağında da oğlu Musa b. Cafer duruyordu, onun duasına âmin diyordu. Dedim ki: !Allah beni sana kurban etsin, biliyorsun ki, ben bütün vaktimi size ayırdım ve kendimi size hizmet etmeye adanmışım. Senden sonra, insanlara kim imamlık edecektir?"

1- el-Kâfi, 1/311, hadis: 16.

2- el-Kâfi, 1/307, hadis: 1; el-İrşad, 2/217.

3- el-Kâfi, 1/308, hadis: 2; el-İrşad, 2/217.

Buyurdu ki: '*Musa imamlık zırhını giydi ve zırh ona tam uydular.*' Dedim ki: Bu açıklama bana yeter..."¹

7- Yakub b. Cafer el-Caferî, İmam Cafer Sadık'ın oğlu İshak'tan şöyle aktarıyor: Bir gün babamın yanındaydım. Ali b. Ömer b. Ali ona bir soru sordu ve dedi ki: Size kurban olayım! Biz ve diğer insanlar senden sonra kimi imam kabul edip sığınacağız? Buyurdu ki:

İki sarı elbisenin ve iki kâkülün sahibine. O birazdan bu kapıdan çıkıp gelecek. Kapının iki kenarını eliyle sonuna kadar açacak.

Çok geçmeden iki avucun kapının iki kanadını tutup açtığını gördük. Sonra Ebu İbrahim -İmam Musa Kâzım- (a.s) yanımıza geldi.²

8- Safvan el-Cemmal, Ebu Abdullah'tan (a.s) şöyle rivayet ediyor: Mansur b. Hazım, Ebu Abdullah'a (a.s) dedi ki: "Anam babam sana kurban olsun. Ölüm sabah ve akşam insanların başucundadır. Sen ölecek olursan, imam kim olacaktır?" Ebu Abdullah (a.s), "*Böyle bir şey olursa, imamınız odur.*" dedi ve elini -bildiğim kadarıyla- Ebu'l-Hasan'ın sağ omzuna vurdu. Ebu'l-Hasan o sırada beş yaşındaydı. Abdullah b. Cafer de yanımızda oturuyordu.³

9- Mufaddal b. Ömer anlatıyor: Ebu Abdullah (a.s), o sırada küçük bir çocuk olan Ebu'l-Hasan'dan (a.s) söz etti ve dedi ki:

Bu çocuk gibi, doğumu bizim Şia'mız için bereketli olan başka bir çocuk biz Ehl-i Bey'ten doğmuş değildir.

Sonra bana dedi ki: "*İsmail'e cefa etmeyin.*"⁴

1- el-Kâfi, 1/308, hadis: 3; el-İrşad, 2/217.

2- el- Kâfi, 1/308, hadis: 5; el-İrşad, 2/220.

3- el-Kâfi, 1/309; el-İrşad, 2/218.

4- el- Kâfi, 1/309, hadis: 8.

10- İsa b. Abdullah b. Muhammed b. Ömer b. Ali b. Ebu Talip (a.s) şöyle rivayet eder: Ebu Abdullah'a (a.s) dedim ki: "Sizin başınıza bir şey gelirse -Allah göstermesin- kime tâbi olayım?" Oğlu Musa'yı işaret etti. Dedim ki: "Eğer Musa'nın başına bir şey gelirse, kime tâbi olayım?" *"Oğluna."* buyurdu. Dedim ki: "Eğer oğluna bir şey olursa, onun da geride yaşça büyük bir kardeşi ve yaşça küçük bir oğlu kalırsa, bunlardan hangisini imam edinelim?" Buyurdu ki: *"Oğluna tâbi olun."* Sonra şunları söyledi: *"Bu sonsuza dek böyle olacaktır."* Dedim ki: "Eğer onu tanımazsam ve yerini de bilmezsem, ne yapmam gerekir?" Buyurdu ki: *"O zaman şöyle dersin: 'Allah'ım! Ben geçmiş imamın soyundan gelen hüccetlerinden şu anda yaşayan imama tâbiim ve onu dost ediniyorum.' Bu, inşallah senin için yeterli olur."*¹

11- Feyz b. Muhtar, Ebu'l-Hasan (a.s) ile ilgili uzun bir hadiste Ebu Abdullah'ın (a.s) kendisine şöyle dediğini rivayet etmiştir:

İşte senin hakkında soru sorduğun imamın budur.

Hemen yanına git ve onun yetkisini tanı.

Bunun üzerine kalktım, başını ve elini öptüm, onun için Allah'a dua ettim. Ebu Abdullah (a.s) buyurdu ki: *"Bunu senden önce bir kimseye anlatmamıza izin verilmemiştir."* Dedim ki: "Sana kurban olayım. Ben birine bunu haber verebilir miyim?" *"Evet."* dedi. *"Ailene ve çocuklarına haber verebilirsin."*

O sırada benimle birlikte ailem, çocuklarım ve arkadaşlarım da bulunuyordu. Arkadaşlarım arasında yer alanlardan biri de Yunus b. Zabyan idi. Bunu onlara açıkladığım zaman, hepsi Allah'a hamt ettiler. Ama Yunus dedi ki: "Hayır, Allah'a yemin ederim ki, bunu İmam'dan bizzat duymadıkça tatmin olmam." Acelesi vardı. Yola çıktı. Ben de

---

1- el-Kâfi, 1/309, hadis: 7; el-İrşad, 2/218.

peşinden gittim. İmam Cafer Sadık'ın (a.s) kapısına vardığım zaman -benden önce oraya varan, Yunus'a şunları söylediğini duydum: "*Ey Yunus! Mesele, Feyz'in sana haber verdiği gibidir.*" Yunus, "Duydum ve uydum." dedi.

Sonra Ebu Abdullah (a.s) bana dedi ki: "*Ey Feyz! Onu yanına al.*"¹

12- Safvan el-Cemmal anlatıyor: Ebu Abdullah'a (a.s), "Bu işin sahibi kimdir?" diye sordum. Buyurdu ki: "*Bunun sahibi oynamaz ve eğlenmez biridir.*" Sonra yanındaki Mekke cinsi bir oğlakla gelen ve oğlağa, "*Rabbine secde et.*", diyen çocuk Ebu'l-Hasan Musa (a.s) çıkageldi. Ebu Abdullah (a.s) onu tuttu ve bağrına bastı. Sonra şöyle dedi: "*Oynamayan ve eğlenmeyen kimseye anam babam feda olsun!*"²

13- Zeyd en-Nersî, İmam Cafer Sadık'ın (a.s) şöyle buyurduğunu rivayet eder:

Ben, oğlum İsmail'in benden sonraki imam olması için Rabbime dua ettim, yalvardım. Ama Rabbim benden sonraki imam olarak oğlum Musa'dan başkasını istemedi.³

14- Yezid b. Esbat şöyle anlatıyor: Vefatıyla sonuçlanan hastalığa yakalandığı zaman Ebu Abdullah'ı (a.s) ziyarete gittim. Bana dedi ki:

Ey Yezid! Şu çocuğu görüyor musun? -Oğlu Musa'yı işaret etti.- İnsanların onun imamlığı hususunda ihtilaf ettiklerini gördüğün zaman, benim sana onu haber verdiğime şahitlikte bulun. Yusuf'un, kardeşleri tarafından kuyuya atılmasını gerektiren tek suç, kardeşlerinin onu kıskanmalarıydı. Çünkü rüyasında on bir yıldız, güneş ve ayın kendisine secde ettiğini

---

1- el-Kâfi, 1/309, hadis: 9.

2- el-Kâfi, 1/311, hadis: 15; el-İrşad, 2/219.

3- Aslu Zeyd en-Nersî, Bölüm: 39.

gördüğünü onlara haber vermişti. Aynı şekilde bu çocuğu kıskanmaları kaçınılmazdır.

Sonra Musa'yı, Abdullah'ı, İshak'ı, Muhammed'i ve Abbas'ı çağırdı ve onlara dedi ki:

Bu, vasilerin vasisi, âlimlerin âlimi, ölülerin ve dirilerin şahididir.

Ardından şöyle dedi:

Ey Yezid! "Onların şahitlikleri yazılacak ve onlar sorguya çekileceklerdir."¹

1- Zuhruf, 19. Biharu'l-Envar, 20/48 hadis: 31, İbn Şehraşub'un Menakıbu Âli Ebî Talib adlı eserinden naklen.

Üçüncü Bölüm

- İmam Musa Kâzım'ın (a.s) Döneminin Özellikleri
  - İmam Musa Kâzım'ın (a.s) Mansur Döneminde Sergilediği Tavrılar
  - İmam Musa Kâzım (a.s) ve Mehdi Abbasî Yönetimi
-

İMAM MUSA KÂZİM (A.S) DÖNEMİNİN ÖZELLİKLERİ

Abbasî halifesi Mansur, İmam Cafer Sadık'ı (a.s) öldürdükten, kendi döneminde baş gösteren bütün Alevi ayaklanmaları bastırıp ortadan kaldırdıktan sonra da siyasetinde herhangi bir değişikliğe gitmedi. Bilakis sürekli olarak korku içinde kaldı. Derin endişeler hiçbir zaman peşini bırakmadı. Alevilere yönelik kinle dolu kişiliği rahat yüzü görmedi. Bu yüzden Alevileri (Ali soyundan gelenleri) sürekli olarak baskı altında tuttu. Suçsuz olan bu insanların bazılarını karanlık zindanlara kapatıp zindanları başlarına yıktı. Bazılarını da canlı canlı evlerin temellerine gömdü. Ülkenin dört bir yanına casuslarını saldı. Alevilerin bütün faaliyetleri hakkında bilgi edinmek istiyordu. Bu yüzden casusları, çarpıtma ve yalana dayalı suçlamalar çerçevesinde bütün hareketleri gözetlemeye başladılar.

Bu çarpıtmaların amacı, halifenin arzusuna göre bir ortam hazırlamaktı. Bu casuslar gözlemlerini rapor hâlinde halifeye sunuyorlardı. Bu arada sapık gulat gruplarına, zındıklara her türlü hoşgörü gösteriliyordu. Ki halk arasında yaygınlaşsınlar ve insanları saptırsınlar. Ayrıca bazı âlimler de kullanılıyordu. Bunlar, halifenin siyasetini destekleyen bir tavır sergileyerek yönetimine meşruiyet kisvesini giydireyorlardı.

Bu koşulları, bazı noktalar üzerinde durmak suretiyle belirginleştirmek mümkündür:

Birinci Nokta

İmam Cafer Sadık (a.s) bir topluluğun önünde beş kişiyi vasi olarak tayin ettiğini belirtmişti. Bunlar Abbasî halifesi Ebu Cafer el-Mansur, Medine'nin valisi Muhammed b. Süleyman, İmam'ın oğulları Abdullah ile Musa ve İmam'ın eşi Humeyde'ydi. Bu arada Mansur Medine valisine, İmam Cafer Sadık'ın (a.s) tayin ettiği vasiyi öldürmesi emrini içeren bir mektup göndermişti. Dolayısıyla bu vasiyet ve Mansur'un vasinin öldürülmesine ilişkin emirleri açık bir şekilde Mansur'un İmam'a (a.s) karşı nasıl bir politika izlediğini gözler önüne seriyor. Ayrıca Mansur'un İmam'ın (a.s) hareketlerini kontrol altında tutmak için nasıl bir faaliyet sergilediğini, bu meseleye ne denli önem verdiğini de gözler önüne sermektedir.

Ancak İmam Cafer Sadık (a.s) gayb perdesinin gerisinden gelecek günlerin oğlu Musa (a.s) için ne tür tehlikeler barındırdığını görüyordu. Bundan dolayı Şia'sına çok özel bir üslupla hitap ediyordu. Onlara ulaşmasını istediği gerçeği özel bir literatürle dile getiriyordu. Böyle bir üslup, bazıları açısından meselenin karışmasına sebep olsa da, koşullar gereği kaçınılmazdı.

Nitekim bazıları şaşkına dönmüş, İmam Cafer Sadık'tan (a.s) sonra kısa ya da uzun bir dönem imam ve emir sahibini tanımakta güçlük çekmişlerdi. Ancak bu kazanılmazdı; çünkü bunun gibi zor bir zamanda vasiyi ve itaat edilmesi zorunlu olan imamı korumak hiç kuşkusuz bir zorunluluktu. Çünkü hareketin devamı ancak Masum İmam'ın korunması ve bu koşullara uygun önlemlerin alınmasıyla mümkün olabilirdi.

Ama İmam'ın (a.s) bilinçli ve uyanık ashabı için mesele karışık değildi. Onlar, İmam Cafer Sadık'ın (a.s) İmam Musa Kâzım'ın (a.s) vasilliğini içeren vasiyetinin kapsadığı hakikati kavramakta güçlük çekmediler.

Davud b. Kesir er-Rikkî şöyle rivayet eder: Horasan'dan, künyesi Ebu Cafer olan bir adam yola çıkmak istedi. O sırada Horasanlılardan bir grup onun yanına toplandı. Kendilerine ait bazı malları, eşyayı taşımasını, bazı sorularını götürüp fetva almasını ve kendileri için müşaverede bulunmasını istediler. Sonra adam Kûfe'ye gitti. Emirü'l-Müminin Ali'nin (a.s) kabrini ziyaret etti. O sırada mescidin bir köşesinde bir adam gördü. İnsanlar, çevresinde halka oluşturmuşlardı.

Ziyaretini tamamlayınca onların tarafına gitti. Fıkıh öğrenmeye çalışan Şii'lerin, bir şeyhin (üstadın) dersini dinlediklerini gördü. "Bu adam, Ebu Hamza es-Sumalî'dir." dediler.

Adam devamla anlatıyor: Biz öylece oturuyorken bir bedevi çıkageldi ve şöyle dedi: "Medine'den geliyorum. Cafer b. Muhammed (a.s) vefat etti." Bunu duyan Ebu Hamza hıçkırıklara boğuldu. Sonra ellerini yere vurdu ve bedeviye sordu:

– Vasiyetini duydun mu?

– Oğlu Abdullah'ı, oğlu Musa'yı ve Mansur'u vasi tayin etti.

– Bizi saptırmayan Allah'a hamdolsun! Küçüğe işaret etmiş, büyüğü açıklamış ve büyük meseleyi örtmüştür...

Derhal Emirü'l-Müminin'in (a.s) kabrinin yanına koştu ve namaz kıldı. Biz de namaz kıldık.

Sonra ona döndüm ve dedim ki: "Sözlerini benim için açıklar mısın?"

Dedi ki: "Büyük oğlunun kusurlu olduğunu açıklamış,¹ küçüğün vasisi olduğuna elini büyükle beraber meseleye karıştırmakla işaret etmiş ve bu büyük meseleyi Mansur'u

---

1- [Aafet ve kusurundan dolayı imamlık makamına gelemeyeceğini, küçük yaşta olan Musa'yı da onunla birlikte vasisi tayin etmekle bildirmiştir.]

da kendi vasisi olarak tanıtmakla örtmüştür. Öyle ki Mansur, "Vasisi kimdir?" diye soracak olsa, "Sensin." diye cevap verilecektir.

Horasanlı diyor ki: "Verdiği cevaptan hiçbir şey anlamadım."¹

Sonra bu adam İmam Cafer b. Muhammed'in (a.s) vasisini bizzat öğrenmek için Medine'ye gitti.

İkinci Nokta

İmam Cafer Sadık'ın (a.s) şehit edilmesinden sonra saray erkânı Şia üzerindeki baskıyı daha da şiddetlendirdi. Şiîler arasında büyük bir karışıklık çıktı. Tam anlamıyla bir endişe, sakinme ve tedbir süreci başlamış oldu.

Şia tarihinin bu çok önemli dönemi hakkında Şia'nın sembol isimlerinden biri olan Hişam b. Salim şunları söylüyor:

İmam Ebu Abdullah'ın (a.s) vefatından sonra ben ve Müminu't-Tak (Ebu Cafer) Medine'de bulunuyorduk. İnsanlar Abdullah el-Eftah'ın, babasından sonraki imam olduğu hususunda görüş birliğine varmışlardı. Ben ve Sahibu't-Tak (Müminu't-Tak) kalkıp onun yanına gittik. İnsanlar Abdullah'ın etrafında toplanmışlardı. Çünkü Ebu Abdullah'tan (a.s), *"Bir kusur ve hastalığı olmadıkça, bu iş büyük olana aittir."* şeklinde bir hadis rivayet ediyorlardı.

İçeri girdik ve babasına sorduğumuz soruları ona sormaya başladık. "Zekâtın farz olması için nisap miktarı ne kadardır?" diye sorduk. "İki yüzde beş." diye cevap verdi. "Peki, yüzde kaçtır zekât oranı?" dedik. "İki buçuk dirhem." dedi.²

1- Avalimu'l-Ulum, İmam Kâzım, s.175.

2- Müslümanlar arasında sabit bir kanaattir ki zekât iki yüz dirhemden aşağısına düşmez. Ama el-Eftah bu hükmü bilmiyordu.

Ona dedik ki: "Allah'a andolsun ki, Mürcie mezhebi bile görüşte değildir."

el-Eftah ellerini yukarı kaldırdı ve şöyle dedi: "Hayır, Allah'a yemin ederim ki, Mürcie'nin ne dediğini bilmiyorum!"

Ne yapacağımızı bilmez bir hâlde onun yanından ayrıldık. Ben ve Ebu Cafer el-Ehval¹ ne tarafa gideceğimizi bilmiyorduk. Medine sokaklarından birinde öylece oturduk. Şaşkın hâlde ağlıyorduk. Kime varacağımızı, kime yöneleceğimizi bilmiyorduk!

"Mürcie'ye mi katılalım, ya da Kaderiye'ye Zeydiye'ye, Mutezile'ye veya Haricîlere mi katılalım?" diyorduk.²

Biz öylece oturmuşken, birden tanımadığım yaşlı bir adam beni işaret ederek çağırdı. Ebu Cafer Mansur ed-Devanikî'nin casuslarından biri olmasından korktum. Çünkü Mansur'un Medine'de birçok casusu vardı ve İmam Cafer Sadık'ın (a.s) Şia'sının kimin üzerinde ittifak ettiklerini öğrenip boynunu vurmak için etrafı gözetleyip duruyorlardı. Bu yaşlı adamın da onlardan biri olmasından korktum.

Ebu Cafer'e (Müminu't-Tak) dedim ki: "Sen fark ettirmeden buradan uzaklaş. Hem kendim, hem de senin için endişeleniyorum. Bu yaşlı adam bana işaret ediyor, sana değil. Sen benim yanımdan uzaklaş. Böylece başına bir şey gelmez, kendine yardım etmiş olursun."

Bunun üzerine Ebu Cafer yanımdan ayrıldı; ama fazla uzaklaşmadı. Ben de yaşlı adamı takip etmeye başladım. Nedense o adamdan kurtulacağımı sanmıyordum. Arkasından yürüdüm. Ebu'l-Hasan Musa Kâzım'ın kapısına kadar geldi. Sonra oradan ayrılıp gitti. Baktım hizmetçisi çıkıp ba-

---

1- Müminu't-Tak, Ebu Cafer, Sahibu't-Tak ve el-Ahvel; bunların tümü Muhammed b. Ali b. Numan adındaki bir adamın lakaplarıdır. bk. İhtiyaru Marifeti'r-Rical, 2/208.

2- el-İrşad, Müfid, 2/221; Medinetu'l-Meaciz, 6/208.

na dedi ki: "İçeri gir, Allah sana rahmet etsin." İçeri girdim. Ebu'l-Hasan Kâzım (a.s) hemen söze başladı ve şöyle dedi: "*Ne Mürcie'ye, ne Kaderiye'ye, ne de Zeydiye'ye ve ne Mutezile'ye, ne de Haricîlere... bana gelin, bana... bana...*"

Hişam diyor ki: Dedim ki: "Sana feda olayım, baban vefat mı etti?" "*Evet.*" dedi.

Dedim ki: "Normal ölümle mi öldü?" "*Evet.*" dedi. Dedim ki: "Sana feda olayım, ondan sonra İmamımız kimdir?" Dedi ki: "*İnşallah, Allah sana doğruyu gösterecektir.*"

Dedim ki: "Sana feda olayım. Abdullah (el-Eftah) babasından sonraki imamın kendisi olduğunu sanıyor."

Dedi ki: "*Abdullah (el-Eftah) Allah'a ibadet edilmemesini istiyor.*"

Dedim ki: "Sana feda olayım. Ondan (İmam Cafer Sadık'tan) sonra İmamımız kimdir?" Dedi ki: "*İnşallah, Allah sana doğru yolu gösterecektir.*"

Dedim ki: "Sana feda olayım, İmam sen misin?" Dedi ki: "*Bunu söylemem.*"

Bunun üzerine kendi kendime şöyle dedim: "Soruyu yanlış sordum. (Yani soruyu sorma biçiminde hata ettim.)"

Dedim ki: "Sana feda olayım. Senin tâbi olduğun bir İmam var mı?" "*Hayır.*" dedi. Bunun üzerine kalbime ancak Allah'ın bildiği müthiş bir duygu girdi. Ululuğu ve heybeti kalbimi bürüdü. İmam Cafer Sadık'ın (a.s) yanına girerken beni bürüyen saygı ve heybetten daha büyük bir saygı ve heybeti.

Dedim ki: "Sana feda olayım. Babana sorduklarımızı sana sorayım mı?" Dedi ki: "*Sor. Sana haber verilir. Ama sakın yayma.* (Yani bu haberi etrafa yayma.) *Eğer yayarsan, bunun sonu boynun vurulmasıdır.*"

Bunun üzerine soru sormaya başladım. Bir ilim deryası olduğunu gördüm.

Dedim ki: "Sana feda olayım. Senin ve babanın Şiası ne yapacağını bilmez hâdedir. Onlara gidip haber vereyim mi? Onları sana itaat etmeye çağırayım mı? Fakat sen benden gizleme sözünü aldın?"

Dedi ki: "*Olgun ve ağırbaşlı olduğunu gördüklerine gidip haber ver ve gizlemeleri için onlardan söz al. Eğer yayarlarsa, bunun sonu boynun vurulmasıdır.*" Bu sırada eliyle boynunu gösterdi.¹

Hişam'ın anlattığı bu olay bize bazı hakikatleri açıklıyor:

1- Casusların çokluğu. Korku, sakınma ve endişe havası. Bütün ümmeti saran bir güvensizlik ortamı. Özellikle Medine halkı gibi ümmetin seçkinlerinin içinde buldukları ağır koşullar.

2- Yine bu haberden anlıyoruz ki, İmam Musa Kâzım'ın (a.s) imamlığının alameti ve Şia'ya onun imamlığının ilanı, halka açık şekilde gerçekleşmemiştir. Bilakis Şia'dan çok özel kişilerle sınırlı tutulmuştur.² Öyle ki Hişam gibi bir adam bile imamlığın kime verildiğini ancak bir süre sonra öğrenebiliyor. Bunu da şer'î ve aklî yöntemleri kullanarak tespit ediyor. Bu ve benzeri durumlar (çalışmalar), Şia'yı zalimlerin kılıçlarından koruyan gizlilik ve takiye gibi yöntemler hususunda uzmanlaşma durumuna getirmiştir. Bu yüzden ravilerin, İmam Musa Kâzım'a (a.s) dair haberleri aktarırken, açık bir isim kullanmadıklarını görüyoruz. Bilakis "el-Abdu's-Salih dedi ki..." veya "es-Seyyid dedi ki..." yahut "al-Âlim dedi ki..." şeklinde ifadeler kullandıklarını gözlemliyoruz.

1- İhtiyaru Marifeti'r-Rical, 2/565, hadis: 502; el-İrşad, 2/221-222; el-İrşad'dan naklen İlamu'l-Vera, 2/16-17; Keşfu'l-Gumme, 3/12, 13; Bi-haru'l-Envar, 48/50.

2- Bunlar arasında Zurare, Davud b. Kesir er-Rikkî, Humran, Ebu Basir ve Mufaddal b. Ömer gibi isimler vardır.

3- Zulmün boğucu atmosferi, sarayın nefes aldırılmaz ya-sakları, düşüncenin hapsedilmesi, muhaliflerin sıkı takip al-tına alınması, karşıt ve yalan menşeli söylentilerin yaygın-laştırılması gibi olumsuz durumlar, rezil arzular sahibi kim-selerin ve aşağılık insanların rahatça yaygınlaşmaları için geniş bir ortam meydana getirmişti. Bu aşağılık zümrelerin faaliyetleri artmış, ünleri bütün ülkeyi kaplamış ve bu mü-sait ortamda türlü gruplar hâlinde kendilerini ifade etme imkânını bulmuşlardı.

Bu sapkın zümreler, ümmetin karşısına fikir, fıkıh ve hadis önderleri olarak takdim ediyorlardı. Halife de onları destekleyip teşvik ediyordu. Bu yüzden Hişam'ın olayı aktarırken o dönemde yaygın olan grupları, "Mürctie'ye mi katılalım, ya da Kaderiye'ye veya Zeydiye'ye ya da Mutezile'ye veya Haricîlere mi katılalım?" şeklindeki sözleriyle anlattığını görüyoruz.

4- Bu hadiste İmam Musa Kâzım'ın (a.s), kendisini diğer imamlık iddiasında bulunanlardan (Abdullah el-Eftah gibi) ayıran kerameti içeren bir üslup kullandığını görüyoruz. Bunu da Hişam ile Müminu't-Tak arasında Medine sokaklarından birinde geçen konuşmayı işaretle "*Ne mürctie'ye, ne Kaderiye'ye, ne de Zeydiye'ye ve ne Mutezile'ye, ne de Haricîlere... bana gelin, bana... bana...*" demesinde gözlemliyoruz.

Üçüncü Nokta

Mansur'un İmam Ali'nin (a.s) soyunu yok etme, soykırım uygulama ve öldürme esasına dayanan siyasetini ortaya çıkaran tarihî hakikatlerden biri "Hazine Hadisi"dir.

Bu tarihî rivayet, Mansur'un Ali soyuna karşı uyguladığı acımasız siyaseti çok açık bir şekilde gözler önüne sermektedir. Bu rivayetten anlıyoruz ki Mansur, oğlu Mehdi'ye şu mesajı vermek istiyordu: Meşru olmayan Abbasî halifeliği ancak bu yolla korunabilir...

Yine bu rivayet, İmam Musa Kâzım'ın (a.s) çektiği ağır eziyetleri de ortaya koymaktadır. Çünkü İmam Musa Kâzım (a.s) Şia'nın seçkin ve mümin evlatlarının bu şekilde zindanlara doldurulduğunu, büyük bir sabırla ölümü beklediklerini, ardından kılıçtan geçirildiklerini çok iyi bilmekteydi.

Bu rivayet, insanın tüylerini diken diken eden, insanı derin bir hüzne boğan bir içeriğe sahiptir. Mansur, hazinesinin odalarını yaşlı, genç, çocuk Alevilerin (Ali soyunun) kesik başlarıyla doldurmuştu. Oğlu Mehdi'nin karısı Reyta'ya vasiyet etmiş ve hazineyi kendisinin ölümünden önce Mehdi dâhil hiç kimseye açmamasını söylemişti. Taberî bu olayı tarihinde şöyle aktarır:

Mansur hacca gitmeye karar verince, Mehdi'nin karısı Ebu'l-Abbas'ın kızı Reyta'yı çağırdı. Mehdi o sırada Rey'de bulunuyordu. Ebu Cafer'in gelmesinden önce ona istediği bazı vasiyetlerde bulundu. Ondandır söz alarak hazinelerin anahtarlarını ona verdi. Anahtarları verirken, onu yemine verdi ve ondan, bu hazinelerin bazı odalarını hiç kimseye açmamasını ve Mehdi'den başka hiç kimseye bu odalardan söz etmemesini istedi. Kendisinin öldüğü sabit olmadıkça kendisinin de onu açmamasını söyledi. Kendisinin ölümü kesinlik kazanınca, yanlarında bir üçüncü kişi olmadan Mehdi ile bir araya gelmesini ve hazine odalarını birlikte açmalarını emretti. Mehdi, Rey şehrinde Bağdat'a gelince, Reyta hazinelerin anahtarlarını ona verdi ve babasının ölümü kesinlik kazanmadan bu hazineleri açmamaya söz verdiğini söyledi. Mansur'un öldüğü haberi Mehdi'ye ulaşınca, hilafet makamına oturdu ve beraberinde Reyta olduğu hâlde hazinenin kapısını açtı. Birden Ali soyundan gelen bir yığın insanın cenazeleriyle karşılaştılar. Kulaklarına asılı belgeler vardı ve üzerinde nesepleri yazılıydı. Aralarında çocuklar, yetişkinler, gençler ve yaşlılar vardı.

Mehdi bu manzarayı görünce, ürktü ve bir çukur kazılmasını ve onların çukura defnedilmelerini emretti. Üzerlerine de dükkânlar inşa etti.¹

Dördüncü Nokta

İmam Musa Kâzım'ın (a.s) imamlık sorumluluğunu almasından sonraki ilk dönemde, asıl amacı Şiî grubu parçalamak, aralarında karışıklık çıkarmak ve saflarını bozmak olan büyük problemler baş gösterdi. Bu da, "İmam Cafer Sadık'tan (a.s) sonra imamet makamına kim geçecek?" gibi önderlik hakkında kuşkuların yaygınlaştırılması şeklinde belirginleşti.

Bunun ortaya çıkmasının nedeni, İmam Musa Kâzım'ın (a.s) İsmail'den sonraki büyük kardeşi olan Abdullah el-Eftah'ın imamlık iddiasında bulunmasıydı. Doğal olarak bu da İmam Musa Kâzım'ın (a.s) yükünü biraz daha ağırlaştırıyordu. Çünkü Mansur'un örgütü, aldığı nefesleri dahi sayıyordu, onun her hareketinden şüpheleniyordu.²

Beşinci Nokta

Genelde Abbasî yönetiminin, özelde Mansur'un kullandığı yöntemlerden biri, İmam Musa Kâzım'ın (a.s) siyaset ve fikir sahnesinden çekilmek zorunda bırakılmasından sonra saray vaizlerini hizmete alıp kullanmalarıydı. Saray vaizleri olgusu, halifenin üzerinde önemle durduğu ve desteklediği bir alternatifti. Bu, halifeye güç veriyordu. Çünkü bir yandan boşluğu dolduruyordu, öbür yandan halifenin siyaseti-

1- et-Taberî, 6/343, 344, Müessesetu'l-A'lamî Li'l-Matbuat.

2- Siretu'l-Eimmeti'l-İsna Aşer, 2/325, İmam Musa b. Cafer el-Kâzım'ın (a.s) Hayatı bölümü, Daru't-Taaruf Li'l-Matbuat, Beyrut. Şeyh Müfid, İmam Cafer Sadık'ın (a.s) çocuklarını, sayılarını, isimlerini ve onlarla ilgili bazı olayları anlatmaktadır. bk. el-İrşad, 2/209, Muessesetu Âli'l-Beyt Li İhyai't-Türas, Kum.

ne destek sağlıyordu. Saray vaizleri, ümmete halifenin nebvi sünnete göre gelişen İslâmî çizgi doğrultusunda hareket ettiği mesajını veriyorlardı.

Halife, Malik b. Enes¹ ve benzerleri gibi siyasetiyle çelişmeyen bir akide tercih eden fakihler, arzularına göre görüşler serdeden, kendisini ve ailesini öven, medhüsenalar düzen hatipler bulmuştu. Bunun neticesinde Mansur, Malik'in kitabı olan el-Muvatta'ı kılıç zoruyla insanlara dayatmış, Malik'e, Hicaz'da valilerin ve bütün devlet görevlilerinin üstünde bir yetki vermişti. İnsanlar Malik'in kapısından ayrılmıyor, valiler ve hâkimler ondan korkuyorlardı. Nitekim yine Abbasî hükümdarlarıyla çok yakın ve sıcak ilişkileri olan Muhammed b. İdris e-Şafiî de valiye gitmiş ve Malik'le görüşmesi için aracı olmasını istemişti, vali de ona şu cevabı vermişti: "Medine'den Mekke'ye yalın ayak ve yayan yürümek benim için Malik'in kapısına yürümekten daha kolaydır. Onun kapısında dikilmeden önce hiç kendimi bu kadar aşığılanmış olarak görmemiştim."²

Altıncı Nokta

Bu aşamada sapık akideler yayıldı; mulhitlik, zındıklık, Gulat, cebriye ve Murcie gibi sapık fırkalar oluştu. Bu yanlış akideler kendilerini savunacak kişiler buldu. Kuşkusuz bu akidelerin tamamı, bizzat o dönemde ortaya çıkmış değildi. Sadece bu dönem, söz konusu sapık akidelerin geliş-

---

1- [Malik b. Enes, Mansur henüz egemenliğini tam kurmadan ona karşı çıkmış olsa da o dizginleri eline geçirince, Mansur ve Abbasî hükümdarlarıyla çok yakın ilişkiler içinde bulunmuş ve Mansur'un istek ve direktifiyle meşhur el-Muvatta kitabını yazmıştır.]

2- el-Eimmetu'l-Erbaa, Mustafa eş-Şak'a, 2/100; Hayatu Malik b. Enes, bölüm: 5, bab: Mehabetu Malik; Siretu'l-Eimmeti'l-İsna Aşer, Haşim Maruf el-Hasanî, 2/326; Hayatu'l-İmam Musa b. Cafer el-Kâzım (a.s) bölümü.

mesi için müsait bir zemin oluştuyordu. Çünkü bazı halifeler bu akidelerden bazısına bağlanıyor, bazıları da yayılmasına müsamaha gösteriyordu.

Örneğin Gulat fırkası, Ehl-i Beyt İmamları'nın peygamber olduklarına inanıyorlardı. Daha sonra Cafer b. Muhammed es-Sadık'ın ve atalarının tanrılığine inanmaya başladılar. İmam Cafer Sadık (a.s) bunlarla ilgisinin olmadığını duyurup onlardan teberri ederek çok sert ifadelerle onlara lanet okumuştur.

Saraydaki hâkimler, bu gibi sapık grupları bir yandan teşvik ederken, bir yandan da Şia hakikatini bulandırmak için Şia'yı suçluyorlardı. Nitekim sonraki dönemlerde bu suçlamayı Şia'yı baskı altında tutmanın aracı olarak kullanacaklardı. Böylece Şia'ya zındıklık adını taktıktan sonra, devletin onları baskı altında tutmasının haklı olduğu anlayışını benimsettiler.

İmam Musa Kâzım (a.s) zamanında bir başka akım daha ortaya çıkmıştı ki, ümmetin o günü ve geleceği açısından büyük bir tehlike oluştuyordu. İmam Cafer Sadık (a.s) bu akıma karşı koymuş, özellikle gençlerin bu akımdan sakınmaları için büyük bir çaba sarf etmişti.

Bu akım, Mürcie grubuydu. Bunlar büyük günah işleyen kimselere dair hükmün kıyamet gününe ertelenmesine inanıyorlardı. Dünyada böyle kimselerin cennetlik mi veya cehennemlik mi olduğuna dair bir hükmün verilmemesi gerektiğini savunuyorlardı.

Bu akidenin mensupları iyi amel ile kötü ameli birbirine katmaya, böylece İmam Ali'nin (a.s) hayat tarzı ile Muaviye'nin hayat tarzı arasında bir fark görülmemesine, İmam Hüseyin'in (a.s) konumu ile Yezid'in konumunun birbirinden ayırt edilmemesine çalışıyorlardı. "Dünyada onlar hakkında hüküm vermek bizim işimiz değildir, bu meseleyi kıyamet gününe bırakmak gerekir." diyorlardı.

Sonra bu grup başka bir itikat ortaya attı ki, öncekinden daha az tehlikeli değildi. Bu itikat, özellikle gençler için büyük bir tehlike oluştuyordu. Çünkü bu inanç çerçevesinde Allah katında istenilen imanın anlamı, kalben inanmak olarak açıklanıyordu ve iman için pratikte amel etme gerekliliği ön görülüyordu. Çünkü pratiğe amel şeklinde yansıyan hareketler insanı aldatmaya yönelik olabilirdi. Dolayısıyla Allah'ın baktığı, önemseydiği iman kalben inanmaktı, pratiğe amel olarak yansıyan davranışların ise, bir değeri yoktu, bunlara itibar edilmezdi. Buna göre bir insan zina ettiğinde, şarap içtiğinde veya bir adam öldürdüğünde, bunlar pratiğe yansıyan davranışlar ve dış eylemler olduğundan, iman bakımından bunların önemi yoktur. Çünkü önemli olan, insanın kalben Allah'a inanmasıdır.

Yine bu dönemde cebir fikri de yayıldı. Bu fikrin temelleri Muaviye zamanında atılmıştı. Abbasîler de bundan istifade ettiler. Bu düşünce mensupları şöyle diyorlardı: "Biz fiillerimizi kendi irademizle tercih etmiyoruz. Allah namaz kılmamızı istediği zaman namaz kılarız, şarap içmemizi istediği zaman şarap içeriz..."

Bu inançların, düşüncelerin ve bunları benimseyen insanların üzerinde düşünen biri görecektir ki, bunların her biri kendi yöntemi çerçevesinde sultanlara hizmet etmiştir. Çünkü bu düşünceler, sultanların İslâm dışı uygulamalarını gerekçelendiriyor, bu tür fikir ve inançlarla iktidarın tasarruflarını tevil edip meşruiyet kisvesine büründürüyor ve bu fikirlere karşı çıkan İslâm kitlelerini de yatıştırıyorlardı.

Buradan hareketle Yahudiler ve başka dinî gruplar tarafından İslâm âlemine sokulan bu sapık fikirlerden doğan bu akımlara yöneticilerin neden bu kadar hoşgörülü davrandıklarını anlıyoruz.

Halife Mansur zamanında öne çıkan siyasî, kültürel ve düşünsel olgulara ve hadiselere ilişkin bir özeti sunmuş ol-

duk. İşte İmam Musa Kâzım (a.s) da bütün bu gelişmeler muvacehesinde imamet görevini uhdesine almıştı.

İmam'ın (a.s) şüphe, töhmet ve baskı ile geçen bu ortamda bu tür sapıklıklara karşı nasıl bir yöntem izlediği, nasıl bir tavır takındığı konusuna gelince, inşaallah bir sonraki bölümde bu konuyu ele alacağız.

İMAM MUSA KÂZİM'İN MANSUR DÖNEMİNDE SERGİLEDİĞİ TAVIRLAR

Tarih, İmam Musa b. Cafer'in (a.s) yukarıda anlattığımız bu ortamda gerçekleştirdiği hareketi ve yürüttüğü faaliyetleri doyurucu ve ayrıntılı bir şekilde aktarmamıştır, İmam'ın (a.s) bu koşullardaki hareketini açık rakamlarla belirlemediştir. Yalnızca bazı rivayetler İmam'ın (a.s), Mansur'un on yıllık yönetimi sırasında, babası İmam Cafer Sadık'ın (a.s) şehit edilmesinin ardından bazı uygulamalarda bulunduğu- na işaret etmektedir.

Biz, İmam'ın (a.s), bu dönemin karakteriyle çelişmeyen, ortamın özellikleriyle örtüşen bazı uygulamalarını seçtik. Ardından İmam'ın (a.s) genel olarak takip ettiği hareket çizgisi üzerinde yoğunlaşmaya çalıştık ve ayrıntılara girmekten kaçındık.

İmam Musa Kâzım'ın (a.s) bu dönemde izlediği genel çizgi ve uyguladığı yöntem, sapkın görünümleri bertaraf etmeyi hedefleyen bir özellik arz ettiği gibi, geleceğe dair sabiteleri de kurumsallaştırmayı amaçlıyordu. Bu bağlamda, konunun birkaç yönden ele alınması gerekmektedir:

1) İmam Musa Kâzım ve Mevzilerin Sağlamlaştırılması

Bu bağlamda İmam'ın (a.s) rolünün, gaybî kudreti ön plana çıkarma şeklinde belginleştiğini görüyoruz. Bu da onu diğer imamlık iddiasında bulunanlardan, zamanındaki sa-

pık fırka ve taife liderlerinden ayırıyordu. Bu şekilde ümmetin dikkatini üzerine çekmişti. Ümmet öyle bir bilinç edinmişti ki, söz konusu akımları onunla karşılaştırıyor, onu esas alarak değerlendiriyor ve İmam'ın (a.s) gerçekleştirdiği ilgi çekici sahnelerden ilham alarak edindiği ölçülerle hak ile batılı birbirinden ayırmaya çalışıyordu.

Bundan da o dönemde yaygın olan düşünsel şaşkınlığın ortadan kaldırılması çabalarını, bu bağlamda İmam'ın (a.s) yürüttüğü faaliyetlerin karakteristik özelliğini gözlemliyoruz. Şöyle ki:

Birinci Özellik: İmam Musa Kâzım (a.s) halkın geneline bazı gaybî haberler veriyordu. Öyle ki sıradan bir insanın bu bilgilere ulaşması mümkün değildi. Bu gibi haberleri içeren çok sayıda rivayet vardır. Biz bunlardan bazılarını aktarmakla yetiniyoruz:

Birinci örnek: İshak b. Ammar rivayet ediyor:

Abdu's-Salih'in (İmam Musa Kâzım'ın -a.s-) kendi Şiîlerinden birine ölüm haberini verdiğini duydum. Kendi kendime, "Şia'sından bir adamın ne zaman öleceğini mi biliyor?!" dedim. Bana kızmış gibi baktı ve şöyle dedi: *"Ey İshak! Rüşeyd el-Hacerî¹ bile ölüm ve bela haberlerini biliyordu. Oysa İmam bunları bilmeye daha layıktır."* Sonra sözlerini şöyle sürdürdü: *"Ey İshak! İsteddiğini yap. Çünkü senin ömrün iki seneden daha az kalmıştır..."*

Bu konuşmanın üzerinden uzun bir zaman geçmeden İshak öldü.²

1- [Hz. Ali'nin (a.s) sır ashabındandı. Muaviye tarafından haksızca öldürülmüştür.]

2- el-Kâfi, 1/484; el-Haraic ve'l-Ceraih, 1/310, hadis: 3, İshak b. Mansur; İsbatu'l-Hudat, 5/541, hadis: 78, İsmail b. Mansur aracılığıyla İsmail'in babası Mansur'dan; el-Kâfi ve el-Haraic'den naklen Biharul-Envar, 48/68, hadis: 90-91.

İkinci Örnek: Halid b. Necih anlatıyor:

İmam Musa'ya (a.s) dedim ki: "Bazı arkadaşlarımız Kufe'den geldiler ve Mufaddal'ın çok şiddetli ağrılar çektiğini söylediler. Onun için Allah'a dua et." Buyurdu ki: "*Artık ağrıları dinmiş ve rahata ermiştir (ölmüştür).*" Bu konuşma, Mufaddal'ın ölümünden üç gün sonra gerçekleşmişti.¹

Üçüncü Örnek: İbn Nafi et-Tiflisî anlatıyor:

Hac mevsiminde babamı Harem'in yanında bırakarak İmam Musa b. Cafer'i (a.s) ziyaret etmeye gittim. Ona yaklaştığımda selâm vermek üzereydim ki, yüzünü bana doğru çevirdi ve şöyle dedi: "*Haccın kabul olsun ey İbn Nafi! Babandan dolayı Allah sana ecir versin. Biraz önce onu katına aldı. Dön ve babanın cenaze işlemlerini gerçekleştir.*" Bu sözlerinden dolayı hayretler içinde kaldım. Onu bıraktığımda herhangi bir hastalığı yoktu. Dedi ki: "*Ey İbn Nafi! Yoksa inanmıyor musun?*"

Bunun üzerine geri döndüm. Baktım cariyeler yüzlerine vurup ağlıyorlar. "Neyiniz var?" dedim. "Baban bu dünyadan ayrıldı." dediler..."²

İkinci Özellik: İmam'ın (a.s) olağanüstü, aynı zamanda onu başkalarından farklı kılan gücünün bir tezahürü de normal eğitim yöntemleri dışında, tamamen ilâhî ilham sonucu birkaç dili biliyor olmasıydı. Bu bağlamda birkaç örneği inceleyebiliriz:

Birinci Örnek: Ebu Basir anlatıyor:

İmam Musa Kâzım'ın (a.s) yanına gittim. Çok geçmeden içeri Horasanlı bir adam girdi. Horasanlı a-

---

1- Besairu'd-Derecat, s.264, hadis: 10; Ahbaru Marifeti'r-Rical, s. 329, hadis: 597; el-Haraic ve'l-Ceraih, 2/715, hadis: 13; el-Haraic'den naklen Biharu'l-Envar, 48/72.

2- Menakıb-u Âl-i Ebî Talib, 4/311; Biharu'l-Envar, 48/72.

dam Arapça konuştu, İmam (a.s) ona Farsça cevap verdi. Bunun üzerine Horasanlı adam dedi ki: "Allah sana iyilik versin. Ana dilimle konuşmamı engelleyen tek şey senin o dili bilmediğini sanmamdı." Buyurdu ki: "*Subhanallah! Eğer sana güzel ve anlaşılır şekilde cevap veremeyecesem, senden nasıl üstün olabilirim?!*"

Sonra şöyle buyurdu: "*Ey Ebu Muhammed! Hiçbir insanın dili İmam'dan saklı kalmaz. Kuşların, hayvanların ve diğer bütün canlıların dili de. İmam bununla bilinir. Eğer birinde bu hasletler yoksa, o İmam olamaz.*"¹

İkinci Örnek: Ebu Hamza'nın şöyle dediği rivayet edilir:

Bir gün Ebu'l-Hasan Musa'nın (a.s) yanındaydım. Birden içeri onun için Habeşistan'dan satın alınmış otuz köle girdi. İçlerinden bir delikanlı -ki güzel bi-riydi- anlamadığım bir dilden bir şeyler söyledi. İmam Musa (a.s) onun diliyle ona cevap verdi. Delikanlı ve oradaki herkes şaşırıldı. Onun, dillerini anlamadığını sanıyorlardı. İmam Musa (a.s) ona dedi ki: "*Ben sana bir miktar para vereceğim. Sen onlardan her birine otuz dirhem ver.*"

Dışarı çıkarlarken birbirlerine şöyle diyorlardı: "Bu adam bizim dilimizi bizden daha iyi konuşuyor. Bu Allah'ın bize bahşettiği bir nimettir."

Ali b. Ebu Hamza anlatıyor:

Onlar çıktıktan sonra dedim ki: "Ey Resulullah'ın oğlu! Şu Habeşlilere onların dilleriyle konuştuğunu gördüm!" "Evet." dedi. "Diğerlerine değil de sadece bu delikanlıya bir şey emrettin, öyle mi?" dedim. "Evet." dedi, "*Arkadaşlarına iyi davranmasını emrettim, her birine ayda otuz dirhem vermesini istedim. Çünkü o çocuk konuştuğu zaman, onların en bilgisi olduğu an-*

1- Kurbu'l-İsnad, s.265, hadis: 1263; Biharu'l-Envar, 25/133; İsbatu'l-Hüdat, 5/535, hadis: 72.

laşıldı. Onların krallarının oğluydu. Ben de onu onların lideri yaptım. İhtiyaç duydukları şeyleri karşılama görevini ona verdim. Bunun yanında o doğru sözlü bir çocuktur."

Sonra şöyle buyurdu: *"Belki de onlarla Habeşçe konuşmama şaşırmışsındır?"* "Evet." dedim, "Allah'a yemin ederim ki şaşırdım." Buyurdu ki: *"Şaşıрма, benim sana gizli olan özelliklerim bundan çok daha şaşırtıcıdır."*¹

Üçüncü Örnek: İmam Rıza'nın (a.s) azatlısı Bedr anlatıyor:

İshak b.Ammar, Musa b. Cafer'in (a.s) evine girdi ve yanına oturdu. O sırada Horasanlı bir adam içeri girmek için izin istedi. Hiç kimsenin duymadığı bir dilden konuşuyordu. Kuş dili gibi bir şeydi adeta.

İshak anlatıyor:

İmam Musa Kâzım (a.s) onunla aynı dilden konuştu. Adamın bütün soruları tamamlanuncaya kadar böyle devam etti. Sonra oradan çıkıp gitti. Dedim ki: "Bu dili daha önce hiç duymamıştım." Buyurdu ki: *"Bu, Çinlilerin diliydi. Ama bütün Çinliler bu dili konuşmazlar."*

Sonra şöyle dedi: *"Onun diliyle konuşmama şaşırdın mı?"* "Evet." dedim, "Hayret edilecek bir şeydir." Buyurdu ki: *"Sana ondan daha şaşırtıcı olanını haber vereyim. İmam kuş dilini, bütün canlıların dillerini bilir. İmam'a hiçbir şey gizli olmaz."*²

1- Kurbu'l-İsnad, s.262. Bundan naklen Biharu'l-Envar, 26/190, 48/100; Delailu'l-İmame, s.169; el-Haraic ve'l-Ceraih, 1/312. el-Haraic'den naklen Biharu'l-Envar, 48/70.

2- Delailu'l-İmame, s.171. Bundan naklen Medinetu'l-Meaciz, s. 438, hadis: 38; el-Haraic ve'l-Ceraih, 1/313, hadis: 6. el-Haraic'den naklen de Keşfu'l-Gumme, 2/247; Biharu'l-Envar, 48/70, hadis: 94.

2) İmam Musa Kâzım (a.s) ve Ahlâkî Çöküşü Düzeltilme Çabası

Saydığımız sebeplerden dolayı İslâmî değerler büyük bir sarsıntı geçirmişti. Ümmet manevî bir çöküş yaşıyordu. Gözle görülür bir yozlaşma yaşanmaktaydı. İktidar sahipleri de kendi iktidarlarını sürdürmek maksadıyla bu yozlaşmayı besliyor, tahrik ediyorlardı. Bu aşamada İmam Musa Kâzım (a.s) ümmete musallat olan çöküşü durdurmak maksadıyla iki yol izledi:

Bunlardan biri genel, diğeri ise salih cemaate yönelik özel bir yoldu.

İmam Musa Kâzım (a.s) öğüt ve irşat ile kendisinin de içinde yaşadığı İslâm dünyasının büyük bir kısmında yaygınlık kazanan ve gittikçe de taban edinen çöküş sürecini durdurma ile ilgili olarak değişik yöntemlere başvurmuştur.

İmam (a.s), gerçeğin peşinde olan öğrencilerini yönlendirmesi, onlar üzerinde derin etkisini bırakması sayesinde İslâm toplumu içinde canlı bir örnek kadro eğitmeyi başardı. Bunlar, iyice azgınlaşmış shehevî duyguları dizginleme, türlü saptırmalar nedeniyle iyice alevlenen heva ve heves ateşini söndürme hususunda insanlara öncülük ediyorlardı. Hiç kuşkusuz sultanların tutumları da sapkınlıkların iyice azgınlaşmasına yardımcı oluyordu.

Çünkü bunların tek derdi servetlerine servet katmaktı. Topladıkları serveti infak etme hususunda alabildiğine cimri davranıyorlardı. Siyasî ve askerî iktidarlarının sağlamlaşmasının yanında bu serveti sadece shehevî arzularını tatmin etmek için harcıyorlardı.

İmam Musa Kâzım'dan (a.s) etkilenen, daha sonra ismi İslâm dünyasının dört bir yanında bir yıldız gibi parlayan şahsiyetlerden biri de, aslen Merv'li olup Bağdat'ta oturan Ebu Nasr Bişr b. Hâris b. Abdurrahman'dır [Bişr-i Hafî]. Bu adam daha önceleri zevk ve eğlence düşkününü iken, İmam

Kâzım'ın (a.s) huzurunda tövbe ederek ünlü zahitlerden biri olmuştur.¹

Tarihçiler, Bişr'in tövbe etmesinin sebebini şöyle açıklamışlardır: İmam Musa Kâzım (a.s) Bağdat'taki evinden dışarı çıkınca, Bişr'in evinden eğlence, şarkı ve çalgı seslerinin geldiğini duyar. Evden bu sırada bir cariye çıkar. Elindeki süprüntüleri yola döker.

İmam (a.s) Cariye'ye döner ve şöyle der: *"Ey Cariye! Bu evin sahibi hür müdür yoksa köle midir?"*

Cariye: "Hürdür." diye cevap verir.

İmam (a.s) şöyle buyurur: *"Doğru söylüyorsun. Eğer köle(kul) olsaydı, efendisinden (rabbinden) korkardı."*

Ardından Cariye eve girer. Bişr içki sofrasında oturmaktadır. "Niye geciktin?" diye cariyeye sorar. O da İmam'la aralarında geçen konuşmayı anlatır. Bişr koşarak yalınayak evden çıkar ve İmam'a yetişir. Hemen huzurunda tövbe eder. Özür diler ve ağlamaya başlar.² Bundan sonra Bişr nefsinin arındırmaya, marifet ve iman yoluyla Allah'a bağlanmaya çaba gösterir. Öyle ki, takva ve zühtte zamanının en ileri şahsiyeti olur.

İbrahim el-Harbî onunla ilgili olarak şunları söylemiştir:

Bağdat, Bişr b. Hâris gibi akli mükemmel, diline hâkim birini daha çıkarmamıştır. Adeta vücudundaki her kılda mükemmel bir akıl vardı.³

Evet, Bişr, İmam Kâzım'ın (a.s) yönlendirmesi ve gafletinden uyandırması sayesinde dünyanın çekici süslerinden yüz çevirmiş ve kanaate razı olmuştur. Nitekim kanaat ile ilgili olarak şunları söylemiştir:

Eğer kanaat etmede başkasına ihtiyaç duymama

1- el-Kuna ve'l-Elkab, 2/67.

2- el-Kuna ve'l-Elkab, 2/167.

3- Tarihu Bağdad, 7/73.

dışında bir erdem olmasaydı, bu bile Allah katında ödüllendirilirdi.

Yine şöyle demiştir:

Kanaat etmek, cömertliğin ve mal bahşediciliğin erdeminden daha şerefli bir erdemdir.¹

Hatib el-Bağdadî onunla ilgili olarak şöyle rivayet eder:

Bişr kıvranarak ağlamaya başladı. Bir yandan da şunları söylüyordu: "Allah'ım! Eğer kıyamet günü rezil etmek için beni bu dünyada meşhur etmiş, ismimi yaygınlaştırmış ve beni asıl değerimin üstünde yüceltmişsen, hemen şimdi cezamı ver ve bedenimin kaldıracağı kadarını benden al."²

Haccac b. Şair'in Süleyman el-Lu'lu'ye şöyle dediği rivayet edilir:

Birisi Bişr b. Hâris'i rüyasında görür ve ona sorar: "Rabbin sana ne yaptı ey Ebu Nasr!" Şöyle der: "Beni bağışladı ve buyurdu ki: Ey Bişr! İsmi ni yücelttiğim kadar bana ibadet etmedin."³

İmam Kâzım'dan (a.s) rivayet edilen sözleri incelediğimiz zaman, o güzelim hayatının, her bakımdan düzgün hareket tarzının yanı sıra, değişik yönleriyle ahlâkî çöküntüyü ortadan kaldırmaya verdiği önemi gösteren söz ve nassların kendisinden nakledildiğini görürüz. Ki İmam'ın (a.s) söz ve fiilleri arifler için bir kıble, muttakiler için bir örnek, müminler için aydınlatıcı bir güneş, Müslümanlar için parlayan bir ay konumundaydı.

İmam Kâzım'ın (a.s) ahlâkî çöküntünün ortadan kaldırılması bağlamında söylediği sözlerden bazısını seçip okuyuların dikkatine sunuyoruz:

1- Tarihu Bağdad, 7/79.

2- Tarihu Bağdad, 7/81.

3- Tarihu Bağdad, 7/83.

1- Akıllı kimse odur ki, helal onu şükretmekten, haram da onu sabretmekten alıkoymaz.

2- Kim üç şeyi üç şeye musallat ederse, aklını yıkmak için hevasına yardım etmiş gibi olur: Tul-i emel (sonu gelmez dünyevî arzular) ile fikrinin nurunu karratan, uzun ve gereksiz konuşmalarıyla hikmetinin güzelliğini silen ve nefsinin şehevî arzularıyla ibret alma duygusunun ışığını söndüren kimse aklını yıkmak için hevasına yardım etmiş gibi olur. Kim de aklını yıkarsa, dini de, dünyası da bozulur.

3- Allah'tan gerektiği gibi hayâ eden, başını ve içindekileri, karnını ve kapsadıklarını koruyan, ölümlü ve musibetleri aklından çıkarmayan, cennet yolunun zorluklarla, cehennem yolunun da çekici süslerle çevrili olduğunu bilen kimseye Allah rahmet etsin!

4- Kim Allah'ın başışı olarak sadece dünyanın verilmiş olmasına razı olursa, basit ve değersiz bir şeye razı olmuş olur.

5- Hiç günah işlemeyen insan, tövbe etmiş, pişman olmuş olsa da, günah işlemiş insandan daha yüce bir himmete sahiptir.

6- Küçük ve önemsiz günahlar İblis'in tuzaklarıdır; onları sizin için önemsizleştirir, gözünüze küçük ve önemsiz görünmesini sağlar. Böylece küçük günahlar birikmeye, çoğalmaya, derken sizi çepeçevre kuşatmaya başlar.

7- Yüce Allah cenneti ahlâksız, yüz­süz, utanmaz, ne dediğine ve kendisi hakkında ne söylendiğine aldırmayan kimselere haram kılmıştır.¹

İmam Musa Kâzım'ın (a.s) bu gibi konulara dair kapsamlı ve temel çözümlenmeleri vardır ki, bunların Kur'ânî ve

---

1- Sunduğumuz bu örnekleri ve benzerlerini İmam'ın İlmî Mirası bölümünde bulabilirsiniz.

tarihsel derin kökleri vardır. Bunlardan bir kısmını İmam'ın (a.s) ilmî mirası bölümünde Hişam'a yaptığı değerli vasiyeti kapsamında ayrıntılı olarak bulacaksınız.

3) İmam Musa Kâzım (a.s) ve İçeriden Kaynaklanan Tehditler

Bu bağlamda İmam Musa Kâzım'ın (a.s) içeriden kaynaklanan bazı tehditler karşısında takındığı tavrı incelemek istiyoruz. Ki bu tehditlerin mezhep üzerinde doğrudan doğruya olumsuz etkileri vardı. Bunlardan biri de, iktidarın, İmam'ın ilmî merciliğine yönelik oluşturduğu tehditlerdir.

Birinci Tavrı: İmam Musa Kâzım'ın (a.s), imamlık iddiasında bulunan kardeşi Abdullah el-Eftah'a -babasından sonra imamlık görevinin kendisinde olduğunu iddia etmesine¹ rağmen- karşı takındığı tavır açık bir düşmanlık şeklinde değildi. Oysa bu tehlikeli iddia, Şia'nın varlığı ve geleceği açısından büyük bir tehdit oluşturuyordu. Böylece İmam Kâzım (a.s) tüm çabasını ve gücünü bu sorunu halletmeye sferber etmedi, rakibin üzerinde dışarıdan etki oluşturacak bir yöntem izlemedi. Dolayısıyla Şia'nın, taraftarlar ve hasımlar olmak üzere iki gruba ayrılması gibi bir durumu yaratmadı.

Bunun yanında psikolojik ya da kelâmî bir savaş da başlatmadı. Bilakis bu yeni çatlağı sakin ve barışçı bir üslupla ele aldı, izlediği bu yöntemle krizi aşmayı garantiledi.

Aşağıdaki hususlar bu konuyu daha açık bir şekilde ortaya koymaktadır:

Birincisi: İmam Musa Kâzım (a.s) Şia topluluğuna ve âlimlerine tam bir özgürlük tanıdı; kendi çabalarıyla imamet iddiasında bulunan kişinin yeterliliğini ve âlimliğini ya da

---

1- Basairu'd-Derecat, s.251, hadis: 4; el-Kâfi, 1/351; İhtiyaru Mari-feti'r-Rical, s.282, hadis: 502; el-İrşad, 2/221.

t.me/caferilikcom

<https://t.me/caferilikcom>

www.caferilik.com

diğer yeteneklerini keşfetmelerini istedi ve bununla da doğrudan araştırma veya imamet iddiasında bulunan kimse ile kendisi arasında mukayese yapmalarını temin etti. Nitekim daha önce anlatıldığı gibi, Mü'minu't-Tak ve Hişam b. Salim'le bu yöntem üzerinde konuşmuştu.

İkincisi: İmam Musa Kâzım (a.s) kardeşi ile ilişkilerini sürdürdü. Onun imamet iddiasında bulunmasını, bağları kesmek için bir gerekçe olarak kullanmadı. Bunun kanıtı da, onu evine davet etmiş olmasıdır. Az sonra yer vereceğimiz rivayette bu hususa değinilecektir.

Üçüncüsü: İmam Musa Kâzım (a.s) mucize yöntemini kullanmıştır. Bu da onu Abdullah'tan ayırmış ve kendisinin itaat edilmesi farz olan imam olduğunu ortaya koymuştur. Nitekim bunu Şia'nın ileri gelenlerinden bir cemaatin önünde gerçekleştirmiştir. Mufaddal b. Ömer anlatıyor:

İmam Cafer Sadık (a.s) vefat ettiğinde, kendisinden sonraki imam olarak İmam Musa'yı vasiyet etmişti. Fakat kardeşi Abdullah imamet iddiasında bulundu. O sırada İmam Cafer Sadık'ın (a.s) en büyük oğlu o idi ve el-Eftah (yassı kafa) olarak biliniyordu. Bunun üzerine İmam Musa (a.s), odun toplanıp evinin ortasına yığılmasını emretti. İmam Musa (a.s) bir adam göndererek kardeşi Abdullah'ı çağırmasını istedi. Abdullah geldiği sırada İmam Musa'nın (a.s) yanında Şia'nın ileri gelenlerinden bir cemaat bulunuyordu. Kardeşi Abdullah da yanında oturdu. İmam Musa (a.s) odunların tutuşturulmasını istedi. İnsanlar bunun sebebini bilmiyorlardı. Yanan odunlar kor hâline geldi. Sonra İmam üzerindeki elbiseleriyle ateşin ortasında durdu. Bir süre insanlarla oradan konuşmaya başladı. Sonra kalktı, elbiselerini silkeleyerek topluluğun içine geri döndü. Ardından kardeşi Abdullah'a dedi ki: *"Eğer babandan sonraki imam olduğunı iddia ediyorsan, şu ateşin içinde otur."*

Orada bulunanlar anlatıyorlar:

Baktık Abdullah'ın rengi değişti. Ayağa kalkıp el-biselerini çekiştirdi, sonra İmam Musa'nın (a.) evinden ayrıldı.¹

Burada şunu belirtemeden geçemeyeceğiz: Abdullah'ın imametini kabul eden topluluğun büyük çoğunluğu, bu olaydan sonra kardeşi Musa Kâzım'ın (a.s) imam olduğunu kabul etmişlerdir. Çünkü Abdullah'ın iddiasının zayıf, buna karşılık Ebu'l-Hasan Musa Kâzım'ın (a.s) dayanağının güçlü, doğruluğuna ilişkin delilin kuvvetli, imamlığının hüccetinin apaçık olduğunu görmüşlerdi.²

İkinci Tavır: İmam Musa Kâzım'ın (a.s), ilmî ve dinî mercii işgal eden, daha sonra genel merci hâline gelen, sultanın desteğine ve himayesine mazhar olan, sultanın gönüllü araçları hâline gelerek davranışlarına ve hilafet tarzına meşruiyet kisvesini giydiren kimselere karşı takındığı tavır da son derece dikkat çekicidir.

Bu bağlamda İmam Musa Kâzım (a.s), İslâm'ın temel çizgisinin korunmasının zorunluluğunu esas alıyordu. Hilafet ekolünden kaynaklanan akım ve eğilimler nedeniyle şeriatın tahrifle yüz yüze kalmasından endişe ediyordu.

İmam Musa Kâzım (a.s), mezhebî ekollere ve akımlara karşı koymuş ve yüzlerine taktıkları sahte meşruiyet maskesini indirmeye çalışmıştır. Nitekim bu akımların öncüleri, devlet yönetimi bağlamında fetva verirlerken, bu sahte meşruiyet özelliğinden büyük ölçüde istifade ediyorlardı.

Yunus b. Abdurrahman anlatıyor: Ebu'l-Hasan el-Evvel'e (İmam Kâzım) dedim ki: "Hangi yöntemle Allah'ın birliğini ispat edeyim?"

Buyurdu ki:

1- el-Haraic ve'l-Cerah, 1/308; bundan naklen Biharul-Envar, 48/67-47/251.

2- el-İrşad, 2/210-211.

Ey Yunus! Bidatçı olma. Kim meseleleri kişisel görüşüyle açıklarsa helak olur. Kim Peygamber'inin Ehl-i Beyt'ini terk ederse sapıtır. Kim Allah'ın kitabını ve Peygamber'inin sözünü terk ederse kâfir olur.¹

İmam Musa Kâzım (a.s) başka bir yerde de şöyle buyurmuştur:

Sizin kıyasla ne işiniz olabilir?! Sizden önce helak olanlar, kıyas yöntemini esas aldıkları için helak oldular.²

İmam Musa Kâzım (a.s) bu eğilimler hakkında kesin yargıyı vermekle yetinmemiş, bunların yanıldıkları, saptıkları hususları da ayrıntılı bir şekilde ortaya koymuştur. Mesela, Muhammed er-Rafî'nin şöyle dediği rivayet edilmiştir:

Amcamın oğlu vardı, adı Hasan b. Abdullah'tı. Zahit bir adam olup o zamanın en çok ibadet eden kişilerinden biriydi. Sultan bazen onunla görüşürdü. Bazen Sultan'a sert sözler söylediği, ona öğüt verdiği, marufu emrettiği de olurdu. Salih bir insan olduğu için de Sultan onun bu tavrına katlanırdı.

O bu hâlini sürdürdü. Derken bir gün Ebu'l-Hasan Musa (a.s) mescide girdi. Onu görünce, yanına yaklaştırdı ve şöyle dedi: *"Ey Ebu Ali! Senin bu tavrın beni ne çok sevindiriyor! Ne çok memnunum senden! Ama sende irfan eksiktir. Git ve marifeti öğren."*

Dedi ki: "Sana feda olayım. Marifet nedir?"

Buyurdu ki: *"Git fıkıh ve hadis öğren."*

"Kimden?" dedi.

Buyurdu ki: *"Malik b. Enes'den ve Medinelî fakihlerden. Sonra bu hadisleri bana takdim et."*

Bunun üzerine gitti ve onlarla konuştu. Sonra ge-

1- el-Kâfi, 1/56-58.

2- el-Kâfi, 1/57, hadis: 16; bundan naklen Vesailu's-Şia, 27/42, hadis: 15.

lip öğrendiklerini İmam'a (a.s) okudu. İmam (a.s) da söylediklerinin tümünü birer birer çürüttü.¹

4) İmam Musa Kâzım ve Şer'i Siyasal Önderlik Meselesi Üzerinde Yoğunlaşması

İmam Musa Kâzım (a.s); önderlik meselesi, Masum İmam'ın şahsında somutlaşan meşru velayet konusu ve sapkın siyasal liderlik karşısında takınılacak tavır üzerinde yoğunlaşmış, eğitsel yöntemleri kullanarak hak imamet ve önderliğin özelliklerini tarif etmiştir.

İmam Musa Kâzım (a.s) -bu anlamı derinleştirmek maksadıyla- bazı faaliyetlerde bulunmuştur:

Birinci Faaliyet: Düşünce Alanında

İmam Musa Kâzım (a.s), kendisinden önceki Ehl-i Beyt İmamları'nın temellerini attıkları akidevî ve fikrî temel ve sabiteleri kökleştirmiştir. Çünkü bunlar sağlamlıkları itibarıyla koruyucu işlevini görerek, Abbasî hilafetinin yönetim teorisi olarak dayandığı ve "er-Raziyyu Min Âl-i Muhammed=Âl-i Muhammed'den Razi Olunan" sloganını atıp yaymaya başladıktan sonra, aslında İslâm'ın özgün fikirleri ile dışarıdan sokuşturulmuş fikirleri birbirine karıştırarak ümmeti yanlışa sürüklemeyi, kafaları karıştırmayı hedefleyen Abbasîlerin İslâm karşıtı, dolayısıyla İslâm'a dışarıdan sokuşturulmuş fikirleri savma özelliğini icra etmişlerdir.

Bu nedenle İmam Musa Kâzım (a.s) apaçık bir kriter ortaya koyarak ümmetin, önderlik iddiasında bulunanları ve

---

1- Besairu'd-Derecat, s.254; el-Kâfi, 1/352, hadis: 8, Muhammed el-Vakıfî rivayeti; el-İrşad, 2/223, Rafîû rivayeti; bundan naklen İ'lamu'l-Vera, 2/18, 19; Keşfu'l-Gumme, 3/13, 14; el-Haraic ve'l-Ceraih, 2/650, hadis: 2; Besairu'd-Derecat, el-İrşad, İ'lamu'l-Vera ve el-Haraic ve'l-Ceraih'den naklen Biharul-Envar, 48/52, hadis: 48.

meşru halifeyi ayırt etmelerini sağlamıştır. Örneğin, Ebu Basir'den şöyle rivayet edilmiştir:

Ebu'l-Hasan el-Mazi'nin (İmam Kâzım) yanına girdim ve dedim ki: "Sana feda olayım, İmam hangi ölçülerle bilir?" Buyurdu ki:

İmam bazı hasletleriyle bilinir: Birincisi şudur ki, onun hakkında babası tarafından bir şey ulaşsın, sonra babası onu insanlara tanıtsın ve onu onlar için bayrak (önder, yol gösterici) olarak tayin etsin. Ta ki bu, insanlar üzerinde onun imamlığına dair bir hüccet olsun. Çünkü Resulullah (s.a.a) Ali'yi (a.s) bayrak (önder, yol gösterici) olarak tayin etmiş ve olarak insanlara tanıtmıştır. Aynı şekilde İmamlar da kendilerinden sonraki imamları insanlara tanıtırıyorlar, tayin ediyorlardı ki onu tanıyabilsinler. İmama sorulduğunda cevap verir; insanlar sustuğunda ise, o konuşmaya başlar; onlara yarın olacakları haber verir ve insanlarla her dilden konuşur.¹

Ebu Halid ez-Zebbalî'den şöyle rivayet edilmiştir: İmam Musa Kâzım (a.s) çok kurak geçen bir senede şiddetli soğuk olduğu bir günde evimize misafir oldu. Evi ısıtmak için yakacak odunumuz yoktu. Buyurdu ki: "*Ey Ebu Halid! Bize odun getir, tutuşturup ısınalım.*"

Dedim ki: "Allah'a yemin ederim ki, burada bir tek odun olduğunu bilmiyoruz."

Buyurdu ki: "*Hayır! Ey Ebu Halid! Şu vadiyi görüyor musun? Oradan odun getir. Orada bir bedeviyle karşılaşacaksınız. Onda iki yük odun var. İki yükü de satın al ve onu tutma.*"

Hemen eşeğime bindim ve İmam'ın bana tarif ettiği vadiye doğru gittim. Baktım yanında iki yük odun bulunan bir

---

1- Kurbu'l-Esnad, s.265, hadis: 1263; el-Kâfi, 1/285, hadis: 7, el-İrşad, 2/224, Delailu'l-İmame, s.169; el-İrşad Fi'l-lami'l-Vera: 2/22; Biharul-Envar, 48/47, hadis: 33.

bedevi orada bekliyor. Yükleri satın aldım ve alıp getirdim. Böylece o gün ısındılar. Evimizde bulunan bir kısım yiyecek de getirdim, İmam ondan yedi.

Sonra şöyle buyurdu: *"Ey Ebu Halid! Hizmetçilerin ayakkabılarına ve nalınlarına bak ve tamir et. Falan ayda sana tekrar geliriz."*

Ebu Halid anlatıyor: O günün tarihini bir yere yazdım. Daha sonra belirtilen o günde eşeğime bindim. Bir mil kadar yol aldım. Orada eşeğimden indim. Birden bir atlının hızla geldiğini gördüm. Ben de ona doğru gittim. Baktım, *"Ey Ebu Halid!"* diye bana sesleniyor.

"Buyur, canım sana feda olsun!" dedim.

Dedi ki: *"Sözümüzü tuttuğumuzu görüyor musun?"* Sonra şöyle devam etti: *"Ey Ebu Halid! İçinde misafir kaldığımız iki kubbeyi ne yaptın?"*

Dedim ki: "Canım sana feda olsun, onları senin için hazırladım." Sonra beraber yürüdük ve daha önce kaldığı o iki kubbede misafirim oldu.

Sonra dedi ki: *"Hizmetçilerin ayakkabılarının ve nalınlarının durumu nasıl?"* "Onları tamir ettim." dedim. Buyurdu ki: *"Ey Ebu Halid! Bir ihtiyacın varsa, benden iste."*

Dedim ki: "Canım sana feda olsun. Daha önceki durumu sana anlatayım. Sen bana misafir olup odun isteyinceye ve falanca günde geleceğini haber verinceye kadar Zeydiye mezhebine mensuptum. Ama artık senin itaat edilmesi farz olan imam olduğunu anladım."

Bunun üzerine şöyle buyurdu:

Ey Ebu Halid! Kim imamını bilmeden ölürse, cahiliye ölümü üzere ölür ve İslâm'da yaptığı amellerden dolayı hesaba çekilir.¹

1- Menakıbu Âl-i Ebî Talib, 4/319; bundan naklen Biharu'l-Envar, 48/77.

İkinci Faaliyet: Amel Alanında

İmam Musa Kâzım (a.s), yöneticilerle, valilerle sıcak ilişkilere giren Şia'sını ve tâbilerini muhasebe eder, çok özel durumlar hariç, zalimlerin ve onların yordakçılarının arasına karışmalarına izin vermezdi. Böyle bir izin verdiği özel durumlarda ise, onların hareketlerini ve uygulamalarını mutlaka kontrol ederdi.

Ziyad b. Ebu Seleme anlatıyor: Ebu'l-Hasan Musa'nın (a.s) yanına girdim. Bana dedi ki: *"Ey Ziyad! Sen Sultan'ın işini mi yapıyorsun?"*

"Evet." dedim. *"Niçin?"* dedi. Dedim ki: "Ben onurlu bir adamım. Kalabalık bir ailem var. Üstelik dayanabileceğim hiçbir şeyim de yok."

Bana dedi ki:

Ey Ziyad! Şu boynumun üstündeki (kafam) koparılsa, parça parça kesilse, bu adamlardan birinin işini yapmaktan ya da birinin döşeğini sermekten daha iyidir. Ancak geçerli bir sebebi olması başka. Sence bu sebep ne olabilir?

"Canım sana feda olsun, bilmiyorum." dedim.

Buyurdu ki:

Bir müminin sıkıntısını gidermek veya bir mümini esaretten kurtarmak yahut borcunu ödemek bunun sebebi olabilir.

Ey Ziyad! Bunlar için bir iş yapmayı üstlenen bir adama Allah'ın uyguladığı en hafif ceza, bütün mah-lûkatın hesabını görene kadar onu ateşten bir çardağın altında bekletmektir.

Ey Ziyad! Eğer onlardan birinin bir işini yaparsan, bunun karşılığında hemen bir kardeşine iyilik et. Bir kötülüğe karşılık iyilik yapmış olursun. Bundan ötesi de Allah'a kalmıştır.

Ey Ziyad! Sizden herhangi bir adam onlardan bi-

rinin işini yapar, sonra da sizinle onları bir tutarsa, ona deyin ki: "Sen yalancı bir hırsızısın (Şia değilsin)."

Ey Ziyad! İnsanlar üzerinde olan gücün ve muktedir konumun aklına geldiği zaman derhal yarın Allah'ın sana neler yapabileceğini ve senin üzerindeki gücünü hatırla. Onlara vereceklerinin (yapacağın iyiliklerin, bağışların) onlar açısından yok olacağını, ama senin açısından kalacağını düşün.¹

İmam Musa Kâzım'ın (a.s), önceden Halife Mansur'un hem de gücünün zirvesinde iken ölümünü bildirmesi gibi, gelecekte vuku bulacak olaylardan haber vermesi, Mansur'un zulüm ve zorbalığı şeklinde somutlaşan krizin sona ereceği ümidini aşılması yanında, imametinin de pratik ve somut delillerinden sayılır.

İmam Musa b. Cafer'in (a.s) Halife Mansur'un Ölümünü Önceden Haber Vermesi

Ebu Cafer el-Mansur, -ölümünden kısa bir süre önce Mekke'ye gitmek istedi. İmam Musa Kâzım (a.s) Şia'sından ileri gelen bazı şahsiyetlere Mansur'un Mekke'ye varmadan öleceğini haber verdi. Gerçekten İmam'ın haber verdiği gibi Mekke'ye varmadan öldü.

Ali b. Hamza anlatıyor: Ebu'l-Hasan Musa'nın (a.s) şöyle dediğini duydum:

Hayır, Allah'a yemin ederim ki, Ebu Cafer hiçbir zaman Allah'ın evini göremeyecektir.

Daha sonra Kûfe'ye gittim ve bizim arkadaşlara bu olayı haber verdim. Çok geçmeden Mansur yola çıktı ve Kûfe'ye geldi. Arkadaşlarım bunun üzerine kuşkullanmış gibi söylendiler. Dedim ki: "Hayır, Allah'a yemin ederim ki, hiçbir zaman Allah'ın evini göremeyecektir."

1- el-Kâfi, 5/109-110; bundan naklen Biharul-Envar, 48/172.

Mansur, Bostan'a ulaşınca arkadaşlar yanına geldiler ve şöyle dediler: "Artık bir şey kaldı mı?" Dedim ki: "Hayır, Allah'a yemin ederim ki, hiçbir zaman Allah'ın evini göremeyecektir."

Mansur, Bi'r-i Meymun denilen yerde konaklayınca, Ebu'l-Hasan'ın (a.s) yanına geldim. Mihraptaydı ve secde ediyordu. Secdesi uzun sürdü. Sonra başını kaldırdı, bana dönüp dedi ki: "*Çık dışarı bak bakalım insanlar neler konuşuyorlar...*" Dışarı çıktım ve Ebu Cafer (el-Mansur) için ağlayanların olduğunu duydum. Dönüp İmam'a haber verdim. Buyurdu ki: "*Allahu ekber. Allah'ın evini hiçbir zaman göremezdi.*"¹

Böylece Abbasî halifesi Mansur'un hayatı son buldu. Yerine oğlu Mehdi halife oldu. Tarih hicrî 158'i gösteriyordu. Bu olayla birlikte kendine has özellikleri ve farklı belirtileri olan yeni bir siyasal dönem başlamış oldu. İleriki bölümlerde, İmam Musa Kâzım'ın (a.s) bu yeni dönemde takındığı ilâhî misyona uygun tavırlarını inceleyeceğiz.

1- Kurbu'l-Esnad, s.264, hadis: 1259; Biharul-Envar, 48/45.

İMAM MUSA KÂZİM VE MEHDİ ABBASÎ YÖNETİMİ

Mehdi Döneminin Belli Başlı Özellikleri

Mehdi hükümetinin ve döneminin belli başlı özelliklerini şu şekilde özetlememiz mümkündür:

Birincisi: Abbasî halifesi Mehdi'nin siyasetinde, kayda değer bir değişiklik olmadı. Tam tersine, Abbasî devletinin temel çizgisine değişmez bir değer olarak bağlı kaldı ve işbaşında iken karşısına çıkan olaylarla ilgili olarak yönetimin ayrıntılı uygulamaları bağlamında yapması gerekenleri bu çizgiden ilham alarak gerçekleştirdi. Kendisinden önceki Abbasî halifelerinin yolunu izledi.

Evet, Halife Mansur'un, İmam Ali soyuna (Alevilere) karşı uyguladığı sert politikadan sonra onlara yönelik uygulamalar bağlamında bazı değişiklikler oldu. Çünkü o sırada yönetimin çıkarı bazı alanlarda yumuşamayı, esnek davranmayı gerektiriyordu.

Nitekim İmam Musa Kâzım (a.s) da Halife Mehdi'nin devreye soktuğu bu esnekliği tâbilerinin maslahatı, faaliyetlerinin genişlemesi ve hareketinin ekseninin güçlenmesi için kullandı.

İkincisi: Abbasî halifesi Mehdi'nin Alevilere karşı sergilediği bu yumuşak tavır, yönetiminin ilk dönemlerine denk gelmektedir. Özellikle bütün tutuklular hakkında genel af çıkarması, babasının haksız yere, tamamen zorbalıkla gasp

ettiği menkul ve gayrimenkul malları sahiplerine iade etmesi şeklinde somutlaşmaktadır. Nitekim İmam Musa Kâzım'a (a.s) da, babasının İmam Cafer Sadık'tan (a.s) gasp ettiği malları iade etmiştir.

Üçüncüsü: İmam (a.s) faaliyetlerini sürdürüp, Mehdi döneminde ünü iyice yayıldıktan sonra Halife Mehdi, İmam Musa Kâzım'a (a.s) karşı sert politikasını devreye soktu. Bu çerçeveden olmak üzere onu Bağdat'a çağırdı, bir süre hapse attı, sonra Medine'ye gönderdi.¹

Bu olay yaklaşık olarak Mehdi yönetiminin son dönemlerine denk gelmektedir. Nitekim Mehdi bu sefer Humeyd b. Kahtaba aracılığıyla İmam'ı (a.s) öldürmeyi de planladı. Mehdi gecenin bir yarısında Humeyd b. Kahtaba'yı çağırır ve şöyle der: "Babanın ve kardeşinin bize samimiyetle bağlılığı güneş gibi açıktır. Ama senin durumun benim açımdan belirsizdir."

Humeyd şöyle der: "Sana malımı ve canımı feda ederim." Mehdi, "Bu diğer insanların da yaptığı bir şeydir." diye karşılık verir.

Bunun üzerine Humeyd, "Sana malımı, canımı, ailemi, çocuklarımı ve dinimi feda ederim." der. Halife, "Aferin!" karşılığını verir.

Mehdi bu şekilde onunla sözleşir ve seher vakti İmam Kâzım'ı (a.s) gizlice öldürmesini emreder. Bunu söyledikten sonra Halife uyur ve rüyasında Hz. Ali'yi (a.s) görür. Hz. Ali (a.s) kendisini göstererek şu ayeti okumaktadır:

İş başına gelecek olsanız, değil mi ki, sizden (ancak) yeryüzünde bozgunculuk yapmanız ve akrabalık bağlarınızı kesmeniz beklenir?²

1- Kurbu'l-Esnad, s.140; el-Bihar, 48/228, hadis: 32; el-Fusulu'l-Muhimme, Malikî, s.216; Nuru'l-Ebsar, Şeblenci, s.165.

2- Muhammed, 22

Halife dehşet içinde uyanır. Humeyd'i emrettiği şeyi yapmaktan alıkoyar. İmam Kâzım'a (a.s) ikramda bulunarak akrabalık bağlarına yaraşır biçimde muamele eder.¹

Dördüncüsü: Halife Mehdi yönetimde bulunduğu süre içinde hadis uydurmacılarını teşvik etmiştir. Bu uydurmacılar propaganda ve saptırma rolünü oynamak üzere sultanları kutsallık halesiyle çevrelemişlerdi. Sultanları halka Allah'ın yeryüzündeki iradesinin temsilcileri olarak gösteriyorlardı. Onların hata işlemeyeceklerini anlatıyorlardı. Örneğin Halife Mehdi'nin güvercinleri sevdiğini, onlara düşkün olduğunu bilen Gıyas b. İbrahim, ona Ebu Hureyre'den, "*Yarırsız ancak toynaklı hayvanlarda ve develerde olur.*" rivayetini aktarmış; ama sonuna kendi uydurduğu, "Bir de kanatlı hayvanlarda olur." sözünü de eklemiştir.

Halife Mehdi de bu şekilde hadis uydurmasına karşılık olarak ona on bin dirhem verilmesini emreder. Adam gidince, Halife meclisinde olanlara şöyle der:

Ben onun Allah Resulü adına yalan söylediğine şahitlik ederim. Resulullah bunu söylemiş değildir. Ama bu şekilde bana yakın olmak istedi.²

Mehdi, Hz. Ali'nin (a.s) soyundan gelenleri aşağılamak ve onları halkın gözünden düşürmek için büyük meblağlar harcıyordu. Bu paralardan kapmak için şairler ve menfaatçiler harekete geçtiler, Alevileri hicvetmek için yalanlarla bezemiş şiirler yazdılar. Bu zındıklardan biri de Mervan b. Ebu Hafsa'dır. Bu adam bir gün Mehdi'nin huzuruna girdi ve ona şu şiiri okudu:

Ey peygamber Muhammed'in vârisinin oğlu!
Yakın akrabalar içinde sadece odur mirasçı

1- el-Menakıb, 4/325; Biharu'l-Envar, 48/139, hadis: 15; Tarihu Bağdad, 13/30; Tezkiretu'l-Havas, s.313; Vefiyatu'l-A'yan: 5/308.

2- Tarihu Bağdad, 2/193.

Vahiy, kızların oğulları ile sizin arasında
 Meseleyi halletti. Artık tartışma bitmiştir
 Erkeklerin yanında kadınlar için bir farz yoktur
 En'âm Suresi bu hususu bildirmek üzere inmiştir
 Nasıl olabilir ki? Böyle bir şey zaten olamaz
 Kızların oğulları amcaların mirasçısı olamaz.

Bu şiirinden dolayı Mehdi, hem onu, hem de başkalarını
 Ehl-i Beyt'i (a.s) aşağılamaya teşvik etmek maksadıyla ona
 yetmiş bin dirhem ödül verdi.

İmam Musa Kâzım (a.s) Mervan'ın bu kasidesini du-
 yunca çok üzüldü. Bir gece fısıltı şeklinde Beşşar'ın beyitle-
 rine cevap mahiyetinde şu şiirin kendisine okunduğunu
 duydu:

Nasıl olabilir? Zaten olamaz ve olmamıştır da
 Müşriklerin İslâm'ın dayanakları olması!
 Kızların çocukları için dedelerinin mirasından bir
 pay vardır
 Ama amca bu mirastan paysız terk edilmiştir.
 Azat edilmiş ile mirasın ne alakası var?! Ancak
 Azat edilmiş kılıç korkusuyla secde etmiştir.
 Ama kırıntının oğlu inatçı düşmanlığını sürdürdü
 Peygamber'in yakınları ise ona engel oldular
 İsmiyle kendisine işaret edilen Fatıma'nın çocuğu
 Mirası aldı; amcaların çocukları değil.¹

Beşincisi: Eğlence yayılmış, zevkusefaya dalmak almış
 başını gitmiş, nesillerin bozulması Abbasî halifesi Mehdi za-
 manında önü alınmaz bir hâle gelmişti. Mehdi, İbrahim el-
 Mavsilî'nin sesinin güzel olduğunu, güzel şarkılar söyledi-
 ğini duymuştu. Onu yanına aldı ve çok önemli bir makama
 getirdi.²

1- el-İhticac, Tabersî, 2/167, 168.

2- el-Eğânî, 5/5.

Mehdi oyun ve eğlenceye, zevkusefaya dalmıştı. İnsanlar onun hakkında çeşitli dedikodular çıkarıyorlardı. Hakkında birçok suçlamalar dile getiriyorlardı. Beşşar b. Bürd onu hicvetmek maksadıyla kaleme aldığı şiirinde bu konulara şöyle işaret ediyor:

Bir halife düşünün, halalarıyla zina ediyor

Davul eşliğinde asayla halay çekiyor.

Allah onun yerine başkasını göndersin bize...¹

Altıncısı: Halife Mansur'un ümmetin evlatlarından zorla, zulümle, düşmanlıkla aldığı, hazinelerinde biriktirdiği ve ülkenin imarı, ümmetin durumunun ıslahı için harcamadığı bütün malları Mehdi shehevî zevklerini tatmin etmek için harcıyordu.

Yönetimi zamanında herkesin görebileceği bir yoksulluk olduğu, milletin fakr-u zarureti gözle görülür bir belirlilikte olduğu hâlde savurganlıkta sınır tanımıyordu.

Oğlu Harun'u Zübeyde ile evlendirirken yaptığı harcamalar, savurganlığının ve müsrifliğinin bir örneği olarak rivayet edilir. Mu'tezz, zifaf gecesi için yapılan harcamaları şöyle anlatıyor:

Bundan önce İran Kisraları, Roma Sezarları ve Batı kralları böyle bir şey yapmamışlardı.²

Yedincisi: Abbasî halifeleri Seffah ve Mansur, eşlerinin devlet işlerine müdahale etmelerine müsamaha göstermişlerdi. Ama Mehdi tahta çıkınca, kadınların saraya hükmetmeleri de başlamış oldu. Eşi Hayzaran sarayda büyük bir güce sahip oldu. İstedikini devlet mekanizmasına yaklaştırıyor, istedikini de uzaklaştırıyordu.

Bu çağdan itibaren kadınların Abbasî sarayındaki nüfuzu artmaya ve gittikçe güçlenmeye başladı. Abbasî yöneti-

1- Şezeratu'z-Zeheb, 1/365.

2- Hayatu'l-İmam Musa b. Cafer, 1439-440.

min orta dönemlerinde kadın hâkimiyeti zirveye ulaştı ve bu, Abbasî devletinin yıkılmasına kadar devam etti.¹

Sekizincisi: Mehdi'nin bir yandan eğlenceye düşkünlüğü, bir yandan da paraya ihtiyaç duyması valilerini, memurlarını da devletin malını talan etmeye, ümmetin servetine el koymaya teşvik etti.

Memurların rüşvet alması iyice yaygınlaştı. Valiler de vergi alma hususunda alabildiğine sertleştiler. Hatta bizzat Mehdi'nin kendisi halkı soyuyordu. Örneğin Bağdat çarşısında vergi toplamaya çıkıyor, pazarda alışveriş yapmayı ücrete tâbi tutuyordu.²

Bunlar, Halife Mehdi döneminde yaşananlardan bazı örneklerdi. Böylece Abbasoğulları'nın ve onlardan önce de Ümeyyeoğulları'nın bu ümmetin omuzlarına bindirdiği acı tarihsel yüke bir katkı da onun tarafından sunulmuş oldu.

İmam Musa Kâzım (a.s) bu sınırlı fırsatı değerlendirdi. İmam'ın (a.s) bu bağlamda uyguladığı yöntem iki esas çizgiye dayanıyordu:

1- Genel hareket çizgisi: Bu çizgiyi ümmet bağlamında takip ediyordu. Bu çerçevede ümmetin geneline doğru bir açılım gerçekleştirerek siyasal ve eğitim üsluplar dâhilinde ümmeti ıslah çabasını sürdürüyordu. Böylece ümmetin yeniden İslâmî bilincine geri dönüp risalet değerleri çerçevesinde şekillenmesine çalışıyordu.

2- Salih cemaati yapılandırma çizgisi: Bu çizgi bağlamında İmam Musa Kâzım (a.s) Şîî hareketin kökleşmesine çalışıyordu. Nitekim bu kısa süreçte bütün gücüyle bu çizgi üzerinde yoğunlaştı. Bu hareketi Halife Reşid zamanına kadar sürdürdü. Reşid tahta çıkınca İmam'ı baskı altına aldı, zindana attı. Sonra faaliyetlerine ve hayatına son verdi.

1- Hayatu'l-İmam Musa b. Cafer, 1/441.

2- Tarihu'l-Yakubî, 2/399.

İmam Musa Kâzım'ın (a.s) Genel Faaliyetleri

İmam Musa Kâzım'ın (a.s) hayatının en belirgin özelliği, genel hareketleri itibariyle ümmetin geneline açılmamasıydı. Ümmete açılma noktasında belirginleşen bu sınırlılığın nedeni, Abbasî halifelerinin baskıları ve İmam'ın (a.s) her hareketini kuşkuyla karşılayan istihbarat örgütlerinin sıkı denetimiydi. Buna rağmen İmam Musa Kâzım (a.s) farklı alanlarda birçok faaliyet sergileyebildi. Bu faaliyetlere şu şekilde işaret etmemiz mümkündür:

1) Siyasî Alandaki Faaliyetler

İmam Musa Kâzım (a.s) halifelere ve hilafet kurumuna ilişkin tavrını net bir şekilde ümmetin önüne koydu. Bu tavrı hayatına mal olsa da. İmam (a.s) bu tavrı ortaya koymak zorundaydı. Ta ki insanların zihinlerinde yanlış bir düşünce yer etmesin ve mevcut iktidarı, yönetim tarzını onayladığı gibi bir anlayış yaygınlaşmasın. Veya suskunluğu, bazı yılgın, sinmiş kimselerin çöküşlerinin gerekçesi olarak algılanmasın.

Bu bağlamda İmam (a.s) tarafından aşağıdaki tavırların sergilendiğini görüyoruz:

Birincisi: Daha önce belirtmiştik. Abbasî halifesi Mehdi babası Mansur'dan yönetimi devralınca, Alevilere (Hz. Ali soyuna) karşı esnek bir politika izledi. Bununla onları kazanmak istiyordu. Bir amacı da, Abbasîler tarafından işlenen zulümleri kendisinden önceki dönemlere nispet etmektir. Beri taraftan hilafetin gücünü, meşruluğunu ve adilliğini göstermek istiyordu. Değil mi ki Alevilerin haklarını iade ediyordu, tutuklular için genel af ilan ediyordu! Bu arada İmam Cafer Sadık'tan (a.s) gasp edilen mallar da İmam Musa Kâzım'a (a.s) iade edilmişti.

İmam Musa Kâzım (a.s), bu badireyi atlatmak için ortaya çıkan bu durumu değerlendirilmesi gereken altın bir fir-

sat olarak algıladı. Neticede Mehdi'den Fedek arazisinin kendisine iade edilmesini istedi. Çünkü Fedek arazisinin siyasi bir değeri vardı. Ayrıca Sakife çizgisi ile Ehl-i Beyt çizgisi arasındaki tarihî mücadelenin sembolü konumundaydı.

Bir gün Mehdi'nin yanına gitti. Mehdi'nin yapılan haksızlıkları düzeltmekle meşgul olduğunu gördü. Ona dedi ki: *"Niçin bize yapılan haksızlığı düzeltmiyorsun?"*

Mehdi dedi ki: "Size ne haksızlık yapılmış ey Ebu'l-Hasan?" Buyurdu ki:

Yüce Allah Fedek arazisinin ve etrafının Peygamberi (s.a.a) tarafından fethedilmesini müyesser kılınca, Peygamberimiz (s.a.a) orayı atları ve piyadeleri harekete geçirmedi ele geçirdi. Bunun üzerine Allah, Peygamber'ine, "**Akrabalara hakkını ver.**"¹ ayetini indirdi. Resulullah (s.a.a) bunların kimler olduklarını anlamadı. Cebrail'e sordu. Cebrail de Rabbine müracaat etti. Bunun üzerine yüce Allah ona, "Fedek arazisini Fatıma'ya (a.s) ver." diye vahyetti.

Bunun ardından Resulullah (s.a.a) Fatıma'yı çağırdı ve ona şöyle dedi: "Ey Fatıma! Allah Fedek arazisini sana vermemi emretti." Fatıma şöyle dedi: "Bu araziyi Allah'tan ve senden kabul ettim." Resulullah (s.a.a) hayatta olduğu sürece Fatıma'nın (a.s) vekilleri bu araziyi idare ediyorlardı. Ebu Bekir halife olunca, Fatıma'nın vekillerini araziden çıkardı. Fatıma, Ebu Bekir'in yanına geldi ve araziyi kendisine geri vermesini istedi. Ebu Bekir, "Bu arazinin sana ait olduğuna şahitlik edecek siyah olsun kızıl olsun herhangi bir adam getir." dedi. Fatıma da Emirü'l-Müminin'i (a.s) ve Ümmü Eymen'i getirdi. Bunlar da Fatıma lehinde şahitlik ettiler. Ebu Bekir, artık Fedek arazisine taarruz edilmeyeceğine dair bir belge verdi ona. Fatıma elinde belge olduğu hâlde dışarı çıktı. Yolda Ömer'le

karşılaştı ve dedi ki: "Ey Muhammed'in kızı! Elindeki nedir?" "İbn Ebu Kuhafe'nin bana verdiği bir belgedir." dedi. "Bana göster." dedi. Fatıma göstermedi. Ömer belgeyi elinden çekti ve yazılanlara baktı. Sonra üzerine tükürerek sildi ve yırtıp attı. Fatıma'ya da şöyle dedi: "Burayı baban atlıları ve piyadeleri sürmeden ele geçirdi. Dağların yükünü bizim omuzlarımıza bırak."

Bunu duyan Mehdi dedi ki: "Bana bu arazinin sınırlarını söyle." İmam (a.s) şöyle buyurdu:

Bu arazinin bir sınırı Uhud dağı, bir sınırı Mısır kırsalı, bir sınırı deniz sahili, bir sınırı da Dumetu'l-Cendel'dir.

Mehdi şöyle dedi: "Fedek sınırı buralara kadar mı uzanıyor?!" İmam (a.s) ona dedi ki:

Evet, ey Müminlerin Emiri! Fedek arazisi bunlardan ibarettir. Bu bölge, halkının Resulullah'a atlı veya yaya olarak saldırıya geçmediği bir yerdir.

Mehdi'nin rengi değişti. Yüzünden kızgınlık ifadesi belirdi. Çünkü İmam (a.s) İslâm âleminin her tarafının kendilerinden zorla alındığını ilan ediyordu. Şöyle dedi: "Bu çoktur. Biraz daha düşün."¹

İkincisi: Bu aşamada İmam Musa Kâzım (a.s) İslâm toplumu içinde Şîi varlığın bütünlüğünü ve saflarının birliğini

---

1- el-Kâfi, 1/543, hadis: 2; Biharu'l-Envar, 48/156. Tezkiretu'l-Havas, es-Sibt, s.314 adlı eserde ez-Zemahşeri'nin Rebiu'l-Ebrar adlı eserinden şöyle nakledilir: "Bu olay Mehdi zamanında yaşanmamıştır, Harun Reşid zamanında yaşanmıştır. Harun, Musa Kâzım'a (a.s), 'Fedek'i al.' diyordu. O da bundan kaçınarak şu karşılığı veriyordu: 'Eğer Fedek'in sınırını belirlesem, bana geri vermezsin.' Harun ısrar adince, İmam şöyle dedi: 'Ben orayı ancak gerçek sınırları ile birlikte geri alabilirim.' Harun, 'Sınırı neresidir ki?' deyince, İmam şöyle dedi: ... İşte bunun üzerine Fedek'i geri vermeye ilişkin emrini bir kenara bırakarak İmam'ı öldürmenin planlarını yaptı."

korumaya büyük önem veriyordu. Çünkü şartlar çok ağırdı, zayıf ve kindar kimselerin safların arasına tahrip amacıyla nüfuz etmesine elverişliydi. Bu arada akrabalık olgusu, Abbasî yönetiminin dayandığı en önemli unsurdur. Her ölçünün üzerinde geçerli mikyasa, akrabalık bağıydı.

Bu yüzden İmam Musa Kâzım'ın (a.s) bu olgu karşısında son derece hassas olduğunu görüyoruz. Nitekim halkın gözü önünde amcası Muhammed b. Abdullah el-Erkat'la her türlü bağı kestğini ilan etmişti. Amacı, kendisine yakınlığı hangi düzeyde olursa olsun Şiî varlığı için tehlike oluşturan her zararlı unsuru ayıklamaktı. Bu nedenle İmam (a.s), amcasının yeniden ilişki kurmaya yönelik hiçbir çabasına ve akrabalık bağı istismar etmesine müsaade etmedi.

Ömer b. Yezid anlatıyor:

Ebu'l-Hasan'ın (a.s) yanında bulunuyordum. O sırada Muhammed b. Abdullah el-Erkat'tan söz edildi. İmam (a.s) şöyle buyurdu: *"Ben onunla aynı çatı altına girmemeye yemin ettim."* Kendi kendime şöyle dedim: *"Bize akrabalara iyilik etmeyi ve onlarla ilişkileri sürdürmeyi emrediyor, kendisi de böyle diyor!"*

Bana baktı ve şöyle dedi: *"Bu da bir tür akrabalara iyilik etme ve sıla-ı rahimidir. Bana gelse, evime girip çıksa, konuştuğu zaman insanlar onu tasdik ederler. Ama evime girip çıkmazsa, konuştuğu zaman kimse onun sözlerini dikkate almaz."*¹

İbrahim b. Mufaddal b. Kays'in rivayetinde ise fazladan şu ifade yer alır:

İnsanlar benim onunla konuşmadığımı bilseler, onun dediklerini dinleyip kabul etmezler. Benden söz etmemesi onun için daha iyidir.²

1- Biharu'l-Envar, 48/160; Besairu'd-Derecat, 64, bab: 10, hadis: 5.

2- Biharu'l-Envar, 48/159; Kurbu'l-İsnad, 232, hadis: 1174.

Üçüncüsü: İmam Musa Kâzım'ın (a.s) Hüseyin b. Ali b. Hasan b. Hasan el-Müsenna b. Hasan el- Mücteba'nın (a.s) -Fah ayaklanması- karşısında takındığı tavırla ilgilidir.

İmam Musa Kâzım (a.s), babasının İslâm âleminin her tarafındaki Şia'sının desteğine rağmen bu aşamada silahlı bir yüzleşmeye kalkışmadı ve bunu hayatı boyunca sürdürdü. Bu tavrını Halife Mehdi'nin kendisini hapsetmesi, sonra rüyada İmam Ali'yi (a.s) görmesi ve bu rüyasını İmam Musa Kâzım'a (a.s) anlatması, ardından kendisini serbest bırakması sırasında açıkça ilan etmişti. el-Mehdi ona, "Senin veya çocuklarından birinin bana baş kaldırmayacağı hususunda bana güvence verir misin?" demiş. O da şu karşılığı vermişti: *"Allah'a yemin ederim ki böyle bir şeyi asla yapmayacağım. Bu benim işim de değildir."*¹

İmam Musa Kâzım (a.s) aynı tavrı Musa el-Hadi yönetimine karşı da sürdürdü. Kuşkusuz bunun objektif sebepleri vardı ve biz bunların bazısına daha önce işaret etmiştik. Ama İmam Musa Kâzım (a.s) -Fah'da- Hüseyin'in ayaklanmasına verdiği desteği de hiç kesmedi. Amacı ümmetin vicdanını, İslâmî iradeyi harekete geçirmek, sapık yöneticiler karşısında onurunu büsbütün kaybetmesine engel olmaktı.

Hüseyin ayaklanmaya karar verince İmam (a.s) ona şöyle dedi:

Sen öldürüleceksin. Kılıçları bile! Çünkü karşısındaki insanlar görünürde mümin, içlerinde ise nifak ve şirki gizleyen fasıklardır. Biz Allah'tan geldik ve O'na deneceğiz. Allah katında sizin için ecir umuyorum.²

İmam Musa Kâzım (a.s) Hüseyin'in (r.a) öldürüldüğünü duyunca, ağladı ve onu şu sözlerle yüceltti:

1- Tarihu Bağdad; ondan naklen Tezkiretu'l-Havas, 311; Metalibu's-Suul, İbn Talha eş-Şafîi, s.83; el-Cenabezî'den naklen Keşfu'l-Gumme, 3/2-3; Biharu'l-Envar, 48/148, hadis: 22.

2- el-Kâfi, 1/366 Biharu'l-Envar, 48/161, hadis: 6.

Biz Allah'tan geldik ve O'na döneceğiz. Allah'a yemin ederim ki Müslüman, salih, gündüzleri oruçlu, geceleri kıyam eden, marufu emredip münkeri nehyeden bir adam bu dünyadan göçtü. Ailesinde, onun gibisi yoktur.¹

2) Ahlâk ve Eğitim Alanı

Abbasîler, cahiliye ahlâk ve ilişki tarzını yaymışlardı. Bu da İslâmî ahlâk ve değerleri temelden sarsmış, ideal örnekliği adeta silmişti. Kuşkusuz bu, İslâm ümmetinin medeniyet olarak silinmesine yönelik (Ümeyyeoğulları tarafından temelleri atılmış) bir stratejinin sonucuydu; sırf bir halifenin kişisel sapkınlığının, eğilimlerinin yansıması değildi. Bunların tarihsel arka planı vardı ve cahilî stratejinin bir parçası olarak belirginleşmişlerdi.

Bu yüzden İmam Musa Kâzım (a.s) bu stratejiye karşı ahlâkî bir yol ve çizgi izledi. Kuşkusuz risalet çizgisine uygun olan bu yöntem, ümmete Resulullah'ın (s.a.a) ahlâkını hatırlatmayı, Resulullah'ın (s.a.a) üstün ahlâkından bir örnek sunmayı amaçlıyordu. Burada İmam'ın (a.s) sergilediği bu güzel ahlâkından bazı örnekler vermek istiyoruz:

Birinci örnek: Hammad b. Osman anlatıyor: Musa b. İsa saiy mekânına (Safa ile Merve arasındaki yere) bakan evinde bulunduğu bir sırada, Ebu'l-Hasan Musa'nun (a.s) Merve bölgesinden gelmekte olduğunu gördü. İmam (a.s) katırın sırtındaydı. Musa, İbn Heyyac'ı (kendisine hizmet etmek üzere yanında ayrılmayan Hemedanlı adamı) çağırdı ve katırın üzengisine yapışıp onun kendisine ait olduğunu söylemesini emretti. Adam İmam'ın (a.s) bindiği katırın yanına geldi, üzengisine yapışarak katırın kendisine ait olduğunu söyledi. Ebu'l-Hasan (a.s) ayaklarını büküp katırın sırtından

---

1- Biharu'l-Envar, 48/165, Ebu'l-Ferec İsfahanî'nin Makatilu't-Talibiyyin'inden naklen.

indi ve hizmetçilerine, "Eğeri alıp katırı ona verin." dedi. Adam, "Eğer de benimdir." dedi. Bunun üzerine Ebu'l-Hasan (a.s) şu karşılığı verdi:

Yalan söylüyorsun. Elimizde eğerin Muhammed b. Ali'ye ait olduğuna dair delil var. Katıra gelince, onu bu yakınlarda satın aldım ve sen benim söylediklerimin doğru olduğunu çok iyi biliyorsun.¹

İkinci örnek: Bir gün Abdu's-Samed b. Ali, beraberinde bir toplulukla birlikte yola çıktı. Ebu'l-Hasan'ı (a.s) bir katıra binmiş olarak gördü. Yanındaki adamlarına şöyle dedi: "Yerinizden ayrılmayın, Musa b. Cafer'e gülmenizi sağlayayım." İmam'a (a.s) yaklaşınca şöyle dedi: "Bu ne biçim hayvan öyle?! Sırtına binip intikam alamazsın, savaşmaya da elverişli değil!" Ebu'l-Hasan (a.s) şu karşılığı verdi: "Attan alçaktır, ama eşekten yüksekçedir. Her şeyin hayırlısı ortasıdır." Abdu's-Samed donup kaldı ve ne cevap vereceğini bilemedi.²

Üçüncü örnek: Hasan b. Muhammed anlatıyor: Ömer b. Hattab'ın soyundan gelen bir adam Medine'de Ebu'l-Hasan'a (a.s) eziyet edip duruyordu. Gördüğü yerde ona sövüyor, Hz. Ali'ye (a.s) dil uzatıyordu.

Buna rağmen İmam'ın (a.s) ona karşı nasıl güzel bir muamele sergilediğini önceki bölümlerde gördük. Sonunda bu adam yaklaşımını düzeltti ve İmam'a saygılı bir tavır içine girdi.³

3) İlim Alanı

1- Ehlisünnet nezdinde büyük bilginlerden sayılan ve Abbasî halifeleri tarafından büyük makamlara getirilen Ebu Yusuf, Halife Mehdi'ye (yanında Musa b. Cafer -a.s- de bu-

1- Biharu'l-Envar, 48/148, hadis: 23; el-Kâfi, 8/86.

2- Biharu'l-Envar, 48/154, hadis: 26; el-Kâfi, 6/54.

3- Bu rivayeti İmam'ın (a.s) Hilmi başlığı altındaki bölümde ele almıştık.

lunuyordu), "Ona birkaç soru sormama izin verir misin? Onun bu konularda bilgisinin olduğunu sanmıyorum." dedi. Halife, "Evet." dedi. Bunun üzerine Ebu Yusuf, Musa b. Cafer'e (a.s), "Sana bir soru sorabilir miyim?" diye sordu. İmam, "Evet." dedi.

Dedi ki: "İhramlının gölgelenmesine ne dersin?" İmam, "Caiz değildir." dedi. "Peki, yerde bir çadır kursa ve ora girse, olur mu?" İmam, "Evet." dedi. Dedi ki: "Bu ikisi arasında ne fark var?" Ebu'l-Hasan (a.s) şu karşılığı verdi: "*Sence hayızlı kadın namazı kaza eder mi?*" O, "Hayır." dedi. İmam, "*Orucu kaza eder mi?*" diye sordu. "Evet." dedi. İmam, "*Niçin?*" diye sordu. "Çünkü hüküm böyle nazil olmuştur." dedi. Ebu'l-Hasan (a.s) şu karşılığı verdi: "*Bu konudaki hüküm de böyle inmiştir.*"

Halife Mehdi, Ebu Yusuf'a, "Bir şey yapamadığını görüyorum." dedi. Ebu Yusuf şu karşılığı verdi: "Vurduğu taş, baş yaran cinstendi."¹

2- Ahmed b. Hanbel, İmam Musa b. Cafer'in (a.s) babasından ve Resulullah'a (s.a.a) kadar Ehl-i Beyt kanalıyla hadis rivayet eder, sonra da şöyle derdi: "Bu öyle mübarek bir rivayet zinciridir ki deliye okunsa anında kendine gelir."²

3- Halife Mehdi hac maksadıyla yola çıktı. Kabru'l (Kasru'l)-İbadî'ye³ gelince, insanlar susuzluktan şikâyetçi olmaya başladılar. Halife orada bir kuyu açılmasını emretti. Kuyuyu kazıp tam dibe varmak üzereydiler ki kuyudan bir rüzgâr esmeye başladı. Su için sarkıtılan kovalar kuyuya

---

1- Uyunu Ahbari'r-Rıza, 1/78; Biharu'l-Envar, 81/108 el-Menakıb, 4/338, el-Fakih'ten naklen. el-Kuna ve'l-Elkab, 1/188; Kuleyni'den naklen. el-İrşad, 2/235, Muhammed b. Hasan eş-Şeybani'den (Halife er-Reşid'in meclisinde) naklen. el-İhticac, 2/168.

2- el-Menakıb, 4/341.

3- Kabru'l-İbadî: Kadiseye'den Uzeyb'e giden Mekke yolu üzerinde bir konaklama yeridir. el-İhticac (Kasru'l-İbadî), 2/333.

düştü ve su çıkarmaya çalışanlar canlarından korktukları için çalışmaya son verdiler.

Bunun üzerine Ali b. Yaktin iki adama çok para vererek kuyuyu kazmaya devam etmelerini istedi. Adamlar kuyuya indiler. Bir süre onlardan ses çıkmadı. Sonra korkmuş hâlde dışarı çıktılar. Yüzlerinin rengi kaçmıştı. Neler olduğunu sordu. Dediler ki: "Orada birtakım harabeler, eşyalar, adamlar ve kadınlar gördük. Ne zaman bir şeye el uzatsak, hemen toz olup kayboluyordu." Mehdi kime sorduysa bir açıklama getiremiyordu.

Bunun üzerine Musa b. Cafer (a.s) şöyle dedi: *"Bunlar Ahkaf halkıdır. Yüce Allah onlara gazap etti, onları ve mallarını yerin dibine batırdı."*¹

4- Hişam b. Hakem anlatıyor: Musa b. Cafer, bir Hıristiyan olan Ebrehe'ye dedi ki: *"Kitabına dair bilgin nasıl?"* "Kitabımı ve tevilini iyi bilirim." dedi. Bunun üzerine İmam Musa Kâzım (a.s) İncil'i okumaya başladı. Ebrehe şöyle dedi: "Mesih de İncil'i bu şekilde okurdu. Mesih'ten başkası onu böyle okuyamaz. Elli senedir bu anı bekliyordum." Böylece o adam İmam Musa Kâzım'ın (a.s) huzurunda Müslüman olduğunu ilan etti.²

5- Şeyh Müfid anlatıyor: "İnsanlar Ebu Musa'dan (a.s) hadis rivayet etmişler, hem de çok. Zamanında insanların en fakihiydi. Allah'ın kitabını en güzel ezberleyeni ve en güzel sesle okuyanıydı."³

6- Halife Mehdi hicrî 161 senesinde Mescid-i Haram'ın ve Mescid-i Nebevî'nin genişletilmesi emrini verdi. Her iki mescidin yakınlarında evleri bulunan bazı kimseler evlerini devlete satmayı kabul etmediler. Bunun üzerine zamanın fa-

---

1- Menakıb-u Âl-i Ebi Talib, 4/336; Biharul-Envar, 48/104 el-İhticac, 2/159-161.

2- Menakıbu Âl-i Ebî Talib, 4/335; Biharul-Envar, 48/104.

3- el-İrşad, 2/335; Keşfu'l-Gumme; 3/20.

kihleri insanları evlerini satmaya zorlamanın caiz olmadığını söylediler. Ali b. Yaktin İmam Musa b. Cafer'e danışmasını tavsiye etti. İmam'ın (a.s) besmeleyle başlayan cevabı şöyleydi:

Eğer Kâbe insanlara konuk olmuşsa, insanların o-radaki binalardaki hakkı öncelik taşır. Şayet insanlar Kâbe'nin çevresine yerleşip konuk olmuşlarsa, o takdirde Kâbe, çevresi konusunda daha fazla öncelik taşır.

Halife Mehdi bu cevabı alınca, evlerin yıkılmasını ve iki mescidin alanının genişletilmesini emretti.¹

7- Halife Mehdi, İmam Musa Kâzım'dan (a.s) şarabın (içkinin) haramlığına ilişkin Allah'ın kitabından delil getirmesini istedi ve şöyle dedi: "İçki Allah'ın kitabında haram kılınmış mıdır? Çünkü insanlar böyle bir hükmün olduğunu söylüyorlar; ama bir delil getirecek bilgileri yoktur."

İmam (a.s) şöyle buyurdu: "*Bilakis, içki Allah'ın kitabına haram kılınmıştır.*" Mehdi, "Kur'ân'ın neresinde içkinin haram olduğuna dair bir ifade vardır?" diye sordu. İmam (a.s) şu karşılığı verdi:

Yüce Allah şöyle buyuruyor: "**Rabbim ancak açık ve gizli kötülükleri, günahı ve haksız yere sınırı aşmayı... haram kılmıştır.**"² Bu ayette sözü edilen "günah"tan maksadın bizzat içki olduğunun delili de şu ayettir: "**Sana, şarap ve kumar hakkında soru sorarlar. De ki: Her ikisinde de büyük bir günah ve insanlar için birtakım faydalar vardır.**"³ Şu hâlde Allah'ın kitabında içki ve kumar günah olarak isimlendirilmişlerdir. Yüce Allah'ın buyurduğu gibi günahları faydalarından çoktur.

1- Hayatu'l-İmam Musa b. Cafer, 1/451-452.

2- A'râf, 33

3- Bakara, 219

Halife el-Mehdi, Ali b. Yaktin'e döndü ve "Allah'a yemin ederim ki bu, ancak bir Haşimî'nin verebileceği bir fetvadır." dedi. Ali b. Yaktin de şöyle dedi: "Allah'a yemin ederim ki doğru söylediniz ey Müminlerin Emiri! Bu ilmi siz Ehl-i Beyt'ten uzaklaştırmayan Allah'a hamdolsun!" Bu cevap Halife'yi incitti. Bunun üzerine, "Doğru söyledin ey Rafızî!" dedi.¹

İmam Musa Kâzım ve Salih Cemaatin Yapılanması

İmam Musa Kâzım (a.s) bütün çabasını salih cemaati oluşturma noktasında yoğunlaştırmıştı. Bununla şeriati zayi olmaktan korumayı ve ümmet içinde değişim ve onarımı gerçekleştirecek salih bir kadro modelini sunmayı amaçlıyordu. İmam (a.s) somut olarak gözlemlenecek bir hareketlilik içindeydi. Ehl-i Beyt ekolünün meydana getirdiği salih bir modeli ümmetin önüne koymuştu.

1) Ehl-i Beyt Çizgisine Bağlılık Üzerinde Yoğunlaşma

Siyasal Bağlılık: İmam Musa Kâzım (a.s) Ehl-i Beyt çizgisine bağlılığın derinlik kazanması için yoğun çaba sarf ediyordu. Özellikle siyasal bağlılığa büyük önem veriyordu. Bu bağlamda İmam Musa Kâzım (a.s), bağlılarının merkezî yönetimin organlarına sızmalarına izin verdi. Bunun en somut örneği, Ali b. Yaktin'in görev alması ve vezirlik konumuna kadar yükselmesidir. Kuşkusuz bu tercihin en önemli nedeni, böylesine zor bir zamanda bu siyasal aşamada bazı hedeflerin gerçekleştirilmesiydi. Bu hedefleri şöyle sıralamak mümkündür:

Birinci Hedef: Siyasal atmosferi en geniş anlamıyla takip edebilmek. Hiç kuşkusuz saraydan, yönetim merkezinden kaynaklanan siyasal gelişmeleri öğrenmek için en yüksek siyasal mevkie yaklaşmak bir zorunluluktur. Gerekli önlem-

---

1- Biharul-Envar, 48/149.

leri almak, hazırlıkları tamamlamak için son derece önemli bir adımdır. Ki Şîî varlık kıyıma uğramasın, çökertilmesin. Aşağıdaki örnek bunun delilidir:

Hüseyin (Sahibu'l-Fahh) ayaklanmasından sonra Halife Musa el-Hadi, İmam Musa Kâzım'ı (a.s) öldürmeye azmedince Kadı Ebu Yusuf, el-Hadi'nin bu görüşünü değiştirmek üzere müdahale etti ve Musa Kâzım'ın (a.s) başkaldırmadığını, ne kendisinin, ne de çocuklarından herhangi birinin böyle bir görüşü benimsediğini söyleyip Halife'yi ikna etti.

Bunun üzerine Ali b. Yaktin, Ebu'l-Hasan Musa b. Cafer'e meselenin aslını ayrıntılı bir şekilde anlatan bir mektup yazdı.¹ Böylece İmam'ın (a.s), onun faaliyetlerinden haberdar olmasını sağladı. Bir sonraki bölümde Ali b. Yaktin'in Harun Reşid'in halifeliği zamanında İmam Kâzım'ın (a.s) ve ona yakın olan Şîîlerin maslahatları için nasıl aktif bir rol oynadığını göreceğiz.

İkinci Hedef: Müminlerin ihtiyaçlarını gidermek. Ehl-i Beyt çizgisine iman edenlerin ve zalim devletin himayesinde yaşamak zorunda kalıp zalim devlet tarafından sürekli takip edilen ve varlıklarına son verilmek istenen mazlumların ihtiyaçlarına cevap vermek son derece önemli bir hedefti ve salih cemaatin varlığının devamı için hayatî bir öneme sahipti. Nitekim Ali b. Yaktin birkaç kere İmam'dan (a.s) görevinden ayrılmasına müsaade etmesini istemiş, fakat İmam (a.s) şöyle buyurarak ona engel olmuştu:

Ey Ali! Zalimlerin velilerinin yanında Allah'ın velileri var ve bunlar zalimlerin velilerinin zulümlerini savmakla görevlidirler. Sen de onlardan birisin.²

Bir keresinde de ona şöyle demişti:

Yapma! Çünkü senin varlığın bize ünsiyet veriyor.

1- Muhecu'd-Daavat, s.229, hadis: 1; Avalimu'l-Ulum ve'l-Maarifu ve'l-Ahval, s.366.

2- İhtiyaru Marifeti'r-Rical, s.433.

Kardeşlerin seninle özgüven ve izzet kazanıyorlar. Bakarsın yüce Allah nice kırığı seninle onarır, muhaliflerin velilerine yönelik nice saldırısını seninle kırar! Ey Ali! Sizin gibilerin amellerinin kefareti, kardeşlerine ihsanda bulunmalarıdır. Sen bana bir hususta garanti ver, ben sana üç hususta garanti vereyim. Bizim ashaptan karşılaştığın her kişinin ihtiyacını gidereceğine, ikramda bulunacağına garanti ver, ben senin ebediyen hapisane çatısı altına girmeyeceğine, ebediyen kılıcını keskin tarafının sana dokunmayacağına, yoksulluğun ebediyen senin evine girmeyeceğine garanti vereyim...¹

Ali b. Tahir es-Surî anlatıyor: Yahya b. Halid'in kâtiplerinden biri başımıza vali oldu. Bende bir miktar vergi kalmıştı ve bu miktar benden isteniyordu. Bunu kendi malımdan alıp kendilerine vermeme mecbur bırakmalarından korktum. Bazıları bana dedi ki: "Bu adam Şia mezhebindedir." Ben yanına gittiğimde öyle olmamasından korktum ve eğer öyle olmasa korktuğum başıma gelir diye düşündüm.

Sonunda Allah'a sığınıp kaçmaya karar verdim. Hacca gittim ve efendim es-Sabir'le (Musa b. Cafer'i -a.s- kastediyor) karşılaştım ve hâlimi ona şikâyet ettim. Bana bir mektup verdi, onu beraberimde götürmemi istedi. Mektupta şöyle yazıyordu:

Bismillahirrahmanirrahim. Bil ki, Allah'ın arşının altında bir gölge vardır ki, kardeşine bir iyilikte bulunan, onun sıkıntısını gideren, kalbine sevinç sokan kimseler bu gölgenin altına girerler. Bu da senin kardeşindir. Vesselam.²

1- İhtiyaru Marifeti'r-Rical, s.433, hadis: 818; Hayatu'l-İmam Musa b. Cafer, 2/286-287.

2- Rivayetin tüm metni ve kaynakçası için kitabın "İmam Kâzım'ın (a.s) Kişiliğinden Görünümler" başlığı altındaki "İnsanlara İyilik Etmesi" bölümüne bakınız.

Müslüman kardeşlerin ihtiyaçlarını gidermenin göstergelerinden, onların açıktan alınıp götürülen mallarını gizlice iade etmektir.

Ali b. Yaktin anlatıyor: "Ebu'l-Hasan'a (a.s) bu adamların yaptıklarına ne dersiniz?" diye sordum. Buyurdu ki:

Eğer mutlaka yapmak zorunda isen, bu takdirde Şiîlerin mallarını alma hususunda Allah'tan kork.

Ravi der ki: "Ali bana Şiîlerin mallarını açıktan aldığını, ama gizlice sahiplerine iade ettiğini anlattı.¹

Üçüncü Hedef: Genel siyaset üzerinde etkili olmak. İmam Musa Kâzım (a.s), haber toplama faaliyetlerini yürütme ve Ali b. Yaktin gibi yönetimin tepesinde görev yapan Şiîlerle olan gizli temassı güvenceye alma yönünde sarsılmaz araçlardan yararlanarak sağlam bir mekanizma kurdu. Bu yöntem ve iktidarın adımlarını kontrol altında tutmakla güdülen amaç, ya iktidar tarafından izlenen genel siyaset üzerinde etkili olmaktı, ya da siyasal veya fikhî adımların ümmetin menfaatine olacak şekilde atılmasını sağlamaktı.

İsmail b. Selâm bu mekanizmanın işleyiş biçimi ve bu bağlamda yürütülen faaliyetlerle ilgili olarak şunları anlatıyor: İsmail b. Selâm ve İbn Hamid anlatıyorlar:

Ali b. Yaktin bizi çağırdı ve şöyle dedi: "İki binek satın alın ve ana yolu bir kenardan izleyerek gidin." Ardından bize bir miktar para ve birkaç mektup verdi, "Bu parayı ve mektupları Ebu'l-Hasan Musa'ya (a.s) ulaştırın. Hiç kimse sizde ne olduğunu bilmesin." dedi. Kûfe'ye geldik, iki binek satın aldık. Yol hazırlıklarımızı tamamlayıp yola çıktık. Bir kenardan izliyorduk ana yolu. Rame çölünün ortasına ulaştınca hayvanlarımızı çözüp yemlerini verdik, biz de yemimizi yemek üzere oturduk. Bu sırada bir atlının yaklaştığını gördük. Bize iyice yaklaşınca, Ebu'l-Hasan Musa (a.s)

1- el-Kâfi, 5/110, hadis: 3; Biharu'l-Envar, 48/158, hadis: 31; İhtiyaru Marifeti'r-Rical, s.435, hadis: 820.

olduğunu anladık. Ayağa kalktık. Bize selâm verdi, mektupları ve yanımızda bulunan diğer emanetleri kendisine takdim ettik. Hemen külahının içinden birkaç mektup çıkarıp bize vererek, "*Bunlar mektuplarınızın cevaplarıdır.*" dedi.¹

2) Siyasal Bilinçlendirme

İmam Musa Kâzım'ın (a.s) arkadaşlarının, birtakım zorluklarla temayüz eden bu aşamada yürüttükleri siyasal faaliyetler özel bir bilince ve imanda derinlik ve enginlik gerektiren bir dikkate muhtaçtı. Bu yüzden İmam (a.s) seçkin ashabını gözetmeyi, onların ruhlarında dindarlık ruhunu derinleştirmeyi, iman düzeyi açısından onları zirveye çıkarmayı ve onları engin bir siyasal ufka yükseltmeyi gerekli gördü. Ta ki hasımlara karşı sağlıklı bir şekilde ve derin bir bilinçle hareket etsinler, kendilerini güçlü hissetsinler, ilişkilerinde dengeli olsunlar ve yüksek bir izzetinesis düzeyine ulaşmış olarak hareket etsinler.

Bu bağlamda aşağıdaki hususlar dikkatimizi çekiyor:

1- İmam Musa Kâzım (a.s), hakka iman edenlerin himmetlerini bileyerek bu meselenin sayısal olarak çok veya az olmakla bağlantılı olmadığını kavramalarını sağladı. Sumaa b. Mihran anlatıyor: Abdu's-Salih (a.s) bana dedi ki:

Ey Sumaa! Onlar döşekleri üzerinde kendilerini güvende hissederek beni korkutmaya çalışıyorlar. Allah'a yemin ederim ki, dünyada Allah'a ibadet eden tek kişi bulunsa ve eğer ondan başka bir kişi daha bulunursa, yüce Allah mutlaka bunu ona ekler. Nitekim şöyle buyurmuştur: "**İbrahim Allah'a boyun eğen, şirkten uzak duran, müşriklerden olmayan bir ümmettir.**"² İbrahim Allah dileyinceye kadar bu hâline sabret-

---

1- İhtiyaru Marifeti'r-Rical, s.436, hadis: 821; el-Haraic ve'l-Ceraih, 1/327; bu ikisinden naklen Biharu'l-Envar, 48/34, hadis: 5.

2- Nahl, 120

ti. Sonra Allah İsmail'i ve İshak'ı onunla kaynaştırdı. Böylece üç kişi oldular. Allah'a yemin ederim ki müminler az, buna karşılık batıl ehli olanlar çok olurlar. Bunun için böyle olduğunu bilir misin?

"Sana feda olayım, bilmiyorum." dedim. Buyurdu ki:

Müminlerle ünsiyet kursunlar, göğüslerine güven aşılansınlar diye. Onlar da bununla huzur bulur, sükûnete ererler.¹

2- İmam Musa Kâzım (a.s) Şiasını aralarındaki kardeşlik bağlarını güçlendirmek, iman sevgisini pekiştirmek esasına dayalı olarak eğitmeye büyük çaba sarf etmiştir. Ki salih bir cemaat olarak birbiriyle kenetlenmiş sosyal bir güç olsunlar; akidevî ve manevî bağlarının güçlülüğü sayesinde sarsılmaları ve zaafa uğramaları mümkün olmasın.

İmam Musa Kâzım (a.s) bir gün ahabından birine şöyle sordu: "*Ey Asım! Bağlılık ve iyilik etme hususunda durumunuz nasıldır?*" Dedi ki: "Olabilecek en iyi durumdayız." Buyurdu ki:

Biriniz sıkıştığı zaman kardeşinin evine gittiğinde, kardeşi evde yoksa para kesesinin getirilmesini isteyip oradan ihtiyacı kadarını alabiliyor mu ve alırsa bu olumlu karşılıyor mu?

"Hayır, böyle bir şey olmuyor ve olursa da olumlu karşılanmıyor." dedi. İmam buyurdu ki:

Siz benim arzu ettiğim şekilde birbirinize bağlı değilsiniz. Sıkıntı ve yoksullukta benim istediğim şekilde birbirinize iyilik etmiyorsunuz.²

1- el-Kâfi, 2/ 243; Biharul-Envar, 47/94, 67/162. Meclisî bu rivayeti yorumlarken şunları söylüyor: "Allah bu münafıkları müminlerin suretine soktu ki, onlara karışsınlar da müminler sayılarının azlığından dolayı kendilerini yalnız hissetmesinler."

2- Mekarimu'l-Ahlak, s.165; Biharul-Envar, 48/119; Vesailu's-Şia; 25/35.

3) Pratik Yapılanma ve Fikrî Mensubiyet

İmam Musa Kâzım (a.s) salih cemaati eğitirken, Ehl-i Beyt ekolünün fikrine ve irfanına bağlılık bilinci üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu amaca yönelirken, daha önce İmam Cafer Sadık'ın (a.s) gerçekleştirdiği fikrî uyanıştan yararlanmışır. Uzman kadrolar yetiştirme hususunda babasının çalışmalarını tamamlamış ve bu şekilde tabanı genişletme alanında büyük mesafeler almıştır. Nitekim bu bilinç düzeyine sahip 319 ashabının olduğu rivayet edilmiştir.¹

Bunların her biri İmam Musa Kâzım'dan (a.s) ilim ve irfan öğrenerek yetişmiştir. Bu cemaat, fikrî bağlılığı itibariyle sağlam bir programa dayalı olarak hareket ettiği için de kültürel, fikhî ve edebî alanların her birinde gerçekleşen saldırılara karşı sarsılmadan durabilmiştir.

Aşağıda İmam'ın (a.s) bu tür faaliyetlerinin bir yönüne işaret etmek istiyoruz:

İmam Musa (a.s) seçkin fakihler ve hadis ravileri yetiştirmiştir ki yukarıda da söylediğimiz gibi bunların sayısı 319 olarak tespit edilmiştir. Ama İmam'ın (a.s) ashâbı arasında altı kişi öne çıkmıştır ki, bütün raviler bunların Ehl-i Beyt İmamları'ndan aktardıkları hadislerin doğruluğu ve güvenilirleri üzerinde ittifak etmişlerdir.

Muhaddisler arasında üç İmam'ın (Muhammed Bâkır, Cafer Sadık ve Musa Kâzım) ashâbı içinde on sekiz kişi ünlenmiştir. Bunlar Ashab-ı İcma olarak biliniyorlar. Altısı Muhammed Bâkır'ın, altısı Cafer Sadık'ın, altısı da Ebu'l-Hasan Musa'nın ashâbıydı. Bu altı kişinin isimleri şöyledir: Yunus b. Abdurrahman, Safvan b. Yahya Beyyau's-Sabirî, Muhammed b. Ebu Umeyr, Abdullah b. Muğire, Hasan b. Mahbub es-Serrad, Ahmed b. Muhammed b. Ebu Nasr el-Bezenî.² Bunlar fıkıh alanında öne çıkmış isimlerdi.

1- el-İmam Musa el-Kâzım, Bâkır Şerif el-Kuraşî, 2/223.

2- İhtiyaru Marifeti'r-Rical, s.556, hadis: 1050.

Kelam, Kur'ân ve lügat gibi diğer alanlarda da seçkin âlimler yetiştirmiştir.

İmam Musa Kâzım'ın (a.s) Tutuklanması

Daha önce Halife Mehdi'nin genel olarak Hz. Ali'nin soyundan gelenlere (Alevilere), hatta onlara dost olanlara büyük bir düşmanlık beslediğini söylemiştik. Onları hapislerden salıvermesinin tek sebebi, babası Mansur gibi baskı yöntemini esas alması durumunda iktidarının devam edemeyeceğini anlamasıydı. Mehdi bu siyasetini şöyle ifade etmişti:

Hoşgörüyle terbiye etmenin, cezalandırmadan daha etkili olduğunu gördüm. Selamet, derhal ceza vermektense affetmektedir. Kalpler, şefkat dilendiği zaman şefkat göstermeyen, gücü yettiği zaman affetmeyen, zafer kazandığı zaman bağışlamayan, merhamet etmesi istendiğinde merhamet etmeyen bir yöneticiye bağlanmaz. Merhameti az, baskısı çok kimsenin gazaba uğraması ve düşmanlarının çok olması kaçınılmazdır.¹

Bununla beraber Mehdi'nin çok sevdiği veziri Yakub b. Davud'u cezalandırdığını görüyoruz. Çünkü Alevilere eğilimliydi. Mehdi, vezirini bu hususta sınadıktan sonra şöyle demişti: "Senin kanın bana helaldir. Eğer istesem kanını dökerim." Sonra müebbet hapse mahkûm etmiş ve bütün mallarını müsadere etmişti.²

1- Tarihu'l-Yakubî, 2/ 399-400.

2- Hayatu'l-İmam Musa b. Cafer, 1/447-449. Tarihu'l-Yakubî, 2/ 401'de şöyle geçer: "Yakup mezhebi güzel ve kişiliği uğurlu sayılan, iyiliksever, çok faziletli ve yol göstericiliği güzel bir kimseydi. Sonra Mehdi ona kızdı, vezirlikten azlederek hapse attı. Mehdi ölünceye kadar hapiste kaldı." Murucu'z-Zeheb, 2/312'de de şöyle deniyor: "Sonra Yakup b. Davud es-Sülemî'yi vezir yaptı, yanında özel bir yer ayırdı.

Buradan hareketle diyebiliriz ki, Abbasî halifesi Mehdi'nin İmam Musa'nın (a.s) tutuklanmasını emretmesinin tek nedeni, İmam'ın (a.s) ününün ve ilminin dört bir yana yayılmasıydı. Bu yüzden iktidarının devam etmesini, onun tutuklamasına bağlı bilmişti.

Bildiğiniz gibi Mehdi, İmam Ali b. Ebu Talib'i (a.s) rüyasında gördükten sonra İmam Musa Kâzım'ı (a.s) serbest bırakmıştı. İmam Ali (a.s) rüyada üzgün bir ifadeyle ona şöyle demişti:

Ey Muhammed! "İş başına gelecek olsanız, değil mi ki, sizden (ancak) yeryüzünde bozgunculuk yapmanız ve akrabalık bağlarınızı kesmeniz beklenir?"¹

Mehdi korku içinde uykusundan uyanmış ve İmam'ın getirilmesini emretmişti. Sonra rüyasını anlatarak kendisinin ve hiçbir evladının kendisini isyan etmemesini istemişti. Bu arada üç bin dinar vererek Medine'ye göndermişti.²

Mehdi, hicrî 169 senesinin muharrem ayının yirmi ikisinde öldü. Öldüğü gün kırk sekiz yaşındaydı. Ava gitmiş, bu sırada bir harabeye girmiş ve harabenin kapı direği sırtına saplanmış ve bunun etkisiyle ölmüştü. Bir rivayete göre de cariyelerinden biri onu zehirlemişti. Çünkü Mehdi'nin hoşuna giden ve kendisi için ayırdığı bir cariye ile beraber olmasını kaldıramamıştı.³

Böylece Mehdi, kendisinden sonraki halifeler olarak oğulları Musa ve Harun için biat aldıktan sonra bu hayattan ayrıldı.

Başka insanlar içinde her zaman sadece onunla görüşürdü. Sonra Talibîler (Aleviler) ile ilgili bir meselede onu suçladı. Harun Reşid zamanına kadar hapiste kaldı. Sonra er-Reşid onu serbest bıraktı." Arından onun hakkında başka görüşlere yer vermiştir.

1- Muhammed, 22.

2- Tarihu Bağdad, 14/30-31; el-Menakıb, 4/325.

3- Tarihu'l-Yakubi, 2/401; Hayatu'l-İmam Musa b. Cafer, 1/454.

Abbasî Halifesi Musa Hadi'nin Hükümeti Zamanında İmam Musa Kâzım (a.s)

Babası Mehdi'nin hicrî 169 senesi muharrem ayının yirmisinde ölmesinin ardından Musa Hadi halife oldu. O da hicrî 170 senesinde 26 yaşında öldü.¹ Çok kısa süre hüküm sürmesine rağmen Şiîler üzerinde kötü bir etki bıraktı. Onlara karşı İslâm tarihine geçen bir olayı, yani Fahh olayını gerçekleştirdi.²

el-Hadi'nin uyguladığı siyaset, iç dünyasının iğrenç karakterinin davranışlarına yansımaları şeklindeydi. Uzak yakın herkes ona karşı intikam duygusuyla doluydu bu yüzden. Bütün halk ondan nefret ediyordu. Öz annesi Hayzeran bile ondan nefret ediyordu. Annesinin ona yönelik öfkesi o derece varmıştı ki, bizzat onun tarafından öldürüldüğü bile söylenmiştir.³

Başta Alevileri cezalandırdı. Onlar arasında korku ve endişe yaydı. Mehdi tarafından kendilerine tahsis edilen erzak ve bağışları kesti. Ülkenin her tarafına yazılar gönderecek yakalanıp Bağdat'a gönderilmelerini emretti.⁴

Fahh Ayaklanması

Abbasî halifesine karşı isyan bayrağını açan kişi, Hüseyin b. Ali b. Hasan b. Hasan b. Ali b. Ebu Talip'ti (a.s).

Ayaklanmanın Sebepleri

Ayaklanmanın birçok sebebi vardır. Biz bunlardan iki tanesine değinmekle yetineceğiz:

1- Tarihu'l-Yakubî, 2/401-406.

2- el-İmam Musa el-Kâzım, 2/457.

3- Umdetu't-Talib Fi Ensabi Âl-i Ebî Talib, s.172, Sırru's-Silsiletü'l-Aleviyye, s.14'ten naklen; Biharu'l-Envar, 48/165.

4- Tarihu'l-Yakubî, 2/404.

Birincisi: Abbasî halifelerinin Alevilere karşı uyguladıkları aşağılama ve baskı politikasıydı. Özellikle Musa Hadi'nin istibdadı bardağı taşıran son damla olmuştu.

İkincisi: Musa Hadi'nin Medine'ye tayin ettiği valiler de isyanın sebepleri arasında yer alıyordu. İshak b. İsa b. Ali'yi tayin etmesi gibi. Bu da Ömer b. Hattab soyundan gelen Abdulaziz isimli birini vekil olarak tayin etmişti.

Bu azgın adam Alevileri aşağılama ve onlara zulmetme hususunda çok ileri gitmişti. Her gün huzuruna çıkmalarını zorunlu kılmıştı. Kişisel gözetim ve denetimi gerekli kılarak her birini arkadaşını hazır bulundurmakla yükümlü tutmuştu. Zaptiyeleri Hasan b. Muhammed b. Abdullah b. Hasan'ı, Müslim b. Cündeb'i ve Ömer b. Selâm'ı tutuklamış, onları içki içerken yakaladıklarını ileri sürmüşlerdi. el-Hadi de adı geçen bu kişilerinin dövülmesini, boyunlarına ip geçirilip rezil olmaları için şehirde dolaştırılmasını emretmişti.¹

Hicrî 169 yılında Hüseyin b. Ali (Fahh kahramanı) ayaklanmaya karar verdi. İmam Musa Kâzım'a (a.s) konuyu açtı ve kendisine biat etmesini istedi. İmam (a.s) ona şöyle dedi:

Ey amcamın oğlu! Amcamın oğlunun amcan Ebu Abdullah'ı zorladığı şeye beni zorlama. Aksi takdirde Ebu Abdullah'ın (Cafer Sadık'ın) istemediği şeyi söylemek zorunda kalması gibi, ben de istemediğim şeyi söylemek zorunda kalırım.

Hüseyin ona şöyle dedi: "Ben sana bir teklifte bulundum. İstersen katılırsın, istemezsen seni zorlamam. Yardım ancak Allah'tan istenir." Sonra veda edip gitti.

Hüseyin; Yahya, Süleyman, İdris b. Abdullah b. Hasan ve Abdullah b. Hasan el-Eftas gibi arkadaşlarıyla toplandı.

Müezzin sabah ezanını okuyunca mescide girdiler. Birer birer herkesi kendilerine uymaya çağırdılar. el-Eftas mina-

---

1- Biharul-Envar, 48/161.

reye çıkararak müezzini ezana "hayye ala hayri'l-amel" cümlesini eklemeye zorladı. Hasan halka sabah namazını kıldırdı.

Namazdan sonra bir konuşma yaptı, halk kendisine biat etti. Medine'yi kontrol altına aldıktan sonra Mekke'ye doğru harekete geçti. Fahh denilen yere gelince, orada karargâhını kurdu. Yanında 300 savaşçı vardı. Abbasî orduları kendisine yetişti.

Meydana gelen korkunç bir savaştan sonra Hüseyin ve arkadaşları şehit düştü. Bu pak insanların kesik başları tağut Musa Hadi'ye gönderildi. Beraberlerinde esirler de vardı. İplerle, zincirlerle bağlanmışlardı. Elleri ve ayakları demire vurulmuştu. Tağut, esirlerin öldürülmelerini emretti. Hepsini büyük bir metanetle ölüme gitti. Öldürülüp hapisinanenin kapisına asıldılar.¹

Ayaklanmanın Sonuçları

Ayaklanma, Fahh kahramanı Hüseyin ve arkadaşlarının şehit edilmeleriyle son bulduktan sonra el-Hadi hayatta kalanları da tehdit etmeye başladı. Alevilerin efendisi İmam Musa Kâzım'dan (a.s) da söz etmiş ve şöyle demişti: "Allah'a yemin ederim ki, Hüseyin onun emriyle isyan etti. Ona tâbi olanlar da onu sevenlerdi. Çünkü o, şu Ehl-i Beyt'in vasisidir. Onu yaşatırsam Allah beni yaşatmasın."²

Ali b. Yaktin, İmam'a (a.s) meseleyi açıklayan bir mektup yazdı. İmam (a.s) mektubu aldı. Sabah olunca ailesini ve Şia'sını toplayarak aldığı haberi bildirdi ve "*Görüşünüz nedir?*" diye sordu.

Dediler ki: "Allah sana iyilik versin, biz seninle beraberiz; ama kendini bu zorbadan uzak tutmanı, ondan saklanmanı düşünüyoruz."

1- Tarih-i Taberî, 10/29; Biharu'l-Envar, 48/161-165.

2- Biharu'l-Envar, 48/150-153; İbn Tavus, Muhecuc'd-Daavat, s.217-den naklen.

İmam Musa Kâzım (a.s) gülümsedi. Sonra Benî Seleme kabilesinden şair Kâ'b b. Malik'in bir beytini örnek gösterdi:

Suheyne, Rabbini yeneceğini iddia ediyor
Andolsun nice mağlupların yenilgi mekânlarında
mağlup olacaktır.

İmam Musa Kâzım (a.s) kibleye yöneldi ve kendisinden rivayet edilen Cevşen-i Sağır duasını okudu ve şöyle dedi:

Şu kabrin hürmetine andolsun ki, şu gününde öldü. Allah'a yemin ederim ki bu, **"Sizin konuşmanız gibi kesin ve gerçektir."**¹

Ravi diyor ki: "Sonra namaza kalktık ve topluluk dağılıp gitti. Bir süre sonra el-Hadi'nin öldüğüne ve yerine Harun Reşid'e biat edildiğine dair mektubu okumak üzere toplandılar."²

Fahh Ayaklanmasının Analizi ve İmam Kâzım'ın (a.s) Ayaklanma Karşısındaki Tavrı

Daha önce İmam Musa Kâzım'ın (a.s), salih cemaat yapılanmasını tamamlamak ve onu akide, iman ve siyasal bilinç açısından en yüksek düzeye ulaştırmak, dolayısıyla büyük İslâmî değişim projesine işlerlik kazandıracak alt yapıyı hazırlamak amacıyla yürüttüğü faaliyetlere değinmiştik.

Bu planın işlerlik kazanıp başarılı olmasının ikinci şartı ise, ümmetin vicdanını harekete geçirmek, iradesini özgür kılmaktı. Öyle ki belli bir güce ve dirence kavuşsun, şerefinden ödün vermesin, zalimlerin politikalarının etkisiyle silikleşip yok olmasın.

Kuşkusuz bu da zalim yönetimlere karşı sürekli devrim faaliyetiyle olabilecek bir şeydir.

İşte bu zorunluluktan hareketle İmam Musa Kâzım'ın

1- Zâriyât, 23

2- Biharul-Envar, 48/217, Muhecu'd-Daavat'tan naklen.

(a.s) Fahh olayı karşısındaki tavrını şu şekilde özetlemek mümkündür:

1- Bu aşamada İmam (a.s) mevcut zalim yönetime karşı devrimci bir tutum içinde değildi.

2- İmam Musa Kâzım (a.s), ayaklanmaya ilişkin tavrını açıkça dile getirmiştir. Ayaklanmanın lideri Hüseyin kendisine biat etmesini talep ettiğinde, İmam Cafer Sadık'ın (a.s) Nefsu'z-Zekiye ayaklanmasına karşı takındığı tavrı hatırlatmıştır. Şayet Hüseyin biat etmesini ısrarla isteseydi, babasının tavrının aynısını sergileyeceğini ima etmiştir.¹

3- Hüseyin Medine'yi kontrolüne alıp mescide halka sabah namazını kıldırduğunda, Hasan b. Cafer b. Hasan b. Hasan ve Musa b. Cafer (a.s) hariç bütün Talibiler (Ebu Talip soyundan gelenler) ona tâbi oldular.²

4- İmam (a.s), Hüseyin'i ve ayaklanmasını desteklediğini şu sözleriyle açıkça ortaya koymuştur. Hüseyin ayaklanmaya karar verdiğinde ona şöyle demiştir:

Sen öldürüleceksin; o hâlde kılıcını keskin tut. Çünkü bu kavim fasıklardan müteşekkildir. Görünürde mümindirler; ama içleri nifak ve şirkle doludur. **"Biz Allah'tan geldik ve yine Ona döneceğiz."** Ey topluluk! Allah katında sizin için hayırlı bir sevap umuyorum.³

5- İmam Musa Kâzım (a.s), Hüseyin'in (r.a) öldürüldüğünü duyduğunda ağladı ve onu şu sözlerle andı:

Biz Allah'tan geldik ve yine O'na döneceğiz. Allah'a yemin ederim ki salih, oruç tutan, namaz kılan, marufu emreden, münkeri nehyeden bir Müslüman olarak öldü. Ailesinde onun gibisi yoktu.⁴

1- el-Kâfi, 1/366; ondan naklen Biharul-Envar, 48/161.

2- Biharul-Envar, 48/163, Makatilu't-Talibiyyin'den naklen.

3- el-Kâfi, 1/366; ondan naklen Biharul-Envar, 48/160.

4- Biharul-Envar, 48/165, Makatilu't-Talibiyyin'den naklen.

Musa Hadi'nin Reşid'i Velihtlıktan Azletme Girişimi

Tarihçi Yakubî şunları anlatıyor: Musa ile kardeşi arasında soğukluk baş gösterdi, iyice birbirlerinden uzaklaştılar. Bunun üzerine Musa kardeşini veliahtlıktan azletmek ve yerine oğlu Cafer'i veliaht tayin etmek istedi. Komutanları bunu kabul etmeye çağırıldı.

Komutanların büyük kısmı bundan kaçındı ve ona da böyle bir girişimde bulunmamasını söyledi. Ama bazıları hemen kabul etti ve bu hususta aldığı kararı destekledi. Çünkü Harun'un tahta çıkması durumunda saltanatın durumunun bozulacağını düşünüyorlardı.

Harun'un azledilmesi işiyle Ezd kabilesinden Ebu Hüreyre Muhammed b. Ferruh el-Ezdî isimli bir komutan ilgilieniyordu. Musa bu komutanı el-Cezire, Şam, Mısır ve Mağrip'ten toplayacağı kalabalık bir orduyla harekete geçmek üzere görevlendirdi. Halkı Harun'u azletmeye çağırıyordu. Bundan kaçınanlara karşı hemen kılıç çekiyordu. Rıkka denilen yere varınca Musa'nın öldüğü haberini aldılar.¹

Musa Hadi, hicrî 170 senesi rebiyülevvel ayının on dördünde öldü.²

1- Tarihu'l-Yakubî, 2/405.

2- Tarihu'l-Yakubî, 2/407.

Dördüncü Bölüm

- Harun Reşid Döneminin Özellikleri ve İmam'a (a.s) Karşı İzlediği Siyaset
  - İmam Musa Kâzım'ın Harun Reşid Yönetimine Karşı Takındığı Tavrı
  - İmam Musa Kâzım'ın (a.s), Şehit Edilinceye Kadar Hapiste Tutuklanması
  - İmam Musa Kâzım'ın (a.s) İlmî Mirası
-

HARUN REŞİD DÖNEMİNİN ÖZELLİKLERİ VE İMAM'A (A.S) KARŞI İZLEDİĞİ SİYASET

İmam Musa Kâzım'ın (a.s) ömrünün son seneleri, hayatının önceki aşamalarına kıyasla en girift, en zor ve en eziyetli aşamasını oluşturmaktadır. Bu dönemde, 14 sene ve birkaç ay müddetince Harun Reşid'in yönetiminde yaşamıştır. Bu dönem nice acılar ve zorluklarla dolu geçmiştir.

Harun Reşid, içindeki tüm cahiliye kinini, iğrenç nefsinin tüm uğursuzluğunu ve şeytanî dehasının tüm maharetlerini Ehl-i Beyt'e karşı sergilemiştir. Zalim bir siyaset izlemeyi esas almıştı ki bu, onu diğer tüm halifelerden ayırıyordu. Öyle ki İmam Musa Kâzım'ın (a.s) hareket alanını kısıtlamış, daha sonra zindana atıp öldürmek için bir hazırlık olarak onu ümmetten uzaklaştırmıştı. Bundan dolayı İmam Musa Kâzım'ın (a.s) hayatı, önceki İmamların hareketlerine oranla yeni bir aşamaya sahip olmak ve farklı yöntemlere başvurmakla belirginleşmişti.

İmam Musa Kâzım'ın (a.s) hayatının bu aşamasını birkaç bölümde ele almak gerekir:

Birincisi: Harun Reşid dönemi ve İmam'a (a.s) karşı kullandığı yöntemler.

İkincisi: İmam'ın (a.s) Reşid'in yönetimi ve siyaseti karşısındaki tutumu ve ümmet içindeki faaliyetleri.

Üçüncüsü: İmam'ın (a.s) tutuklanması ve şehit edilinceye kadar zindanda yürüttüğü faaliyetleri.

Bu bölümde iki konu üzerinde açıklamada bulunacağız:

1) Harun Reşid Döneminin Özellikleri

Daha önce bütün İslâm âlemini saran sapma olgusuna ve Abbasîlerin cahilî bir tepki olarak Ehl-i Beyt'e karşı izledikleri zülüm siyasetine işaret etmiştik.

İmam Musa Kâzım'ın (a.s), Reşid zamanında yaşadığı tüm olayları, içinde bulunduğu bütün koşulları en ince ayrıntısına kadar sunmak imkânımız dâhilinde değildir. Bu yüzden, sadece bu aşamanın ayırıcı özellikleri olarak belirginleşen en önemli olgular üzerinde durmakla yetineceğiz. Reel durumu görmek ve İmam'ın (a.s) yaşadığı zorlukları algılamak için bu kadarının da kâfi geleceğini umuyoruz.

Reşid için ülkenin dört bir yanında toplanan vergilerin meblağını göz önünde bulundurduğumuz zaman önceki halifelerden çok yüksek miktarlarda olduğunu görürüz. Ama bu vergileri Müslümanların maslahatı için harcamazdı. Bilakis türlü zevkler için kesenin ağzını sonuna kadar açardı. Harun Reşid şarkıcılara akıl almaz miktarda para verirdi. Ebu'l-Atahiye onun için şu beyitleri yazmıştı:

Babam kurban olsun kalbimde sevgisi bulunup da
çalana

Ey Abbasoğulları, sizde bir melik var ki
İyilik türleri ondan ayrılıp dağılır etrafa
Harun onların en hayırlısıdır ki
Doğduğu gün kötülük ölmüştür.

İbrahim el-Mavsilî bunu şarkı olarak okumuş, Harun da her ikisine biner dirhem ve yüzer elbise bağışlamıştı.¹

Harun Reşid cariyelere düşkün biriydi. Onlardan zevk almaya can atardı. Onun, kardeşi el-Hadi'nin cariyesi Ğadir ile bir hikâyesi var. Ğadir çok güzeldi ve çok da güzel şarkı söylerdi. el-Hadi de bu cariyesini çok severdi. Bir gün ölmesi durumunda Reşid'in onunla evlenmesinden kuşkulandı.

1- el-Eğânî, 4/74.

Reşid'e, "Benden sonra Ğadir ile evlenmeyeceğine dair yemin etmeni istiyorum." dedi. Yeminini bozması durumunda yayan hacca gitmek, eşlerini boşamak, köleleri azat etmek, mülklerini dağıtmak üzere yeminle söz aldı. O da bütün bunlar üzerine yemin etti. Aradan birkaç ay geçmeden el-Hadi öldü, Harun'a biat edildi. Hemen Ğadir'i çağırdı ve kendisine nişanladı.¹

Harun Reşid, şarkıya aşırı derece düşkünlüğü olan biriydi. Öyle ki sarayını çeşitli müsikî aletleriyle doldurmuştu. Şarkıcılara, kendisi için bin çeşit ses ve makam seçmelerini emretmişti. Seçtiklerinde, içinden on tanesini seçmelerini emretti. On tanesini seçtiklerinde de, üçünü seçmelerini söyledi; onlar da dediklerini yaptılar.² Bu arada İbrahim şarkı söylemeyi bırakmıştı. Çünkü el-Hadi'ye, ondan sonra şarkı söylememek üzere söz vermişti. Ancak Harun Reşid ona şarkı söylemesini emretti. İbrahim şarkı söylemeye yanaşmayınca, onu hapse attı ve kendi toplantısında şarkı söyleyene kadar hapiste tuttu.

Harun Reşid, içki içme alışkanlığı olan biriydi. İçki içmek istediği zaman gözde cariyelerini yanına çağırırdı.³

Hammad b. İshak babasından naklen şöyle der:

Bir gece Reşid beni çağırdı. Huzuruna girdim. Ne göreyim; üzerinde gül desenli bir gömlek ve şalvar bulunan bir cariyenin karşısında oturmuş... Cariye şarkı söyleyince, "Bu şarkı kimin?" diye sordu. "Benimdir, ey Müminlerin Emiri!" Dedi ki: "İbn Sureyc'in şarkısını söyle." Kadın onun şarkısını söyledi. Harun coştı ve bir testi şarap içti. Cariyeye ve bana da birer testi şarap içirdi.⁴

1- Nisau'l-Hulefa, s.46.

2- el-Eğani, 1/162.

3- el-Eğani, 1/7.

4- el-Eğani, 5/126-127.

Harun Reşid kumara, özellikle tavla ve satranç oynamaya çok düşküdü.¹ Bu oyunlar için büyük meblağlarda para harcardı.

Alevilere karşı tutumuna gelince, onlara karşı büyük bir düşmanlık ve kin beslerdi. Halife olduğu zaman onların köklerini kurutmaya, katletmeye yemin etmişti. Şöyle demişti: "Allah'a yemin ederim ki, onları -yani Ali soyundan gelenleri/Alevileri- ve onların Şiîlerini öldüreceğim."²

Nitekim yeminini yerine getirdi. Alevilerden nice âlimi kılıçtan geçirdi ki Müslümanların en hayırlıları, dinde en âlim ve en muttaki kimseleriydiler.

Müslümanlardan geniş kitlelerin İmam Hüseyin'in (a.s) kabrini ziyaret ettiklerini görünce, kabrin yakınındaki evleri yıktırdı. Mübarek kabrin yanı başında bulunan sidre ağacını kökünden söktürdü.³ Bu arada Kerbela topraklarının sürülüp ekilmesini emretti. Bununla güttüğü amaç, mübarek kabre dair izleri silip yok etmektir. Ama Allah ondan intikam aldı. Çünkü bu kararının üzerinden bir yıl geçmeden Horasan'da helak olup gitti.⁴

Bu bozguncu sultanın hayat tarzı ümmete de sirayet etti. İslâm ümmetinin her tarafına bozgunculuğun, fesadın her çeşidi yayıldı. Bağdat, o dönemde İslâm hilafetinin başkenti olmaktan çıkıp bir eğlence, dans sahnesine, içki ve zevk mekânına dönüştü.

Bu, o çağın ayırıcı özelliği olmuştu. O dönemin şairleri eğlenceye, cariyelerle oynaşmaya ve içki içip kendinden geçmeye yönelik duygularını, düşkünlüklerini mısralarına döküp bize ulaştırmışlardır. Ebu Nuas bütün yeteneğini şarap küplerinin, içki kadehlerinin, sakilerin, sarhoşların ve

---

1- el-Eğani, 9/126-127.

2- el-Eğani, 5/225.

3- el-Menakıb, 2/19; el-Emalî, s.206.

4- Tarih-i Kerbela, s.198.

nedimelerin tasviri üzerinde yoğunlaştırmıştı. Halk onun şarapnamelerini dinleyip kendinden geçiyordu.

Harun Reşid döneminin belirgin özelliği, milyonların yoksulluk ve karamsarlık içinde yaşamalarıydı. Müslüman kitleler aç ve çıplaktılar. Buna karşılık Bağdat Müslümanların mallarıyla dolup taşmıştı ve bu mallar halifelerden, çocuklarından, aşiretlerinden, vezirlerinden, şarkıcı cariyelerden, sarhoşlardan, hilafet sofrasından dökülen kırıntılarla beslenen tabak yalayıcılardan oluşan özel bir sınıf arasında paylaştırılmıştı.

Bir yerde yoksulluk ve karamsarlık hâkim olunca, orası küfrün de menşei hâline gelir. Nitekim bu çağda avam arasında ilhat hareketleri taraftar bulup serpilmeye başlamıştı.

Phaulhauzen şöyle diyor: "Abbasî hareketi ile zındıklar arasında sağlam bir ilişki vardı. Abbasîler o dönemde bütün zındıkları etraflarında topladılar. Onları uzaklaştırmaları ise, çok sonraları gerçekleşmiştir."¹

Gariptir, İslâm ülkelerinde yayılmaya başlayan "Mazdekizm" gibi yıkıcı hareketler, bütün ahlâkî değerlerden sıyrılmaya çağırıyorlardı. Mazdekizm, bir tür komünistlikti. Şehristanî anlatıyor:

"Mazdek, kadınların ve malların mubah olduğunu savunuyordu. Ona göre insanlar; para, ateş ve toprakta ortak oldukları gibi, kadınlar da bütün insanların ortak malıydı."²

2) Harun Reşid'in İmam Musa Kâzım'a Karşı Takındığı Tavır

Harun Reşid, kendisinden önceki Abbasî halifelerine göre İmam Musa Kâzım'a (a.s) karşı çok daha hassas ve kin-dar davranıyordu. Bu yüzden İmam'ın hareketlerini dur-

1- ed-Duvel el-Arabiye, s.489.

2- el-Milel ve'n-Nihal, 1/229.

durmak ve etkisiz hâle getirmek amacıyla onu sıkı bir kuşatma ve denetim altında tuttu. Bu bağlamda değişik ve gelişmiş yöntemlere başvurdu. Bu çerçevede çeşitli vesilelerle onu sık sık saraya çağırırdı ve belli aralıklarla tutuklatırdı. İmam'ın tâbilerini ve Şia'sını tasfiye etmek suretiyle ona suikastlar düzenlemeye çalışırdı. Etrafa yoğun miktarda casus saldıktan sonra çok sayıdaki Şi'i'yi zindanlara attı. İmam'ın ve ashabının bütün hareketlerini takibe aldı. Bu iş için yarıdakçılara cesaretlendirici ödüller vaat etti. İmam'la ilgili gizli haber getirenleri teşvik edici vaatlerde bulundu. Hatta bu yarıdakçıları Alevilerin kesik başlarını halifeye getirmeye başladılar. Çünkü bir Alevinin başı halife için değerli bir hediye konumundaydı.

Reşid, İmam'a karşı izlediği bu siyaseti en ileri boyutlara kadar taşıdı. Amacı İmam'ı kuşatmak, onu tam anlamıyla yalnızlaştırmak, ümmetle olan tüm bağlarını koparmaktı.

Reşid'in İmam'a karşı izlediği bu düşmanca siyaset, halife olduğu ilk günden beri, tutuklamalar, siyasal suçlamalar, bazen de münafıkça saygı ve ikramlar şeklinde belirginleşiyordu.

Aşağıda bu konuyla ilgili birkaç gruba ayrılmış birtakım metinler sunacağız ki, bu tağutun Ehl-i Beyt hareketine ve tâbilerine karşı izlediği çeşitli, komplike ve gelişmiş yöntemleri daha ayrıntılı biçimde gözlemleyelim.

Birinci Grup

Bazen ikramda bulunmak, bazen öldürülmesi için planlar hazırlamak, bazen onun itaat edilmesi zorunlu bir İmam olduğunu itiraf etmek arasında değişiklik gösteren Halife'nin İmam'a yönelik bu tavrı şu şekilde belirginleşmektedir:

1- Fadl'dan şöyle rivayet edilmiştir: Reşid'in muhafızıydım. Bir gün elindeki kılıcını sallayarak karşıma çıktı ve şöyle dedi: "Ey Fadl! Resulullah'la olan akrabalığıma yemin

ederim, eğer bana amcamın oğlunu getirmezsen, içinde iki gözünün olduğu şu kelleni alırım." "Kimi getireyim?" dedim. "Şu Hicazlıyı getir." dedi. "Hangi Hicazlı?" dedim. "Musa b. Cafer b. Muhammed b. Ali b. Hüseyin b. Ali b. Ebu Talip." dedi.

Fadl anlatıyor: Onu Halife'ye getirirsem, Allah'ın bana azap etmesinden korktum. Ama intikama uğrayacağımı düşünerek, "Tamam, onu getireceğim." dedim. Sonra bana dedi ki: "Bana iki kırbaç, iki falaka ve iki cellât getir." İstediklerini getirdim, sonra Ebu İbrahim Musa b. Cafer'in (a.s) evine gittim. İçinde bir kulübe bulunan yıkık dökük bir yere geldim. Üzeri hurma yapraklarıyla kapatılmıştı. Siyah bir hizmetçiyle karşılaştım. Dedim ki: "Benim için efendinden izin iste. Allah sana rahmet etsin." Dedi ki: "Gir, onun bekçiye ve kapıcıya ihtiyacı yoktur." Eve girdim. Baktım siyah bir hizmetçi elinde makas, çok secde etmesinden dolayı İmam'ın altında ve burnunda oluşan nasırları kesiyor.

"Allah'ın selamı üzerine olsun, ey Resulullah'ın oğlu! Reşid, seni çağırıyor." dedim. Dedi ki: "*Reşid'in benimle ne işi var? Zevkleri benimle uğraşmaktan vazgeçmesine yetmiyor mu?*" Sonra aceleyle kalktı, bir yandan da şöyle diyordu:

Eğer dedim Resulullah'ın (s.a.a) "Takiyye amacıyla sultana itaat etmek vaciptir." şeklindeki sözünü duymamış olsaydım, icabet etmezdim.¹

Dedim ki: "Ey Ebu İbrahim! Cezaya hazır ol." Dedi ki: "*Dünya ve ahretin gerçek Hâkimi benimle değil mi? İnşallah bu gün bana hiçbir kötülük dokunduramaz.*"

1- Şeyh Saduk el-Emalî adlı eserinin 277. sayfasında Enes'ten Resulullah'ın (s.a.a) şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Sultana itaat etmek vaciptir. Kim sultana itaat etmeyi terk ederse, Allah'a itaat etmeyi terk etmiş, onun yasakladığı alana girmiştir. Çünkü yüce Allah şöyle buyurmuştur: **Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayınız.**" (Bakara, 195)

Fadl b. Rebi anlatıyor: Elini üç kere başının etrafında döndürdüğünü gördüm.

Reşid'in yanına girdim. Onu evladını yitirmiş bir anne gibi şaşkın hâlde beklediğini gördüm. "Ey Fadl!" dedi. "Buyur." dedim. "Amcamın oğlunu getirdin mi?" dedi. "Evet." dedim. "Onu incitmiş olmayasın!" dedi. "Hayır." dedim. Dedi ki: "Ona kızgın olduğumu da söylemiş olmayasın! Çünkü ben kızgınlıktan, yapmak istemediğim şeyleri söyledim. İçeri girmesi için izin ver." Ben de ona içeri girmesi için izin verdim.

Reşid, İmam'ı görünce hemen ayağa fırladı ve boynuna sarılıp kucakladı. Şöyle dedi: "Merhaba amcamın oğlu, kardeşim, sahip olduğum nimetlerin vârisi!" Sonra onu bir yastığın üzerine oturttu ve şöyle dedi: "Niçin bizi ziyaret etmiyorsun? İmam şöyle dedi: *"Mülkünün genişliği ve senin dünyaya sevgin."*

Dedi ki: "Bana şu koku kutusunu getirin." Getirdiler. Kendi elleriyle kutuyu hazırladı. Bu arada hilat ve iki kese dinar getirilmesini emretti.

Fadl anlatıyor: İmam'ı takip ettim ve dedim ki: "Ne dedin ki, Reşid'in sana ilişmemesini sağladın?" Dedi ki: *"Ceddin Ali b. Ebu Talib'in (a.s) duasını okudum. O bu duayı okuduğu zaman, hangi askerin karşısına çıkarsa, onu yener, hangi atlıyla karşılaşsa, kahrederdi. Bu, belayı savma duasıdır."* Dedi ki: Hangi duadır?" Dedi ki:

Şu duayı oku: "Allah'ım! Beni koruyan sensin. Beni konuşturan sensin. Beni bir yere ulaştıran sensin. Bana yardım eden sensin. Beni öldüren sensin. Beni yaşatan sensin. Kendimi sana teslim ettim. İşlerimi sana havale ettim. Ulu ve azamet sahibi Allah'tan başka güç ve kudret yoktur. Allah'ım! Beni yarattın, rızıklandırdın, eksiklerimi örttün. Bana bahsettiğin nimetlerle beni başkalarına muhtaç etme. Düştüğümde be-

ni kaldırdın, zorluğa düştüğümde beni güçlendirdin. Hastalandığımda bana şifa verdin. Dua ettiğimde bana icabet ettin. Ey Efendim! Beni memnun ettin, sen de benden razı ol."¹

2- Reşid'in oğlu Abdullah el-Memun, babasının İmam'ın konumuna ilişkin kavrayışının düzeyini bize tasvir etmiştir. Reşid, İmam'a ikramda bulunurken, ona saygı gösterirken bu kavrayışını itiraf etmiştir. Ayrıca İmam'a karşı beslediği kin ve nefreti sergilemiştir. Bunun yanında İmam'ın halk üzerindeki ağırlığını da gözlemleyebiliyoruz bu sahnede. Öyle ki, Reşid insanların zihinlerini karıştırmak maksadıyla İmam'a karşı bu şekilde saygılı davranmak zorunda hissetmiştir kendisini.

Memun anlatıyor: Bir sene babam Harun Reşid ile birlikte hacca gittim. Medine'ye geldiğinde, muhafızına şöyle dedi: "Medine ve Mekke halkından muhacirlerin, ensarın ve Kureyş'in sair boylarının çocukları ancak kendilerinin neseplerini söyledikten sonra yanıma girsinler." Bir adam Halife'nin yanına girmek istediği zaman, "Ben falan oğlu falanım." Diyerek nesebini Haşim'e veya Kureyş'e kadar sıralardı, sonra da içeri girerdi. Reşid de ona beş bin dinar veya daha aşağı iki yüz dinara kadar verirdi. Bu bağışlarda insanların şerefi ve atalarının hicreti gibi kriterleri göz önünde bulundururdu.

Bir gün Halife'nin yanında bulunuyordum, birden Fadl b. Rebi içeri girdi ve şöyle dedi: "Ey Müminlerin Emiri! Bir adam kapıya gelmiş ve kendisinin Musa b. Cafer b. Muhammed b. Ali b. Hüseyin b. Ali b. Ebu Talip olduğunu söylüyor. Halife bize döndü; ben, Emin, Mu'temin ve sair kometanlar da onun yanı başında ayakta bekliyorduk, "Kendinize hâkim olun." dedi.

1- Uyunu Ahbari'r-Rıza, 1/76; ondan naklen Biharul-Envar, 48/215, hadis: 16.

Sonra kapıcıya, "Ona izin ver." dedi ve alıp benim sergimin üzerinde oturt. Ben de öylece duruyordum. Baktım, yaşlı bir adam içeri girdi. Çok ibadet etmekten bitkin düşmüştü. O kadar çok secde etmişti ki, alnı ve burnu nasır tutmuştu. Halife Reşid'i görünce, üzerinde bulunduğu eşekten indi. Reşid seslendi: "Hayır, vallahi, benim sergimin üzerine ineceksin." Kapı muhafızı merkepten inmesini engelledi. Hepimiz ona saygı ve ihtiram gözüyle baktık. Merkebinin üzerinde yol almaya devam etti. Derken serginin üzerine kadar geldi. Muhafızlar ve komutanlar gözlerini ona dikmişlerdi. Merkebinden indi. Reşid onu karşıladı ve serginin sonuna kadar götürdü. Yüzünü ve başını öptü. Elinde tuttu ve meclisin başköşesine, kendisinin yanına oturttu. Onunla konuşmaya, ilgilenmeye ve durumunu sormaya başladı.

Sonra Reşid ayağa kalktı ve onu uğurladı. Sonra bana, Emin'e ve Mü'temin'e döndü ve şöyle dedi: "Ey Abdullah, ey Muhammed ve ey İbrahim! Amcanızın ve efendinizin önünde gidip onu uğurlayın, merkebinin başını tutun ve elbiselerini giymesine yardım edin."¹

3- Me'mun devamla şunları anlatıyor: Meclis boşaldıktan sonra dedim ki: "Ey Müminlerin Emiri! Bu kadar saygı gösterdiğin ve yüceltiğin, onun için oturduğun yerden kalkıp saygıyla karşıladığın, meclisinin başköşesine oturttuğun, kendin de daha aşağıda oturduğun ve sonra da merkebinin başını tutmamızı emrettiğin bu adam kimdir?"

Dedi ki: "Bu insanların imamı, Allah'ın kulları arasında ki hücceti ve kulları üzerindeki halifesidir."

Dedim ki: "Ey Müminlerin Emiri! Bütün bu sıfatlar sana ait değil midir?"

1- Uyunu Ahbari'r-Riza, 1/88; Biharu'l-Envar, 48/129; Hilyetu'l-Ebrar, 2/169; Medinatu'l-Meaciz, 449, hadis: 74; Müstedreku'l- Vesail, 2/52; İsbatu'l-Hudat, 5/511, hadis: 29.

Dedi ki: "Ben cemaatin zorla ve galip gelerek başına geçmiş zahirî halifesiyim. Gerçek imam, Musa b. Cafer'dir. Allah'a yemin ederim ki, ey oğlum! O, Resulullah'ın makamına benden ve bütün insanlardan daha layıktır. (Ama ben makamımı kimseye kaptırmam, hatta sen bile olsan.) Allah'a yemin ederim ki, eğer bu işte benimle çekişirsen, gözünün olduğu şeyi alırım (başını keserim); çünkü saltanat ilişkileri koparır."¹

Öyle sanıyoruz ki, Reşid'in bu itirafı ve İmam Kâzım'ın haklılığını dile getirmesi gizlice gerçekleşmiştir.

4- Me'mun devamla şunları anlatıyor: Babam Harun Reşid Medine'den ayrılıp Mekke'ye gitmek isteyince, içinde iki yüz dinar bir kese istedi, sonra Fadl b. Rebi'e şöyle dedi: "Al bunu Musa b. Cafer'e ver ve de ki: Emirü'l-Müminin dedi ki: Elimiz dardadır; bir süre sonra daha fazla ihsanı sana ulaştıracağız."

Ayağa kalktım ve şöyle dedim: "Ey Müminlerin Emiri! Muhacirlerin, ensarın ve Kureys'in sair boylarının çocuklarına, Haşimoğulları'na, soyunu sopunu bilmediğin başka adamlara beş bin dinar veya biraz daha az verdin. Buna karşılık Musa b. Cafer'e başka hiç kimseye vermediğin en az miktarı, iki yüz dinarı verdin, bunun sebebi nedir?!"

Dedi ki: "Sus! Anası ölesice! Eğer ona bu miktarı verseydim, ondan emin olamazdım. Yarın karşıma Şia'sından ve dostlarından oluşan yüz bin kılıçlı adamla çıkmayacağını garanti edemezdim. Onun ve ailesinin yoksulluğu, benim ve sizin için ellerini ve gözlerini bizim makamımızı ele geçirmeye dikmelerinden daha iyidir."²

1- Uyunu Ahbari'r-Rıza, 1/88, hadis: 11; Biharu'l-Envar, 48/129, hadis: 4; Medinatü'l-Meaciz, 449, hadis: 74; Hilyetu'l-Ebrar, 2/169; İsbatu'l-Hudat, 5/511, hadis: 29; Müstedreku'l- Vesail, 2/52, hadis: 5.

2- Uyunu Ahbari'r-Rıza, 1/88; el-Bihar, 48/129, hadis: 4.

İkinci Grup

Bu bölümde seçeceğimiz metinler, Reşid'in İmam'a (a.s) karşı kullandığı yöntemleri tasavvur etmemize yardım edecek nitelikte olacaktır. Bunların mahiyetinden de anlıyoruz ki, bu yöntemleri kullanırken bazen İmam'ı sıkıştırmak, bazen de aşağılamak maksadını güdüyordu. İmam'ı insanların önünde çaresiz biri gibi göstermek, başarısızlığını ve yetersizliğini sergilemek istiyordu.

Bu bağlamda İmam'ın (a.s) bu sıkıştırmalar, bu aşağılamalar karşısında nasıl davrandığını, bunları nasıl etkisiz kıldığını da göreceğiz:

1- Reşid'in İmam'a karşı kullandığı yöntemlerden biri, onu korkutmayı, zayıf düşürmeyi amaçlıyordu. Bu maksatla onu, Halife açısından sakıncalı olan vergi toplamak gibi siyasal faaliyetlerde bulunmakla suçluyordu. Bu suçlama ile ilgili olarak İmam'ın (a.s) kendisi bize şunları anlatıyor:

Reşid'in yanına girdiğim zaman, ona selâm verdim, selâmımı aldı. Sonra şöyle dedi: "Ey Musa b. Cafer! Kendilerine vergi toplayan iki halife olur mu?" Dedim ki:

"Ey Müminlerin Emiri! Hem benim günahımı, hem kendi günahını üstlenmeden, düşmanlarımızın bizim hakkımızda söyledikleri batıl şeyleri kabul etmeden senin adına Allah'a sığınırım. Biliyorsun ki Resulullah'ın (s.a.a) vefat ettiği günden beri bizim hakkımızda yalan söylenmiştir. Bunları sen biliyorsun. Eğer Resulullah'ın (s.a.a) akrabalığına önem veriyorsan, babamın bana bildirdiği, onun da ataları aracılığıyla dedem Resulullah'tan (s.a.a) duyduğu bir hadisi aktarmama izin ver."

Dedi ki: "İzin veriyorum." Dedim ki: "Babam, ataları aracılığıyla dedem Resulullah'tan (s.a.a) şöyle rivayet etti: Akrabalık akrabalığa dokununca harekete geçer, titrer."

Sonra Halife Reşid, Ehl-i Beyt'in (Ali evladının) Abbasoğullarından üstün oluşlarına dair bir soru sordu. İmam da ondan güvence aldıktan sonra, delillere dayanarak Alioğullarının üstünlüklerini ortaya koyup, açık bir şekilde vurguladı.¹

Aşağıda İmam (a.s) ile Halife Reşid arasında geçen bu konuşmayı, es-Saduk'un rivayet ettiği şekliyle sunuyoruz:

"Bir süreden beri içimde geçen bazı konuları sana sormak istiyorum. Bunları kimseye sormadım. Eğer bunlara cevap verirsen, seni rahat bırakırım. Artık hiç kimsenin senin aleyhinde söylediği sözlere itibar etmem. Senin hiç yalan konuşmadığını duydum. O hâlde kalbimde geçen sorularına doğru cevaplar ver." Dedim ki: "*Bildiğim şeyleri, eğer bana güvence verirsen, olduğu gibi sana anlatırım.*" Dedi ki: "Eğer doğru söylersen ve Fatıma evladının bir özelliği hâline gelen takiyyeyi terk edersen sana güvence verilmiştir."

Dedim ki: "*O hâlde Müminlerin Emiri, dilediği konuyu sorsun.*" Dedi ki: "Biz ve siz aynı ağaçtan geldiğimiz, biz ve siz bir olduğumuz, biz Abbas'ın çocukları, siz de Ebu Talib'in çocukları olduğunuz hâlde, sizin bizden üstünlüğünüz nereden geliyor? İki de Resulullah'ın amcası ve yakınlık dereceleri aynı değil mi?"

Dedim ki: "*Biz daha yakınız.*" "Nasıl?" dedi.

Dedim ki: "*Çünkü Ebu Talib'in ve Abdullah'ın annesi de, babası da birdir. Babanız Abbas, ne Abdullah'ın, ne de Ebu Talib'in annesinden doğmuştur.*" Dedi ki: "Amca, amcaoğlunun mirastan pay almasını engellediği, Resulullah vefat ederken Ebu Talip önceden öldüğü ve Abbas da o sırada hayatta olduğu hâlde, niçin Peygamber'in vârisleri olduklarınızı iddia ediyorsunuz?"

1- Uyunu Ahbari'r-Rıza, 1/81; ondan naklen Biharul-Envar, 48/125.

Dedim ki: "Müminlerin Emiri bu soruya cevap vermekten beni muaf tutsa, bunun dışında istediği soruyu sorsa daha uygun olmaz mı?" "Hayır, mutlaka cevap vereceksin." dedi. Dedim ki: "Bana güvence veriyor musun?" "Başta sana güvence vermiştim." dedi. Dedim ki:

"Ali b. Ebu Talip (a.s) buyurmuştur ki: 'Erkek olsun, kadın olsun, kişinin kendi sulbünden çocuğu hayatta ise, anne ve babadan ve eşlerden başka kimse onun mirasından pay alamaz. Kişinin sulbünden gelen çocuğu hayatta ise, amcanın mirastan pay alacağına dair bir rivayet sabit değildir. Kur'ân'da da bu yazılmamıştır. Ama Teymoğulları'ndan ve Adiyogulları'ndan olan zatlar ile Benî Ümeyye, hiçbir gerçekliğe ve nebevî bir hadise dayanmaksızın amca baba hükmündedir, iddiasını ileri sürdüler.' İmam Ali'nin (a.s) bu sözüne dayanarak hüküm verip, öncekilerin hükümlerine muhalefet eden birçok âlim vardır. Örneğin Nuh b. Derrac, bu meselede Ali'nin (a.s) sözünü esas almış ve buna göre hükmünü vermiştir. Müminlerin Emiri (Reşid) de onu Kûfe ve Basra valisi yapmıştır. Orada buna göre hüküm verdi. Sonunda mesele Emirü'l-Müminine ulaştırıldı. Hem onu, hem de ondan farklı kanaat bildiren Süfyan es-Sevrî, İbrahim el-Medenî ve Fadl b. İyad'ı çağırdı. Bunlar da bunun Ali'nin (a.s) bu konuyla ilgili olarak söylediği bir söz olduğuna şahitlik ettiler. Bunun üzerine -Hicaz ehlinden bazı âlimlerin bana bildirdiğine göre- onlara dedi ki: 'Siz neden bununla hüküm vermiyorsunuz? Oysa Nuh b. Derrac buna dayanarak hüküm vermiştir?' Dediler ki: 'Nuh cesur davranmış, biz ise korkaklık etmişiz.' Emirü'l-Müminin (Reşid) de meseleyi kadim Ehlisünnet âlimlerinin Resulullah'tan (s.a.a), 'Ali sizin en iyi hüküm vereninizdir.' ve Ömer b. Hattap'tan, 'Ali, bizim en iyi hüküm verenimizdir.' şeklinde aktardığı söz gereği Ali'nin (a.s) sözüne dayanarak belirginleştirmiştir. Hüküm vermek ise, kapsamlı bir niteliktir. Çünkü Resulullah'ın (s.a.a) ashabını övdü-

ğü kıraat, feraiz ve ilim gibi bütün nitelikler bunun kapsamına girer."

Dedi ki: "Daha fazla bilgi ver ey Musa!" Dedim ki: "Toplantılar güvence üzerine olmalı, özellikle senin toplantın." "Sana bir zarar gelmeyecek." dedi. Dedim ki: "Resulullah (s.a.a) hicret etmeyenleri mirastan mahrum bırakmıştır. Böyle bir kimse hicret etmedikçe onunla dostluk da uygun görülmemiştir." "Delilin nedir?" dedi. Dedim ki: "Yüce Allah'ın şu sözü: 'İmam edip hicret etmeyenlere gelince, onlar hicret edinceye kadar size onların mirasından bir pay yoktu.'¹ Amcam Abbas hicret etmemişti."

Dedi ki: "Sana soruyorum, ey Musa! Düşmanlarımızdan herhangi bir kimseye bu yönde bir fetva verdin mi? Ya da herhangi bir fakihe bu konuda bir şey söyledin mi?" Dedim ki: "Allah'a yemin ederim ki hayır, Emirü'l-Müminin'den başka bu soruyu bana soran olmadı."

Sonra dedi ki: "Avam ve havastan herkesin sizi Resulullah'a nispet etmelerine ve size, 'Ey Resulullah'ın oğlu!' diye hitap etmelerine izin verdiniz. Oysa siz Ali'nin oğullarısınız. Kişi sadece babasına nispet edilir. Fatıma sadece bir kap konumundadır. Peygamber de ana tarafından sizin dedenizdir?" Dedim ki: "Ey Müminlerin Emiri! Resulullah (s.a.a) dirilse ve senin kızınla evlenmek istese, bu isteğine olumlu karşılık verir misin?" Dedi ki: "Subhanallah! Niçin kabul etmeyeyim? Bilakis böyle bir talepte bulunduğu için Araplara, acemlere ve Kureyş'e karşı övünürüm." Dedim ki: "Ama o benden kızımı isteyemez ve ben de kızımı onunla evlendiremem." "Niçin?" dedi. Dedim ki: "Çünkü ben onun çocuğuyum, sen değilsin." "Güzel bir cevap verdin, ey Musa!"

Sonra şöyle dedi: "Resulullah'ın kızının çocukları olduğunuz halde nasıl oluyor da Peygamber'in soyundan geldi-

---

1- Enfâl, 72

ğinizi söylüyorsunuz? Peygamber'in soyu devam etmemiştir oysa? Soy erkekle devam eder, kızla değil. Siz onun kızının çocuklarıdır. Onun soyu olamazsınız?"

Dedim ki: "*Seni akrabalık hakkı için, şu kabir ve onda yatanın hakkı için yemine veriyorum ki bu soruyu bana sorma.*"

Dedi ki: "Hayır! Ey Ali Oğulları! Bu konudaki delilinizi getirmek zorundasınız. Ey Musa! Sen onların büyüklerisin. Zamanlarının imamısın. Bana öyle bildirildi. Sorduğum hiçbir sorudan seni muaf tutmayacağım. Mutlaka bana Allah'ın kitabından bir delil getireceksin. Siz Ali Oğulları, Kur'ân'la ilgili 'Elif'ten Vav'a kadar' her şeyin tevilini bildiğinizi, hiçbir eksiğinin olmadığını ileri sürüyorsunuz. Buna delil olarak da, **'Biz kitapta hiçbir şeyi eksik bırakmadık.'**¹ ayetini gösteriyorsunuz. Âlimlerin görüşlerine ve kıyaslarına da ihtiyaç duymazsınız."

Dedim ki: "*Cevap vermeme izin verir misin?*" "Söyle." dedi. Dedim ki: "*Euzu billahi mine's-şeytanirracim. Bismillahirrahmanirrahim. 'Onun soyundan Davud'u, Süleyman'ı, Eyyub'u, Yusuf'u, Musa'yı ve Harun'u doğru yola ilettiğimiz. Biz iyi davrananları işte böyle mükâfatlandırırız. Ve (onun soyundan) Zekeriya'yı, Yahya'yı, İsa'yı...'*² Ey Müminlerin Emiri! İsa'nın babası kim?"

"İsa'nın babası yoktur." dedi. Dedim ki: "*İsa'yı (a.s) Meryem (a.s) kanalıyla nebilerin soyuna katıyoruz. Biz de Fatıma (a.s) yoluyla Resulullah'ın (s.a.a) soyuna giriyoruz. Daha fazla açıklama yapayım mı, ey Müminlerin Emiri?!*" "Evet." dedi.

Dedim ki: "*Yüce Allah şöyle buyurmuştur: 'Sana bu ilim geldikten sonra seninle bu konuda çekişenlere de ki: Geliniz, sizler ve bizler de dâhil olmak üzere, siz kendi çocuklarınızı,*

1- En'âm, 38

2- En'âm, 84-85

*biz de kendi çocuklarımızı, siz kendi kadınlarınızı, biz de kendi kadınlarımızı çağıralım, sonra da dua edelim de Allah'tan yalancılar üzerine lanet dileyelim.*¹ Hiç kimse, Hıristiyanlarla lanetleşme olayı esnasında Resulullah'ın (s.a.a) Ali b. Ebu Talip, Fatıma, Hasan ve Hüseyin'den başkasını yanına aldığı iddia edemez. Bu durumda yüce Allah'ın sözünde geçen '**çocuklarımız**'dan maksat, Hasan ve Hüseyin, '**kadınlarımız**'dan maksat, Fatıma, '**bizler**'den maksat da Ali b. Ebu Talip'tir. Âlimler ittifakla bildirmişlerdir ki, Cebrail Uhud Savaşı'nın olduğu gün şöyle demiştir: 'Ey Muhammed! Ali'nin bu yaptığı işte kardeşliktir.' Resulullah buyurdu ki: 'Çünkü o benden, ben de ondanım.' Cebrail de, 'Ben de ikinizdenim ya Resulallah!' Sonra şöyle dedi: 'Zülfikar gibi kılıç ve Ali gibi genç olmaz.' Bu, yüce Allah'ın İbrahim (a.s) için kullandığı övücü niteliğin aynıydı: '**Bunları diline dolayan bir genç duyduk; kendisine İbrahim denilirmiş.**'² İşte biz senin amcanın çocukları olarak Cebrail'in, bizden olduğuna ilişkin sözünüyle övünüyoruz."

Halife dedi ki: "Güzel söyledin, ey Musa! Ne ihtiyacın varsa bize söyle." Dedim ki: "**İlk ihtiyaç, amcanın oğluna dedesinin haremine ve ailesinin yanına dönmesine izin vermemdir.**" "İnşallah, bakarız." dedi.³

2- İmam'ın (a.s) heybetini kırmak için onu sapık fikirlere sahip olmakla suçlamak, böylece ona uygulanan baskılara bahaneler üretmek.

Halife Harun Reşid İmam'a (a.s) dedi ki: "Bir mesele kaldı. Onu da bana açıklarsan, baskıya uğramayacaksın."

İmam, "**Sor.**" dedi. Dedi ki: "Söyle bakalım, doğru mu? Siz, '**Bütün Müslümanlar bizim kölelerimiz ve cariyelerimizdir.**' diyormuşsunuz? Ve yine diyormuşsunuz ki: Kimde bi-

---

1- Âl-i İmrân, 61

2- Enbiyâ, 60

3- Uyunu Ahbari'r-Rıza, 1/81.

zim bir hakkımız varsa ve bu hakkımızı bize iade etmezse Müslüman değildir?"

İmam Musa (a.s) buyurdu ki:

Bunları söylediğimizi iddia edenler yalan söylüyorlar. Eğer öyle olsaydı, onlarla alışveriş yapmamız nasıl caiz olurdu? Hâlbuki biz köleler ve cariyeler satın alıyoruz, onlarla akitler yapıyoruz. Allah'a yakın olmak için bizimle oturup yemek yiyorlar. Eğer onlar bizim kölelerimiz ve cariyelerimiz olsalardı, onlarla alışveriş yapmak sahih olmazdı...¹

3- İmam'ı baskı altına almak ve onu aşağılamak maksadıyla başka girişimlerde de bulunulmuştur. Harun Reşid, İmam'ı çağırdığı sırada, meclisinde Hindistanlı bir filozof da bulunuyordu. Öyle anlaşılıyor ki Harun'un amacı, İmam'ı Hintli filozofla buluşturarak, aşağılanmasını sağlamaktı. Nitekim bunu, Hintli filozofun İmam'ın ilmi karşısında teslim olmasından sonra Harun Reşid'in sözlerinden de anlıyoruz.

Harun Reşid, Hintli bir filozofu getirdi. O sırada İmam Musa Kâzım (a.s) içeri girdi. Reşid, İmam'ı yüksek bir yere oturttu. Hintli filozof bunu kıskandı ve şöyle dedi: "İlmine güvenerek kendini müstağni gördün, böylece şu ayette buyrulduğu gibisin: **Gerçek şu ki, insan kendini kendine yeterli görerek azar.**"² Bunun üzerine İmam (a.s) şöyle buyurdu:

Söyle bakalım, sedeften olan suretlerin külli sıcakları son noktaya ulaşırsa ve üzerindeki doğal hareketler de süreklilik arz etse, sonra içindeki unsurî kuvvetler de muhkemleşse, akli bir hassa mı olur, yoksa vehmî bir karartı mı?

Hintli filozof ne diyeceğini şaşırıldı. Sonra İmam'ın başını öperek şöyle dedi: "Nasut cisminden Lâhut sözleriyle benimle konuştun." Reşid şöyle dedi: "Ne zaman şu Ehl-i Bey'tin

1- Biharul-Envar, 48/146.

2- Alak, 6-7.

değerini düşürmek istesek, Allah onları yüceltir." Bunun üzerine İmam (a.s) şu ayeti okudu:

Onlar ağızlarıyla Allah'ın nurunu söndürmek istiyorlar. Hâlbuki kâfirler istemeseler de, Allah nurunu tamamlayacaktır.¹

4- Şu sahne, Reşid'in, İmam'a karşı hazırladığı komplolardan birini ve Allah'ın yardımıyla İmam'ın bu komploları boşa çıkarmasını gözler önüne sermektedir:

Harun, İmam Musa b. Cafer'i (a.s) öldürmeye karar verince, Fadl b. Rebi'i çağırdı ve dedi ki: "Sana bir işim düştü. Onu yapmanı istiyorum. Buna karşılık sana yüz bin dirhem veririm." Fadl, hemen secdeye kapandı ve şöyle dedi: "Bu bir emir mi, yoksa istek mi?" "İstektir." dedi. Sonra dedi ki: "Şimdi evine yüz bin dirhemi götürmesini emrettim; bana Musa b. Cafer'in kafasını getirmeni istiyorum."

Fadl anlatıyor: Söz konusu eve gittim ve orada Musa b. Cafer'i gördüm. Namaz kılıyordu. Namazı bitinceye kadar bekledim. Bana döndü ve tebessüm etti. Şöyle dedi: "*Nişin geldiğini biliyorum. Bana mühlet ver, iki rekât namaz kılalım.*"

Ona mühlet verdim. Kalktı, abdest aldı. Bütün erkânını eksiksiz yerine getirdi. İki rekât namaz kıldı. Namazı, rükû ve secdelerini en güzel şekilde yerine getirmek suretiyle tamamladı. Aynı takva duyarlılıkla namaz sonrası dualarını okudu. Birden ortadan kayboldu, yerinde yoktu. Yer mi yutu, yoksa göğe mi çekildi, anlayamadım.

Derhal Harun'a gittim ve hikâyeyi ona anlattım. Harun ağlamaya başladı ve "Allah onu benden kurtardı." dedi.²

1- Saf, 8. Avalimu'l-Ulum, İmam Musa b. Cafer, 1/314; es-Sıratu'l-Mustakim, 2/194.

2- Biharul-Envar, 94/332; Muhecu'd-Daavat, 30-33; Avalimu'l-Ulum, İmam Musa b. Cafer, s.284.

İMAM MUSA KÂZİM'IN HARUN REŞİD YÖNETİMİNE KARŞI TAKINDIĞI TAVIR

Reşid'in, İmam Musa Kâzım'a (a.s) karşı izlediği siyaseti ve kullandığı zalimce yöntemleri sunmaya çalıştık. Burada ise, İmam'ın (a.s) ona karşı takındığı tavidan söz etmek istiyoruz.

İmam ve Harun Reşid Siyaseti

İmam'ın (a.s), Reşid karşısındaki tavrı ve davranışı teslimiyetçi bir tutum değildi. Bilakis İmam tavrılarında oldukça sertti ve bu tavırlarıyla Reşid'e karşı meydan okuyucu bir duruş sergiliyordu. Gerçi bazı durumlarda zaman zaman esneklik de göstermiyor değildi. Bunun nedeni de İmam'ın onu ve niyetini bilmesi, bu sayede yüksek menfaatleri korumayı amaçlamasıydı.

İmam'ın (a.s), Harun Reşid yönetimine karşı sergilediği tutumun gerçek mahiyetini gözler önüne seren bazı sahneleri sunmak istiyoruz.

Birinci Sahne: Muhammed b. Talha el-Ensârî anlatıyor: Ebu'l-Hasan (a.s) yanına girdiğinde Harun'un ona sorduğu sorulardan biri şu oldu:

"Bu ev nasıl bir evdir?"

İmam Kâzım (a.s) şöyle buyurdu:

Burası fasıkların evidir. Çünkü yüce Allah şöyle buyurmuştur: **"Yeryüzünde haksız yere böbürleneni ri ayetlerimden uzaklaştıracam. Onlar bütün mucize-**

leri görseler de iman etmezler. Doğru yolu görseler onu yol edinmezler. Fakat azgınlık yolunu görürlerse, hemen ona saparlar."¹

Harun dedi ki: "O kimin evidir?"

Dedi ki:

Bir dönem Şia'mızındı, başkaları içinse fitnedir.

Dedi ki: "Evin sahibi niçin almıyor onu?"

Dedi ki:

Ondan mamur kılınmış olarak alınmıştır, bu yüzden ancak mamur olarak alır.

Dedi ki: "Şia'n nerededir?"

Bunun üzerine Ebu'l-Hasan (a.s) şu ayeti okudu:

Apaçık delil kendilerine gelinceye kadar Ehlikitap'tan ve müşriklerden inkârcılar (küfürden) ayrılacak değillerdi.²

Bunun üzerine Harun dedi ki: "Biz kâfir miyiz?"

İmam (a.s) şöyle buyurdu:

Hayır, ama şu ayette işaret edildiği gibisiniz: "**Alah'ın nimetine nankörlükle karşılık veren ve sonunda kavimlerini helâk yurduna sürükleyenler...**"³

Ebu'l-Hasan'dan (a.s) duyduğu bu sözlerden dolayı Harun öfkeleni ve sert sözler söyledi.⁴

İkinci Sahne: İmam Musa Kâzım'ın (a.s) şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

Harun bana dedi ki: "Humus'un size verilmesi gerektiğini söylüyor musun?" "Evet." dedim. Dedi ki: "A-

---

1- A'râf, 146.

2- Beyyine, 1.

3- İbrâhîm, 28.

4- Tefsiru'l-Ayyâşî, 2/29; ondan naklen Biharul-Envar, 48/138; el-İhtisas, s.256.

ma çok değil mi?" Dedim ki: "Onu bize veren, onun çok olmadığını biliyordu."¹

Üçüncü Sahne: Harun Reşid, Musa b. Cafer'e (a.s), "Fedeğin sınırlarını söyle, onu sana vereyim." diyordu; İmam da reddediyordu. Sonunda Harun ısrar edince, İmam (a.s) şöyle buyurdu:

- Onu ancak gerçek sınırlarıyla alabilirim.
- Sınırları nasıldır?
- Eğer sınırlarını söylersem, onu geri vermezsin.
- Dedenin hakkı için sınırlarını söyle.
- Sınırları Aden'den başlar.

Harun'un rengi değişti ve:

- Yavaş ol, dedi.
- Bir tarafı Semerkant'tır.

Harun'un yüzü kızardı.

- Bir diğer tarafı Afrika'dır.

Harun'un yüzü simsiyah kesildi ve:

- O kadar da olmaz, dedi.
- Bir tarafı da el-Cezire ve Ermenistan'ın aşağısındaki

denize uzanır.

Reşid:

- Bize bir şey kalmadı. Meclisime gel, dedi.

İmam (a.s) dedi ki:

- Ben sana, eğer sınırlarını söylesem, onu bana vermezsin, demiştim.

İşte bu açıklamadan sonra Harun, onu öldürmeye karar verdi.²

Dördüncü Sahne: Harun Reşid Medine'ye girince, Resulullah'ı (s.a.a) ziyaret için hareket etti. Yanında insanlar var-

1- el-İstidrak adlı eserden naklen Biharul-Envar, 48/158.

2- Tarihu Bağdad, 13/31; Tezkiretu'l-Havas, s.313; Menakıbu Âli Ebî Talib, 4/346; ondan naklen Biharul-Envar, 48/144.

dı. Reşid, Resulullah'ın (s.a.a) kabrine kadar ilerledi ve başkalarına karşı övünmek amacıyla şöyle dedi: "Selâm olsun sana ey Allah'ın Resülü, ey amcamın oğlu!"

O sırada Ebu'l-Hasan (a.s) ilerledi ve şöyle dedi:

Selâm olsun sana ey Allah'ın Resülü, Selâm olsun
sana ey babacığım!

Bunun üzerine Reşid'in yüzünün rengi değişti, öfkelen-
diği belli oluyordu.¹

İmam (a.s) ve Salih Cemaat

İmam'ın (a.s), Harun Reşid'e karşı takındığı tavrı öğrendikten sonra, onun faaliyetlerini, özellikle salihler topluluğunun eğitimine yönelik çalışmalarını ele almamız gerekiyor. Önceki bölümlerde, İmam'ın eğitsel açıdan bazı aşamaları uyguladıklarını anlatmıştık. Bu aşamada ise, topluluğun eğitsel binasını sürdürmesi kaçınılmazdı. Daha önce yerleştiği ilkelerin kökleşmesi, kalıcılık kazanması buna bağlıydı çünkü. Ayrıca biriken enerjiyi büyük hedeflere yönelmek gibi bir zorunluluk vardı. Şii varlığın süreklilik kazanması, ümmet içinde Şii bir damarın her zaman için öncü pozisyonunda bulunması, bunların tehditlere karşı çıkacak kudrete sahip olmaları, Ehl-i Beyt tâbilerinin etkinliğinin arttığını gözlemledikleri her seferinde harekete geçen halifelerin imha hareketlerine karşı koyacak dirençte olmaları gibi.

Daha önce Harun'un, İmam'a (a.s) hak ettiği parayı vermesi durumunda İmam'ın, saltanatını yok etmek için binlerce kılıçlı adamla karşısına çıkmasından emin olmadığını dile getirdiğini görmüştük.

Bu bağlamda İmam'ın (a.s) faaliyetlerini birkaç açıdan ele alacağız:

1- Kamilu'z-Ziyarat, s.18, bab: 3; ondan naklen Biharu'l-Envar, 48/136; Menakıbu Âli Ebî Talib, 4/345.

Siyasal Alan

İmam Musa (a.s), bu alanda Şia'sıyla birlikte birkaç eğit-
sel strateji uygulamıştır:

1- Siyasal Açıdan Ehl-i Beyt Çizgisine Bağlılığı Pekiştirmek

Ehl-i Beyt çizgisi ve metodu, zalimlerin zulümlerini red-
detme esasına dayanır. Nitekim İmam Musa Kâzım (a.s) se-
venlerini ve Şia'sını sıkı sıkıya tembihlemiş ve zalim Abbasî
sultanlarına yanaşmalarını, onlara yardımcı olmalarını ya-
saklamıştır. Zulmü reddetme hususunda, yüreklerine arın-
mışlık ve ret duygusunu yerleştirmiştir. Ki sahip oldukları
bu siyasal bilinç onları hâkim düşünce akımlarına kapılma-
larına veya entegre amaçlı girişimlere katılmalarına engel
olsun.

Safvan el-Cemmal karşısındaki tavrı, İmam'ın bu aş-
mada Şia'sıyla ilgili olarak yürüttüğü eğitim alanında ne
denli dikkatli ve duyarlı davrandığını, ayrıca İmam'ın (a.s)
hâkim rejim karşısında en üst düzeyde muhalif bir tutum
içinde olduğunu, mevcut rejimin temel dayanaklarını yık-
mayı amaçladığını gözler önüne sermektedir. Ki o zamanda
Harun Reşid, Ehl-i Beyt'in ve Şiîlerinin nefeslerini sayacak
düzeyde onları kontrol altında tutuyor, onları toptan yok
etmenin planlarını yapıyordu.

Safvan b. Mehran el-Esedî, İmam Musa Kâzım'ın (a.s)
yanına geldiğinde, İmam ona şöyle dedi: *"Ey Safvan! Bir şey
hariç, yaptığım her şey güzeldir."*

Dedi ki: "Sana feda olayım, o güzel olmayan şey nedir?"

Buyurdu ki: *"Develerini şu adama (Harun Reşid'e) kiraya
vermen!"*

Dedi ki: "Allah'a yemin ederim ki, azgınlık yapması, eğ-
lenip şımarması, ava çıkması, zevk peşinde koşması için ki-

raya vermedim. Bilakis şu yol -yani Mekke yolu- için kiraya verdim. Ben kendim de develerimin başında gitmiyorum, hizmetçilerimi gönderiyorum."

Buyurdu ki: *"Onlardan kira alacaklı olmuyor musun?"*

"Oluyorum." dedi, "Sana feda olayım!"

"Peki, kiranı alıncaya kadar ölmemelerini istemiyor musun?" dedi.

"Evet." dedi.

Dedi ki: *"Kim onların ölmemelerini isterse, onlardandır, kim de onlardan olursa, cehenneme girer."*

Safvan hemen kalktı, gidip develerini sattı, kendisine teklif edilen işi yapmaktan vazgeçti. Harun Reşid bu gelişmeyi haber aldı, hemen peşine adam gönderdi.

Harun'un karşısına çıkınca, öfkeden kudurmak üzere olan Harun dedi ki:

– Ey Safvan! Duyduğuma göre develerini satmışsın, doğru mu?

– Evet, dedi.

– Niçin? diye sordu.

– Ben yaşlı bir adamım, hizmetçiler de işi gereği gibi yapamazlar, dedi.

Dedi ki:

– Heyhat! Heyhat! Sana böyle yapmayı kimin telkin ettiğini biliyorum. Musa b. Cafer sana söyledi.

Dedi ki:

– Musa b. Cafer'le ne işim var!

Dedi ki:

– Bırak bunları. Allah'a yemin ederim, eğer iyi arkadaşlığın olmasaydı, seni kesinlikle öldürürdüm.¹

1- Ricalu'n-Necaşi, s.198, No: 525. Safvan, Kûfe'deki Esedoğulları'nın azatlı kölelerindendi. Biz bu rivayeti, İhtiyaru Marifeti'r-Rical, s.440, h: 828'den naklettik.

2- Takiyye İlkesini Pekiştirmek

İmam Musa Kâzım'ın (a.s) Şia'sı ile ilgili olarak attığı ikinci adım, bir koruyucu değer olarak takiyye ilkesine bağlılığın önemini vurgulamak olmuştur. Çünkü takiyye, Şii varlığı koruduğu gibi, dış saldırılara karşı da muhafaza edici bir rol oynar.

Muammer b. Hallad rivayet ediyor:

Ebu'l-Hasan Musa Kâzım'a (a.s), valiler bir yere geldiklerinde onlar için ayağa kalkmanın hükmünü sordum, bu yurdu ki:

Takiyye benim dinimdir. Benim atalarımın dinidir.

Takiyyesi olmayanın imanı olmaz.¹

Dürüst b. Ebu Mansur rivayet etmiştir:

Bir gün Ebu'l-Hasan Musa'nın (a.s) yanındaydım, Kumeyt b. Ebu Zeyd de yanındaydı. İmam ona dedi ki:

Şimdi Ümeyye'ye döndüm / İşler mecrasına döner çünkü, şiirini sen mi söyledin?

Kumeyt "Evet." dedi, "Ben söyledim. Allah'a yemin ederim ki, imanımdan dönmedim. Ben sizin dostunuzum, düşmanlarınıza karşı da sivri dilliyim. Ama o sözleri takiyye amacıyla söyledim." İmam (a.s) şöyle buyurdu:

Takiyye şarap içmekte bile caiz olabilir.²

3- Yönetim Mekanizmasına Sızma

İmam Musa Kâzım (a.s), arkadaşları aracılığıyla yönetim kadrolarına sızmaya çalışmıştır. Nitekim Abbasî yönetiminde İmam'ın (a.s) ashabı çok önemli görevlere gelmişlerdir. İmam, bu kişilerin görevlerini övüyor ve önemsiyordu. Ama müminlere yardım etmelerini, ihtiyaçlarını karşı-

1- el-Vesail, 16/204, hadis: 21359, bap: 24.

2- İhtiyaru Marifeti'r-Rical, 1/465, h: 364.

lamalarını şart koşuyordu. Aksi takdirde aldıkları görevin bir anlamı kalmazdı.

Aşağıda, İmam'ın (a.s) ashabından olup Abbasî yönetiminde görev alan şahısların bir listesini veriyoruz. Bunlar önde gelen büyük âlimlerden idiler:

1- Ali b. Yaktin: Yaktin, Kufe'de büyüdü. Baharat satar-
dı. İmamete inanıyordu. Ebu'l-Abbas Saffah'ın, Mansur'un
ve Mehdi'nin yönetiminde çalıştı. Yaktin vefat edince, oğlu
Ali onun yerine geçti. Ardından Abbasîlerle sıkı bir ilişki
içine girdi. Devlette önemli görevler üstlendi. Müminlere
büyük yardımı oluyordu. Çoğu fakir olan birçok mümini
evlendirdi.

Kâtibi Süleyman anlatıyor:

Bir senede onun yardımıyla hacca gidenleri say-
dım, yüz elli kişiydiler. Her birine en az yedi yüz dir-
hem, en çok on bin dirhem vermişti. İmam Musa Kâ-
zım'ın (a.s) evladından üç veya dördünü evlendirdi.
İyilik ve ihsan için büyük miktarda mal bağışladı. Ha-
life Mehdi zamanında en yüksek makama geldi. On-
dan sonra Harun Reşid onu vezir yaptı.¹

İmam'la gizli ve sıkı bir ilişkisi vardı.

2- Hafs b. Gıyas el-Kûfî: Harun tarafından doğu Bağdat-
'in kadısı olarak atanmıştı. Sonra Kûfe kadısı oldu ve hicrî
194 yılında vefat etti.²

3- Abdullah b. Sinan b. Turayf: Mansur, Mehdi, Hadi ve
Reşid'in haznedarıydı.³

1- İhtiyaru Marifeti'r-Rical, s.430, h: 805, 433, 815, 434, 819, 820,
437; el-Fihrist, İbn Nedim, s.328.

2- Ricalu'n-Necaşî, s.134, No: 746; el-Keşşî, s.390, h: 732'de onun
Sünnî olduğu geçer; Tenkihu'l-Makal, 1/355.

3- İhtiyaru Marifeti'r-Rical, s.411, hadis: 771; Ricalu'n-Necaşî,
s.214, No: 558'de onun Abbasoğulları'nın azatlı kölelerinden olduğu
geçer; Camiu'r-Rruvat, 1/487.

4- Bağdatlı kâtip Fadl b. Süleyman: Mansur ve Mehdi'nin kâtipliğini yapardı.¹

5- Muhammed b. İsmail b. Bezi': Mezhebin salihlerinden ve ayanındandı. İmam Musa Kâzım'dan (a.s) hadis rivayet edenlerden biridir. Mansur'un dostuydu. Abbasî devletinin vezirlerinden biriydi.²

6- Hasan b. Raşid: Abbasoğulları'nın azatlı kölesiydi. Mehdi, Musa Hadi ve Harun Reşid'in vezirliğini yaptı.³

Bunlar, İmam Musa Kâzım'ın (a.s) dostlarından ve hadislerinin ravilerinden bazılarıydılar.

Buradan hareketle İmam'ın deneyimliliğini, önemli konuları koruma amacına yönelik ustaca taktiklerini, yönetim mekanizmasındaki bu gibi görevlerin salihler topluluğunun elinde kalması için izlediği yöntemi rahatlıkla gözlemleyebiliriz. Faziletli ashabını bu gibi görevleri kabul etmeye teşvik etmiş, böylece zalim sultanın görevini sırf diğer müminlere yardım amacıyla kabul etmelerini sağlamıştır. Çünkü diğer müminler içinde, onlar bu gibi işleri en iyi bilen kimselerdi.

Eğitim Alanı

İmam Musa Kâzım'ın (a.s) tavsiyeleri ve Şia'sına yönelik direktifleri, reel durumun ihtiyaçlarına göre belirginlik kazanıyordu. Amaç, Ehl-i Beyt'in belirlediği nihaî hedefler doğrultusunda salih cemaat binasını ikmal etmektir.

Bu nedenle İmam (a.s) Şia'sını sürekli olarak takip ediyor, bu topluluğun binasının ve bu topluluğu oluşturan bireylerin kişiliklerinin tekâmül etmesini bizzat denetliyordu. Teorik olarak sunduğu davetin pratiğini kendisi yapıyordu

1- Ricalu'n-Necaşi, s.306, No: 837.

2- İhtiyaru Marifeti'r-Rical, s.564, h: 1065; en-Necaşi, s.330.

3- Hayatıyla ilgili bk. Fihristu A'lami'l-Keşşî, s.26; en-Necaşi, s.38, No: 76; Menhecu'l-Makal, s.98.

ki attığı adımlar örnek teşkil etsin, medresesinin mensupları için yol gösterici bir fener işlevini görsün. Bu alana ilişkin bazı örnekler vermek mümkündür:

Birinci Örnek: Müminlerden birinin Ali b. Yaktin'in yanına girmek isteyip de Ali b. Yaktin'in ona izin vermediği olayla ilgili yaklaşımı. Burada özellikle İmam'ın "kardeşin" ifadesi dikkat çekmektedir. Demek istemiştir ki: "Ey Ali! Senin bu makamdaki varlığın şu müminlere hizmet etmek içindir, başka bir şey için değil."

Nitekim bunun için o makama gelmesine izin vermiştir. Hatta Ali görevden ayrılmak isteyince, görevine devam etmesini emretmiştir.

Muhammed b. Ali es-Sufî rivayet eder: İbrahim el-Cemmal (Allah ondan razı olsun), vezir Ebu'l-Hasan Ali b. Yaktin'in yanına girmek için izin istedi. Fakat vezir izin vermedi. Ali b. Yaktin aynı yıl hacca gitti. Medine'de efendimiz Musa b. Cafer'in (a.s) yanına girmek istedi; ama İmam (a.s) ona izin vermedi.

İkinci gün İmam'ı gördü ve şöyle dedi: "Efendim! Suçum nedir?" Buyurdu ki:

Senin yanına girmeni engelledim, çünkü kardeşin İbrahim el-Cemmal'ın yanına girmesine izin vermedin. İbrahim el-Cemmal seni affetmedikçe Allah seni bağışlamayacaktır.

Dedi ki: Ey Efendim ve Mevla'm! Şimdi İbrahim el-Cemmal'ı nasıl bulayım? Şu anda ben Medine'deyim, o da Kûfe'de?" Buyurdu ki:

Gece olunca, Baki mezarlığına git, yalnız başına ol, hiç kimse yanında olmasın, arkadaşların ve hizmetçilerin hiç kimse gittiğini bilmesin, orada eğeri hazırlanmış olarak bekleyen soylu bir ata bin.

Ali, Baki'e gitti, orada bekleyen soylu ata bindi. Kısa bir süre sonra (İmam'ın kerametiyle) kendini İbrahim el-Cem-

mal'ın Kûfe'deki evinin kapısında buldu. Kapıyı çaldı ve "Ali b. Yaktin'im." dedi. İbrahim, evin içinden seslendi: "Vezir Ali b. Yaktin'in benim kapımda ne işi var?!" Ali b. Yaktin şöyle dedi: "Be adam! Benim derdim büyüktür."

Sonra içeri girmesine izin vermesi için ısrar etti. İçeri girince şöyle dedi: "Ey İbrahim! İmam (a.s), sen beni bağışlamadıkça, beni bağışlamaktan kaçındı." Bunun üzerine İbrahim, "Allah seni bağışlasın." dedi.

Ali b. Yaktin, (yüzünü yere bırakıp) ısrarla İbrahim el-Cemmal'dan ayağını yanağına basmasını istedi. İbrahim bunu yapmaktan kaçındı. Bir kez daha ısrar edince, İbrahim de ayağını onun yanağının üzerine koydu.

İbrahim öylece onun yanağına ayağına basarken Ali de bir yandan şöyle diyordu: "Allah'ım! Şahit ol!"

Sonra evden ayrıldı ve soylu ata binip yola koyuldu. Aynı gece İmam Musa b. Cafer'in (a.s) Medine'deki kapısına geldi. İçeri girmek için izin istedi. İçeri girdi, İmam da onu kabul etti.¹

İkinci Örnek: İmam Musa (a.s), müminlerin ihtiyaçlarını karşılamaya büyük önem verir, onlara en üst düzeyde ihtimam gösterirdi. Kendisi en ağır şartlarda ve en sıkıntılı ortamlarda olsa bile onlara öncelik tanır, sorunlarını çözmeye çalışırdı. Şiîlerin de bu ahlâkî ilkeye sıkı sıkıya bağlı olmaları için teşvik edici sözler söylerdi. Nitekim müminlerin ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla bazı has adamlarına, zalim yönetimin mekanizmasında görev almalarını emretmiştir.

İyiler topluluğunun düşünce ve hayat tarzında bu ilkenin en gerçek anlamıyla tahakkuk etmesi için ne yoğun bir çaba içerisinde olduğunu şuradan anlıyoruz.

Muhammed b. Salim rivayet eder: Efendim Musa b. Cafer (a.s), Halife Harun Reşid'e götürülünce, Hişam b. İbra-

---

1- Biharu'l-Envar, 48/85, hadis: 105, Uyunu'l-Mu'cizat, s.90'dan naklen.

him el-Abbasî yanına geldi ve şöyle dedi: "Ey efendim! Benimle ilgili olarak Fadl b. Yunus'a bir vesika yazılmış. Ondan benim işimi kolaylaştırmasını istemeni diliyorum."

Bunun üzerine Ebu'l-Hasan (a.s), merkebine binerek Fadl b. Yunus'a gitti. Fadl'ın kapıcısı, içeri girerek, "Efendim! Ebu'l-Hasan Musa kapıdadır." dedi. Bunun üzerine o şöyle dedi: "Eğer doğru söylüyorsan, seni azat ediyorum ve sana şu şu mükâfatı veriyorum!"

Fadl b. Yunus yalın ayak dışarı koştu ve İmam'ı görünce ayaklarına kapanıp öptü. Sonra içeri girmesini istedi. İmam içeri girdi ve şöyle dedi: "*Hişam b. İbrahim'in ihtiyacını gider.*" O da hemen ihtiyacını giderdi.¹

Üçüncü Örnek: İmam'ın (a.s), Ali b. Yaktin'in görevini doğrultması ve ona destek olması.

Ali b. Yaktin'den rivayet edilmiştir: İmam Musa b. Cafer'e (a.s) yazdım ki: "Ayaklara meshetme hususunda ihtilaf oluştu. Nasıl amel etmem gerektiği hususunda bana bir yazı gönderiniz."

İmam Ebu'l-Hasan (a.s) ona şöyle yazdı:

Sana şunu emrediyorum: Üç kere mazmaza yap (ağza su al), üç kere istinşak yap (burna su al). Yüzünü üç kere yıka. Sakallarını üç kere sıvazla, diplerini ovuştur. Kollarını üç kere yıka. Kulaklarının dışını ve içini meshet. Ayaklarını da üç kere yıka. Buna aykırı davranarak başka şekilde amel etme.

Ali b. Yaktin İmam'ın (a.s) emrine uydu ve bu şekilde amel etti.

Halife Reşid dedi ki: "Ben, Ali b. Yaktin'in durumunu temize çıkarmak istiyorum. Diyorlar ki: Ali Rafızî'dir ve Ra-

---

1- İhtiyaru Marifeti'r-Rical, s.500, h: 957. Fadl, Şii idi. Hükümet onu yakalamak istediğinde kaçıp saklandı ve Ravendî mezhebi esasınca Abbasîlerin imametini ispatlayan bir kitap yazdı; bunun üzerinde Halife ona affedip yönetime aldı. bk. Biharu'l-Envar, 48/109.

fızîler abdestte hafifleme yapıyorlar." Derken onu evde bir işle görevlendirdi.

Sonra namaz vakti girdi. Reşid odanın duvarının arkasında durdu. O Ali b. Yaktin'i görüyordu; ama Ali onu göremiyordu. Abdest alması için su göndermişti. O da İmam Musa'nın (a.s) emrettiği gibi abdest aldı. Reşid saklandığı yerden dışarı çıktı ve "Senin Rafızî olduğunu iddia edenler yalan söylüyorlar."

Sonra Ali b. Yaktin'e İmam Musa b. Cafer'den (a.s) bir mektup geldi. Şöyle diyordu:

Şu andan itibaren Allah'ın emrettiği gibi abdest al: Yüzünü bir kere farz olarak yıka, ikincisinde ise suyu akıt. Kollarını dirseklerden aşağıya doğru yıka, başının ön tarafını ve ayaklarının dışını abdestin ıslaklığıyla meshet. Artık senin için korkulan durum ortadan kalkmıştır.¹

İbn Sinan anlatıyor: Bir gün Halife Reşid, Ali b. Yaktin'e bazı giysiler gönderdi. Bunlar arasında ipekten yapılmış siyah renkli bir cüppe vardı. Kralların giydiği bu cüppe altın yaldızlıydı.

Ali b. Yaktin bu elbiselerin tümünü, içinde söz konusu cüppe de olmak üzere Ebu'l-Hasan Musa b. Cafer'e (a.s) gönderdi. Buna bir de İmam için ayırdığı humus parasını ekleyip ona götürülmesini emretti.

Bu elbiseler ve paralar İmam'a (a.s) ulaşınca parayı ve elbiseleri kabul etti. Ama söz konusu cüppeyi adama vererek Ali b. Yaktin'e iade etmesini istedi ve bir de şu mektubu verdi:

Bu cüppeyi koru, elinden çıkarma. Onunla ilgili bir olay yaşayacaksın ve ona büyük ihtiyacın olacaktır.

1- el-İrşad, 2/227; ondan naklen İlamu'l-Vera, 2/21-22; Keşfu'l-Gumme; 3/15-17; el-Haraic ve'l-Ceraih, 1/335, hadis: 26; ondan naklen Biharul-Envar, 48/136, hadis: 11.

Ali b. Yaktin, cüppenin kendisine iade edilmesinden şüphelenmişti ve bunun sebebini de bilmiyordu. Fakat cüppeyi sakladı.

Aradan birkaç gün geçmişti ki Ali b. Yaktin'in çok yakınında bulunan bir hizmetçiye canı sıkıldı ve onu hizmetinden uzaklaştırdı. Hizmetçi, Ali b. Yaktin'in Ebu'l-Hasan'a meylini biliyordu. Ona zaman zaman para, elbise ve gönderdiğini, lütuflarda bulunduğunu biliyordu. Hemen gidip Harun'a haber verdi ve dedi ki: "O, Musa b. Cafer'in imamlığına inanıyor. Her sene malının humusunu ona gönderiyor. Nitekim Emirü'l-Müminin'in falan zaman kendisine verdiği falan cüppeyi de ona gönderdi."

Harun Reşid bundan dolayı çok öfkelenildi ve "Ben bu durumu araştıracağım. Eğer söylediği gibiyse, Ali'nin canını alacağım."

Hemen Ali b. Yaktin'in çağırılmasını emretti. Ali, Halife'nin huzuruna gelince, ona şöyle dedi: "Sana giydirdiğim cüppeyi ne yaptın?"

Ali b. Yaktin dedi ki: "Ey Müminlerin Emiri! Cüppe benim yanımda kilitli bir sandıktadır. Bu sandıkta güzel kokular vardır. Onu bu şekilde koruyorum. Hemen hemen her sabah uyandığımda sandığı açarım, teberrüken ona bakarım, öptükten sonra yerine koyarım. Akşam olunca da aynı şeyi tekrarlarım."

Halife dedi ki: "Onu hemen şimdi getir." "Evet, ey Müminlerin Emiri, getireyim." Hizmetçilerinden birini çağırdı ve şöyle dedi: "Evdeki falan odaya git ve orada hazinelerimin anahtarlarını al, hazineyi açtıktan sonra, falan sandığı aç ve cüppenin içinde bulunduğunu sandığı getir."

Çok geçmeden hizmetçi sandığı getirdi ve Harun Reşid'in önüne koydu. Kilidin kırılıp açılmasını emretti. Açılınca, cüppenin orada olduğunu gördü, hoş kokularla korunduğunu anladı.

Bunun üzerine Reşid'in öfkesi dindi. Sonra Ali b. Yaktin'e şöyle dedi: "Cüppeyi yerine koy. Bundan sonra senin aleyhine konuşan hiç kimseyi tasdik etmeyeceğim."

Sonra Ali'nin saltanat ödülüyle ödüllendirilmesini emretti. Kendisine bu haberi getiren hizmetçiye de bin kırbaç vurulmasını söyledi. Adam beş yüzüncü kırbaç vurulurken öldü.¹

İlim ve Fikir Alanı

İmam Muhammed Bâkır ile İmam Cafer Sadık (üzerlerine selâm olsun) dönemi, Ehl-i Beyt medresesi için göreceli bir rahatlama dönemiydi. Bu dönemde yaşanan açıklık sayesinde Ehl-i Beyt ilimleri yayıldı, İslâm ümmetinin evlatları içinde risalet çizgisi doğrultusunda hareket ederek nebevî mirası koruyacak güvenilir, sorumluluk duygusuna sahip üstatlar ve âlimler mezun oldu bu medreseden.

Resulullah'ın (s.a.a) temellerini attığı, ondan sonra da metot, içerik ve üslup olarak İmam Ali'nin (a.s) sağlamlaştırdığı bu medresenin tekâmülü bu iki İmam zamanında büyük mesafe kaydetti.

Otuz yıl veya biraz daha fazlasını kapsayan İmam Musa Kâzım (a.s) dönemi, İmam Muhammed Bâkır ile İmam Cafer Sadık'ın gerçekleştirdikleri ilmî ve kültürel sürecin sürekliliği şeklinde belirlenmiştir. Nitekim onun döneminde bu medreseden çok sayıda fakih ve ravi mezun olmuştur. Bu zatlar, bir anlamda İmam Musa Kâzım'ın (a.s) teori ve pratik alanında İslâm ümmetine sunduğu birer armağan düzeyinde önem arz etmişlerdi. Nitekim ileride kaleme alınan birçok fikhî kural ve usul bu köklü medresede sürdürülen içtihadî faaliyet esnasında belirlenmiştir.

1- el-İrşad, 2/225-227; ondan naklen İlamu'l-Vera, 2/19; Keşfu'l-Gumme, 3/14-15; el-Haraic ve'l-Ceraih, 1/334, hadis: 25; el-İrşad'dan naklen Biharu'l-Envar, 48/138, hadis: 12.

Sonra Şiîliğin yayılması, Ehl-i Beyt çizgisine bağlı ve tâbi olan kimselerin sayısal olarak artış göstermesi, İmam Muhammed Bâkır ile İmam Cafer Sadık (üzerlerine selâm olsun) döneminde Abbasî akımından iyice belirginleşen Ehl-i Beyt ekolünün etkinlik olarak ağırlığını hissettirmesi, İmam Musa Kâzım'ın (a.s) dönemine nasip olmuştur.

Tabanın artış göstermesi demek; liderin, tâbilerin işlerini gözetme, salih cemaati kaymalardan, sapmalardan ve bas-kılardan koruma anlamında, daha yoğun bir çalışma içine girmesi demektir.

Ehl-i Beyt bağlarının artması, ayrıca zamanın durmadan gelişme göstermesi, usul ve fûru olarak şer'î meselelere ilişkin soruların daha yoğun biçimde sorulmasını gerektirmişti. Ehl-i Beyt ekolu, yeni gelişmelere hazırlıklı olmakla birlikte, bütün bunlar İmam Musa Kâzım'ın (a.s) bir lider olarak daha büyük ve daha geniş bir faaliyet yürütmesini gerektiriyordu.

İmam Cafer Sadık'ın (a.s) şahadetinden sonra ve Şia'nın tüm mensuplarının İmam Musa Kâzım'ın (a.s) imametini benimsemesinden dolayı yaşanan zor ve sıkıntılı koşullara rağmen İmam Musa Kâzım (a.s) bu faaliyetlerden ve etkinliklerden geri durmamıştır...

Bundan dolayı İmam (a.s), salih cemaatin işlerini düzene koymak üzere en has ashabından bazılarını görevlendirmiştir. Bunlar İmam adına tâbiler arasında faaliyet gösteriyor, Ehl-i Beyt'in sistem ve metot olarak belirlediği malları toplamak ve diğer hakları yerine getirmek gibi çalışmalar yürütüyorlardı. Çünkü salih cemaatin varlığının devamı, gelişmesi ve sağlamlaşması, meydana gelen gelişmelere karşı koyması bu yoğunlukta ve çeşitlilikte bir çalışmayı kaçınılmaz kılıyordu.

İşte halifeleri korkutan buydu. Her halife, uyanıklığı ve bu çizginin derinliğini kavraması oranında büyük endişeye

kapılıyordu... Öyle ki bu geniş kapsamlı faaliyet, bu derinleştirici kültürel çizgi Harun Reşid'i, İmam'a (a.s) karşı bir takım önlemler almaya itti. Çünkü onu, saltanatını tehdit eden gerçek bir rakip olarak görüyordu.

Harun Reşid, İmam'ı hapse atmak ve onu tabanından uzaklaştırmak hususunda alabildiğine cüretkâr davranıyordu. Ama zindanda da olsa İmam'ın (a.s) ashabı onunla bağlarını koparmıyor, sıkı bir temas hâlinde oluyorlardı.

Bu strateji, olaylara karşı tavır belirlemede apaçık bir gelişmeyi de belirginleştiriyordu. Zor zamanların en güzel şekilde değerlendirilmesini, rabbanî hareket çizgisi doğrultusunda ve rabbanî amaçlara yönelik olarak sonuçlandırılmasını sağlıyordu bu yaklaşım.

İmam Musa Kâzım'ın (a.s) ilmî ve fikrî çalışmaları çeşitli alanlarda belirginleşiyordu:

- 1- Rivayet
- 2- Tedris
- 3- Münazara
- 4- Telif

Rivayet, telif, münazara ve tedris faaliyetleri, değişik il-mî alanlar şeklinde dağılmıştı. Bunu, İmam Musa Kâzım'dan (a.s) bize ulaşan kültürel mirasın çeşitliliğinden anlayabildiğimiz gibi, yaklaşık bin sayfadan ibaret üç cüzlük müsnedini mütalaa ederken de gözlemleyebiliriz.

İmam'ın (a.s) müsnedi; akait, tarih, eğitim, ahlâk, şer'î hükümler, dualar, ziyaretler gibi bilgileri, ricalin güvenilirliği gibi İmam Musa Kâzım'ın (a.s) döneminin açıklamasına dönük malzemeleri, yöneticilerle ve muhaliflerle tartışmalarını, talebelerinden ve bilge ashabından oluşan mezunların temsil ettikleri medresesine ilişkin değerlendirmeleri ihtiva etmektedir.

İmam'ın (a.s) bazı talebelerinin telifleri büyük bir yekûn tutmaktadır. Hişam b. Hakem, Safvan b. Yahya, Hasan b.

Muhammed b. Sumae el-Kindî gibi. Adı geçen bu zatların her biri otuza yakın eser kaleme almıştır.

Ali b. Hasan et-Taturî on dört kitap, Hasan b. Mahbub es-Serrad altı kitap, Abdullah b. Cebele yedi kitap ve Ali b. Yaktin üç kitap yazmıştır.

Bunlar, İmam Musa Kâzım'ın (a.s) öğrencilerinin bazı ilmî çalışmalarıdır.¹

Dinde İstinbat ve Tefekkuh Metodu

İmam'ın (a.s) ilmî mirası arasında, ilim olmadan görüş belirtmenin haramlığına, zahirin delil oluşturmasına, haber-i vahidin delil olarak kabul edilebileceğine ilişkin nasslara rastlıyoruz. Hadislerin birbirleriyle çeliştiği durumlardan çıkış yöntemlerine, kıyasın yasak olduğuna, beraat kuralına, icmalî ilim çerçevesinde kati delile uymanın vacipliğine, istishap kuralına, delil araştırılmadan kurala başvurmamaya ilişkin metinler görüyoruz.

Bu metinler gösteriyor ki, İmam (a.s) istinbat ve dinde tefekkuh metodununun temellerini sağlamlaştırma çabası içindeydi.

Önemli fikhî kurallardan bir yekûnu önümüze koyan metinleri, İmam'dan (a.s) rivayet edilen ve fikhî hükümleri içeren başka metinlerin yanına koyduğumuz zaman, kesin olarak görüyoruz ki İmam (a.s), fikhî-içtihadî medreseyi tekâmül ettirmeyi, bu medresenin metodu doğrultusunda âlimler yetiştirmeyi hedefliyordu.

Çünkü risaletin kalıcılığının ve Ehl-i Beyt'in (üzerlerine selâm olsun) çizgisinin devamlılığının ve bütün tehditlere ve engellemelere rağmen hayatın her alanında etkin olarak var oluşunun garantisi budur.²

1- el-Fihrist, Şeyh et-Tusî, s.96, 103, 146, 155, 156, 258.

2- bk. Lemehatun Ala'l-Kavaidi'l-Fıkhîye Fi'l-Ahadisi'l-Kâzîmiye; İmam Kâzım'ın (a.s) Müsnedi.

İmam Musa Kâzım Döneminde Münazaralar

İmam Kâzım (a.s) zamanında en geniş yankıyı uyandıran ve ümmetin fikrî yapısının billurlaşmasında en büyük etkiyi gerçekleştiren düşünsel faaliyet, ilmî münazaradır. İmam Cafer Sadık (a.s), ondan sonra da İmam Musa Kâzım (a.s) bu olguyu en güzel şekilde değerlendirmiş ve bu alanda uzmanlaşmış, Ehl-i Beyt mezhebini savunmayı amaç edinmiş seçkin âlimleri bu gibi faaliyetler için donatmışlardı. Bunlar insanlara Ehl-i Beyt mezhebini tanıtmayı en büyük görev bilmişlerdi. Yönetimden kaynaklanan engellemelere ve fikrî olarak yoğun bir kuşatılmışlık içinde tutulmalarına rağmen mezhebin yaygınlaşmasını, bu bağlamda gözle görülür başarıların gerçekleşmesini sağlamışlardı. Öbür yandan İslâm düşüncesine veya Şia düşüncesine karşı ortaya atılan şüpheleri ve suçlamaları bertaraf ediyor, sapık fikir dalgalarına ve dinsizlik hareketlerine karşı koyuyorlardı.

İmam Cafer Sadık'ın (a.s) ve İmam Musa Kâzım'ın (a.s) ashabından bu alanda ön plana çıkan isimlerden biri Hişam b. Hakem'dir. Hişam b. Hakem İslâm ümmetinin eşsiz, büyük âlimlerinden biri olup, Ehl-i Beyt çizgisinin savunucularının öncülerindendi. Özellikle özgürlükleri ortadan kaldıran, Ehl-i Beyt'in erdemlerini dile getiren kimseleri acımasız intikamlara ve baskılara maruz bırakan Reşid zamanında hakkı savunmak için çok çaba sarf etti.

İmam Cafer Sadık'ın (a.s) ashabındandı. Ondan sonra da sürekli İmam Musa Kâzım'ın (a.s) yanında yer aldı.

Kelam ilminde uzmanlaştı. Zamanının en büyük kelimcilerinden biriydi. İbn Nedim buna tanıklık etmektedir. Bu uzmanlığına nazaran Yahya b. Halid el-Bermekî, meclisini onunla süslemişti. Onu kelâmî tartışmalar amacıyla düzenlediği meclislerin yöneticisi konumuna getirmişti.¹

1- el-Fihrist, İbn Nedim, s.263.

Hişam, değişik dinlerin mensuplarıyla, farklı mezheplerin bağlılarıyla kendi ilkesinin sahilliği ve onların fikirlerinin batıllığı ekseninde sağlam delillere dayalı yoğun bir tartışmaya girişirdi. Delillerinin gücünden ve açıklamalarının sağlamlığından dolayı Halife Reşid perde arkasından onu dinler ve hayranlığını gizlemezdi. Mutezilenin manevî lideri Amr b. Ubeyd ile birkaç kez tartışmıştır.¹

Yahya b. Halid el-Bermekî, Hişam'ı zor durumda bırakmak maksadıyla Reşid'in huzurunda ona bir soru sordu:

Ali ve Abbas, miras hususunda Ebu Bekir'e başvurup muhakeme olduklarında hangisi haklı, hangisi haksızdı?

Hişam bir süre şaşırıldı. Kendi kendine şöyle dedi: "Ali haksızdır desem, kâfir olurum. Abbas haksızdır desem, Reşid boynumu vurur."

Bunun üzerine Hişam şöyle dedi:

Hiçbiri haksız olmaz, her ikisi de haklı olurlar. Buna benzer bir olay Kur'ân-ı Kerim'de Davud (a.s) kıssası kapsamında anlatılmaktadır. Yüce Allah şöyle buyuruyor: "**Sana davacıların haberi ulaştı mı? Mabeldin duvarına tırmanmışlardı... Biz birbirine hasım iki davacıyız.**"² Bu meleklerden hangisi haksız? Hangisi haklıdır? Eğer bu iki melek haksızdı diyorsan, sana vereceğim cevap da bunun aynısıdır.

Yahya dedi ki:

Ben meleklerin hatalı olduklarını söylemiyorum, bilakis ikisinin de isabet ettiklerini söylüyorum. Çünkü onlar gerçekte birbirlerine hasım olmamışlardı, hükümde de ihtilaf etmemişlerdi. Bilakis Davud'a yanlısını göstermek için böyle görünmüşlerdi. Amaç-

---

1- el-Keşî, s.225, h: 475, s.280, h: 500; el-Emalî, 1/55; Murucu'z-Zehab, 3/194, 3/21-23.

2- Sâd, 21.

ları ona hükmetmeyi gösterip, hükümde başarılı ve isabetli olmanın yolunu belletmekti.

Bunun üzerine Hişam şöyle dedi:

Aynı şekilde Ali ve Abbas da hükümde ihtilaf etmediler, hakikatte aralarında hasımlık da olmadı. Sadece ihtilaf ediyormuş gibi yaparak Ebu Bekir'e hatasını göstermeyi, hatasını düzeltmesine yardımcı olmayı, mirasla ilgili olarak işlediği haksızlığı ona göstermeyi amaçlamışlardı. Yoksa mesele ile ilgili olarak en küçük şüpheleri yoktu.

Yahya şaşırıp kaldı, ne cevap vereceğini bilemedi. Reşid, Hişam'ın bu güzel cevabını çok beğendi.¹

Hişam'ın bu tür tartışmaları en-Nazzam² ve Dırar ed-Dabbi³ gibi âlimlerle de olmuştur. Hişam'ın münazaraları ile ilgili olarak Biharul-Envar adlı eserin İmam Musa Kâzım'ın ashabının hayatına dair bölümünde geniş açıklamalar mevcuttur.

Böylece Ehl-i Beyt İmamları, seçkin ashapları aracılığıyla İslâm ümmetinin kimliğini, manevî şahsiyetini, fikrî ve dinî bağımsızlığını korumayı başarmışlardır.

1- el-Fusulu'l-Muhtare, s.42; Uyunu Ahbari'r-Rıza, 2/15, özetle.

2- el-Keşşî, s.274, h: 493.

3- Kemalu'd-Din, 2/326-370; ondan naklen Biharul-Envar, 48/119, hadis: 7.

İMAM MUSA KÂZİM'İN ŞEHİT EDİLİNCEYE KADAR HAPİSTE TUTULMASI

İmam'ı Hapse Atma Planı

İmam Musa Kâzım'ın (a.s), Harun Reşid tarafından hapse atılmasının sebeplerini ayrıntılı olarak açıklayacak değiliz. Çünkü önceki bölümlerde de anlatıldığı gibi onun ümmet üzerindeki etkisi, Harun Reşid'in önce onun tutuklanmasına meşru bir kılıf bulmak, sonra da ona suikast düzenlemek üzere harekete geçmesi için yeterli bir sebepti. Kaldı ki Reşid, halife olduğu ilk günde, Alevilerin kökünü kurutmayı kendi kendine söz vermişti. Bütün Aleviler için beslediği düşünce bu olduğuna göre, onların liderleri, önderleri ve efendileri için böyle bir plan yapmaktan kaçınır mıydı?

Bu arada reel sebeplerle, Reşid'in İmam'a karşı beslediği düşmanlığı gerekçelendirmek için yapay olarak oluşturduğu sebepleri birbirinden ayırmamız gerekir.

Harun'un halifeliği üstlenmesinden sonra İmam Musa Kâzım (a.s), ümmet üzerindeki büyük etkisinden ve Şiî tabanın gittikçe yayılmasından dolayı halife için taşınması zor ağır bir yük hâline gelmişti. Nitekim Harun, İmam'ın ordu-sunda görev alabilecek gönüllülerin sayısını yüz binler olarak tahmin ediyordu. Bu yüzden göğsü daralmış ve İmam'ın (a.s) ününün yayılmasından büyük rahatsızlık duymuştu. Çünkü insanlar İmam'ın rivayetlerini, ilmini ve ahlâkını dilden dile aktarmaya başlamışlardı.

Harun Reşid, Resulullah'ın (s.a.a) kabrini ziyaret ederken, İmam Musa Kâzım'la (a.s) karşılaşmış ve öfkeye kapılmıştı. Nitekim ondan sonra Resulullah'a hitaben şöyle demişti: " Anam babam sana feda olsun. Yapmaya karar verdiğim işten dolayı senden özür diliyorum. Musa b. Cafer'i alıp hapse atmak istiyorum. Çünkü senin ümmetinin içinde bir savaş çıkmasından, birbirlerinin kanlarını dökmelerinden korkuyorum."¹

Muhbirler, İmam'la ilgili olarak son derece olumsuz bir rol oynadılar. Bundan önce Yahya b. Halid, İmam'ı tutuklamak için hazırlıklara başladı. İmam'ın kardeşi oğlu Muhammed b. İsmail'i veya Ali b. İsmail'i İmam aleyhine muhbirlik yapmaya ikna etti.

Şimdi Yahya'nın teklifini kabul eden, Bağdat'ta Tağut'la buluşup İmam hakkında Reşid'i memnun edecek sözler söyleyen yeğenin bu iğrenç tutumuna karşı İmam'ın (a.s) sergilediği görkemli tavrı görelim. Ali b. Cafer b. Muhammed (a.s) rivayet ediyor:

Muhammed b. İsmail b. Cafer² bana geldi ve Ebu'l-Hasan Musa'dan (a.s) Irak'a gitmesine izin vermesini, kendisinden razı olmasını ve tavsiyelerde bulunmasını istememi söyledi. Bir kenara çekildim. İmam abdest almak için içeri girdi, bu aynı zamanda kendisiyle baş başa kalıp konuştuğum vakti de. Dışarı çıkınca dedim ki: "Kardeşinin oğlu Muhammed b. İsmail Irak'a gitmesi için kendisine izin vermeni ve tavsiyede bulunmanı istiyor."

Bunun üzerine İmam (a.s) içeri girmesine izin verdi.

İmam meclisine dönünce, Muhammed b. İsmail ayağa kalktı ve şöyle dedi: "Ey amca! Bana tavsiyede bulunmanı is-

---

1- Uyunu Ahbari'r-Rıza, s.73, hadis: 3; el-Gaybet, Şeyh Tusî, s.28; el-Uyun'dan naklen Biharul-Envar, 48/213, hadis: 13.

2- Bazı rivayetlerde Muhammed b. İsmail, bazı rivayetlerde ise Ali b. İsmail olarak geçer.

tiyorum." Buyurdu ki: "*Sana, benim kanım hakkında Allah'tan korkmanı tavsiye ederim.*"

Dedi ki: "Senin kanını dökmek için çalışana Allah lanet etsin." Sonra şöyle dedi: "Ey amca! Bana tavsiyede bulun."

Dedi ki: "*Sana, benim kanım hakkında Allah'tan korkmanı tavsiye ediyorum.*"

Sonra İmam (a.s) ona içinde yüz elli dinar bulunan bir kese uzattı, Muhammed keseyi aldı. Sonra içinde yüz elli dinar bulunan bir başka kese uzattı, Muhammed onu da aldı. Ardından içinde yüz elli dinar bulunan bir kese daha uzattı, onu da aldı.

Ardından yanında bulunan bin beş yüz dirhemini de verilmesini emretti.

Bu hususta İmam'la (a.s) konuştum ve verdiği bağış çok bulduğumu belirttim. Buyurdu ki:

Bu, onun benimle akrabalık bağlarını keserken benim bu bağları sürdürdüğümün sağlam ve pekiştirici delilleri olmaları içindir.

Derken Irak'a gitti. Harun'un bulunduğu yere varınca, kalacağı yere uğramadan üzerindeki yolculuk elbiseleriyle Harun'un kapısında bekledi. Harun'dan izin istedi. Kapı muhafızına dedi ki: "Emirü'l-Müminine, Muhammed b. İsmail b. Cafer b. Muhammed'in kapıda olduğunu söyle."

Kapı muhafızı şöyle dedi: "Önce kalacağın yere yerleş, üzerindeki yolculuk elbiselerini çıkar ve seni izinsiz onun huzuruna almam için hazırlan. Emirü'l-Müminin bu vakitlerde uyur."

Dedi ki: "Emirü'l-Müminin'e geldiğimi ve senin bana izin vermediğini söylerim."

Bunun üzerine muhafız içeri girdi ve Harun Reşid'e, Muhammed b. İsmail'in sözünü ilettili. Reşid, içeri girmesini emretti. O da içeri girdi ve şöyle dedi: "Ey Müminlerin Emiri! Yeryüzünde iki halife mi var? Biri Medine'de kendisine

vergi verilen Musa b. Cafer, öbürü de Irak'ta kendisine vergi verilen sen misin?"

Dedi ki: "Allah adına yemin eder misin?" "Allah adına yemin ederim." dedi.

Hemen ona yüz bin dirhem verilmesini emretti. Muhammed parayı alıp evine gidince, gecenin bir yarısı şiddetli bir karın ağrısına yakalandı ve öldü. Ertesi sabah kendisine verilen paralar geri alındı.¹

Halife Harun Reşid'in direktifleri doğrultusunda Yahya'nın devreye soktuğu yöntemlerden biriydi bu.

Sonuç olarak İmam (a.s) büyük bir gizlilik içinde alelacele tutuklandı. Tutuklanışı gizli gerçekleştirildi ki, ümmet nerede tutuklandığını bilmesin.

İmam'ın Tutuklanması

Harun Reşid Resulullah'ın (s.a.a) kabrini ziyaret ederken İmam'la (a.s) karşılaştıktan sonra, İmam'ın tutuklanmasını emretti. Gerçekten İmam dedesinin başucunda namaz kılarken, namazını tamamlamasına izin verilmeden tutuklandı. Hemen ayaklarına zincir vurularak oradan götürüldü. İmam kendisine reva görülen bu muameleyi dedesine şöyle şikâyet etti: "*Sana şikâyet ediyorum ya Resulallah!*"²

İmam'ın (a.s) tutuklanmasından sonra insanlar kendi aralarında bu önemli hadiseyi eleştirel bir dille konuşmaya başladı. Ümmet büyük bir acı duyuyordu. Bütün yürekler istisnasız elem ve hüznle kıvranıyordu. Nitekim vali, İmam'ın (a.s) tutuklanmasının kendisine karşı bir halk ayaklan-

1- İhtiyaru Marifeti'r-Rical, s.263, h: 478; Usulu'l-Kâfi, 1/85, hadis: 8, burada ondan naklettik; el-İrşad, 2/237; el-Gaybet, Şeyh Tusî, s.27. Menakıbu Âl-i Ebî Talib, 4/332 adlı eserde ise muhbir olarak Ali b. İsmail'in adı geçer; ama aynı eserin 4/352. sayfasında Muhammed b. İsmail'in adı geçer. Keşşî'den naklen Biharu'l-Envar, 48/239, hadis: 48.

2- Uyunu Ahbari'r-Rıza, 1/85, hadis: 10.

masının başlamasına sebep olmasından endişe etmeye başladı. Bunun üzerine iki deve hazırladı. Birini Basra'ya doğru, birini de Kûfe'ye doğru yola çıkardı. İnsanların zihinlerini karıştırarak İmam'ın bu iki şehirden hangisinde tutuklu bulunduğunu bilmemelerini sağlamayı amaçlıyordu.

İmam Basra Zindanında

Medine'den Basra'ya götürülürken İmam'ı korumakla görevli bulunan kişi Hassan es-Servî idi.¹ İmam Basra'ya varmadan önce Abdullah b. Merhum el-Ezdî, İmam'la karşılaşma şerefine nail oldu. İmam ona bir mektup verdi ve bu mektubu vasisi İmam Rıza'ya (a.s) ulaştırmasını ve onun kendisinden sonraki İmam olduğunu bildirmesini emretti.²

Kafile çölü kat ederek Basra'ya ulaştı. Hassan, İmam'ı İsa b. Ebu Cafer'e teslim etti. O da İmam'ı hapisane olarak kullanılan evlerden birine koydu. Kapıları üzerine kilitledi. Sadece iki durumda kapıyı açıyordu: Taharet için, bir de yemek verilmesi için.

İmam Musa Kâzım'ın (a.s) hapisane içindeki faaliyetlerini ise şöyle özetlemek mümkündür:

İbadetiyle kendini tamamen Allah'a vermişti. Gündüzlerini oruçla geçiriyor, geceler boyunca ibadet ediyordu. Vaktini namazla, secdeyle ve duayla geçiriyordu. Daralmaz, tutuklu bulunmaktan sıkıntı duymaz, bolca ibadet etmeye vakit bulmuş olmayı büyük bir nimet olarak kabul ediyordu. Dua ederken şöyle diyordu:

Allah'ım! Sana ibadet edeceğim bol vakit istediğimi bilirsin. Bu isteğimi yerine getirdin. Sana hamdolsun.³

1- Uyunu Ahbari'r-Rıza, 1/85, hadis: 10.

2- Uyunu Ahbari'r-Rıza, 1/27, hadis: 13.

3- el-Menakıb, 4/343.

İmam'ın (a.s) tutuklandığı haberi Basra'da yayılıp da insanlar onun tutuklu bulunduğu yeri de öğrenince, âlimler ve başka insanlar onun yanına koştular. Gizlice onunla buluşmanın yollarını aradılar. Nitekim Yasin ez-Zeyyat ed-Darir el-Basrî onunla buluşma imkânı bularak ondan hadis rivayet etti.¹

İsa'ya İmam'ı Öldürmesi Yönünde Direktif Verilmesi

Harun Reşid, İmam'ı bir an önce öldürmesi için İsa'ya direktif verdi. Ama Reşid'in İmam'ın öldürülmesine ilişkin emirleri İsa'ya ulaştığında, bu görev ona ağır geldi. Yakın adamlarını ve güvendiği kişileri çağırarak kendisine iletilen emri onlara açıkladı. Onlarsa bu suçu işlemekten kaçınması yönünde uyarılarda bulundu. Bu görüşleri yerinde buldu ve Reşid'e bir mektup göndererek kendisini bu görevden muaf tutmasını istedi.

İmam'ın Bağdat'a Götürülmesi

Harun Reşid, İsa'nın talebini kabul etti, ayrıca tekrar emir vermesi durumunda onun bu emri yerine getirmemesinden ve İmam'ın (a.s) serbest bırakılması yönünde çalışmasından korktu. Bu nedenle İmam'ın Bağdat'a getirilmesini emretti.

İsa bundan dolayı büyük sevinç duydu. İmam (a.s) Bağdat'a ulaşınca Reşid, Fadl'ın yanında tutuklanmasını emretti. Fadl onu alıp evinde hapsedti.

Harun, İmam'ın (a.s) tutuklanmasına bizzat tanıklık etti. Çünkü kendi içinde İmam'dan yana korku duyuyordu ve hapiste görevlendirdiği kişilere güvenmiyordu. Orada İmam'ı denetliyor, onunla ilgili gelişmelerden haberdar oluyor-

---

1- en-Necaşi, s.453, No: 1227.

du. Herhangi bir kimsenin İmam'la temasa geçmesinden ve Fadl'in da buna göz yummasından endişe ediyordu.

Bir ara sarayın en üst katında zindanı tepeden gören bir yere oturdu. Bir örtünün yere serildiğini ve yerinin hiç değişmediğini gördü. Fadl'a dedi ki: "Her gün aynı yerde duran bu örtü nedir?"

Fadl dedi ki: "Ey Müminlerin Emiri! O örtü değildir. O Musa b. Cafer'dir. Her gün güneşin doğmasından öğle vaktine kadar secdeye kapanır."

Harun Reşid hayretler içinde donakaldı ve şöyle dedi: "Bu da Haşimoğulları'nın ruhbanlarından biridir!"

Harun Reşid'in bu şekilde İmam'ın (a.s) ibadetini ve zühdünü itiraf ettiğini duyması üzerine Fadl ona dönüp şöyle dedi: "Ey Müminlerin Emiri! Niçin onu bu şekilde zindana attın?!"

Harun ona şu cevabı verdi: "Heyhat! Bunu yapmaktan başka çarem yoktu."¹

İmam'ın Dua Etmesi ve Serbest Bırakılması

İmam'ın (a.s) zindanlarda rehin kalıp mahpusluğu uzayınca, gecenin sessizliğinde kalkıp abdestini tazeledi ve Rabbine dört rekât namaz kıldı, sonra şöyle dua etti:

Ey efendim! Beni Harun'un zindanından kurtar.
Onun elinden kurtar beni...

Ey ağacı kum ve toprağın arasından çıkarıp kurtaran!

Ey ateşi demirle taşın arasından çıkarıp kurtaran!

Ey sütü işkembedeki yem kalıntılarıyla kanın arasından çıkarıp kurtaran!

Ey çocuğu meşime ile rahim arasından çıkarıp kurtaran!

1- Uyunu Ahbari'r-Rıza (s.a), 1/95; ondan naklen Biharul-Envar, 48/220.

Ve ey ruhu bağırsaklar ile iç organlar arasından çıkarıp kurtaran!

Beni Harun'un elinden kurtar.

Allah, Salih Kul'un duasını kabul etti, onu tağut Harun Reşid'in zindanından kurtardı. Gecenin karanlığında onu serbest bıraktı.¹

İmam (a.s), Fadl'ın zindanında uzun süre kaldı. Tarih, belli bir süreden söz etmiyor.

Serbest bırakılmasından sonra Bağdat'ta kaldı, oradan ayrılp Medine'ye gitmedi. Her hafta perşembe günü Harun Reşid'in yanına giderdi.²

İmam'ın (a.s) İkinci Kez Tutuklanması

Her tarafta İmam'dan (a.s) söz ediliyordu, faziletleri ve sözleri Bağdat'ta dilden dile yayılıyordu. Harun Reşid bundan rahatsız oldu. Güç kazanmasından korkarak bir kez daha tutuklanmasını emredip Fadl b. Yahya'nın hapishanesine koydu.

Fadl, İmam'ın (a.s) ibadetini, tamamen Allah ile, O'nun zikri ile meşgul oluşunu görünce İmam'ı gözünde büyüttü. Ona herhangi bir sıkıntı vermedi. Her gün en güzel yiyeceklerin bulunduğu bir sofraya gönderdi. İmam, önceki zindanlarda görmediği rahatlığı Fadl'ın zindanında gördü.

Reşid, Fadl'a İmam'ı öldürmesi direktifini verince, bundan kaçındı ve Allah'ın azabından korktu. Çünkü Fadl, İmame inanan ve imamet çizgisi doğrultusunda ibadetlerini yerine getiren biriydi. Zaten Reşid'in Fadl'ı cezalandırmasının ve Bermekîleri Şiîlikle suçlamasının sebebi buydu.³

1- Uyunu Ahbari'r-Rıza, 1/94; el-Menakıb, 4/330.

2- Uyunu Ahbari'r-Rıza, 1/93; ondan naklen Biharu'l-Envar, 48/219, hadis: 20.

3- Mekatilu't-Talibiyyin, s.503-504.

İmam (a.s), Sindî b. Şahik'in Zindanında

Fadl'ın zindanından sonra Harun, İmam'ın (a.s) Sindî b. Şahik'in zindanına nakledilmesini emretti. Bu arada İmam'ı sıkmasını, sıkıntıya sokmasını emretti. Bu azgın adam da bu emirleri kabul etti. İmam'a karşı her türlü kabalığı ve zorbalığı kullandı.

İmam (a.s) ise bütün bunları sabırla karşılıyor, Allah'ın sevabını umuyordu. Tağut Harun, İmam'ın ayağına otuz ritil (ölçü birimi) ağırlığında demir bağlamasını, kapıyı kilitlemesini ve abdest alması dışında dışarı çıkmasına izin vermemesini emretti.

Sindî bu emirleri eksiksiz yerine getirdi. İmam'ı güçsüz ve zayıf düşürmek, şartları ona iyice daraltmak için elinden gelen her şeyi yapıyordu. Bu iş için kölesi Beşşar'ı görevlendirmişti.

Bu adam Ehl-i Beyt'e en büyük düşmanlık besleyen kişilerden biriydi. Ama çok geçmeden adamın tavrında bir değişiklik oldu ve hakka döndü. Çünkü İmam'ın kerametlerini ve mucizelerini görmüştü. Ondan sonra İmam'ın bazı hizmetlerini görmeye başladı.¹

İmam'ın (a.s) Zindandaki Faaliyetleri

İmam zindanda iken son derece önemli bazı icraatlarda bulundu. Aşağıda İmam'ın (a.s) bu faaliyetlerini maddeler hâlinde özetlemeye çalışacağız:

1- Zindanda İbadet Etmek

Daha önce söylediğimiz gibi İmam (a.s) kendini tamamen yüce Allah'a verdi, gündüzleri oruç tuttu, geceleri de namaz kıldı. Durmadan Allah'ı zikretti.

1- İhtiyaru Marifeti'r-Rical, s.438, h: 827.

Cellât Sindî b. Şahik'in kız kardeşi, İmam'ın (a.s) Allah'a yönelişi ve O'na ibadet edişiyle ilgili olarak görüp de etkilendiğini, sonraları salih kadınlarından biri olmasına vesile olan hâllerini bize anlatmaktadır. Öyle ki bu kadın İmam'a (a.s) karşı büyük bir şefkat beslemiş ve birtakım hizmetlerini görmeye başlamıştı. İmam'a baktığı zaman gözyaşlarına hâkim olamıyordu, bir yandan da şöyle diyordu: "Bu adama eziyet eden topluluk helak olsun!"¹

2- Âlimlerin Onunla Temasa Geçmesi

Âlimlerden ve ravilerden oluşan bir topluluk, gizli yollardan İmam'la temasa geçtiler ve onun ilimlerinin özünü ondan öğrendiler. Bunlardan biri de, Musa b. İbrahim el-Mervezî'dir. Sindî onun İmam'la görüşmesine izin veriyordu, çünkü onun oğlunun da hocasıydı. Musa b. İbrahim, İmam'dan dinlediklerine yer verdiği bir kitap yazmıştır.²

3- Fetva İsteklerinin Ona İletilmesi

İmameti benimseyen bazı İslâm memleketleri, bir temsilci seçerek kendi adlarına Sindî'nin zindanında tutuklu bulunan İmam'a gönderiyorlardı. Bu temsilciye mektuplar veriyorlardı, İmam da bu mektuplara cevap veriyordu. Buraya gelenlerden biri de Ali b. Suveyd idi. İmam'la görüşmüş ve beraberinde getirdiği mektupları İmam'a teslim etmişti. İmam da bunların cevaplarını yazıp ona vermişti.³

4- Vekillerin Tayin Edilmesi

İmam (a.s), öğrencilerinden ve ashabından oluşan bir topluluğu seçerek onları bazı İslâm memleketlerindeki ve-

---

1- Tarihu Bağdad,13/31.

2- en-Necaşî, s.407, No: 1082.

3- Hayatu'l-İmam Musa el-Kâzım, 2/492.

killeri olarak tayin etti. Şia'sını da İslâmî hükümleri öğrenmek üzere onlara yönlendirdi. Bu arada onları şeriatın öngördüğü malî hakları almakla da görevlendirdi ve bunları fakir Şiîlere, zor durumda kalmışlara vermelerini, iyilik ve hayır amacıyla harcamalarını istedi. Örneğin Mufaddal b. Ömer'i, şer'î malî hakları toplamakla görevlendirmiş ve bunları hak edenlere dağıtma yetkisini ona vermişti.¹

Ehl-i Beyt çizgisinde, salih cemaatin idaresi bağlamında vekâlet kurumunun devreye girmesi işte bu dönemden başlar. Zaman geçtikçe de kurum iyice gelişmiştir. Bu kurumu ileride İmam Muhammed Taki'nin, İmam Ali Naki'nin, İmam Hasan Askerî'nin ve İmam Mehdi'nin (hepsine selâm olsun) hayatını ele alırken etraflıca inceleyeceğiz.

5- Kendisinden Sonraki İmamı Tayin Etmesi

İmam Musa Kâzım (a.s), kendisinden sonraki imam olarak oğlu Rıza'yı (a.s) tayin etti. Onu, Şia'sının sembolü ve dedesinin ümmetinin de mercii olarak gösterdi. Hüseyin b. Muhtar bu hususta şunları söylemiştir: "İmam Kâzım (a.s) zindanda iken, ondan bize levhalar gelirdi ve üzerinde şu ifade yazılıydı: Benim yetkilerim en büyük oğluma aittir."²

6- Vasiyeti

İmam Musa Kâzım (a.s), oğlu İmam Rıza'ya (a.s) kendisinden sonraki imam olarak vasiyet etti ve kendisinden sonra sadakalarını dağıtmakla, özel ve genel işleri yönetmekle görevlendirdi. Buna da müminlerden oluşan bir topluluğu şahit tuttu. Bunu ilan edip kaydetmeden önce şahitlerin hazır bulunmasını sağladı.

1- Hayatu'l-İmam Musa el-Kâzım; 2/493.

2- Uyunu Ahbari'r-Rıza, 1/30; Müsnedu'l-İmam el-Kâzım, 2/147, hadis: 36.

7- Reşid'in Baskılarına Karşı İmam'ın (a.s) Sarsılmaz Direnci ve Göz kamaştırıcı Heybeti

İmam Musa Kâzım (a.s), Harun Reşid'in zindanında uzun süre kaldıktan sonra Şiasının ileri gelenlerinden bazıları kendisiyle konuşarak, Reşid'e yakın bazı kişilerle konuşup kendisinin salıverilmesi için aracılık yapmalarını isteyeceklerini söylediler.

İmam buna engel oldu ve böyle bir istekte bulunmaya tenezzül etmeyerek onlara şöyle dedi:

Babam bana rivayet etti ki atalarından şöyle duymuş: Allah, Davud Peygamber'e (a.s) şöyle vahyetti: "Ey Davud! Kullarımdan herhangi biri beni bırakıp da kullarımdan birine sarılıp yardım isterse ve ben de bunu bilirim, onunla gökler arasındaki bütün sebepleri, bağları koparırım ve yeryüzünü ayağının altından kaydırırım."¹

İmam, Harun Reşid'in Büyüklenmesine Karşı Çıkıyor

İmam (a.s) zindanda iken Harun Reşid'in ona yönelik baskıları çeşitli şekillerde belirginleşiyordu. İmam ise, sıkıntının ve baskının en ağır şekillerini yaşarken, bütün direnciyle ve sarsılmazlığıyla Reşid'in büyüklenmesine karşı koyuyordu. Öyle ki Reşid bütün gücüne ve kudretine rağmen başarısız oldu ve İmam'ı etkisizleştirecek, boyun eğdirecek bir hâl çaresi bulamadı.

Sonunda arzularıyla örtüşen bir yol buldu: İmam'ı (a.s) zehirleyerek öldürmek.

İmam (a.s) zindanda iken, Harun'un ona karşı uyguladığı baskılardan birkaç tanesini örnek olarak sunuyoruz:

1- Tarihu'l-Yakubî, 2/361; Vefat-u Musa b. Cafer, Tahkik: Abdül-Emir Muhenna, Beyrut.

1- Cariye Göndermek

Harun Reşid, göz alıcı güzelliğe sahip bir cariyeyi, yakkın adamlarından birinin aracılığıyla İmam Musa Kâzım'ın (a.s) bulunduğu zindana gönderdi. Cariye, İmam'a hizmet edecekti. Onlar İmam'ın cariyenin güzelliğinden etkileneceğini sanıyorlardı. Cariye gelince İmam (a.s), Harun'un adama şöyle dedi: *"Siz ancak bu gibi hediyelerle sevinirsiniz; benim buna ve benzeri hediyelere ihtiyacım yok."*

Adam yanındaki cariye ile birlikte geri döndü ve Harun Reşid'e İmam'ın sözlerini aktardı. Reşid öfkeli bir şekilde şöyle dedi: "Ona git ve şunu söyle: 'Biz seni kendi rızanla hapsedmediğimiz gibi, kendi rızanla sana hizmet etmedik.' Cariye'yi onun yanına bırak ve geri gel."

Adam tekrar geldi, Cariye'yi İmam'ın yanında bıraktı ve Reşid'in sözlerini aktardı.

Harun Reşid, bir hizmetçisini zindana tutuklu gibi sokarak Cariye'nin durumunu araştırmasını istedi. Hizmetçi Cariye'yi Allah'a secde eder hâlde gördü. Başını kaldırmadan secdede "Kuddusun, Kuddusun" diyordu.

Hizmetçi derhal gidip cariyenin durumunu Harun'a şu sözlerle haber verdi: "Allah'a yemin ederim, Musa b. Cafer o cariyeyi büyülemiş."

Sonra Cariye'yi Harun Reşid'e getirdiler. Kadın korkudan titriyordu. Gözlerini göğe dikmiş, Allah'ı zikrediyor, O'nu ululuyordu. Harun Reşid ona dedi ki: "Bu ne hâl?!"

Dedi ki:

Hâlim çok güzel. Ben onun yanında duruyordum. O ise gece gündüz ayakta namaz kılıyordu. Namazını tamamlayınca ona, "Bir ihtiyacın var mı?" dedim. Dedi ki: *"Benim sana ne ihtiyacım olabilir?"* Dedim ki: *"Ben senin ihtiyaçlarını karşılamak için yanına gönderildim."* İmam (a.s) dedi ki: *"Peki bunlar ne yapacak?"*
-O sırada eliyle bir tarafı işaret etti.- O tarafa döndüm.

<https://t.me/caferilikcom>

www.caferilik.com

Göz kamaştırıcı bir bahçe gördüm. Başı var sonu yoktu. Göz alabildiğine uzanıyordu. Atlas ve göz alıcı kuşlarla süslü meclisler hazırlanmıştı. Üzerinde güzel kızlar oturmuşlardı ki, onlar kadar güzel olanları hiçbir yerde görmedim. Onların giydiği elbiseler gibisini de görmedim. Üzerlerinde yeşil ipekten giysiler vardı. Başlarında taşlar, inciler ve yakuttan süsler vardı. Ellerinde ibrikler ve mendiller bulunuyordu. Her çeşit yiyeceği sunuyorlardı. Bunu gördüğümde hemen secdeye kapandım. Şu hizmetçi beni kaldırıncaya kadar öylece kalakaldım ve kendimi burada buldum.

Harun Reşid -içindeki nefreti dışı vururcasına- ona dedi ki: "Ey pis kadın! Belki de secde ederken uyudun da bütün bunları rüyada gördün."

Dedi ki: "Hayır, efendim, Allah'a yemin ederim ki, bunları gördükten sonra secde ettim. Bunları gördüğüm için secdeye kapandım."

Reşid, hizmetçisine döndü ve cariyeyi hapsedmesini emretti. Bu olayın da gizlenmesini istedi ki, kimse duymasın. Hizmetçi cariyeyi alıp yanında hapsedti. Cariye kendini ibadete ve namaza verdi. Bu durumu sorulduğunda, "Ben Salih Kul'u (İmam Kâzım) böyle gördüm." derdi.¹

2- İmam'ı (a.s) Zehirleme Girişimi

Harun Reşid, İmam'ın (a.s) menkıbelerini, faziletlerini ve sözlerini duymaya, bunların insanlar arasında dilden dile dolaşmasına tahammül edemiyordu. Bu yüzden İmam'ı (a.s) öldürmeye karar verdi. Kendisine hurma getirilmesini emretti. Kendisi için hazırlanan bu hurmalardan bir tanesini aldı ve içine zehir koydu. Hizmetçisine, "Bunu Musa b. Ca-

---

1- Menakıbu Âl-i Ebî Talib, Halebî, 4/322, el-Amirî'nin Kitabı'l-Envar adlı eserinden naklen.

fer'e götür ve de ki: 'Emirü'l-Müminin bu hurmalardan yedi. Bunları sonuna kadar yiyip bitirmen için seni yemine veriyor ve diyor ki: Ben bunları kendi ellerimle senin için hazırladım.' Geride hiçbir şey bırakma ki başka biri yemesin."

Hizmetçi hurmaları alıp İmam'a (a.s) götürdü ve Harun Reşid'in mesajını da ilettili. İmam hurmaları yemeye başladı. Reşid'in çok sevdiği bir köpeği vardı. Köpek zincirini çekiş-tirip duruyordu. Sonunda boynunda altın zincirleri olduğu hâlde İmam'ın bulunduğu yerin hizasına kadar geldi. İmam (a.s) hurmaların içinde zehirli olanı kapıp köpeğe doğru attı. Köpek hurmayı yedi. Çok geçmeden yere yığıldı ve öldü. İmam da hurmaların geri kalanlarını yedi. Harun Reşid'in planı böylece boşa çıktı, başarısızlıkla sonuçlandı. İmam'ı (a.s) zehirleme planı tutmadı. Allah onu korumuş ve kötülüğü ondan savmıştı.¹

3- İmam'ın Serbest Bırakılmasına Yönelik Girişimler

Reşid, veziri Yahya b. Halid'i² çağırdı ve ona şöyle dedi: "Ey Ebu Ali! İçinde bulunduğumuz bu acayip hâli görmüyor musun? Bu adam hakkında bizi ondan kurtaracak bir tedbir düşünmez misin?"

Vezir ona doğru bir tavsiyede bulundu ve hayrı gösterdi. Dedi ki: "Benim uygun gördüğüm, ey Müminlerin Emiri, ona iyilikte bulunman, akrabalık bağını gözetmendir. Allah'a yemin ederim, taraftarlarımızın kalpleri iyice bozuldu." Yahya, İmam'ın (a.s) velayetine inanıyordu ve Harun Reşid'in bundan haberi yoktu.

Reşid, Yahya'nın öğütlerini dinleyip kabul etti ve şöyle dedi:

1- Uyunu Ahbari'r-Rıza, 1/101-102; ondan naklen Biharu'l-Envar, 48/223, hadis: 26.

2- Ebu'l-Fadl el-Bermekî, Harun Reşid'in mürebbisi, hocası ve yetiştiricisidir. Hicrî 120 yılında doğdu ve 190 yılında öldü.

Onun yanına git, demirlerini çöz ve benden ona selâm söyle. De ki: "Amcanın oğlu diyor ki: Daha önce seninle ilgili olarak bir yemin ettim: Sen suç işlediğini ikrar edip benden af dilemedikçe seni serbest bırakmayacağım. Suçu ikrar etmende senin için bir utanç, benden af dilemende de bir günah yoktur. Bu Yahya b. Halid'dir. Güvendiğim biri ve vezirimdir. Benim adıma iş yapma yetkisine sahiptir. Beni yeminimin kefaretinden kurtaracak sözleri ona söyle ve doğruya dön."

İmam'ın (a.s) bundan haberi vardı. Çünkü onun amacı, İmam'dan (a.s) suçlu olduğuna dair bir itiraf aldıktan sonra onu teşhir etmek ve hapse atmasını gereçlendirmektir.

Yahya, İmam'ın (a.s) yanına gelip Reşid'in sözlerini ona aktarıncı İmam (a.s) ona şöyle dedi:

Öncelikle, sen ve ailen Harun'dan gelen nimetlerin zevaline uğrayacaksınız. Onun zorbalığından sakın.

Sonra Reşid'in sözlerine şöyle cevap verdi:

Ey Ebu Ali! Ona benden bildir ki, Musa b. Cafer sana şunları söylüyor: Cuma günü elçim sana gelecek ve o gün göreceğini (ölümü) sana haber verecektir. Yarın Allah'ın huzurunda zalimin ve arkadaşına haksızlık edenin kim olduğunu göreceksin. Vesselâm.¹

4- İmam'ın (a.s) Harun Reşid'e Yazdığı Mektup

İmam Kâzım (a.s) zindandan Harun Reşid'e, çarpıtma ve cezalandırma amaçlı başarısız girişimlerine bir cevap mahiyetinde bir mektup yazarak bütün bunların hiçbir şeyi öne almadığı gibi, hiçbir şeyi geciktirmediğini vurguladı.

1- el-Gaybet, Şeyh Tusî, s.24-25, hadis: 4, 5, İbn Halid el-Barkî kanalıyla İbn İbad el-Muhellebî'den, o da İbn Yahya el-Bermekî'den; el-Gaybet'ten naklen Biharu'l-Envar, 48/231, bab: 43, hadis: 37.

Muhammed b. İsmail rivayet ediyor: Musa b. Cafer (a.s) zindandan Harun Reşid'e şu mektubu gönderdi:

Benim musibet ve bela ile eksilen her günümle birlikte senin de nimet ve bolluk içinde yaşadığın bir günün eksilmektedir. Sonunda hepimiz sonu gelmeyen bir günde buluşacağız ve o gün batıl ehli olanlar büyük bir hüsrana uğrayacaklardır.¹

İmam Musa Kâzım'a Suikast Düzenlenmesi

İmam Musa Kâzım (a.s) ağır işkencelere, tahammülfersa baskılara maruz bırakıldı. Ayakları zincire vuruldu, kötü muameleye maruz bırakıldı, insanlarla temas kurması engellendi. Dayanılmaz eziyetler çekti. Harun Reşid, uyguladığı türlü işkencelerden sonra, daha önce benzeri görülmemiş bir yöntemle onu öldürmeye karar verdi. Bu öldürme şeklini seçmesinin sebebi de İmam'ı (a.s) öldürme töhmetinden sıyrılmaya istiyordu.

Tarihçilerin ve İmam'ın (a.s) hayatını yazan müelliflerin büyük çoğunluğu, Reşid'in, günahkâr Sindî b. Şahik'e İmam'ı (a.s) öldürmesini önerdiğini, bu habis adamın da bu öneriyi kabul ettiğini ve İslâm tarihinin bu en iğrenç suçunu işlediğini, büyük Peygamber'in (s.a.a) torununu katlettiğini ifade etmektedirler.

Sindî, bir miktar hurma getirir ve bunlara öldürücü bir zehir katarak İmam'a verir. İmam on tane hurma yer. Sindî, "Biraz daha ye." der. İmam hurmaları bir yanına bırakarak ona şöyle der: *"Bu kadarı senin için yeterlidir. Çünkü senin ihtiyaç duyduğun şey gerçekleşti."*

1- Tarihi Bağdad, 13/32; ondan naklen Tezkiretu'l-Havas, s.314; Keşfu'l-Gumme, 3/8, Cenabuzî kanalıyla Ahmed b. İsmail'den; Keşfu'l-Gumme'den naklen Biharu'l-Envar, 48/148; el-Fusulu'l-Muhimme, s. 222; el-Bidaye ve'n-Nihaye, 10/183; el-Kâmil, 6/164; Siyer-u A'lami'n-Nubela, 6/283.

İmam bu zehirli hurmaları yiyince, bütün bedeni zehirlendi ve dayanılmaz acılar ve şiddetli ağrılar çekmeye başladı. Kaba ve azgın muhafızlar etrafını sarmışlardı. Habis adam Sindî b. Şahik de ondan ayrılmıyordu. Ona en ağır sözler söylüyor, hakaretler ediyordu. Akibetin kesin olması için de her türlü dindirici şeyden alıkoyuyordu.

Bu esnada Sindî, zindanın avlusunda bulunan tanınmış bazı şahısları çağırırdı. -Ehlisünnet'in ileri gelenlerinden bazılarının da belirttiği gibi- bunlar seksen kişiydiler. Diyor ki: Sindî bizi çağırırdı. Hepimiz hazır olunca yanımıza geldi ve şöyle dedi: "Şu adama bakın, başına bir şey gelmiş mi? Çünkü bazı insanlar ona kötülük yapıldığını ileri sürüyorlar. Bunu da sık sık tekrarlıyorlar. İşte kaldığı yer. Emirü'l-Müminin (Harun Reşid) ona bir kötülük dilemiyor... İsterseniz ona da sorabilirsiniz."

Ravi diyor ki: Bizim tek derdimiz İmam'ı (a.s) görmek, onunla karşılaşmaktı. Ona yaklaştığımız zaman onun gibi faziletli ve çok ibadet eden birini görmemiştik. İmam (a.s) bize doğru geldi ve şöyle dedi:

Sözünü ettiği genişlik ve benzeri şeyler doğrudur.¹

Ama ey topluluk! Size bir şey söyleyeceğim, bana dokuz zehirli hurma verildi. Yarın vücudum sararacak ve yarından sonra da öleceğim.

Sindî bu sözleri duyunca yıkıldı, elden ayaktan düştü. Korkunç bir rüzgâra yakalanmış dal gibi titriyordu.² İmam'ın (a.s) öldürülmesi suçunun sorumluluğundan kurtulmak için hazırladığı plan bozulmuştu.

1- [Bu genişliğin İmam'ın şehit edilmesi kararı alındıktan sonra İmam'a sağlanmış olması mühtemeldir. Çünkü diğer muteber rivayetler Sindî b. Şahik'in hapsinin dar ve karanlık bir yer olduğunu ve bu zindanda İmam'ın ayağına ve boynuna ağır zincirler vurulmuş olduğunu açıklamışlardır. -Musahhih-]

2- Ravdatu'l-Vaizin, 1/260.

En Yüce Dostun Katına

Zehirli hurmaları yedikten sonra, zehir, İmam'ın (a.s) bedeninin bütün organlarına sirayet etti. Rabbiyle buluşmasının yakın olduğunu anladı. Sindî'yi çağırdı. Sindî yanına gelince, Abbas b. Muhammed'in Meşraatu'l-Kasab denilen yerdeki evinin yanında oturan hizmetçisini kendisini yıkamak üzere çağırmasını istedi.

Sindî kendisinin kefen verme istediğini söyledi; ama İmam bunu reddetti ve şöyle dedi:

Ehl-i Beyt olarak bizim kadınlarımızın mehri, hacıcı ilk yerine getirenlerimizin hac parası ve ölülerimizin kefeni mallarımızın en temizinden olur. Benim kefenim yanımdadır.¹

Sindî, İmam'ın hizmetçisini getirdi. İmam'ın (a.s) durumu gittikçe ağırlaşıyordu. Artık kaçınılmaz sona yaklaşmıştı. Ölüm acılarını çekiyordu. Müseyyeb b. Zühre'yi çağırdı ve ona şöyle dedi:

Ben, senin de gördüğün gibi Allah'a göç etmek üzereyim. Su içmek istediğim ve sudan içtiğim zaman, benim şiştiğimi, rengimin sarardığını, sonra kızardığını ve ardından yeşil bir hâl aldığını, renkten renge girdiğimi gördüğünde Tağut'a vefat ettiğimi bildir.

Müseyyeb anlatıyor: Sürekli olarak İmam'ı (a.s) gözetliyordum. Sonra su istedi ve içti. Ardından beni çağırdı ve şöyle dedi:

Ey Müseyyeb! Bu adam, Sindî b. Şahik, cenazemin yıkanma ve defnedilme işlemlerini kendisinin yapmak istediğini söyleyecek. Heyhat! Heyhat! Böyle bir şey asla olamaz! Kureyş mezarlığı olarak bilinen mezarlığa taşındığım zaman beni orada kabre koyun.

1- Makatilu't-Talibiyin, s.333; el-Gaybet, et-Tusî, b. 26-31; Biha-ru'l-Envar, 48/234, hadis: 38.

Kabrimin üzerini dört parmaktan fazla yüksek yapmayın. Benim kabrimden teberrük¹ için bir şey almayın. Çünkü bizim türbemizden bir şey almak haramdır. Ama dedem Hüseyin b. Ali'nin (a.s) türbesi hariç. Çünkü yüce Allah o türbeyi Şia'mız ve dostlarımız için şifa kılmıştır.

Müseyyeb anlatıyor: Sonra ona herkesten çok benzeyen bir şahıs gördüm. Onun yanı başında oturuyordu. Efendim İmam Rıza'yı (a.s) gördüğümde çocuktu. Bu şahsın kim olduğunu kendisine sormak istedim. Efendim Musa bana seslendi ve "*Seni men etmemiş miydim?*" dedi.

Sonra bu adam gözümden kayboldu. İmam'ın yanına geldim. Soğuk bir naaş olmuştu. Hayattan ayrılmıştı. Hemen gidip Reşid'e, onun vefat ettiğini haber verdim.

İmam, en yüce dostu kavuşmuştu. Son nefesini yüce yaratıcısına teslim etmişti. Onu yitiren dünya, karanlığa büründü, ahiret ise gelişiyile şereflendi. İslâm ve Müslümanlar, İslâm'ın temellerini sağlamlaştıran bu en parlak şahsiyeti yitirmişti. Tevhit ilkesini haykıran, Müslümanların haklarını savunan, Müslümanlara yönelik her türlü hain saldırıya karşı koyan bu yüce şahsiyet artık yoktu.

Ey Resulullah'ın oğlu! Doğduğun gün, şehit edildiğin gün ve diriltileceğin gün selâm olsun sana!

Meşhur olan görüş, İmam'ın (a.s) hicrî 183 yılında recep ayının yirmi beşinde vefat ettiği yönündedir.² Bazılarına göre de hicrî 186 yılında vefat etmiştir.³

1- [Maksat, yemek amacıyla türbeden toprak almak olabilir. Zira az miktarda şifa amacıyla yenilmesi haram olmayan tek toprak, İmam Hüseyin'in türbesinden alınan topraktır. -Musahhih.]

2- Umdetu't-Talib, s.85; et-Taberî, 10/70; el-Kâmil Fi't-Tarih, 6/54; Tarihu Bağdad, 3/32; Tarihu Ebi'l-Feda, 2/17; Vefiyatu'l-A'yan, 2/173; Mizanu'l-İ'tidal, 3/209; Tehzibu't-Tehzib, 10/340.

3- Murucu'z-Zeheb, 3/355.

Cuma günü vefat etmişti. Şehit edildiği gün elli beş¹ veya elli dört² yaşındaydı.

İmam'ın (a.s) Öldürülmesinin Araştırılması

İmam Musa Kâzım'ın (a.s) öldürülmesinden sonra Harun Reşid, sorumluluktan kurtulmak için yoğun bir çaba içine girdi.

Halk arasında İmam'ın (a.s) eceliyle vefat ettiğini, dolayısıyla Harun Reşid'in ve güvenlik teşkilatının bu o-layla bir ilgisinin olmadığını yayıyordu. Bu amaçla aşağıdaki adımları izledi:

Birinci Adım

Sindî b. Şahik, sorumluluktan sıyrılma amacına yönelik adımların ilki olarak efendisi Harun için ortamı normalleştirme amacıyla harekete geçti. Amr b. Vakid, Sindî'nin harekete geçmesinden ve olayın sorumluluğundan sıyrılmaya çalışmasından şöyle bahsediyor:

Sindî b. Şahik gecenin bir vaktinde beni çağırdı. O sırada Bağdat'taydım. Benim gelmemi istiyordu. Bana bir kötülük yapmak istemesinden korktum. Aileme ihtiyaç duyulabilecek şeyleri vasiyet ettim ve "İnna lillah ve inna ileyhi raciun (Allah'tan geldik ve yine O'na döneceğiz)." diyerek atıma bindim.

Benim geldiğimi görünce:

– Ey Ebu Hafs! Belki de seni korkuttuk, endişelendirdik, dedi.

– Evet, dedim.

– Seni hayır için çağırdım, dedi.

Dedim ki:

1- el-Fusulu'l-Muhimme, s.255.

2- el-Menakıb, 4/349.

– O hâlde, evime bir adam gönder de bir sorun olmadığını onlara bildirsin.

– Tamam, dedi.

Sonra şöyle dedi:

– Ey Ebu Hafs! Seni niçin çağırdığımı biliyor musun?

– Hayır, dedim.

Dedi ki:

– Musa b. Cafer'i tanıyor musun?

– Evet, dedim. Allah'a yemin ediyorum ki onu tanıyorum. Benimle onun arasında uzun bir zamandan beri dostluk vardır.

Dedi ki:

– Bağdat'ta onu tanıyan ve sözlerini kabul eden kimler vardır?

Ona bazı isimler verdim. Beni getirttiği gibi onları da getirtti ve şöyle dedi:

– Musa b. Cafer'i tanıyan kimseleri bilir misiniz?

Onlar da bir grup topluluğun adını verdiler. Onları da getirtti.

Musa b. Cafer'i tanıyan, onunla arkadaşlık eden elli küsur adam olarak evinde sabahladık. Sonra kalktık ve namaz kıldık. Kâtibi bir tomar kâğıt çıkardı. İsimlerimizi, evlerimizi, işlerimizi ve konakladığımız mekânları yazdı.

Sonra Sindî oraya geldi. Çıktıktan sonra elini omzuma vurdu ve şöyle dedi:

– Kalk ey Ebu Hafs!

Ayağa kalktım. Arkadaşlarımız da kalktılar ve içeri girdik. Bana dedi ki:

– Ey Ebu Hafs! Musa b. Cafer'in yüzündeki örtüyü kaldır.

Örtüyü kaldırdığımda vefat ettiğini gördüm. Ağladım ve dedim ki:

– İna lillah ve inna ileyhi raciun.

Sonra topluluğa seslendi:

– Ona bakın.

Birer birer yaklaşıp ona baktılar. Sonra şöyle dedi:

– Bu kişinin Musa b. Cafer b. Muhammed oluşuna hepiniz şahitlik ediyor musunuz?

– Evet, dedik. Bu kişinin Musa b. Cafer b. Muhammed olduğuna şahitlik ediyoruz.

Ardından şöyle dedi:

– Ey hizmetçi! Avret yerlerinin üzerine bir peştamal koy ve vücudunu aç.

Hizmetçi istediğini yaptı. Sonra dedi ki:

– Vücudunda yadırgadığınızı, normal olmayan bir iz görüyor musunuz?

– Hayır, dedik. Herhangi bir iz görmüyoruz, gördüğümüz tek şey onun normal bir ölü olduğudur.

Sonra herkesin şahitliğini kayda geçirip gittiler.¹

İkinci Adım

İkinci adım olarak Harun Reşid bizzat kendisi harekete geçti ve Şia'nın önde gelen şahsiyetlerinin huzurunda İmam Musa Kâzım'ın (a.s) öldürülmesi suçundan beri olduğunu ilan etmek istedi.

Muhammed b. Sadeife el-Ahberî anlatıyor: Ebu İbrahim Musa b. Cafer (a.s) vefat edince, Harun Reşid, Ebu Talip Oğulları'nın, Abbas Oğulları'nın ve memleketin sair halkının ileri gelenlerini ve valileri topladı. Ebu İbrahim Musa b. Cafer'in (a.s) naşını getirtti. Sonra şöyle dedi:

Bu Musa b. Cafer'dir. Eceliyle ölmüştür. Benimle onun arasında onun durumuyla -yani öldürülmesiy-

---

1- Kemalu'd-Din, s.37; Uyunu Ahbari'r-Rıza, 1/97; bu ikisinden naklen Biharu'l-Envar, 48/225, hadis: 37.

le- ilgili olarak Allah'tan bağışlanma dileyeceğim bir şey yoktur. Şimdi ona bakın.

İmam'ın (a.s) Şia'sından yetmiş kişi içeri girdi. Musa b. Cafer'e baktılar. Vücudunda yara ve boğulma izi yoktu. A-yaklarında kına izi vardı.¹

İmam'ın Naşının Köprü Üzerine Konulması

Birçok ipucundan anlaşıldığı kadarıyla Harun Reşid tarafından, İmam'ın öldürülmesinin sorumluluğundan sadece Şii'lerin değil, bütün İslâm ümmetinin nazarında kurtulmak amacıyla önceden verilen emirler gereğince, sorumluluktan kurtulmanın yolu olarak maktulün sıradan bir kişi olduğu, herhangi bir ağırlığının olmadığı fikrini işlemek şeklinde belirlenmişti. Böyle olunca da böylesine sıradan ve ağırlığı olmayan bir kişinin ölümü üzerinde bu kadar durmanın, korkunç senaryolar düzmenin anlamı var mıydı?!

Sindî b. Şahik aşağıdaki yöntemi uyguladı:

İmam'ın (a.s) cansız bedenini Resafe köprüsünün üzerine koydu. Uzak yakın herkesin onu görmesini sağladı. Köprüden gelip geçenler Tağut'un muhafızları tarafından çembere alınan mübarek naşa bakıyordu. İnsanların görmesi için yüzü açılmıştı. Bundan maksat, İmam'ın (a.s) saygınlığını zedelemek, onurunu kırmak ve insanlara bu şekilde teşhir etmektir.

Sindî polislerine, İmam'ın (a.s) naşının başında şu yürek paralayıcı, kahredici, kederden öldürücü sözleri yüksek sesle bağırmalarını emretmişti:

Şu gördüğünüz adam Rafızîlerin imamıdır. Onu tanıyın. Bu, Rafızîlerin ölümsüz olduğunu iddia ettikleri Musa b. Cafer'dir. Öldüğünü, kendi gözlerinizle görün.

1- Kemalu'd-Din, s.39; Uyunu Ahbari'r-Rıza, 1/105; bu ikisinden naklen Biharu'l-Envar, 48/228, hadis: 31.

Şiîler, İmam Musa Kâzım'ın (a.s) ölümsüz olduğunu ne zaman söylemişler? Evet, Vakıfler böyle bir iddiayı savunuyorlar; ama Şiîlerin bunlarla bir ilgileri yoktur. Harun ve polisleri herkesten daha iyi bilirlerdi bu hakikati. Ama bunu bir teşhir ve Şia'ya çamur atma vesilesi olarak kullanıyorlardı. Sırf Vakıfler Musa b. Cafer'in ölmediğini, tıpkı Meryem oğlu İsa Mesih gibi göğe yükseldiğini söylemeleri yüzünden Şia'yı karalamayı amaçlıyorlardı.

Bu girişimiyle yönetimin organları Şia'ya böylesine haksız bir yakıştırmada bulunmanın yanı sıra, aşağılama ve küçümseme amaçlı girişimlerine de haklı bir mazeret uydurmaya çalışıyorlardı. Nitekim yukarıda seslendirdikleri sözlerle şu ifadeleri de ekliyorlardı: "Dikkat! Dikkat! Habis oğlu habis (hâşâ) Musa b. Cafer'i görmek isteyen sokağa çıksın."¹

Harun Reşid, böyle davranmakla, Şia'yı aşağılamanın yanı sıra, Şia'nun aktif unsurlarını, etkinliklerinin boyutlarını ve hamasetlerinin düzeyini de öğrenmeyi amaçlıyordu. Onların gözlerinin önünde İmam'a yönelik bu açık hakaret ve onuruna yönelik bu kahredici saldırıyla onları ortaya çıkarmayı, böylece rahatlıkla zindanlara ve mezarlara doldurmayı hedefliyordu. Şeyh Bâkır el-Kuraşî anlatıyor:

En güçlü ihtimal, Şia'nun bu maksadı fark etmiş olmasıdır. Bu yüzden ona karşı, onun işine yarayacak hiçbir eylemde bulunmadılar.²

Süleyman'ın Girişimi

Abbasîlerden olan Süleyman b. Ebu Cafer el-Mansur, güngörmüş, akıllı, dengeli bir adamdı. Harun Reşid'in yaptıklarının Abbasîlerin alınına sürülmüş bir kara lekeden baş-

1- Kemalu'd-Din, s.38; Uyunu Ahbari'r-Rıza, 1/99; bunlardan naklen Biharu'l-Envar, 48/227, hadis: 29; el-Fusulu'l-Muhimme, s.54.

2- Hayatu'l-İmam Musa b. Cafer, 2/523.

ka bir şey olmadığını gördü. Çünkü Harun Reşid, İmam'ı öldürmekle, onu zehirlemekle yetinmemiş, bunun yanında ahde vefa göstermeyen, şeref ve haysiyet nedir bilmeyen, iyilikten ve insanlıktan nasipsiz olduğunu gösteren birtakım vahşi hareketlerde de bulunuyordu.

Bu yüzden Süleyman, İmam'ın (a.s) pak cenazesinin bu yüz kızartıcı, utanç verici çağrı eşliğinde köprüye götürüldüğünü haber alır almaz, bu alçaklığı en güzel bir davranışla telafi etmek üzere harekete geçti.

Süleyman'ın sarayı Dicle nehrinin kenarındaydı. Bu sesleri ve gürültüyü duyup Bağdat'ın adeta kaynadığını görünce, oğullarına ve kölelerine, "Neler oluyor?" diye sordu. Dediler ki: "Sindî b. Şahik, Musa b. Cafer cenazesinin başında bağırıyor." Ona bu yüz kızartıcı çağrıyı iletiler.

Oğluna şöyle seslendi: "Hizmetçilerinizle gidin ve cenazeyi onların elinden alın. Eğer size engel olmaya kalkarlarsa, vurun onları, üzerlerindeki siyah elbiseleri yırtın. (Abbasîlerin polis ve askerlerinin üniformaları siyah renkliydi.)

Süleyman'ın oğulları ve hizmetçileri gittiler ve İmam'ın cenazesini onlardan aldılar. Askerler onlara herhangi bir müdahalede bulunmadılar. Çünkü Süleyman, halifenin amcasıydı ve Abbasî sülalesinde önemli, parlak bir şahsiyeti. Emrine herkes uyardı. Hizmetçiler İmam'ın (a.s) naşını alıp Süleyman'a getirdiler. O da derhal Bağdat caddelerinde şöyle bağırmalarını emretti: "Dikkat! Dikkat! Temiz oğlu Temiz Musa b. Cafer'in cenazesine katılmak isteyenler hemen gel-sinler!"¹

Büyük bir ihtimalle Süleyman, bir halk ayaklanmasından veya askerlerin başkaldırmasından korkmuştu. Çünkü o dönemde Şîilerin sayısı hiç de az değildi. Halktan büyük bir kesim, bazı devlet adamları, ordu komutanları, yüksek

---

1- Kemalu'd-Din, s.38; Uyunu Ahbari'r-Rıza, 1/99, hadis: 5; bu ikisinden naklen Biharu'l-Envar, 48/227, hadis: 29.

düzeyleli memurlar ve kâtipler Şiîliği benimsemişlerdi. Bu yüzden Süleyman hemen olaya el koymuş, bu kritik aşamada devreye girerek Harun Reşid yönetimini bir karışıklıktan ve ayaklanmadan kurtarmıştı.¹

Her tabakadan insanlar İmam'ın (a.s) cenazesine katılmak üzere sokaklara döküldü. Bu büyük törenden sonra Şiîler ortaya çıkarak üzüntülerini, hüznlerini ifade edip matemlerini tuttular.

Cenaze Töreni

Süleyman, İmam'ın naşını teçhiz etti, yıkadı, kefenledi, onu üzerinde Kur'ân-ı Kerim'in tamamının yazıldığı ve iki bin beş yüz dinara aldığı bir kumaşa sardı.²

Müseyyeb b. Zühre anlatıyor: Allah'a yemin ederim ki, onları gördüm. İmam'ı (a.s) yıkadıklarını sanıyorlardı; ama elleri ona değmiyordu. Onu kefenlediklerini sanıyorlardı; ama ben onların hiçbir şey yapmadıklarını görüyordum. İmam vefat ederken yanında gördüğüm şahsı -İmam Rızagördüm. Oydu cenazeyi yıkayan, kefenleyen. Onlara yardım ediyormuş gibi görünüyordu. Onlarsa onun kim olduğunu bilmiyorlardı. İşini bitirdikten sonra bana döndü ve şöyle dedi:

Ey Müseyyeb! İsteddiğin şeyden kuşkulan; ama benim senin imamın, mevlan olduğumdan, babamdan sonra Allah'ın senin için tayin ettiği hüccet olduğumdan kuşkulanma. Ey Müseyyeb! Benim durumum doğru sözlü Yusuf Peygamber'in, onların durumu ise, yanına girip de onu tanımayan, ama onun tarafından tanınan kardeşlerinin durumu gibidir.³

1- Hayatu'l-İmam Musa b. Cafer, 2/526.

2- Kemalu'd-Din, s.38; Uyunu Ahbari'r-Rıza, 1/99, hadis: 5.

3- Uyunu Ahbari'r-Rıza, 1/100, hadis: 6 Biharu'l-Envar, 48/222, hadis: 29.

Yıkandıktan sonra İmam'ın (a.s) cenazesi kabrine götürüldü.

İmam'ın (a.s) Naşının Teşyii ve Defnedilmesi

Cenaze yıkandıktan sonra kitleler İmam'ın cenaze törenine katılmak amacıyla Bağdat sokaklarına döküldüler. Unutulmaz bir gündü. Böyle bir gün görülmemiştir. İyi kötü herkes İmam'ın (a.s) cenazesine katılmak, onun naşını taşımak şerefine nail olmak için evinden çıkmıştı.

Bağdat caddelerini hınca hınç dolduran kalabalıklar hüznün ve keder sesleriyle et-Teben kapısına doğru ilerliyordu. Başlarında Süleyman vardı; yalın ayak, resmî elbiselerini çıkarmış, demirci elbisesini giyinmiş ve bağı açık vaziyette Kureyş mezarlığına doğru yürüyordu. Mezar kazıldı ve Süleyman b. Cafer onu mezara indirdi.

Defin işlemi tamamlandıktan sonra insanlar bu büyük kayıptan dolayı ona taziyelerini sundular.¹

1- Kemalu'd-Din, s.38; Uyunu Ahbari'r-Rıza, 1/99 Biharu'l-Envar, 48/227, hadis: 29.

İMAM MUSA KÂZİM'IN (A.S) İLMÎ MİRASI

İmam Musa Kâzım (a.s), babası İmam Cafer Sadık'ın (a.s) medresesini miras aldı. İçinde yaşadığı şartların zorluğuna ve yaklaşık 35 yıl sayılabilecek bir imamet sürecini yaşamasına rağmen medresenin talebelerini en güzel şekilde yönlendirdi, her bakımdan onları koruyup gözetti. Bütün olumsuzluklara rağmen ilmî çalışmalarını; öğrencilerin, ashabının, irfan âşıklarının ve kendisine bağlı Şia'sının eğitimini kesintisiz sürdürdü.

İmam Musa Kâzım'dan (a.s) bize rivayet yoluyla aktarılan birkaç mecmua kalmıştır. Mesâilu Ali b. Cafer ve Eş'a-siyat gibi. Ehl-i Beyt'in ilmî mirasıyla ilgilenenler; Ehl-i Beytten rivayet edilen sözleri, mecmuaları çeşitli kaynaklardan derlemiş, tanzim etmiş ve değişik baplara ayırarak Müsned adını vermişlerdir.

Kuşkusuz böyle bir çalışmayı gerçekleştirenler teşekkürü hak ediyorlar. Çünkü araştırmacılara, bu mirasa kolaylıkla ulaşmak, incelemek ve derin araştırmalar gerçekleştirmek için gerekli imkân ve fırsatı sağlamışlardır.

Özel olarak İmam Musa Kâzım'a (a.s) gelince, son rakamlara göre, onun derlenen sözleri ve çeşitli kaynaklardan alınıp bir araya getirilen açıklamaları üç cildi bulmaktadır. Bu da yaklaşık olarak çağdaş ansiklopediler tarzında bölümleri tespit edilmiş bin sayfalık bir çalışmayı oluşturmaktadır. Söz konusu çalışmanın önsözü İmam'ın hayatı ve hayat tarzı ile ilgili hadisleri içermektedir. Sonra İmam'ın (a.s) hadis mi-

rası; akait, ahlâk, ahkâm, siyer, tarih ve rical şeklinde bölümlere ayrılmıştır.

İmam Musa Kâzım'ın (a.s) Müsnedi'ne şöyle kısaca göz atmamız bile, bu büyük İmam'ın (a.s) genel olarak İslâm ümmetine, özel olarak da salihler topluluğuna, irfan talebelerine ve Ehl-i Beyt çizgisine inananlara armağan ettiği fikrî ve ilmî mirasın oynadığı rolün büyüklüğünü kavramamız için yeterlidir. Özellikle İmam Musa Kâzım'ın (a.s), ashabının ve Şia'sının yaklaşık 35 yıllık bir dönemde yaşadıkları zorlukları da göz önünde bulundurduğumuz zaman bu mirasın değerini daha iyi anlarız.

Bu Müsned'de İmam Musa Kâzım'ın (a.s) ravileri olarak 638 kişinin adı geçmektedir. Yukarıda işaret ettiğimiz zaman dilimi ve yine yukarıda üzerinde durduğumuz koşullar açısından büyük bir rakamdır bu. Fihristte irfanın her babında yer alan açıklamaların rakamı verilmektedir. Bu açıklamaların bir bölümü İmam Musa Kâzım'ın (a.s), ataları aracılığıyla Resulullah'tan (s.a.a) aktardığı hadisler, diğer kısmı ise kimseye nispet etmeden söylediği hadislerdir. Dolayısıyla bu ikinci kısım nasları (açıklamaları) İmam'ın özel ilmî mirası olarak nitelendirebiliriz.

Ondan rivayet edilen akıl ile ilgili büyük risaleyi buna örnek gösterebiliriz. Muhtemelen bu risale, Kitap ve Sünnet çerçevesinde akıl kavramına tahsis edilmiş tek risaledir. Bu risale tek başına büyük, kapsamlı ve ölümsüz bir mirastır. Ehl-i Beyt'in (a.s) Kur'an ve hadise ilişkin irfanî yöntemini içermektedir. İnşallah ileride bu risaleye eksiksiz metniyle yer vereceğiz.

Müsned'in birinci cildi şu baplardan oluşmaktadır: Akıl ve İlim (10 bap), Tevhit (14 bap), Nebiler ve İmamlar Tarihi (14 bap), Nübüvvet ve İmamet (22 bap), Sahabelerin Tanıtımı (41 bap), İmam Kâzım'ın Ravilerinin Tanıtımı (638 bap), İman ve Küfür (42 bap), Ahlâk ve Muaşeret (152 bap).

Müsned'in İkinci cildi şu baplardan meydana gelir: Kitabu'l Kur'ân (51 bap), Kitabu'd-Dua (51 bap), el-İhticacat (8 bap) ve fikhın şu en önemli bölümleri: Kitabu't-Taharet (73 bap), Kitabu's-Salât (41 bap), Kitabu's-Savm (25 bap), Kitabu'z-Zekât (28 bap), Kitabu'l-Maişet (59 bap), Kitabu's-Sefer (8 bap), Kitabu'l-Hac (68 bap), Kitabu'z-Ziyaret (7 bap), Kitabu'l-Cihad (5 bap), Kitabu'n-Nikâh (40 bap), Kitabu't-Talâk (30 bap).

Müsned'in üçüncü cildi ise şu baplardan meydana gelir: Kitabu'l-Evlad (12 bap), Kitabu't-Tecemmül ve'z-Ziyinet (43 bap), Kitabu'r-Revatib (12 bap), Kitabu'l-Et'ime (68 bap), Kitabu'l-Eşribe (13 bap), Kitabu'l-Itk (12 bap), Kitabu'l-Eyman ve'n-Nuzur (9 bap), Kitabu'l-Vasiyet (15 bap), Kitabu'l-İrs (11 bap), Kitabu'l-Cenaiz (29 bap), Kitabu'l-Haşri ve'l-Meadî ve'l-Adabî ve's-Sunen.

İmam'dan bize kalan ve İslâmî ilimlerin çeşitli bölümlerini ihtiva eden bu Müsned, bu mirasın ansiklopedik boyutunun yanı sıra, eksiksiz bir ilmî akışı da gözler önüne sermektedir.

Bu akışı Ehl-i Beyt başlatmış, temellerini en sağlam biçimde atmış, usullerini, işaretlerini belirlemiş ve stratejisini çizmiştir. Ki en güzel şekilde meyvelerini versin, genelde İslâm ümmetinde, özelde de salihler topluluğunda değiştirici rolünü oynasın.

Bu büyük mirasın bazı metinlerini aşağıdaki baplar kapsamında örnek olarak sunuyoruz.

İlmin Temelleri ve İrfanın Mertebeleri

1- İmam Musa b. Cafer (a.s) şöyle buyurmuştur:

İnsanların ilimlerinin dört hususla ilgili olduğunu gördüm: Birincisi, Rabbini bilmen. İkincisi, Rabbinin sende ne yaptığını bilmen. Üçüncüsü, Rabbinin sen-

den ne istediğini bilmen. Dördüncüsü, seni dininden neyin çıkaracağını bilmen.¹

2- Yine şöyle buyurmuştur:

Senin için en iyi ilim, sadece kendisiyle salih bir amel işleyebileceğin ve senin yapmakla sorumlu olduğun hususlarda amel etmeni gerektiren ilimdir. Senin kalbini ıslah edecek şeyleri ve bozacak şeyleri gösteren ilme sarıl. Sonuç olarak en çok övgüyü hak eden ilim, en kısa sürede bilgini arttıracak olanıdır. Bilmediğin zaman sana bir zararı olmayan ilimle uğraşma. Terk etmen durumunda da cehaletinin artmasına neden olacak ilimden de gafil olma.²

3- Bir başka hadisinde de şöyle buyurmuştur:

Bizden uzak, göremediğimiz bir yerde olan bir yetimimize muhtaç olduğu şeyleri öğreten bir fakih, bin abitten daha çok İblis'e ağır gelir...³

İrfanın Kaynakları ve Metotları

1- Sumae rivayet ediyor: Ebu'l-Hasan Musa'ya (a.s) sordum: "Allah'ın Kitabı'nda ve Peygamber'inin (s.a.a) Sünneti'nde her şey var mı? Ya da siz bunu söylüyor musunuz?" Buyurdu ki:

Evet, Allah'ın Kitabı'nda ve Peygamber'inin (s.a.a) Sünneti'nde her şey vardır.⁴

2- Sumae anlatıyor: Salih Kul'a sordum: "Bizim arkadaşlardan bazıları senin baban ve dedenle de görüştüler. Onlardan hadis dinlediler. Bazen kimi arkadaşlarımız bazı sorunlarla karşılaşılıyorlar; ama bu hadislerden sorunlarına çö-

---

1- Keşfu'l-Gumme, 2/255.

2- Biharu'l-Envar, 75/336.

3- el-İhticac, 1/8.

4- el-Kâfi, 1/62.

züm olacak, fetva vermelerine mesnet oluşturacak herhangi bir bilgi yoktur yanlarında. Acaba kıyasa başvurmaları caiz olur mu?" Buyurdu ki:

Hayır, olmaz; sizden öncekiler kıyas yüzünden helak oldular.

Bunun üzerine dedim ki: "Niçin bu kabul edilmez?" Buyurdu ki:

Çünkü hiçbir şey yoktur ki onunla ilgili bir açıklama Kitap ve Sünnet'te olmasın.¹

3- Musa b. Bekir rivayet ediyor: Ebu'l-Hasan (a.s) şöyle buyurdu:

Kim, bir bilgiye dayanmaksızın insanlara fetva verirse, yerin ve göğün melekleri ona lanet eder.²

4- Osman b. İsa rivayet ediyor: Ebu'l-Hasan Musa'ya (a.s) kıyas hakkında sordum, buyurdu ki:

Sizin kıyasla ne işiniz var? Yüce Allah'a nasıl helal kıldığı ve nasıl haram kıldığı sorulmaz.³

5- Yunus b. Abdurrahman anlatıyor: Ebu'l-Hasani'l-Evvel'e (İmam Musa Kâzım -a.s-) sordum: "Allah'ı nasıl birleştirmiş olurum?" Buyurdu ki:

Ey Yunus! Sakın bidatçi olma. Kişisel görüşüyle hüküm beyan eden, helak olur. Peygamber'inin (s.a.a) Ehl-i Beyt'ini (a.s) izlemeyi terk eden, sapar. Allah'ın Kitabı'nı ve Peygamber'inin Sünneti'ni terk eden, kâfir olur.⁴

6- İmam Musa Kâzım'ın (a.s) en değerli hadislerinden biri, hiç kuşkusuz, akılla ilgili olup bilinç ve irfanın esas kaynağı olan aşağıdaki hadistir. Bu hadis Hişam b. Hakem'e

1- el-İhtisas, s.281.

2- el-Mehasin, 1/205; Biharu'l-Envar, 2/122.

3- el-Mehasin, 1/214.

4- el- Kâfi, 1/56.

yönelik paha biçilmez bir vasiyet mahiyetindedir ve "Risale-tu'l-Akli İnde'l-İmam (İmam'a Göre Akıl Risalesi)" adıyla bilinmektedir. Bu risalenin metnini aşağıda sunuyoruz: Şöyle buyurdu:

Kuşkusuz yüce Allah, kitabında akıl ve anlayış sahiplerini müjdelemiş ve buyurmuştur ki: "Dinleyip de sözün en güzeline uyan kullarımı müjdele. İşte Allah'ın doğru yola ilettiği kimseler onlardır. Gerçek akıl sahipleri de onlardır."¹

Ey Hişam b. Hakem! Yüce Allah, insanlar için kanıtları akıl aracılığıyla tamamlamıştır. Açıklama ile onlara iletmiştir. Çeşitli kanıtlarla onlara Rabliğini göstermiş ve buyurmuştur ki: "İlâhınız bir tek Allah'tır. O'ndan başka ilâh yoktur. O, Rahmân'dır, Rahîm'dir. Şüphesiz göklerin ve yerin yaratılmasında, gece ile gündüzün birbiri peşinden gelmesinde, insanlara fayda veren şeylerle yüklü olarak denizde yüzüp giden gemilerde, Allah'ın gökten indirip de ölü hâldeki toprağı canlandırdığı suda, yeryüzünde her çeşit canlıyı yaymasında, rüzgârları ve yer ile gök arasında emre hazır bekleyen bulutları yönlendirmesinde düşünen bir toplum için birçok deliller vardır."²

Ey Hişam! Allah bunu, bilinmesinin ve insanların kendilerini yöneten bir ilâhî gücün olduğunu anlamasının kanıtı olarak gözler önüne sermektedir. Nitekim Allah bu hususla ilgili olarak şöyle buyurmuştur: "O, geceyi, gündüzü, güneşi ve ayı sizin hizmetinize verdi. Yıldızlar da Allah'ın emri ile hareket ederler. Şüphesiz ki bunlarda, aklını kullananlar için pek çok deliller vardır."³ "Hâ. Mîm. Apaçık Kitab'a andolsun ki biz, aklınızı kullanmanız (anlayıp düşünmeniz) için onu

---

1- Zümer, 18

2- Bakara, 163-164

3- Nahl, 12

Arapça bir Kur'ân kıldık.¹ "Yine O'nun delillerinden-
dir ki, size korku ve ümit vermek üzere şimşegi gösteriyor, gökten su indirip ölümünün ardından arzı onunla diriltiyor. Doğrusu bunda, aklını kullanan (düşünen) bir kavim için (alınacak) dersler vardır."²

Ey Hişam! Sonra Allah, akıl sahiplerine öğüt vermiş ve onları aheritteki nimetleri arzulamaları için teşvik etmiş ve şöyle buyurmuştur: "Dünya hayatı bir oyun ve eğlenceden başka bir şey değildir. Muttaki olanlar için ahiret yurdu muhakkak ki daha hayırlıdır. Hâlâ akıl erdiremiyor musunuz?"³ "Size verilen şeyler, dünya hayatının geçim vasıtası ve süsüdür. Allah katında olanlar ise, daha hayırlı ve daha kalıcıdır. Hâlâ buna aklınız ermeyecek mi?"⁴

Ey Hişam! Sonra Allah, akıllarını kullanmayanları azabından korkutmuş ve şöyle buyurmuştur: "Sonra diğerlerini yok ettik. (Ey insanlar!) Elbette siz de sabah ve akşam onlara uğruyorsunuz. Hâlâ akıllanmayacak mısınız?"⁵

Ey Hişam! Akıl ilimle beraberdir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmuştur: "İşte biz, bu temsilleri insanlar için getiriyoruz; fakat onları ancak bilenler düşünüp akıllarıyla anlayabilir."⁶

Ey Hişam! Sonra Allah, akıllarını kullanmayanları şöyle yermiştir: "Onlara (müşriklere), 'Allah'ın indirdiğine uyun.' denildiği zaman onlar, 'Hayır! Biz atalarımızı üzerinde bulduğumuz yola uyarız.' dediler. Ya ataları bir şey anlamamış, (akıllarıyla bir şeyi kavrayamamış) doğruyu da bulamamış idiysele?"⁷ "Şüphesiz

---

1- Zuhruf, 1-3

2- Rûm, 24

3- En'âm, 32

4- Kasas, 60-

5- Sâffât, 136-138

6- Ankebût, 43

7- Bakara, 170

Allah katında canlıların en kötüsü, akıllarını kullanmayan (düşünmeyen) sağırlar ve dilsizlerdir."¹ "Andolsun ki onlara, 'Gökleri ve yeri kim yarattı?' diye sorarsan, mutlaka 'Allah.' derler. De ki: (Öyleyse) övgü de yalnız Allah'a mahsustur; ama onların çoğu bilmezler."²

Ey Hişam! Sonra Allah çoğunluğu yermiş ve buyurmuştur ki: "Yeryüzünde bulunanların çoğuna uya-cak olursan, seni Allah'ın yolundan saptırırlar."³ "Fakat onların çoğu bilmezler."⁴ "Onların çoğunluğu aklını kullanmaz."⁵

Ey Hişam! Sonra Allah, azınlığı övmüş ve şöyle buyurmuştur: "Kullarımdan şükreden azdır!"⁶ "Bunlar da ne kadar az!"⁷ "Zaten onunla beraber pek azı iman etmişti."⁸

Ey Hişam! Allah temiz akıl sahiplerini en güzel niteliklerle anmış, onları en göz alıcı süslerle bezemiş ve şöyle buyurmuştur: "Allah hikmeti dilediğine verir. Kime hikmet verilirse, ona pek çok hayır verilmiş demektir. Ancak akıl sahipleri düşünüp ibret alırlar."⁹

Ey Hişam! Allah, kitabında buyuruyor ki: "Şüphesiz bunda, kalbi olan veya hazır bulunup kulak veren kimseler için bir öğüt vardır."¹⁰ Ayette geçen "kalp" kelimesinden maksat "akıl"dır. "Andolsun biz Lokman'a hikmet verdik."¹¹ Yani, anlayış ve akıl verdik.

1- Enfâl, 22

2- Lokmân, 25

3- En'âm, 116

4- En'âm, 37

5- Mâide, 103

6- Sebe', 13

7- Sâd, 24

8- Hûd, 40

9- Bakara, 269

10- Kaf, 37

11- Lokmân, 12

Ey Hişam! Lokman oğluna şunları söyledi: Hak karşısında mütevazı ol ki, insanların en akıllısı olasın. Oğulcuğum! Dünya derin bir denizdir. Orada nice âlemler batıp gitmiştir. O hâlde bu denizde Allah korkusu, senin gemin olsun. Bu geminin içeriği, iman olsun. Geminin yelkeni, tevekkül olsun. Kaptanı, akıl olsun. Kılavuzu, ilim olsun. Demir atması da, sabır olsun.

Ey Hişam! Hiç kuşkusuz her şeyin bir kılavuzu vardır. Aklın kılavuzu da düşüncedir. Düşüncenin kılavuzu da suskunluktur. Her şeyin bir bineği vardır. Aklın bineği de tevazudur. Yasaklandığın şeyleri işliyor olman, senin cahil biri olduğunun en belirgin kanıtıdır.

Ey Hişam! Senin elinde ceviz varsa ve insanlar da elinde inci olduğunu söyleseler, elindekinin ceviz olduğunu bilirsen, insanların ona inci demeleri sana bir yarar sağlamaz. Şayet elinde inci varsa ve insanlar da onun ceviz olduğunu söyleseler, elindekinin inci olduğunu bilirsen, insanların onun ceviz olduğunu söylemeleri de sana bir zarar vermez.

Ey Hişam! Allah, nebi ve resullerini, kullarına Allah ile ilgili olarak sırf akıllarını kullansınlar diye göndermiştir. Bu bağlamda peygamberlere en güzel karşılığı verenler, en güzel marifet mertebelerine ulaşanlar olmuşlardır. Allah'ın emrini en iyi bilenler, akıl bakımından en güzel olanlar olmuşlardır. Akıl bakımından en olgun ve en kusursuz olanları, dünya ve ahirette en yüce mertebelere erişenler olmuşlardır.

Ey Hişam! Hiçbir kul yoktur ki, bir melek onun perçeminden tutmuş olmasın. Kul mütevazı olursa, Allah onu yüceltir. Büyüklük taslarsa da Allah onu alçaltır.

Ey Hişam! Allah'ın insanlara sunduğu iki hücceti/kanıtı vardır. Biri açık, biri de gizlidir. Açık kanıt,

resuller, nebiler ve imamlardan oluşur. Gizli kanıt ise akıldır.

Ey Hişam! Akıllı insan o kimsedir ki, helal işlerle uğraşmak, onu şükretmekten alıkoymaz; haramlar da sabrını kırmaz.

Ey Hişam! Üç şeyi üç şeye musallat kılan kimse, aklını yıkmaya yardım etmiş gibidir: Uzun dünyevî beklentilerle düşünce nurunu karartanlar. Çok konuşup boşboğazlık etmekle hikmetinin tomurcuklarını mahvedenler. Nefsinin shehevî arzularıyla öğüt alma yeteneklerinin aydınlığını söndürenler. Böyle kimse-ler akıllarını yıkmak için hevalarına yardım etmiş olurlar. Aklını yıkan bir kimse de dinini ve dünyasını ifsat etmiş olur.

Ey Hişam! Sen aklını Rabbinin emrini yerine getirmekten alıkoymadığın ve aklını yenilgiye uğratsın diye hevanın isteklerine uyduğun hâlde, amelin Allah katında gelişir mi?

Ey Hişam! Yalnızlığa sabır göstermek, aklın gücünün belirtisidir. Kim Allah'ı tanır, O'nu bilir, dünya ehlini ve dünyayı arzulayanları terk eder, Allah katında olanları arzular. Allah, yalnızlıkta onun yoldaşı, birlikte onun arkadaşı, yoksullukta onun zenginliği olur ve kimsesizlikte onun izzet vereni olur.

Ey Hişam! Halk, Allah'a itaat etmek üzere görevlendirilmiştir. Kurtuluş da ancak itaatle olur. İtaat ilimle, ilim öğrenmeyle, öğrenmek ise ancak akılla sağlama alınır. Ancak rabbanî âlimden edinilen bilgiye bilgi denir. İlmi tanımak da akılla olur.

Ey Hişam! Akıllı bir insanın işlediği az bir amel kabul görür ve katlanarak artar. Heva ve heveslerinin peşinden gidenlerin, cahillerin işledikleri çok amel ise geri çevrilir.

Ey Hişam! Akıllı insan, dünyadan az bir şeye, ama hikmete sahip olmak koşuluyla razı olur. Fakat dün-

yaya sahip olmakla beraber hikmetten az bir şeye razı olmaz. Bu yüzden böyle olanlar, kârlı bir ticaret yapmışlardır.

Ey Hişam! Eğer sana yeten dünyalık seni ihtiyaçsız bırakıyorsa, dünyadan en basit bir şey bile sana yeter. Ama sana yeten seni ihtiyaçsız bırakmıyorsa, dünyada hiçbir şey sana yetmez, seni ihtiyaçsız kılmaz.

Ey Hişam! Akıllı insanlar dünyanın fazlalıklarını terk etmişlerdir, günahları mı terk etmeyecekler? Oysa dünyayı terk etmek erdemlilik, günahları terk etmekse zorunluluktur.

Ey Hişam! Akıllı insanlar, dünyadan uzaklaşıp ahirete yöneldiler. Çünkü dünya, hem isteyen, hem istenendir. Ahiret de hem isteyen, hem istenendir. Bir kimse ahreti isterse, dünya da onu ister. Böylece dünyadan payına düşen rızık eksiksiz alır. Bir kimse dünyayı isterse, ahiret de onu ister. Böylece ölüm gelip çatar, hem dünyasını ve hem de ahretini altüst eder, planlarını bozar.

Ey Hişam! Malsız zenginlik, kıskançlıktan kurtulmuş huzurlu bir kalp ve dinde esenlik isteyen bir kimse, olgun ve eksiksiz bir akıl vermesi için Allah'a yakarmalıdır. Çünkü aklını kullanan insan, kendisine yetene kanaat getirir. Kendisine yeterli olana kanaat getiren, kendini başkasına muhtaç görmez. Ama kendisine yeterli olan şeye kanaat getirmeyen, hiçbir zaman doymaz, ebediyen zenginlik elde edemez.

Ey Hişam! Allah, salih toplulukların, **"Rabbimiz! Bizi doğru yola ilettikten sonra kalplerimizi eğriltme. Bize tarafından rahmet bağışla. Lütfü en bol olan sensin."**¹ söylediklerini anlatıyor. Çünkü onlar kalplerin haktan saptıklarını ve eski körlüklerine ve alçaklıkla-

---

1- Âl-i İmrân, 8

rına geri döndüklerini biliyorlardı. Allah tarafından kendisine akıl bahşedilmeyen kimse, Allah'tan korkmaz. Bir kimse Allah tarafından akılla ödüllendirilmemişse o kimse, kalbinde algılayacağı ve gerçekliğini hissedeceği sarsılmaz bir bilgi üzere sebat göstermez. Zaten sözleri fiillerini doğrulayan ve gizlisi açığına uygun olan kimselerden başkası bu dereceye erişmez. Çünkü Allah, aklın gizlisini ancak onun açığı ve konuşanıyla gösterir.

Ey Hişam! Emirü'l-Müminin (Ali b. Ebu Talib -aleyhi's-selâm-) şöyle derdi: Allah'a akıldan daha üstün bir şeyle ibadet edilmiş değildir. Şu çeşitli hasletlere sahip olmadıkça, insanın akılı tamamlanmış olmaz: Küfür ve kötülükten yana ondan emin olunur. Ondandır doğruluk ve hayır umulur. Malının fazlasını dağıtır. Sözünün fazlasını içinde tutar. Dünyadan aldığı pay ise sadece beslenmektir. Yaşamı boyunca kesinlikle ilme doymaz. Allah ile beraberken zelil olmak, onun nazarında başkalarının yanında aziz olmaktan daha iyidir. Tevazu, ona göre şereften daha iyidir. Başkasının sergilediği az miktardaki iyilikleri çok görür, kendisinin sergilediği çok miktardaki iyilikleri ise azımsar. Bütün insanları kendisinden daha iyi görür. Kendi yanında kendinin, insanların en kötüsü olduğunu düşünür. İşte bu, işin tamamıdır (akıl kemalelidir).

Ey Hişam! Dili doğru olanın ameli temiz olur. Niyeti iyi olanın rızık artar. Kardeşlerine ve ailesine iyilik ve ihsanda bulunan kimsenin ömrü uzun olur.

Ey Hişam! Cahillere hikmeti öğretmeyin, hikmete zulmetmiş olursunuz. Ehil olanlara da öğretmezlik etmeyin, onlara zulmetmiş olursunuz.

Ey Hişam! Onlar, hikmeti size bıraktıkları gibi, siz de dünyayı onlara bırakın.

Ey Hişam! İnsanlığı, kişiliği olmayanın dini de ol-

maz. Akıllı olmayanın da insanlığı, kişiliği olmaz. En yüksek mertebede olan insan, dünyayı kendisi için bir değerli pay olarak görmeyen kimsedir. Sizin bedenlerinizin asıl fiyatı cennettir. Bedenlerinizi cennetten başka bir fiyata satmayın...¹

Ey Hişam! Emirü'l-Müminin (a.s) şöyle derdi: Bir meclisin başköşesine ancak şu üç özelliği üzerinde taşıyan kimse oturur: Bir soru sorulduğu zaman cevap verir. İnsanların güçlük çektikleri durumlarda konuşur. Ailesinin yararına olan görüşler ortaya koyar. Bir kimsede bu özellikler yoksa ve gidip meclisin başköşesine oturursa, o kimse ahmaktır.

Hasan b. Ali (a.s) de şöyle demiştir: "Bir ihtiyacınızı gidermek istediğinizde, onu ehlinde isteyin." Orada hazır bulunanlar dediler ki: "Ey Resulullah'ın oğlu, ehli kimdir?" Dedi ki: "Allah'ın kitabında kıssalarını anlattığı, andığı ve haklarında, '**Ancak temiz akıl sahipleri öğüt alıp düşünürler.**'² dediği, akıl sahibi kimselerdir."

1- Bu hadis ile ilgili el-Vafi kitabının yazarı Merhum Feyz-i Kaşanî, üstadından (Allah'ın rahmeti her ikisinin üzerine olsun) şunları nakleder: "Bunun sebebi şudur: Bedenler sahip oldukları ruhun diğer âleme yönelmesi hasebiyle günbegün eksilmektedir. Eğer ruh mesut ve mutlu ise, bu dünyadaki nihaî çabası ve bedenî hayatının sona ermesi, yüce Allah'a ve cennetin nimetlerine doğru olur. Çünkü bu hidayet ve doruluk üzeredir. Sanki bu ruh Allah ile muamele ederek bedenini cennet fiyatına satmıştır. Zaten Allah da onu bunun için yaratmıştır. Ama eğer ruh mutsuz ve bedbaht ise, nihaî çabası ve ömrünün sona ermesi, şeytana ve cehennem ateşine doğru olur. Çünkü bu, sapıklık yolu üzeredir. Sanki bu ruh, bedenini yakıcı ve elem verici ateşe dönüşecek olan fani şehvetler ve hayvanî lezzetler fiyatına satmıştır. Bu ateş bugün dünya ehlinin duyularından gizli ve saklı tutulmuş, ama kıyamet gününde ortaya çıkacaktır. Ayette olduğu gibi: '**Görene cehennem açık bir şekilde gösterildiği zaman.**' Bu da şeytan ile yapılan bir muameledir ve orada boş iş yapanlar hüsranda olacaklardır."

2- Zümer, 9

Ali b. Hüseyin (a.s) şöyle der: Salihlerle oturmak, salih olmaya götürür. Âlimlerin davranışları, aklı artırıcı etkinliğe sahiptir. Adil velilere itaat etmek, onur ve izzeti artırır. Malı verimli kılmak da, kişiliğin tamam oluşunun göstergesidir. Doğruyu öğrenmek isteyenlere doğruyu göstermek, nimetin hakkını vermektir. Başkasına eziyet etmekten vazgeçmek, aklın olgunluğunun göstergesidir. Bedenin dünya ve ahirette rahat etmesi de aklın kemalindedir.

Ey Hişam! Akıllı insan, kendisini yalanlamasından endişe ettiği kimseyle konuşmaz. Vermemesinden korktuğu bir kimseden, bir şey istemez. Güç yetiremeyeceği şeyi vaat etmez. Hak ettiğinden fazlasını ummaz. Üstesinden gelemeyip elden kaçıracağından korktuğu şeyi, gerçekleştirmeye kalkışmaz.

Emirü'l-Müminin (İmam Ali -a.s-) ashabına şu tavsiyede bulunuyordu: Gizlide ve açıkta Allah'tan korkmanızı, hoşnutlukta ve öfkede adil olmanızı, fakirlikte ve zenginlikte çalışmanızı, sizinle ilişkilerini kesenlerle bağlarınızı sürdürmenizi, size haksızlık edenleri affetmenizi, sizi mahrum edene acımanızı tavsiye ediyorum. Bakışınız ibret amaçlı, sessizliğiniz düşünmek olsun. Sözüünüz zikir, huyunuz cömertlik olsun. Çünkü cömert insan cehenneme, cimri insan da cennete girmez.

Ey Hişam! Allah'tan hakkıyla hayâ edene, başı ve içindekileri,¹ karnı ve kapladıklarını muhafaza edene, ölümü ve belayı hatırlayana, cennetin zorluklarla ku-

---

1- Başın içindekilerden maksat, akıldan geçen türlü düşünceler ve vehimlerdir; onları korumalı, açığa vurmamalıdır. Bundan maksat, başın içerdiği göz, kulak ve diğer organlar da olabilir; onları haramlardan korumalıdır.

Karnı kapladıklarından maksat ise, insanın yedikleri ve içtikleridir, haram şeylerden olmamalıdır.

şatıldığını,¹ cehennem de çekici süslerle bezendiğini bilene Allah rahmet etsin.

Ey Hişam! Bir kimse insanların ırzlarına dil uzatmaktan kaçınırsa, Allah kıyamet günü onun sürçmelerini azaltır. Kim insanlara yönelik öfkesini tutarsa, Allah da kıyamet günü ona yönelik öfkesini tutar.

Ey Hişam! Akıllı insan, isteğine uygun olsa da yalan söylemez.

Ey Hişam! Resulullah'ın (s.a.a) kılıcının askısında şöyle yazıyordu: Allah'a karşı en azgın ve asi insan, kendisine vurandan başkasını vuran, katilinden başkasını öldüren, kendisine ait olmayan kölelere efendilik eden kimsedir. Bu kimse, Allah'ın, peygamberi Muhammed'e indirdiklerini inkâr etmiştir. Bir kimse sünnette olmayan bir şey ihdas eder veya bu gibi asilsiz şeyleri ihdas edene sığınak verirse, Allah kıyamet günü onun amelini kabul etmez.

Ey Hişam! İnsanın marifetten sonra Allah'a kulluk ettiği en faziletli amel namaz, anne ve babaya iyilik, kıskançlığı, kendini beğenmişliği ve övünmeyi terk etmektir.

Ey Hişam! Seni bekleyen günlerini ıslah et. Bunun hangi gün olduğuna bak ve o gün için bir cevap hazırla. Çünkü sen durdurulup sorgulanacaksın. Zaman ve zamanın ehlinden gerekli dersleri al, lazım olan öğütleri çıkar. Çünkü zaman hem uzun olmakla birlikte kısadır. O hâlde sevabını görüyormuşsun gibi amel et, o zaman amel etmeye daha istekli

---

1- Bu hadis, hem Ehlisünnet, hem de Şia kaynaklarınca Peygamberimizden (s.a.a) ve Ehl-i Bey'ten rivayet edilmiştir. Cennetin zorluklarla kuşatıldığından maksat, cennetin, nefsin hoşlanmadığı söz ve eylemleri yapmasıdır; her kim onları yaparsa cennete girer. Cehennem ise çekici süslerle bezenmiştir, yani nefsin hoşuna giden lezzetler ve şehvetlerle çekici kılınmıştır; her kim nefesine lezzetini ve şehvetini verirse, cehenneme girer.

olursun. Allah'ın mesajını iyi düşün, doğru anla. Zamanın tasarrufuna ve ehline dikkatlice bak. Çünkü dünyaya ait olup gelecek olan şey, geçmiş olan şey gibidir. Dolayısıyla geçmişten ibret alarak geleceği karşıla.

Ali b. Hüseyin (a.s) şöyle demiştir: "Yeryüzünün doğularında ve batılarında, denizlerinde ve karalarında, ovalarında ve dağlarında üzerine güneş doğan şeylerin tamamı, Allah'ın velilerinden bir veli, Allah'ı hakkıyla bilen bir arif yanında bir gölgecikten başka bir anlam ifade etmez."

Sonra şöyle buyurdu: "O hâlde bu artığı (dünyayı) ehline bırakmak daha iyi değil mi? Sizin nefislerinizin cennetten başka bir fiyatı yoktur, onu cennetten başka bir fiyat karşılığında satmayın. Çünkü Allah'ın bağıışı olarak dünyaya razı olan kimse, çok değersiz bir şeye razı olmuştur."

Ey Hişam! Bütün insanlar yıldızları görür; fakat sadece onların yörüngelerini ve menzillerini bilenler, onlarla yollarını bulabilirler. Aynı şekilde siz de hikmeti öğreniyorsunuz; ama sadece onunla amel edenler doğru yolu bulabilirler.

Ey Hişam! İsa (a.s) Havarilere şöyle dedi: "Ey kötü kullar! Hurma ağacının uzunluğu size zor geliyor, gözünüzde büyütüyorsunuz. Dikenlerini, zahmetini ve yüksekliğini hatırlıyor, meyvesinin tatlılığını, güzelliğini unutuyorsunuz. Aynı şekilde ahirete dair amelârin zahmeti, uzun bir süre sonra gerçekleşmesi aklınıza geliyor; ama kavuşacağınız nimetleri, nurları ve meyveleri aklınıza getirmiyorsunuz.

Ey kötü kullar! Buğdayı ayıklayın, temizleyin, öğütün, sonra pişirin. O zaman tadını alırsınız, yemesi kolay ve lezzetli olur. Aynı şekilde imanınızı da arındırın, kemale erdirin, o zaman imanın tadına varır, onun akıbetinden faydalanırsınız."

"Size hakkı söylüyorum: Eğer karanlık bir gecede katranla tutuşturulan bir kandil bulursanız, hemen onunla bulunduğunuz yeri aydınlatırsınız ve katranın kötü kokusuna aldırılmazsınız. Aynı şekilde hikmeti de kimde bulursanız, almanız gerekir ve onun hikmete ilişkin kötü yaklaşımı, yanlış beklentisi sizi bundan alıkoymamalıdır."

"Ey dünyanın kulları! Size hakkı söylüyorum: Sevdiğiniz şeyleri terk etmedikçe, ahiret şerefine kavuşamazsınız. Tövbe etmeyi yarına bırakmayın. Çünkü yarından önce bir gündüz ve bir gece vardır ki, Allah'ın kaza ve kaderi onlarda da geçerlidir, etkisini sürdürmektedir."

"Size hakkı söylüyorum: İnsanlara borçlu olmayan bir insan, borçlu olana göre borcunu en güzel şekilde ödese de daha rahat olur, daha az sıkıntı çeker. Aynı şekilde günah işlemeyen kimse, halis bir niyetle tövbe edip pişmanlık duysa da, günah işleyen kimseye göre daha rahat olur. Hiç kuşkusuz küçük ve önemsenmeyen günahlar İblis'in tuzaklarıdır. İblis bu gibi günahları sizin gözünüzde küçültür, önemsizleştirir. Derken bu günahlar birikmeye, çoğalmaya ve sizi dört koldan sarmaya başlarlar."

"Size hakkı söylüyorum: Hikmet karşısında insanlar iki kısma ayrılır: Bir kısmı söz olarak hikmeti en sağlam şekilde anlar ve fiilleriyle onu tasdik eder. Bir kısmı da söz olarak en güzel şekilde kavrar; ama kötü fiillerle onu zayi eder. Bu ikisi arasında ne büyük fark vardır! Ne mutlu fiilleriyle tasdik eden âlimlere! Yazıklar olsun ilimleri sözde kalan âlimlere!"

"Ey kötü kullar! Allah'ın mescitlerini bedenleriniz ve alınlarınız için zindana çevirin. Kalplerinizi de takva evleri hâline getirin. Kalpleriniz, şehvetlerin barınağı hâline gelmesin."

"Belalar karşısında en fazla sızlayanınız, dünyaya en çok sevgiyle bağlanmanızdır. Belalara karşı en sabırlınız da, dünyaya karşı en fazla zahitlik edeninizdir."

"Ey kötü kullar! Avını kapıp kaçan çaylak, aldatıcı tilki, hain kurt ve vahşice parçalayan aslan gibi olmayın. İnsanlara öyle davranmayın; kimini kapıp götürmeyin, kimini aldatmayın, kimini de haince tuzağa düşürmeyin."

"Size hakkı söylüyor. Bedenin zahirinin sağlıklı, içininse ifsat olmuş olması ona bir fayda vermez. Aynı şekilde kalpleriniz bozuk iken bedeninizin dış görünüşünün beğeneceğiniz tarzda güzel olması, kalpleriniz pislik içindeki iken derinizin temiz olması size bir fayda sağlamayacaktır. Un gibi işe yarar şeyleri dışarı atıp işe yaramaz kabukları içinde tutan kalbur gibi olmayın. Siz de böylesiniz. Ağzınızdan hikmet dökülüyor; ama göğüslerinizin içinde kin ve kötülük kalıyor."

"Ey dünyanın kulları! Sizin durumunuz, insanlara ıstık saçan ama kendini yakan muma benzer."

"Ey İsrailoğulları! Dizlerinizin üzerinde sürünmek suretiyle de olsa âlimlerin meclislerini hunca hınç doldurun. Çünkü yüce Allah, ölü toprağı şiddetle yağın bir yağmurla dirilttiği gibi, ölü kalpleri de hikmet nuruyla diriltir."

Ey Hişam! İncil'de şöyle yazar: Ne mutlu birbirlerine merhamet edenlere! Onlar kıyamet günü merhamet görürler. Ne mutlu insanların arasını düzeltere! Onlar kıyamet günü yakınlaştırılırlar. Ne mutlu kalplerini arındıranlara! Onlar kıyamet günü korunurlar. Ne mutlu dünyada tevazu gösterenlere! Onlar kıyamet günü mülk minberlerinin üzerine çıkarılırlar.

Ey Hişam! Az konuşmak, büyük bir hikmettir. Susmayı bilin. Çünkü susmak; güzel bir emanet, yükün azlığı ve günahların hafifliği demektir. Hilmin

kapısını sağlam tutun. Hilmin kapısı da sabırdır. Hiç şüphesiz yüce Allah, hayret edilecek bir husus olmadan, durmadan gülen ve bir ihtiyacı olmadan yürüyen kimselere buğzeder. Vali çoban gibi olmalıdır. Sürüsünden gafil olmamalı, onlara karşı büyüklenmemelidir. Gizli hâllerinizle ilgili olarak Allah'tan utanın, açık hâllerinizde insanlardan utanmışınız gibi. Bilin ki hikmetle ilgili tek bir söz dahi müminin yitiğidir. O hâlde bu hikmetli söz ortadan kaldırılmadan önce onu öğrenin. Hikmetli sözün ortadan kalkması ise, âlimlerin aranızdan çıkarılması şeklinde olur.

Ey Hişam! İlimle ilgili olarak bilmediklerini öğren, cahile de öğrendiğini öğret. İlminden dolayı âlimi yücelt, onunla çekişmeyi bırak. Cehaletinden dolayı cahili küçült; ama kovma; aksine yakınlaştır ve onu eğit.

Ey Hişam! Şükürünü eda etmekten aciz olduğun her nimet, sorumlu tutulacağın bir kötülük mesabesindedir. Emir'ül-Müminin (a.s) şöyle buyurmuştur: "Allah'ın bazı kulları vardır ki, Allah korkusu onların kalplerini kırmıştır. Bu yüzden akıllı ve fasih insanlar oldukları hâlde susup kalmışlardır. Tertemiz ameller işleyerek Allah'a koşarlar. İşledikleri çok ameli çok görmezler ve kendileri için az bir amele de razı olmazlar. Kendilerini kötüler olarak görürler, zeki ve iyi kimseler değil."

Ey Hişam! Utanma duygusu (hayâ) imandandır. İman ise cennettir. Hayâsızlık ise kabalık ve görgüsüzlüktendir. Kabalık ve görgüsüzlük ise cehennemdedir.

Ey Hişam! Konuşanlar üç kısma ayrılır: Kazançlı çıkanlar, zarar görmeyenler, helak olanlar. Kazançlı çıkanlar, Allah'ı zikredenlerdir. Zarar görmeyenler, susmasını bilenlerdir. Helak olanlar, batıl meselelere dalanlardır. Yüce Allah, hayâsız, utanmaz, açık saçık sözlerle gülüp eğlenen, ne dediğine ve kendisi için ne

dendiğine aldırmayan yüzüzlere cenneti haram kılmıştır. Ebu Zer (r.a) şöyle derdi: "Ey ilim peşinde olan kimse! Şu dil, hem hayrın, hem de şerrin anahtarıdır. Altınını ve belgelerini bir yere koyup kilitletiğin gibi, ağzının üzerini de kilitle."

Ey Hişam! Kulun ikiyüzlü, iki dilli olması ne kötüdür! Kardeşini görünce onu över, arkasından ise gıybetini edip kötüler. Bir şeye nail olursa kıskanır, bir musibete uğrasa yüz üstü bırakır. Hiç şüphesiz sevabı en çabuk verilen hayır, iyiliktir. Cezası en çabuk verilen kötülük de zinadır. Allah'ın kullarının en kötüsü, hayâsızlığı nedeniyle beraber oturulmasından hoşlanılmayan kimsedir. İnsanlar, sadece dillerinin söyledikleri yüzünden burunları üstünde sürtünerek cehenneme girerler. Kişinin Müslümanlığının güzelliğinin alameti, kendisini ilgilendirmeyen şeyleri terk etmesidir.

Ey Hişam! Kişi korku ve ümit arasında bir düzeye erişmeden mümin olamaz. Korktuğu ve ümit ettiği şey için çalışmadıkça da korku ve ümit düzeyine erişemez.

Ey Hişam! Yüce Allah şöyle buyurmuştur: İzzetim, celalim, azametim, kudretim, heybetim ve yüceliğim hakkı için bir kul, benim arzumu kendi arzusuna tercih edince, zenginliği onun nefsinde kılarım. Bütün ilgisini ahirete yöneltirim. Bulunduğu yerde ona kâfi gelirim, ihtiyaçlarını karşılarım. Gökler ve yer onun rızkını garanti eder. Onun için her tüccarın ve ticaretinin arkasında ben olurum.

Ey Hişam! Öfke kötülüğün anahtarıdır. Müminlerin en kâmil, ahlâkı en güzel olandır. Elinden geliyorsa insanların arasına karışma, eğer karışırsan, ancak onlara karşı veren el olduğun durumlarda aralarına karış.

Ey Hişam! Yumuşak ol. Çünkü yumuşaklık, uğur

ve berekettir, sertlik ve kabalık ise uğursuzluktur. Yumuşaklık, iyilik, güzel ahlâk dünyayı imar eder, rızık da artırır.

Ey Hişam! "**İyiliğin karşılığı iyilikten başka bir şey midir?**"¹ ayeti müminler, kâfirler, iyiler ve günahkârlar olmak üzere herkes için geçerlidir. Bir kimseye iyilik yapılırsa, onun karşılığını vermesi gerekir. Karşılık demek, sana yapılanın aynısını yaparak kendini üstün görmeyi demek değildir. Eğer onun yaptığı gibi yaparsan, üstünlük ondadır. Çünkü ilk başlatan odur.

Ey Hişam! Dünya yılanı benzer; dokununca yumuşaktır, ama içi öldürücü zehirle doludur. Akıllı yetişkin adamlar ondan sakınırlarken, küçük çocuklar elleriyle ona dokunmak isterler.

Ey Hişam! Allah'a ibadet üzere sabret. Allah'a karşı çıkmaktan sakınma hususunda sabırlı ol. Dünya hayatı, içinde bulunulan andan ibarettir. Geçene sevinmenin de, üzülmeyenin de anlamı yoktur. Gelmeyenin de nasıl olduğunu bilemezsin. Sen içinde bulunduğun anda sabret. O zaman sevinç içinde olup hâlin daha güzel olur.

Ey Hişam! Dünya deniz suyu gibidir, susuz kimse ondan içtikçe susuzluğu artar, sonunda da onu öldürür.

Ey Hişam! Kibirlenmekten sakın. Çünkü kalbinde zerre ağırlığınca kibir bulunan kimse cennete girmez. Büyüklük Allah'ın ridasıdır. Kim Allah'ın ridasını çeki almaya kalkışırsa, Allah onu yüzükoyun cehenne me sürükler.

Ey Hişam! Her gün nefsini muhasebe etmeyen kimse bizden değildir. Eğer iyi amel işlemişse, daha fazlasını işler, kötü amel işlemişse, Allah'tan bağışlanma dileyip tövbe eder.

1- Rahmân, 60

Ey Hişam! Dünya İsa Peygamber'e (a.s) yeşil giysili bir kadın suretinde göründü. Ona sordu: "Kaç kere evlendin?" "Çok." dedi. İsa (a.s), "Hepsi de seni boşadı, öyle mi?" dedi. "Aksine, hepsini öldürdüm." dedi. Bunun üzerine İsa (a.s) şöyle buyurdu: "Yazıklar olsun senin geride kalan kocalarına! Nasıl geçmiş kocalarının akibetinden ibret almazlar!"

Ey Hişam! Bedenin ışığı gözündedir. Eğer göz ışık veriyorsa, bütün beden aydınlıktır. Ruhun ışığı da akıldır. Kul akıllı ise, Rabbini de bilir. Rabbini bilince de dinini görür (dini konusunda basiretli olur). Eğer Rabbine cahil ise, dinine de uyamaz. Beden ancak canlı bir nefisle ayakta kalabildiği gibi, din de ancak sadık bir niyetle ayakta kalır. Sadık niyetin olması ise, ancak akıl ile mümkündür.

Ey Hişam! Ekin, ovada biter, kayalıklarda değil. Aynı şekilde hikmet de mütevazı kalpleri imar eder; kibirli, zorba kalpleri değil. Çünkü Allah, tevazuu aklın aleti, kibri de cehaletin aleti kılmıştır. Bilmez misin ki başını kaldırıp tavana çarpan kimse başını yarar; ama tevazu gösterip başını eğen, tavanın altında barınır. Kim Allah'a karşı tevazu göstermezse, Allah onu alçaltır. Kim de Allah'a karşı tevazu gösterirse, Allah onu yüceltir.

Ey Hişam! Fakirliğin en çirkini, zenginlikten sonra olanıdır. Günahın en çirkini, ibadetten sonra olanıdır. Bundan da daha çirkini, Allah'a ibadet edenin daha sonra ibadeti terk etmesidir.

Ey Hişam! Şu iki kişiden başkasının yaşantısında hayır yoktur: Anlayan dinleyici, bildiklerini anlatan âlim.

Ey Hişam! Kullar arasında akıldan daha üstün bir şey taksim edilmiş değildir. Âlimin uykusu, cahilin gecelerini ibadet maksadıyla uykusuz geçirmesinden daha hayırlıdır. Allah, akıllı kimselerden başkasını

peygamber olarak göndermemiştir. Öyle ki peygamberin aklı bütün çalışanların çalışmalarından daha üstündür. Bir kul akledip anlamadıkça, Allah'ın koyduğu farzlardan herhangi birini tam anlamıyla yerine getiremez.

Ey Hişam! Resulullah (s.a.a) şöyle buyurmuştur: "Mümini suskun gördüğünüz zaman ona yaklaşın. Çünkü kendisine hikmet veriliyordur. Mümin çok amel eder, az konuşur. Münafık ise çok konuşur, az amel eder".

Ey Hişam! Yüce Allah, Davud'a (a.s) şöyle vahyetti: "Kullarıma de ki: Benimle kendilerinin arasına dünyanın cazibesine kapılmış bir âlimi koymasınlar; o, onları beni zikretmekten, benim sevgimin ve münacatımın yolundan alıkoyar. Bu gibileri kullarım arasındaki yol kesicilerdir. Onlara yapacağım en basit şey, kalplerinden sevgimin ve münacatımın halâvetini, lezzetini söküp çıkarmamdır."

Ey Hişam! Kim kendi nefsinde büyüklense, göğün ve yerin melekleri ona lanet eder. Kim kardeşlerine karşı kibirlenir, onlara üstünlük taslarsa, Allah'ın zıddına gitmiş, O'na rakip olmaya kalkışmıştır. Kim kendisinde olmayan bir şeyi iddia ederse, kendisini zor durumda bırakacak ağır bir sorumluluğun altına girmiştir.

Ey Hişam! Allah, Davud'a (a.s) şöyle vahyetmiştir: Ey Davud! Hem kendin sakın, hem de ashabını şehvet sevgisine karşı uyar. Çünkü dünyevî şehvetlere bağlı kimselerin kalpleri benden örtülüdür.

Ey Hişam! Benim dostlarıma karşı büyüklenmekten, ilminle onlara üstünlük taslamaktan sakın; yoksa Allah, sana gazap eder. Allah'ın sana gazap etmesinden sonra dünya da, ahiretin de sana bir fayda sağlamaz. Dünyada, kendisine ait olmayan bir evde oturan, ama göç etmek için bekleyen biri gibi yaşa.

Ey Hişam! Din ehliyle oturmak dünya ve ahiret şerefidir. Akıllı ve öğüt veren birine danışmak uğurdur, berekettir, doğruluktur ve Allah tarafından başarıdır. Akıllı ve hayır nasihatte bulunan biri sana bir fikir verdi mi, ona aykırı hareket etmekten sakın. Çünkü bunda helak olmak vardır.

Ey Hişam! İnsanlardan sadece akıllı, güvenilir kimselerle oturup kalk. Böyle kimselerle sıcak ilişkiler kur. Diğerlerinden ise yırtıcı bir hayvandan kaçtığın gibi kaç. Bir amel işleyen bir kimsenin Allah'tan hayâ etmesi gerekir. Ona bir nimet bahşedilince, başkasını da ona ortak etmesi lazım gelir. Karşına, hangisinin daha iyi ve daha doğru olduğunu bilmediğin iki şey çıkarsa, bunlardan hangisi heva ve hevesine yakınsa, ona aykırı hareket et. Çünkü doğruluğun çoğu, heva ve hevesine aykırı hareket etmendedir. Hikmeti nefsinin etkisine sokup cehalet ehli arasında zayi etmekten sakın.

Hişam der ki: İmam'a (a.s) sordum: "Eğer hikmeti isteyen bir adam bulsam ve bu adamın aklı anlatacaklarımı kavrayacak genişlikte değilse, ne yapayım?" Buyurdu ki:

Ona nasihat ederek nazik davran. Eğer kalbi daralırsa, nefsinin fitneye maruz bırakma. Kibirlilerin cevabından, tepkisinden sakın. Çünkü ilim, gafletten uyanmayanlara anlatıldığı zaman insanı alçaltır.

Dedim ki: "İlim hakkında soru sormayı akleden birini bulamazsam, ne yapmam gerekir?" Buyurdu ki:

Onun soru sormayı bilmemesini fırsat bil. Böylece söz fitnesinden kurtulmuş olursun. Çünkü fitnelerin en büyüğü tepkidir, rettir. Bil ki, Allah, tevazu gösterenleri tevazularına göre değil, kendisinin azametine ve ululuğuna göre yüceltir. Korkanları, korkularına göre değil, keremine ve cömertliğine göre emin kılar.

Üzülenleri üzüntülerine göre değil, şefkatine ve rahmetine göre sevindirir. Velilerine eziyet edenleri bile rahmetinin kapsamına alan çok şefkatli ve merhametli Allah'ı ne sanıyorsun? Kendisi uğruna eziyet çekenlere mi merhamet etmeyecek? Kendisine düşmanlık edenlerin bile tövbesini kabul eden, Tevvab ve Rahim Allah'ı ne sanıyorsun? Kendisinin rızasını kazanmak için çabalayan ve uğruna kulların düşmanlığını tercih eden kimselere mi merhamet etmeyecek?

Ey Hişam! Kim dünyayı severse, ahiret korkusu onun kalbinden çıkar. Bir kula ilim verilmişse ve bu ilim, onun dünyaya yönelik sevgisini arttırmışsa, kesinlikle Allah'tan uzaklığı, dolayısıyla Allah'ın ona yönelik gazabı da artar.

Ey Hişam! Temiz akla sahip, gücünün yetmediği şeyleri bırakan kimsedir. Doğruluğun çoğu, hevaya muhalefettir. Kimin dünyevî arzuları uzarsa, ameli de kötü olur.

Ey Hişam! Eğer ecelin gelişini görsen, bu seni uza-yıp giden arzuların peşine düşmekten alıko-yar.

Ey Hişam! Hırstan, tamahkârlıktan sakın. İnsanların sahip oldukları şeylerden ümidini kes. Kullardan bir şeyler bekleme duygusunu öldür. Çünkü tamahkârlık ve hırs, zillettir, aklın çürütülmesidir, kişiliğin bozulmasıdır, ırzın lekelenmesidir, ilmin unutulmasının sebebidir. Rabbine sarıl ve sadece O'na tevekkül et. Hevasının peşinden koşmaktan vazgeçirmek için nefsinle cihat et. Bu, düşmanla cihat etmen gibi senin için bir yükümlülüktür.

Hişam der ki: İmam'a (a.s) sordum: "Hangi düşmanla cihat etmek daha önceliklidir?" Buyurdu ki:

Senin en yakınında olan, sana düşmanlığı en fazla olan, sana en zararlı olan, sana en büyük düşmanlığı besleyen, sana yakın olmasına rağmen senden gizli

olan ve düşmanlarını sana karşı kıskırtan düşmanla savaşman daha önceliklidir. O da İblis'tir. Onun görevi kalplere vesvese vermektir. Senin ona karşı düşmanlığın da şiddetli olmalıdır. Ona karşı savaş açmaktan geri durma. Geri durman onun seni helak etmesine sebep olur. Ama o, gücüne dayanma bakımından senden daha zayıftır. Şerrinin çokluğuna rağmen zarar bakımından senden daha azdır. Sen Allah'a sarıldığın zaman, doğru yolu bulmuşundur.

Ey Hişam! Yüce Allah kime üç şeyi ikram etmişse, ona lütufta bulunmuştur: Hevasının izinden gitmesine engel olacak yeterli akıl, cehaletini etkisiz kılacak yeterli ilim ve fakirlik korkusuna engel olacak yeterli zenginlik.

Ey Hişam! Şu dünyadan ve dünya ehlinde sakın! Çünkü dünyada insanlar dört gruba ayrılırlar: 1) Alçalmış, hevasına sarılmış adam. 2) İlimle uğraşan kibirli insan. Bu insanın ilmi arttıkça kibri de artar. Okumasıyla, ilmiyle kendisinden aşağı olanlara üstünlük taslar. 3) Cahil abid. Bu da ibadet bakımından kendisinden aşağı olan kimseleri küçümser. Kendisinin yüceltilmesini, kendisine saygı gösterilmesini ister. 4) Basiret sahibi ve hakkın yoluna arif olan âlim. Bu kimse bildikleriyle hakkı gerçekleştirmek ister; ama gücü yetersizdir veya mağlup konumdadır, bildiklerini gerçekleştirecek güç ve imkândan yoksundur. Bu yüzden hüznülüdür, kederlidir. Böyle bir kimse zamanının en ideal şahsiyetidir, akıl olarak en gözdeledir.

Ey Hişam! Aklı ve ordusunu, cehaletini ve ordusunu tanı. O zaman hidayete erenlerden olursun.

Hişam şöyle diyor: Dedim ki: "Sana kurban olayım. Senin bize öğrettiğinden başka bir şey bilmiyoruz." Bunun üzerine İmam (a.s) şöyle buyurdu:

Ey Hişam! Allah, akılı yarattı. Akıl, arşın sağ yanından, O'nun nurundan yaratılan ilk ruhanî (soyut) varlıktır. Allah ona, "Geri dön." dedi, akıl geri döndü. Sonra ona, "Beri gel." dedi, akıl beri geldi. Sonra Allah şöyle dedi: "Seni büyük bir yaratılışla yarattım ve seni bütün yarattıklarımın üstün tuttum." Sonra Allah, cehaleti tuzlu ve karanlık bir denizden yarattı. Ona, "Geri dön." dedi, cehalet geri döndü. Sonra, "Beri gel." dedi, cehalet beri gelmedi. Bunun üzerine Allah ona, "Büyüklendin." dedi ve onu lanetledi. Sonra akla yetmiş beş asker bahşetti.

Cehalet, Allah'ın akla verdiği değeri, ona bahşettiği askerleri görünce, içinden akla karşı düşmanlık duygusu beslemeye başladı ve şöyle dedi: "Ey Rabbim! O da benim gibi bir varlıktır. Sen onu yarattın, ona ikramda bulundun, onu güçlendirdin. Bense onun karşıtım. Fakat benim ona karşı koyacak gücüm yoktur. Ona verdiğin gibi, bana da askerler ver."

Allah buyurdu ki: "Evet, ama bundan sonra da emrime karşı gelirsen, seni ve askerlerini rahmetimden uzaklaştırırım." Cehalet, "Kabul ediyorum." dedi. Bunun üzerine Allah, ona yetmiş beş asker verdi. Allah'ın akla verdiği yetmiş beş askerden birisi hayırdır ve o, aklın veziridir. Onun karşıtını ise cehaletin veziri olan şer kılmıştır.

İman, karşıtı Küfür.

Tasdik ~ Yalanlamak.

İhlâs ~ Nifak.

Ümit ~ Ümitsizlik.

Adalet ~ Haksızlık.

Hoşnutluk ~ Hırçnlık.

Şükür ~ Nankörlük.

Halkın Eline Göz Dikmemek ~ Tamahkârlık.

Tevekkül ~ İhtiras.

- Şefkat ~ Katı Yüreklilik.
 İlim ~ Cehalet.
 İffetlilik, Şerefîlilik ~ Şerefsizlik, Rezillik.
 Züht ~ Dünyaya Düşkünlük.
 Anlayışlılık ~ Ahmaklık.
 Yumuşaklık ~ Sertlik, Cüretkârlık.
 Alçakgönüllülük ~ Kibirîlilik
 Teenni ~ Acelecilik.
 Ağırbaşlılık ~ Hafiflik, Beyinsizlik.
 Suskunluk ~ Boşboğazlık.
 Uysallık ~ Dik Başlılık,
 Teslimiyet ~ Havalara Girmek, Kibirîlenmek.
 Af ~ Kindarlık.
 Merhamet ~ Katı Yüreklilik.
 Yakın ~ Kuşku.
 Sabır ~ Sabırsızlık.
 Vazgeçme, Göz Yumma ~ İntikam.
 Zenginlik (Kanaatkârlık) ~ Yoksulluk (Açgözlülük).
 Tefekkür ~ Yanılma.
 Hatırlama ~ Gaflet Etme.
 İlişkileri Sürdürme ~ Bağları Kesme.
 Kanaat ~ İhtiras.
 Yardımlaşma ~ Esirgeme.
 Dostluk ~ Düşmanlık.
 Vefa ~ İhanet (Vefasızlık).
 İtaat ~ İsyankârlık.
 Boyun Eğme ~ Ululanma.
 Selamet ~ Bela.
 Zekâ ~ Kalın Kafalılık.
 Marifet (Bilmek) ~ İnkâr.
 İyi Geçinmek ~ Çekişmek.
 Birbirinin Gıyabında Sağlam Olmak ~ Hileyle Al-datmak.

- Sır Saklamak ~ Sırrı İfşa Etmek.
 İyilik ~ (Anne ve Babaya) Karşı Gelmek.
 Gerçekçilik ~ Geciktirmek.
 Maruf (İyilik) ~ Münker (Kötülük).
 Takiyye ~ Açığa Vurma.
 İnsaf ~ Zulüm.
 Takva ~ Haset.
 Temizlik ~ Kirlilik.
 Hayâ ~ Utanmazlık.
 Dengeli Olmak ~ İsrâf, Savurganlık.
 Rahat ~ Meşakkat.
 Kolaylık ~ Zorluk.
 Afiyet (Esenlik) ~ Uğraşmak (Sıkıntı).
 İtidal ~ Çoğaltma Yarışı.
 Hikmet ~ Hevese Uymak.
 Ağırbaşlılık ~ Hafiflik.
 Mutluluk ~ Bedbahtlık.
 Tövbe ~ Günaha İsrar.
 Koruma ~ Başiboşluk.
 Dua ve Yakarış ~ Duadan Kaçınmak.
 Dirilik ~ Bitkinlik.
 Sevinç ~ Üzüntü.
 Kaynaşmak ~ Ayrılık.
 Cömertlik ~ Cimrilik.
 Huşu ~ Kendini Beğenmişlik.
 Yanında Konuşulana Korumak ~ Koğuculuk (Söz Taşımak).
 Bağışlanma Dilemek ~ Yüz Çevirip Kendini Aldatmak.
 Zekilik ~ Ahmaklık.
 Ey Hişam! Aklın sayılan bu askerlerinin tümü, ancak nebide veya nebinin vasisinde ya da Allah'ın kalbini sınavarak kötülüklerden arındırdığı bir mümin-

de toplanabilir. Fakat diğer müminlere gelince, onlardan hiç kimse yoktur ki, bu askerlerin bir kısmına sahip olmasın ve gitgide tekâmüle doğru yol almasın, cehaletin askerlerinden peyderpey arınmasın. İşte ancak bu süreç tamamlandıktan sonra nebiler ve vasilerle birlikte en yüksek derecede yer alır. Allah, bizi ve sizi, itaatine ulaşmada başarılı kılsın.¹

Tevhit ve İlâhî Tedbirin Esasları

1- Muhammed b. Ebu Umeyr anlatıyor:

Efendim İmam Musa b. Cafer'in (a.s) yanına gittim ve dedim ki: "Ey Resulullah'ın oğlu! Bana tevhidi öğret." Buryurdu ki:

Ey Ebu Muhammed! Tevhit konusunda yüce Allah'ın kitabında anlattıklarının ötesine geçme, aksi takdirde helak olursun.

Bil ki, yüce Allah birdir, tektir. Hiçbir şeye muhtaç değildir, her şey O'na muhtaçtır. Doğmamıştır ki vârisi olabilsin. Doğrulmamıştır ki ortağı olsun. Eş, evlat ve ortak edinmemiştir. O, ölümsüz daima diri olanıdır, acze düşmeyen mutlak kudret sahibidir. Kahredici güce sahip ve mağlup edilmeyendir. Acele etmez, halimdir. Tükenmez ebedîdir. Sonu olmayan bakidir. Zeval bulmaz sabittir. Yoksul düşmez zengindir. Zelil olmaz azizdir. Cahil olmaz âlimdir. Zulmetmez adildir. Cimrilik etmez cömerttir. Akıllar O'nu takdir edemez, vehimler O'nu kavrayamaz. Kıtalar O'nu kuşatamaz. Mekânlar O'nu ihtiva edemez. Gözler O'nu görmez; O, gözleri görür. O, latiftir, her şeyden haberdardır. O'nun benzeri hiçbir şey yoktur. O işitendir, görendir.

"Üç kişinin gizli konuştuğu yerde dördüncüsü mut-

1- Biharul'-Envar, 75/296-310.

laka O'dur. Beş kişinin gizli konuştuğu yerde altıncısı mutlaka O'dur. Bunlardan az veya çok olsunlar ve nerede bulunurlarsa bulunsunlar mutlaka O, onlarla beraberdir."¹ O, öncesinden hiçbir şey olmayan ilktir. O, sonrasında hiçbir şey olmayan sondur. O kadim ve öncesizdir, O'ndan başkası mahlûk ve sonradan değildir. Mahlûkların sıfatlarından yücedir, uludur, büyüktür.²

2- Zekeriya b. Ümran anlatıyor: Ebu'l-Hasan Musa b. Cafer (a.s) şöyle buyurdu:

Göklerde ve yerde bir şey ancak şu yedi ilkeyle yaratılır: Kaza, kader, irade, meşiyet, yazı, ecel ve izin. Bunun dışında bir şeyi iddia eden kimse Allah'a karşı yalan söylemiştir ya da Allah'a karşı bir iddiada bulunmuştur.³

3- Muhammed b. Hakîm anlatıyor: Musa b. Cafer (a.s), babama şöyle yazdı:

Yüce Allah, sıfatlarının künhüne varılmaktan uludur, yücedir, büyüktür. O'nu, kendisini vafettiği gibi vafedin. Bundan başka nitelemelerden de uzak durun.⁴

4- Bir başka yerde de şöyle buyurmuştur:

Hiç şüphesiz yüce Allah'a hiçbir şey benzemez. Eşyanın yaratıcısını bir cisimle veya bir suretle veya bir yaratılışla yahut bir sınırlama ile ya da organlarla vafeden kimsenin bu tutumundan daha utanmazca, daha arsızca bir davranış olabilir mi? Allah bütün bunlardan uludur, yücedir.⁵

1- Mücâdele, 7

2- Biharu'l-Envar, 75/296-319, et-Tevhid, s.76.

3- el-Kâfi, 1/149; el-Hisal, s.359.

4- el-Kâfi, 1/102.

5- el-Kâfi, 1/105.

Resulullah'ın Siretinden ve Hayatından

1- İbn Tavus "et-Turuf" adlı kitapta Şeyh İsa b. el-Müstefad ed-Darir'in "el-Vasiyet" adlı kitabından naklen İmam Musa b. Cafer'in babasından (üzerlerine selâm olsun) şöyle rivayet ettiğini aktarır:

Resulullah (s.a.a) vefat etmek üzere iken ensarı çağırdı ve şöyle buyurdu: "Ey Ensar topluluğu! Ayrılık zamanı gelip çattı. Çağırdım ve ben de çağrıya icabet ettim. Size komşu oldum, bana en güzel şekilde komşuluk ettiniz. Yardım ettiniz, yardımın en güzelini yaptınız. Mallarınızı bizimle bölüştünüz. Müslümanlara imkânlarınızı en geniş şekilde açtınız. Allah için canlarınızdan geçtiniz. Yaptıklarınıza karşılık Allah en güzel ve en eksiksiz şekilde sizi ödüllendirdi. Geride bir şey kaldı. O da işin tamamlanması, amelin son noktası demektir. Ben bu ikisinin ayrılmamasının gerektiğini söylüyorum. Bir kıl kadar ayrılırsa, iş tamamlanmış olmaz. Birini uygulayıp öbürünü terk eden kimse, öncekini de inkâr etmiş olur ve Allah onun adaletini ve tasarrufunu kabul etmez."

Dediler ki: "Ya Resulallah! Bunu nasıl bilelim? Bunu bizden saklama. Aksi takdirde saparız ve İslâm'dan dönmüş oluruz. Allah ve Resulü'nün bizim üzerimizdeki nimetinden yüz çeviririz. Yüce Allah, senin aracılığınla bizi helak olmaktan kurtarmıştır ya Resulallah! Sen, Allah'ın emrini tebliğ ettin, bize öğüt verdin, görevini eksiksiz bir şekilde yerine getirdin. Bize karşı da merhametli, şefkatli davrandın, bize acıdın."

Resulullah (s.a.a) şöyle buyurdu: "Kastettiğim şeyler, Allah'ın kitabı ve benim Ehl-i Beyt'imdir. Kitap, Kur'ân'dır. Onda hüccet, nur ve burhan vardır. O, Allah'ın yepyeni, taptaze sözüdür. Şahittir, muhkemdir, adildir. Helaliyle, haramıyla, hükümleriyle bize önderdir. Yarın birçok topluluk getirilir ve Kur'ân'a kar-

şı tutumları nedeniyle sırat üzerinde bunların ayakları kaydırılır.

Ey Ensar topluluğu! Ehl-i Beyt'imın şahsında beni koruyun. Çünkü latif ve her şeyden haberdar olan Allah, bana, bunların (Kur'ân ve Ehl-i Beyt'in) havuz başında benimle buluşuncaya kadar birbirlerinden ayrılmayacaklarını bildirdi. Haberiniz olsun, İslâm, altında sütunları bulunan bir çatıdır. Hiçbir çatı dayanacağı sütunlar olmadan ayakta duramaz. Biriniz altında sütunları olmadan dümdüz çatıyla gelirse, bu çatının onun üzerine düşmesinden ve onu cehenneme yuvarlamasından korkulur.

Ey insanlar! Sütun, İslâm sütunudur ve ona da şu ayette işaret edilmiştir: "**O'na ancak güzel sözler yükselir (ulaşır). Onları da Allah'a salih amel ulaştırır.**"¹ Salih amel; imama, emir sahibine itaat etmek, onun ipine sarılmaktır.

Ey insanlar! Anladınız mı? Ehl-i Beyt'im hakkında Allah'tan korkun! Allah'tan korkun! Onlar karanlıkları aydınlatan fenerler, ilim madenleri, hikmet kaynakları ve meleklerin uğrak yerleridir. Vasim, emanetlerimin muhafızı, vârisim de onlardan biridir. Musa için Harun ne ise, o da benim için aynı konumdadır. Dikkat edin, ey ensar topluluğu! Tebliğ ettim mi? Hazır bulunanlar! Dinleyin. Haberiniz olsun! Fatıma'nun kapısı benim kapım, evi de benim evimdir. Kim onun evinin hürmetini çiğnerse, Allah'ın perdesini çiğnemiş olur.

İsa diyor ki: Ebu'l-Hasan (a.s) uzun süre ağladı. Sözleri-ne ara verdi. Sonra şöyle dedi:

Allah'a yemin ederim, Allah'ın perdesi çiğnendi.
Allah'a yemin ederim, Allah'ın perdesi çiğnendi. Allah'a yemin ederim, Allah'ın perdesi çiğnendi...

Sonra sözlerini şöyle sürdürdü:

Babam, dedem Muhammed b. Ali'den naklen şöyle dedi: Resulullah (s.a.a) muhacirleri topladı ve onlara şöyle dedi: "Ey insanlar! Şüphesiz ben davet edildim ve ben davetçinin davetine icabet ettim. Rabbime kavuşmayı, peygamber kardeşlerime katılmayı özledim. Size bildiriyorum ki ben, bir vasiye vasiyette bulundum. Sizi hayvanlar gibi başıboş bırakıp ihmal etmedim. Sizinle ilgili hiçbir işi çözümsüz, kapalı bırakmadım."

Ömer b. Hattab ayağa kalktı ve şöyle dedi: "Ya Resulallah! Senden önceki peygamberlerin vasiyet ettiği gibi mi vasiyet ettin?" "Evet." dedi. Dedi ki: "Allah'ın emri gereğince, yoksa kendinden mi böyle bir vasiyette bulundun?" Buyurdu ki: "Otur, ey Ömer! Allah'ın emri gereğince vasiyet ettim. Onun emri ve itaati uyarınca vasiyet ettim. Benim emrim de Allah'a itaat demektir. Bana isyan eden, Allah'a isyan eder. Benim vasime isyan eden, bana isyan eder. Vasime itaat eden, bana itaat eder. Bana itaat eden de, Allah'a itaat eder. Senin ve arkadaşının istediği gibi değil."

Sonra öfkelenişini belli eden bir yüz ifadesiyle insanlara döndü ve şöyle dedi: "Ey insanlar! Benim vasiyetimi dinleyin. Kim bana iman eder, peygamberliğimi tasdik eder, Allah'ın resulü olduğumu doğrularsa, ona Ali b. Ebu Talib'in velayetini, itaatini ve tasdik edilmesini vasiyet ediyorum. Onun velayeti, benim velayetim ve Rabbimin velayetidir. Size tebliğ ettim. Burada bulunanlar da bulunmayanlara bildirsinler ki, Ali b. Ebu Talip alamettir. Alametin gerisine düşen, sapar. Onu geçen, ateşe düşer. Alametin sağına düşen, helak olur. Soluna düşen de azar. Başarım ancak Allah iledir. İştittiniz mi?" "Evet." dediler.

2- İmam Kâzım'dan (a.s) şöyle rivayet edilir:

Resulullah (s.a.a), Ali'ye (a.s) vasiyeti tevdi eder-

ken ona şöyle dedi: "Bunun için, yarın arşın Rabbi yüce Allah'ın huzurunda söyleyeceğin bir cevap hazırla. Çünkü ben kıyamet günü, Allah'ın kitabı, helali ve haramı, muhkemi ve müteşabihi hakkında Allah'ın indirdiği ve sana emrettiğim şekliyle, Allah'ın indirdiği farzlar, marufu emretme ve münkerden sakındırma gibi hükümler, Allah'ın hadlerinin ve şartlarının ve diğer bütün işlerin ikame edilmesi, namazın vaktinde kılınması, zekâtın hak edenlere verilmesi, hac ve Allah yolunda cihat hakkında seni delil göstereceğim. O zaman ne söyleyeceksin ey Ali?"

Buyurdu ki: "Anam-babam sana feda olsun. Senin Allah'ın katındaki kerametini, yüksek menzilin ve sana bahsettiği nimetin hatırı için Rabbimin bana yardım etmesini, bana sebat vermesini umuyorum. Onun huzurunda eksik, kusurlu, aşırıya kaçmış; senin, kendimin, atalarımın ve analarımın yüzlerini mahcupiyet içinde bırakan olarak durmamayı temenni ediyorum. Bilakis beni -anam-babam sana feda olsunvasiyetini sürdüren; vasiyetine, metoduna ve yoluna yaşadığı sürece ve huzuruna alınacağı güne kadar tâbi olan biri olmayı umuyorum. Sonra ilkinden itibaren bütün evlatlarımın da eksiksiz ve aşırıya kaçmaksızın bu yolu takip etmelerini temenni ediyorum."

Ali (a.s) diyor ki: Sonra yüzüne ve göğsünün üzerine kapandım. Bir yandan da şöyle diyordum: Anam-babam sana feda olsun, senden sonra bu yalnızlık çekilir mi? Kızının ve iki oğlunun yalnızlığı ne ağır olacak! Ey kardeşim! Senden sonraki kederim ne bitmez tükenmez olacak! Evimden göklerin haberleri kesilecek. Senden sonra Cebrail ve Mikâil ortadan kaybolacak. Bir izini göremeyecek, seni hissetmeyeceğim, ah!" Sonra Allah Resulü (s.a.a) uzun süre baygın kaldı, ardından ayıldı.

İmam Musa Kâzım (a.s) diyor ki:

Babama sordum: "Ayıldıktan sonra ne oldu?" Buyurdu ki: Kadınlar içeri girdiler, ağlamaya başladılar. Sesleri yükseldi. Muhacirlerden ve ensardan oluşan insanlar kapının önünde biriktiler. Ortalık bu şekilde ana baba günü iken, "Ali nerede?" diye seslenildi. Ali geldi ve Resulullah'ın (s.a.a) yanına girdi. Üzerine kapandı. Resulullah (s.a.a) ona şöyle dedi: "Ey kardeşim! İyi anla, Allah seni anlayış sahibi kılsın, seni doğrultsun, sana doğruyu göstereyin, sana yardım etsin, günahını bağışlasın ve şanını yüceltsin."

"Bil ki, ey kardeşim! İnsanlar başka bir şeyle uğraştıkları için benimle ilgilenmeyeceklerdir. Sen, ümmet içinde Kâbe gibisin. Allah onu bir alamet olarak dikmiştir. Her derin vadiden sana ve düz oavadan sana gelinir, sen gitmezsin. Sen hidayet alametisin, dinin nurusun. O da Allah'ın nurudur, ey kardeşim! Beni hak ile gönderene yemin ederim ki, yüce Allah'ın seninle ilgili olarak onlara farz kıldığı hususu teker teker kendilerine haber verdikten sonra, bunun aksinin yol açacağı tehlikeleri de onlara bildirdim. Sana itaat etmelerinin gerekliliğini açıkladım. Hepsi olumlu cevap verdi ve yetkinin sana ait olduğunu kabul ettiler. Ama söylediklerinin aksine davranacaklarını biliyorum."

"Ben vefat ettikten ve sen de sana vasiyet ettiğim şeylerin tamamını yerine getirip beni kabre koyduktan sonra evine kapan, Kur'ân'ı cem et, nüzul ettiği şekliyle farzlarını ve hükümlerini bir araya getir. Sonra kınanmanı gerektirmeyecek bir tarzda sana emrettiğimi yapmaya çalış. Bana kavuşuncaya kadar onların sana karşı işleyecekleri yanlışlıklardan dolayı sabret."¹

1- Hasaisu'l-Eimme, Şerif Razî, s.72, 73; et-Turuf, İbn Tavus, s.25-27; ondan naklen Biharu'l-Envar, 22/482-484.

3- İsa ed-Darir anlatıyor: İmam Musa Kâzım'a (a.s) sordum: "İnsanlar arasında bir söz dönüp dolaşıyor, güya Resulullah (s.a.a) önce Ebu Bekir'in, sonra da Ömer'in halka namaz kıldırmaalarını söylemiş?" Uzun süre başını eğdi, sonra şöyle dedi:

Söyledikleri gibi değil. Ama sen ey İsa, meseleleri fazla kurcalıyorsun, ortaya çıkarmadıkça rahat etmiyorsun.

Dedim ki: "Anam babam sana feda olsun. Ben dinim hususunda bana faydalı olacak, daha derin bir bilgiye sahip olup fakih olmamı sağlayacak ve sapmama engel olacak şeyleri soruyorum. Bilmiyorum, bu gibi meseleleri senin gibi bana açıklayacak birini ne zaman bulurum?" Buyurdu ki:

Resulullah'ın (s.a.a) hastalığı ağırlaşınca Ali'yi (a.s) çağırdı. Başını göğsüne koydu, kendinden geçmişti. O sırada namaz vakti girmiş, ezan okunmuştu. Aişe dışarı çıktı ve "Ey Ömer! Çık ve namazı sen kıldır." dedi. Ömer, "Babanın kıldırması daha uygundur." dedi. Aişe, "Doğru söylüyorsun." dedi, "Ama o yumuşak bir adamdır, insanların ona karşı çıkmalarından korkuyorum. Git ve sen kıldır." Ömer ona dedi ki: "Hayır, o kıldırın. Eğer biri ona karşı çıkarsa veya harekete geçerse, ben ona yardım ederim. Kaldı ki Muhammed (s.a.a) bayılmış, ayıldığında da onu görmez. Adam da (Ali'yi -a.s- kastediyor) onunla meşgul, onu bırakıp gelmez. O baygınken gelip namaz kıldıramaz. Eğer ayılırsa, korkarım Ali'ye namazı kıldırmasını söyler. Gecedeki münacatlarını ve son sözleri olarak, 'Namaz! Namaz!' dediğini duydun."

Derken Ebu Bekir halka namaz kıldırma üzere öne geçti. İnsanlar bundan memnun olmadılar. Sonra Resulullah'ın (s.a.a) ona emrettiğini sandılar. Ebu Bekir henüz başlangıç tekbirini getirmemişti ki Resulullah (s.a.a) kendine geldi. "Abbas'ı çağırın!" dedi. Ab-

bas'ı çağırıldılar. O ve Ali, Resulullah'ı (s.a.a) taşıyarak dışarı çıkardılar ki, insanlara namazı kıldırısın. Resulullah (s.a.a) oturarak namazı kıldırdı. Sonra onu minberin üzerine oturttular. Bundan sonra bir daha minbere çıkmadı. Muhacirlerden ve ensardan bütün Medineliler toplanmışlardı. Genç kızlar bile örtülerinden çıkıp gelmişlerdi. Ağlaşmalar, bağışmalar, "inna lillah..." ayetini okuma sesleri arasında Resulullah (s.a.a) bir müddet konuşuyor, sonra bir süre susup bekliyordu. Konuştukları arasında şu sözler de vardı:

"Ey Muhacir ve ensar topluluğu! Şu günümde, şu saatimde yanıma gelen cinler ve insanlar! Burada bulunanlarınız, bulunmayanlarınıza bildirsın. Bilesiniz ki, aranızda Allah'ın kitabını bırakıyorum. Onda nur, hidayet ve beyan vardır. Allah hiçbir şeyi eksik bırakmamıştır. O, benim adıma Allah'ın sizin içinizdeki hüccetidir."

"Sizin aranızda en büyük alameti, dinin işareti ve hidayet nuru vasım Ali b. Ebu Talib'i bırakıyorum. Bilesiniz ki o, Allah'ın ipidir. Hepiniz ona sarılın ve ondan ayrılmayın. Allah'ın üzerinizdeki nimetini hatırlayın. Hani siz düşmanlar idiniz de o kalplerinizi kaynaştırdı ve O'nun nimeti sayesinde kardeş oldunuz."

"Ey insanlar! Bu Ali'dir. Allah'ın bugünkü ve bugünden sonraki hazinesidir. Bugün ve bugünden sonra kim onu veli edinirse, Allah'a verdiği sözü eksiksiz yerine getirmiş, üzerindeki görevi ifa etmiş olur. Bugün ve bugünden sonra kim ona düşmanlık ederse, kıyamet günü kör ve sağır olarak sorguya gelir. Onun Allah katında bir hücceti olmaz."

"Ey insanlar! Yarın siz dünyayla süslenmiş, benim Ehl-i Beyt'im ise darmadağın edilmiş, ezilmiş, zulme uğramış, önünüzde onların kanları, sapıklık ve cehalet şuraları ile yanıma gelmeyin."

"Haberiniz olsun, bu işin sahipleri var. Allah'ın kitabında onları isimlendirdiği ayetleri vardır. Ben de size onları tanıttım, size bildirmem emredilmiş şeyi size tebliğ ettim. Ama sizi cahil bir kavim olarak görüyorum. Benden sonra bilmeden Allah'ın kitabını tevîl eden kâfirler ve mürtetler olarak döneceksiniz. Heva ve heveslerinize uyarak kanunlar uyduracaksınız. Bilesiniz ki Kur'ân'a muhalif her olay, her söz reddedilmiştir, batıldır."

"Kur'ân hidayet imamıdır. Onun bir önderi var, insanları ona iletir, hikmet ve güzel öğütle ona davet eder. O, benden sonraki emir sahibidir. Benim ilmin, hikmetimin, gizlimin ve açığının vârisidir. Benden önceki peygamberlerin bıraktıklarının da mirasçısıdır. Ben vâris olduğum gibi, miras da bırakırım. Nefsiniz size yalan söylemesin."

"Ey insanlar! Ehl-i Bey'im hakkında Allah'tan korkun! Allah'tan korkun! Çünkü onlar dinin rükünleri, karanlıkları aydınlatan lambalar, ilim madenleridir. Ali; benim kardeşim ve vârisimdir, vezirimdir, benim işlerimin güvenilir takipçisi ve emrimin uygulayıcısıdır, sünnetim üzere benim ahdimin tatbikçisidir."

"İnsanlar içinde bana ilk iman eden odur. Öldüğüm zaman benim yanımda kalan ve benimle ahitleşen son kişidir. Kıyamet günü insanların arasında bana ilk kavuşacak kimsedir."

"Burada bulunanlarınız bulunmayanlarınıza bildirsün. Kimin bende bir hakkı varsa, işte buradayım. Kim bana bir emanet bırakmışsa, Ali b. Ebu Talib'e başvursun. O bütün bunların kefilidir. Ta ki kimsenin bende hakkı kalmasın."¹

1- Hasaisu'l-Eimme, Şerif Razî, s.73-75; et-Turuf, s.29-34; ondan naklen Biharu'l-Envar, 22/484-487.

İmamet ve İmamlar

1- Davud er-Rikkî anlatıyor: Salih Kul (İmam Kâzım) (a.s) buyurdu ki:

Yaşayan ve bilinen bir imam olmadıkça, Allah'ın insanlar üzerindeki hücceti gerçekleşmiş olamaz.¹

2- Ebu Ali b. Raşid anlatıyor: İmam Musa Kâzım (a.s) buyurdu ki:

Yeryüzü hüccetsiz olmaz. Allah'a yemin ederim, ben, o hüccetim.²

3- Ali b. Cafer anlatıyor: Ebu'l-Hasan (a.s) bana dedi ki:

Biz ilim ve cesaret bakımından eşitiz. Ama bağışlar bakımından emredildiğimiz oranda bağışta bulunuruz.³

4- Harun b. Harice anlatıyor: Ebu'l-Hasan (a.s) bana dedi ki:

Biz, Resulullah'a gösterilen el-Mesani'yiz. Biz, Allah'ın içinizdeki veçhiyiz. Bizi tanıyanı tanırız. Bizi tanımayanın önünde ise (ulaşamayacağı) yakın vardır.⁴

5- Ebu'l-Hasan Musa Kâzım (a.s) "**Yoksa onlar, Allah'ın lütfundan verdiği şeyler için insanlara haset mi ediyorlar?**"⁵ ayetiyle ilgili olarak şöyle buyurdu: "*Kıskanılanlar biziz.*"⁶

6- Seyf b. Umeyre rivayet ediyor: Salih Kul Ebu'l-Hasan'ın (a.s) bir adamın öleceğini bildirdiğini duydum. Kendi kendime, "Şia'sından bir adamın ne zaman öleceğini de mi biliyor?" dedim. Biraz öfkelenmiş gibi bana dedi ki:

1- el-İhtisas, s.269.

2- el-Kâfi, 1/179.

3- el-Kâfi, 1/275.

4- el-Besair, s.66.

5- Nisâ, 54.

6- el-Kâfi, 1/206.

Ey İshak! Ruşeyd el-Hacerî ölümlerin ve belaların zamanını bilirdi. İmam bunları bilmeye daha layıktır.¹

7- Muaviye, İshak'tan şöyle rivayet etmiştir: Ebu'l-Hasan'ın (a.s) yanında bulunuyordum. O sırada bir adam içeri girdi. İmam Ebu'l-Hasan (a.s) ona, "*Ey Falan! Bir aya kalmaz öleceksin.*" dedi. Kendi kendime, "*Şia'sından adamların ne zaman öleceklerini de mi biliyor?*" dedim. Bunun üzerine şöyle dedi:

Ey İshak! Bunu neden yadırgıyorsun ki, Ruşeyd el-Hacerî mustazafın (zavallının) biriydi. Bununla beraber ölümlerin ve felaketlerin vakitlerini bilirdi. Bunlara bilmeye İmam daha layıktır." Sonra sözlerini şöyle sürdürdü: "Ey İshak! İki sene içinde öleceksin. Eşlerin, çocukların, ailen, hane halkın darmadağın olacak, çok büyük bir iflas yaşayacaklardır."²

8- Yakub b. Cafer anlatıyor: Mekke'de Ebu'l-Hasan (a.s) ile beraberdim. Bir adam ona, "Allah'ın kitabıyla ilgili olarak daha önce kimseden duymadığımız tefsirler yapıyorsun." dedi. Buyurdu ki:

Kur'ân insanlardan önce bize indi. Onlardan önce bize tefsir edildi. Biz onun helalini, haramını, nasihını, mensuhunu, seferde nazil olan kısmını, hazarda nazil olan kısmını, hangi gece ne kadar ayet indiğini, kimin ve neyin hakkında indiğini biliriz. Biz, Allah'ın arzında O'nun adına hükmedenleriz. O'nun mahlûkatının üzerindeki şahitleriyiz. Nitekim yüce Allah, "**Onların bu şahitlikleri yazılacak ve sorguya çekileceklerdir.**"³ buyurmuştur. Şahitlik etmek bize ait, sorgulanacak olanlar da diğer insanlardır. Bu sana ilettiğim ve seninle ilgili olarak eda ettiğim bir ilimdir.

1- Besairu'd-Derecat, s.264.

2- Besairu'd-Derecat, s.265.

3- Zuhruf, 19

Eğer kabul edersen, şükret. Eğer terk edersen, bilesin ki Allah her şeye şahittir.¹

9- Muhammed b. Fudayl anlatıyor: Ebu'l-Hasan (a.s) şöyle buyurdu:

Ali'nin (a.s) velayeti meselesi, bütün nebilerin suhurlarında yazılıdır. Allah, Muhammed'in (s.a.a) nübüvvetini, Ali'nin (a.s) velayetini bildirmediği bir tek resul göndermemiştir.²

10- Ali b. Suveyd es-Sabi anlatıyor: Ebu'l-Hasan el-Evvel (a.s) bana gönderdiği bir mektupta şöyle buyurdu:

Şu gecelerde öleceğimi ilk olarak sana bildiriyorum. Feryat etmek, pişmanlık duymak ve şüpheye düşmek yok. Olacak her şey, Allah'ın kesin ve kaçınılmaz kaderinin gereğidir. Sen, dininin kulpu olan Âl-i Muhammed'e (a.s) sarıl. Sağlam kulpu olan vasilelere sarıl. Dediklerine teslim ol, rıza göster.³

11- Said b. Ebu Said el-Belhî rivayet ediyor: Ebu'l-Hasan'ın (a.s) şöyle dediğini duydum:

Şu insanların (Ehl-i Beyt'e bağlı olmayanların) kıldıkları her bir namazın vaktinde Allah'ın bir laneti vardır.

Dedim ki: "Sana feda olayım. Bunun sebebi nedir?" Buyurdu ki:

Hakkımızı inkâr etmeleri ve bizi yalanlamaları.⁴

12- Safvan b. Yahya anlatıyor: Ebu'l-Hasan el-Evvel (Musa b. Cafer -a.s-) buyurdu ki:

Allah, Âdem'in ruhunu kabzettiği günden beri yer-yüzünü hiçbir zaman imamsız bırakmamıştır. Onunla

1- Besairu'd-Derecat, s.198.

2- el-Kâfi, 1/437.

3- Kurbu'l-İsnad, s.142.

4- İlelu's-Şerayi, 2/289; İkabu'l-A'mal, s.248.

Allah'a ulaşılır. O, kullar üzerindeki hüccettir. Onu terk edeni saptırmak ve ondan ayrılmayı da kurtarmak, Allah'ın üzerine aldığı bir haktır.¹

13- Abdullah b. Kudame et-Tirmizî anlatıyor: Ebu'l-Hasan (a.s) buyurdu ki:

Dört şeyden şüphe eden kimse, Allah'ın indirdiklerinin tümünü inkâr etmiş olur. Bu dört şeyden biri, her zaman ve mekândaki imamı, şahıs ve özellikleriyle birlikte tanımaktır.²

14- Ömer b. Yezid anlatıyor: Ebu'l-Hasan el-Evvel'in (a.s) şöyle dediğini duydum:

İmamı tanımadan ölen kimse cahiliye ölümü üzere ölmüştür. Tanınması gerekli olan, yaşayan imamdır.

Dedim ki: "Babanın bundan (yani yaşayan imamdan) söz ettiğini duymadım." Buyurdu ki:

Allah'a yemin ederim ki, söylemiştir. Resulullah (s.a.a) buyurmuştur: Duyup itaat edeceği bir imamı olmadan ölen kimse, cahiliye ölümü üzere ölmüştür.³

15- Davud er-Rıkkî anlatıyor: Salih Kul (a.s) şöyle buyurdu:

Allah'ın kullar üzerindeki hücceti ancak yaşayan ve bilinen bir İmam'ın varlığıyla gerçekleşmiş olur.⁴

16- Muhammed b. Hakîm anlatıyor: Ebu'l-Hasan'a (a.s) İmam'la ilgili bir soru sordum ve dedim ki: "İmam'a helal ve haramla veya insanların ihtiyaç duydukları başka bir şeyle ilgili bir soru sorulup da onda buna vereceği bir cevabın olmaması mümkün müdür?"

Buyurdu ki:

1- Kemalu'd-Din, s.220.

2- Kemalu'd-Din, s.413.

3- el-İhtisas, s.268.

4- el-İhtisas, s.269.

Hayır, bunun cevabı onda mutlaka vardır. İsterse cevap verir, isterse cevap vermez.¹

17- Safvan b. Yahya anlatıyor: Ebu'l-Hasan'a (a.s) sordum: "İmam'a helal ve haramla veya insanların ihtiyaç duydukları başka bir şeyle ilgili bir soru sorulduğu hâlde onda buna cevap olacak bir bilginin olmaması mümkün müdür?" Buyurdu ki: "*Hayır, verecek cevabı olduğu hâlde söylememesi mümkündür.*"²

18- Ali es-Sai anlatıyor: Ebu'l-Hasan el-Evvel Musa (a.s) buyurdu ki:

Bizim ilmimiz üç boyuta varmıştır: Geçmiş boyutu, gelecek boyutu ve meydana gelmekte olan boyutu. Geçmiş bize açıklanmıştır, gelecek bizim için yazılmıştır, meydana gelmekte olanlar ise kalbe telkin edilen ilhamlar ve kulaklara yapılan etkiler şeklindedir. Bu, bizim en üstün bilgimizdir. Bizim Nebi'mizden (Muhammed'den s.a.a) sonra nebi gelmez.³

19- Muhammed b. Ali b. Halid el-Cevvaz anlatıyor: Bir gün Ebu'l-Hasan'ın yanına gittim. Remliye'deki evinde bulunuyordu. Ona baktığım zaman kendi kendime dedim ki: "Anam-babam sana feda olsun, mazlum, öfkeye maruz kalmış ve baskı altında tutulmuş efendim!" Sonra ona yaklaştım, alnından öptüm ve önünde oturdum. Bana döndü ve şöyle dedi:

Ey İbn Halid! Biz bu işi daha iyi biliriz. Kendi içinde öyle düşünme.

Dedim ki: "Sana feda olayım, Allah'a yemin ederim ki bununla herhangi bir şey kastetmedim." Bunun üzerine şöyle dedi:

1- el-Besair, s.44.

2- el-Besair, s.44.

3- el-Kâfi, 1/264.

Biz bu işi bizden başkasından daha iyi biliriz. Eğer istersek bize izin verilir. Bu kavim için belirlenmiş bir müddet ve ulaşmaları gereken bir son vardır, mutlaka bu sona varacaklardır.

Dedim ki: "Artık bir daha içimden böyle bir şey geçir-meyeceğim." Buyurdu ki:

Bir daha asla böyle bir şeye yeltenme.¹

20- Muhammed b. Hakîm rivayet ediyor: Ebu'l-Hasan (a.s) buyurdu ki:

Sizden öncekiler kıyas yüzünden helak oldular. Allah; helâlî, haramı ile bütün dinini tamamlamadan Peygamber'inin canını almamıştır. O, yaşadığı süre içinde sizin muhtaç olduğunuz her şeyi getirmiştir. Yaşarken ondan, vefat ettikten sonra da Ehl-i Beyt'inden yardım alırsınız. Hiç şüphesiz onun Ehl-i Beyt'i-nin yanında bir Mushaf (kitap) vardır ki, onda tırma-lamaya varana kadar her şeyin hükmü yazılıdır.

Sonra şöyle buyurdu:

Böyle iken, Ebu Hanife diye bir adam çıkmış, "Ali bir şey demişse, ben de bir şey diyorum." diyor!²

21- Abdullah b. Cündeb anlatıyor: Ebu'l-Hasan (a.s) ba-na şöyle yazdı:

Biz bir adamı gördüğümüz zaman, gerçek mümin mi münafık mı olduğunu biliriz.³

22- Hüseyin b. Ali b. Yaktin babasından şöyle rivayet ediyor: Ebu'l-Hasan'a (a.s) âlimin durumuyla ilgili bir soru sordum. Buyurdu ki: "*Kalbe nükteler ve kulağa da çınlamalar gelir. Bazen de ikisi birden olur.*"⁴

1- Besairu'd-Derecat, s.126.

2- el-Besair, s.147.

3- el-Besair, s.288.

4- el-Besair, b. 316.

İmam Kâzım'dan (a.s) Sonraki Vasi

1- Hasan b. Nuaym es-Sahhaf şöyle rivayet etmiştir: Ben, Hişam b. Hakem ve Ali b. Yaktin Bağdat'taydık. Ali b. Yaktin dedi ki: "el-Abdu's-Salih Musa b. Cafer'in (a.s) yanında oturuyordum. Yanına oğlu Ali geldi. Bana dedi ki: Ey Ali b. Yaktin! Bu Ali, benim çocuklarımın efendisidir. Ben künyemi (Ebu'l-Hasan) ona bağışladım." Hişam b. Hakem elinin içiyle onun alınına vurdu ve dedi ki: "Vay sana! Neler söylüyorsun sen?" Ali b. Yaktin dedi ki: "Allah'a yemin ederim ki, ondan duyduklarımı söyledim." Bunun üzerine Hişam dedi ki: "İmam, kendisinden sonra imamlık yetkisinin onda olduğunu sana haber vermiş."¹

2- Nuaym el-Kabusî, Ebu'l-Hasan'dan (a.s) şöyle buyurduğunu rivayet eder:

Oğlum Ali, çocuklarımın en büyüğüdür. Benim katımda onların en iyisidir. İçlerinde en çok onu severim. O benimle birlikte cifre bakar. Ona bir nebi veya vasiden başkası bakamaz.²

3- Davud er-Rikkî şöyle rivayet etmiştir: Ebu İbrahim'e Musa Kâzım'a -a.s-) dedim ki: "Sana kurban olayım! Artık yaşıma iyice ilerledi. Elimden tutup beni ateşten kurtar." Bunun üzerine oğlu Rıza'yı (a.s) işaret etti ve buyurdu ki:

Benden sonraki imamınız budur.³

4- Muhammed b. İshak b. Ammar anlatıyor: Ebu'l-Hasan el-Evvel'e (a.s) dedim ki: "Dinimi öğreneceğim birini bana gösterir misin?" Buyurdu ki:

Bu, oğlum Ali'dir. Babam benim elimden tuttu ve beni Resulullah'ın (s.a.a) kabrinin başına götürdü ve dedi ki: "Ey oğulcuğum! Allah buyurmuştur ki: **Ben**

1- el-Kâfî, 1/311.

2- el-Kâfî, 1/312.

3- el-Kâfî, 1/312.

yeryüzünde bir halife yaratacağım.¹ Hiç kuşkusuz yüce Allah, bir söz söyledi mi, onu yerine getirir."²

5- Davud er-Rikkî şöyle rivayet etmiştir: Ebu'l-Hasan Musa'ya (a.s) dedim ki: "Yaşım iyice ilerledi, kemiklerim inceldi. Ben daha önce babana sormuştum, bana seni göstermişti. Sen de bana, senden sonraki İmam'ın kim olacağını haber ver."

İmam (a.s) buyurdu ki:

Benden sonraki imam, şu Ebu'l-Hasan er-Rıza'dır.³

6- Ziyad b. Mervan el-Kandî -Vakıfiye grubuna mensuptu- anlatıyor: Ebu İbrahim'in (a.s) yanına gittiğimde, oğlu Ebu'l-Hasan (a.s) da oradaydı. Bana dedi ki:

Ey Ziyad! Bu oğlum falandır. Onun yazdığı benim yazım, onun sözü benim sözüm, onun elçisi benim elçim hükmündedir. Söz onun sözüdür.⁴

7- Muhammed b. Fudayl anlatıyor: Annesi Cafer b. Ebu Talib'in soyundan gelen el-Mahzumî bana şöyle anlattı: Ebu'l-Hasan Musa (a.s) bizi çağırды ve yanında topladı, sonra bize dedi ki: "*Sizi niçin çağırдыğımı biliyor musunuz?*" "Hayır." dedik. Buyurdu ki:

Şahit olun ki, şu oğlum benim vasimdir, benim emrimle kaimdir ve benden sonraki halifemdir. Kimin benden bir alacağı varsa, şu oğlumdan alsın. Kime bir söz vermişsem, bu sözün yerine getirilmesini ondan istesin. Benimle karşılaşması kaçınılmaz olanlar, ancak onun yazısı aracılığıyla buluşabilirler.⁵

8- Hüseyin b. Muhtar anlatıyor: Ebu'l-Hasan (a.s) Bas-

1- Bakara, 30

2- el-Kâfi, 1/312.

3- el-Kâfi, 1/312.

4- el-Kâfi, 1/312.

5- el-Kâfi, 1/312.

ra'da hapiste bulunduğu sırada üzerinde şöyle bir yazı bulunan levhalar gönderdi:

En büyük oğluma yetki veriyorum ki, falana şunu versin, falana da şunu versin. Ve ben gelinceye veya yüce Allah ölümüne hükmedinceye kadar falana da bir şey vermesin. Allah dilediğini yapar.¹

9- Davud b. Zürebî anlatıyor: Bir miktar malı Ebu İbrahim'e (a.s) getirdim. Bu malın bir kısmını aldı, bir kısmını da bıraktı. Dedim ki: "Allah seni salih kılsın, niçin bunu bende bırakıyorsun?" Buyurdu ki: "*İmamet makamının sahibi, onu senden ister.*" İmam'ın (a.s) ölüm haberi gelince, oğlu Ebu'l-Hasan Rıza (a.s) bana bir haber gönderdi ve o malı benden istedi, ben de malı ona geri verdim.²

10- Süleyman b. Hafs el-Mervezi anlatıyor: Bir gün Ebu'l-Hasan Musa b. Cafer'in (a.s) yanına gittim. Kendisinden sonra insanlar arasında hüccet olacak kişiyi öğrenmek istiyordum. Bana bakınca, ben bir şey söylemeden söze başladığı ve şöyle dedi:

Ey Süleyman! Ali, benim oğlum olarak benden sonraki vasim ve insanlar arasındaki hüccettir. O çocuklarımın en faziletlisidir. Eğer ben öldükten sonra hayatta kalırsan, onun hakkında Şiîlerim ve benden sonraki halifeyi öğrenmek isteyen velayetimin bağlıları arasında bu şahitlikte bulun.³

Beklenen İmam Mehdi (Allah Zuhurunu Çabuklaştırsın)

1- Ali b. Musa, babası Musa b. Cafer b. Muhammed'den (a.s) şöyle rivayet etmiştir:

1- el-Kâfi, 1/313.

2- el-Kâfi, 1/313.

3- Uyunu'l-Ahbar, 1/26.

Ahir zamanda ortaya çıkacak Kaim Mehdi, imam oğlu imam ve vasi oğlu vasiden başkası olmaz.¹

2- Muhammed b. Ali b. Cafer, kardeşi Musa b. Cafer'-den (a.s) rivayet etmiştir ki:

"Yedincinin beşinci oğlu kayb olduğu zaman, dininiz hususunda Allah'tan korkun. Hiç kimse sizi bu dinden kaydırmaz. Oğulcuğum! Bu işin sahibinin kaybolması kaçınılmazdır. Öyle ki bu işe (imamete) inananlar bile bundan vazgeçerler. Bu bir imtihandır. Allah kullarını bununla sınar. Eğer babalarınız ve atalarınız bundan daha sahih bir din bilselerdi, elbette ona uyarlardı." Dedim ki: "Ey efendim! Yedincinin oğlu beşinci kimdir?" Buyurdu ki: "Oğulcuğum! Akıllarınız şimdilik bunu kavrayamayacak kadar küçük, hayalleriniz de bunu taşıyamayacak kadar dardır. Ama yaşarsanız, onu anlayacaksınız."²

3- Ali b. Hamza anlatıyor: İmam Cafer Sadık ve İmam Musa Kâzım (üzerlerine selâm olsun) buyurmuşlardır ki:

Kaim Mehdi (a.s) zuhur ettiği zaman, daha önce yürürlükte olmayan üç hükmü yürürlüğe koyar: Zina eden yaşlı adamın ve zekâtı vermeyenin öldürülmesine hükmeder ve gölgesi olan her şeyde kardeşi kardeş mirasçı yapar.³

4- Abbas b. Amir el-Kasbanî rivayet ediyor: Ebu'l-Hasan Musa b. Cafer'in (a.s) şöyle dediğini duydum:

Bu işin sahibi, insanların henüz doğmamıştır, dediği kimsedir.⁴

5- Ali b. Cafer, kardeşi Musa b. Cafer'e (a.s) şöyle sordu: "**De ki: Suyunuz çekilirse, söyleyin bakalım, size kim bir**

1- Uyunu'l-Ahbar, 2/131.

2- İlelu's-Şerayi, 1/233; el-Kâfi, 1/336; Gaybetu'n-Nu'manî, s.154.

3- el-Hisal, s.169.

4- Kemalu'd-Din, s.360.

akarsu getirebilir?¹ ayetinin tevili nasıldır?" İmam cevabında buyurdu ki:

(Yani) İmamınızı yitirdiğinizde ve onu göremediğinizde, ne yaparsınız?²

6- Davud b. Kesir er-Rikkî şöyle rivayet ediyor: Ebu'l-Hasan Musa b. Cafer'e (a.s) bu işin (imametinin) sahibini sordum. Buyurdu ki:

O, kovulmuş, yalnız, garip ve ailesinde uzakta garip ve babasının intikamı alınmamış kimsedir.³

7- Yunus b. Abdurrahman rivayet ediyor: Musa b. Cafer'in (a.s) yanına gittim ve ona dedim ki: "Ey Resulullah'ın oğlu! Sen hak ile kaim olan mısın?" Buyurdu ki:

Ben hak ile kaimim. Ama yeryüzünü Allah düşmanlarından temizleyecek, daha önce zulüm ve zorbalıkla dolan dünyayı adaletle dolduracak Kaim, benim beşinci (kuşaktan) çocuğumdur. Canından endişe ettiği için uzun bir süre kaybolacaktır. Ondan dolayı bazı topluluklar bu davadan dönecek, bazıları ise sebat edeceklerdir.

Sonra sözlerini şöyle sürdürdü:

Bizden olan Kaim'in kayboluşu sırasında bizim i-pimize sarılan, bizim velayetimizde sebat eden, düşmanlarımızdan teberrî eden Şia'mıza ne mutlu! Onlar bizden, biz de onlardanız. Onlar İmam olarak bizden razıdırlar, biz de Şia olarak onlardan razıyız. Ne mutlu onlara! Ne mutlu onlara! Allah'a yemin ederim ki, onlar kıyamet günü bizimle beraber aynı derecelerdedirler.⁴

1- Müllk, 67.

2- Kemalu'd-Din, s.360.

3- Kemalu'd-Din, s.361.

4- Kemalu'd-Din, s.361.

8- Ebu Ahmed Muhammed b. Ziyad el-Ezdî anlatıyor: Efendim Musa b. Cafer'e (a.s), "**Nimetlerini açık ve gizli olarak size bolca ihsan ettiğini görmediniz mi?**"¹ ayetinin anlamını sordum. Buyurdu ki:

Açık nimetten maksat, zahir İmam, gizli nimetten maksat da gaip İmam'dır.

Dedim ki: "İmamlar arasında gaip olanlar da olacak mı?" Buyurdu ki:

Evet, şahsı insanların gözünden kaybolur; ama müminlerin kalplerinden onun hatırası kaybolmaz. O, biz Ehl-i Beyt'in on ikinci imamıdır. Allah her zorluğu onun için kolaylaştırır, her dik başlıyı onun için uysallaştırır. Yeryüzünün hazinelerini onun için ortaya çıkarır. Bütün uzakları onun için yakın eder. Her inatçı zorbayı yok eder, her azgın şeytan onun eliyle helak olur. O, cariyelerin efendisinin oğludur ve doğumu insanlara gizli kalır. Allah onu ortaya çıkarıncaya kadar adının açıktan zikredilmesi caiz değildir. Zuhur edince, zulüm ve zorbalıkla dolmuş dünyayı adaletle doldurur.²

Resulullah'ın Ashabı ve Ehl-i Beyt İmamları

Esbat b. Salim rivayet ediyor: Ebu'l-Hasan Musa b. Cafer (a.s) şöyle buyurdu:

Kıyamet günü bir münadi seslenir: "Nerede Allah'ın Resülü Muhammed b. Abdullah'ın ahitlerini bozmayan ve verdikleri söz doğrultusunda hareket eden havarileri?" Selman, Mikdad ve Ebu Zer ayağa kalkar.

Sonra bir münadi seslenir: "Nerede Allah'ın Resülü Muhammed b. Abdullah'ın vasisi Ali b. Ebu Talib'in havarileri?" Amr b. Hamık el-Huzaî, Muhammed

1- Lokmân, 20

2- Kemalu'd-Din, s.368.

b. Ebu Bekir, Benî Esed'in azatlı kölesi Meysem b. Yahya et-Temmar ve Uveys el-Karanî ayağa kalkar.

Sonra bir münadi seslenir: "Allah'ın Resulü Muhammed b. Abdullah'ın kızı Fatıma'nın oğlu Hasan b. Ali'nin (a.s) havarileri nerede?" Süfyan b. Ebu Leyla el-Hemedanî ve Huzeyfe b. Useyd el-Gıfarî ayağa kalkar.

Sonra bir münadi seslenir: "Hüseyin b. Ali'nin (a.s) havarileri nerede?" Onunla birlikte şehit düşen, ondan geri kalmayan bütün yarenleri ayağa kalkar.

Sonra bir münadi seslenir: Ali b. Hüseyin'in (a.s) havarileri nerede? Cübeyr b. Mat'am, Yahya b. Ümmü't-Tavil, Ebu Halid el-Kabulî ve Said b. Müseyyeb ayağa kalkar.

Sonra bir münadi seslenir: "Muhammed b. Ali'nin ve Cafer b. Muhammed'in havarileri nerede?" Abdullah b. Şerik el-Amirî, Zürare b. A'yen, Bureyd b. Muaviye el-İclî, Muhammed b. Müslim, Ebu Basir Leys b. el-Buherî el-Muradî, Abdullah b. Ebu Ya'fur, Amir b. Abdullah b. Cuzae, Hücr b. Zaide ve Hamran b. A'yen ayağa kalkar.

Sonra bir münadi seslenir: "Nerede diğer İmamların (a.s) Şiîleri?" Kıyamet günü bu havariler; önde olanların, (Allah'a) yakınlaştırılanların ve tâbiinden havarilerin ilkleridirler.¹

İman, Küfür ve Şüphe

1- Hammad b. Amr en-Nusaybî rivayet ediyor: Adamın biri Âlim'e (İmam Musa Kâzım -a.s-) sordu ve dedi ki:

"Allah katında hangi amel daha üstündür, bana haber ver?"

İmam (a.s) buyurdu ki:

1- Rical, el-Keşşî, s.15.

Allah katında bütün amellerin kabul görmesinin gerekçesi olan amel.

Dedi ki: "Bu amel hangisidir?"

Buyurdu ki:

Allah'a iman etmek. O, derece bakımından amellerin en üstünü, sevaptan aldığı pay itibariyle en yücesi ve menzil olarak en şerefliisidir.

Dedim ki: "Bana haber ver: İman hem söz, hem amel midir, yoksa amelsiz sözden mi ibarettir?"

Buyurdu ki:

İman, tamamıyla ameldir. Söz de bu amelin bir parçasıdır. Allah'ın kitabında açıkladığı şekliyle farz kılınmıştır. Nurunun açıklayıcısı ve hüccetinin değişmezidir. Kitap ona tanıklık eder ve ona çağırır.

Dedim ki: "İmanı bana vasfet ki anlayayım."

Buyurdu ki:

İman; hâllerden, derecelerden, tabakalardan ve menzillerden meydana gelir. Bazısı tamamlığın son noktasına varmış kadar tam, bazısı noksanlığın son noktasına varmış kadar eksik ve bazısı ziyadeliği ağır basacak kadar artmıştır.

Dedim ki: "İman, tamamlanan, eksilen ve artan bir şey midir?" "*Evet.*" dedi. Dedim ki: "Nasıl?"

Buyurdu ki:

Yüce Allah imanı Âdemoğlunun organlarına farz kılmış, onlar arasında taksim etmiş, dağıtmıştır. Bu yüzden insanın hiçbir organı yoktur ki, kendisine imandan bir parça tevdi edilmiş olmasın ve bu da diğer organların görevli oldukları alandan farklı olmasın. Bu organlardan biri kalptir. Kalp bedenın lideridir, organlar ancak onun görüşü ve emri doğrultusunda bedene herhangi bir şey sokar veya çıkarırlar. Onlardan biri de elleridir, insan onlar aracılığıyla bir

şeyi tutar. Diğerleri ise yürümesini sağlayan ayakları, cima ederken yararlandığı cinsel organları, kitabı okuduğu ve şahitliğini ifade ettiği dili, eşyayı görmesini sağlayan gözleri ve sesleri işitmesini sağlayan kulakları.

İman olarak kalbe farz kılınan şey, dile farz kılından farklıdır. Dile farz olan şey gözlere, farz olandan ayrıdır. Gözlere farz olan da kulaklara farz olandan farklıdır. Kulaklara farz olan ellere farz olandan, ellere farz olan ayaklara farz olandan, ayaklara farz olan cinsel organa farz olandan, cinsel organa farz olan yüze farz olandan ayrıdır.

İman olarak kalbe farz kılınan şey, "Allah'tan başka ilâh olmadığına, tek ve ortaksız olduğuna, bir ve samed (hiçbir şeye muhtaç olmayan, her şey kendisine muhtaç olan) olduğuna, eş ve çocuk edinmediğine ve Muhammed'in (s.a.a) O'nun kulu ve Resulü olduğuna şahitlik edip ikrar etmek, bilmek, tasdik etmek, teslim olmak, ahit olarak benimsemek ve rıza göstermektir.¹

2- İmam Musa b. Cafer (a.s) atalarından şöyle rivayet etmiştir: Resulullah (s.a.a) şöyle buyurmuştur:

Allah katında, O'na iman etmekten, salih amel işlemekten ve terk etmeyi emrettiği şeyleri terk etmekten daha sevimli bir şey yoktur.²

3- Fudayl anlatıyor: Ebu'l-Hasan'a (a.s) dedim ki: "Allah katında, kullara farz kılınıp da kulların Allah'a yaklaşmalarının aracı olan amellerden hangisi daha üstündür?" Buyurdu ki:

Allah'a yaklaşma aracı olarak kulların işleyeceği en üstün amel, Allah'a ve Resul'üne itaat etmek; Al-

---

1- el-Kâfi, 2/38.

2- Biharul-Envar, 71/208.

lah'ı, Resul'ünü (s.a.a) ve Ulu'l-Emr'i (Ehl-i Beyt) sevmektir. Ebu Cafer (a.s) şöyle derdi: "Bizi sevmek iman, bize buğzetmek ise küfürdür."¹

4- İbrahim b. Ebu Bekir anlatıyor: Ebu'l-Hasan'ın (a.s) şöyle dediğini duydum:

Ali hidayet kapılarından biridir. Kim bu kapıdan içeri girerse mümindir. Kim bu kapıdan çıkarsa kâfir olur. Bu kapıya girmeyip bu kapıdan çıkmayanlara gelince, onlar da Allah'ın dilemesine kalmış kimseler tabakasına mensupturlar.²

5- Bekir b. Musa el-Vasîfî anlatıyor: Ebu'l-Hasan'a (a.s) küfür ve şirkten hangisinin daha eski, daha önce olduğunu sordum. Buyurdu ki: "*Sana insanlarla tartışma iznini vermedim.*" Dedim ki: "Hişam b. Hakem bu soruyu sana sormamı istedi." Bunun üzerine bana dedi ki:

Küfür daha eskidir. Küfür inkâr etmek demektir. Yüce Allah İblis hakkında şöyle buyurmuştur: "**O yüz çevirdi ve büyüklük tasladı, böylece kâfirlerden oldu.**"³

6- Hüseyin b. Hakem anlatıyor: Salih Kul'a (a.s) bir mektup yazdım ve bu mektupta dedim ki: "Ben şüpheleri olan biriyim. Nitekim İbrahim (a.s) de, '**Rabbim! Ölülerini nasıl dirilttiğini bana göster.**' demiştir. Ben de senden bana bir şey göstermeni istiyorum." Bana şu cevabı gönderdi:

İbrahim (a.s) mümindir. İmanın artmasını istedi. Sen ise şüpheler içindesin. Şüpheleri olan bir adamda hayır olmaz. Şüphe, yakın getirilmeyen bir hususla ilgili olarak ortaya çıkar. Yakın gerçekleşince, artık şüphe etmek caiz olmaz.

1- el-Mehasin, s.150.

2- el-Kâfi, 1/388.

3- Bakara, 34. Tefsiru'l-Ayyâşî, 1/34.

Şunu da yazmıştı:

Yüce Allah şöyle buyurmuştur: "**Onların çoğunda, sözünde durma diye bir şey bulamadık. Gerçek şu ki, onların çoğunu yoldan çıkmış bulduk.**"¹ Bu ayet, şüpheli içinde olan kimseler hakkında nazil olmuştur.²

7- Muhammed b. Sinan, Ebu Hatice'den rivayet ediyor: Ebu'l-Hasan'ın (a.s) yanına gittim. Bana dedi ki:

Yüce Allah, mümini, kendisinden olan bir ruhla destekler. Bu ruhu hatırladığı her vakitte mümin ih-san eder ve sakınır. Bu ruhu hatırlamadığı zamanlar-da günah işler, haddini aşar. Mümin ihsanda bulunduğ-u zaman bu ruh sevinir; ama kötülük ettiği zaman üzüntüden feryat eder.

Ey Allah'ın kulları! O'nun size bahşettiği nimetleri, nefsinizi ıslah etmek için kullanın! Bu takdirde yakininiz artar ve çok değerli bir kâr elde edersiniz. Bir hayra niyet edip onu işleyen veya bir kötülüğe niyet edip onu işlemekten kaçınan kimseye Allah rahmet etsin.

Sonra İmam (a.s) şöyle buyurdu:

Biz, Allah'a ibadet ederek ve O'nun için amel işle-yerek (o) ruhu destekleriz.³

Günahlar

1- İbn Arefe rivayet ediyor: Ebu'l-Hasan (a.s) şöyle bu-yurmuştur:

Yüce Allah adına her gece ve gündüz, "Ey Allah'ın kulları! Günah işleme hususunda yavaş olun (günah işlemekten kaçının)! Eğer otlayan hayvanlar, emzik-teki çocuklar ve iki büklüm olmuş yaşlılar olmasaydı,

---

1- A'râf, 102

2- el-Kâfi, 2/399.

3- el-Kâfi, 2/268.

üzerinize azaplar dökülürdü ve un ufak olurdu." diye seslenen münadiler vardır.¹

2- İbn Mahbub rivayet ediyor: Benimle beraber bizim arkadaşlardan bazıları Ebu'l-Hasan'a (a.s), "Büyük günahlar kaç tanedir ve nelerdir?" diye yazdılar. İmam (a.s) şu cevabı verdi:

Bir kimse, Allah'ın, işlenmesi durumunda cehennem azabıyla cezalandıracağını vaat ettiği günahlardan sakınırsa, şayet müminse, Allah, onun kötülüklerini örter. Cehennem ateşini gerektiren büyük günahlar şunlardır: Haksız yere adam öldürmek, anne ve babaya kötü davranıp asi olmak, faiz yemek, hicret ettikten sonra yeniden çöl Arapları arasına dönüp onların hayat tarzını benimsemek, iffetli kadınlara zina suçlamasında bulunmak, yetimin malını yemek, savaşta cepheden kaçmak.²

3- Muhammed b. Hekîm rivayet ediyor: Ebu'l-Hasan'a (a.s) "Büyük günahları işlemek insanı imandan çıkarır mı?" diye sordum. Buyurdu ki:

Evet, büyük günahların dışındaki günahlar da. Resulullah (s.a.a) şöyle buyurmuştur: "Zina eden kimse mümin iken zina etmez, hırsızlık yapan kimse mümin iken hırsızlık yapmaz."³

4- Sumae rivayet ediyor: Ebu'l-Hasan'ın (a.s) şöyle dediğini duydum:

İşlediğiniz çok iyiliği çok görmeyin, işlediğiniz az günahı da az görmeyin. Çünkü az günahlar birikir de sonunda çok olurlar. Gizli hâllerinizde Allah'tan korkun ki, nefsinize karşı insafı gözetmiş olasınız.⁴

1- el-Kâfi, 2/276.

2- el-Kâfi, 2/276.

3- Biharul-Envar, 47/233.

4- Biharul-Envar, 47/235.

5- Ali b. Cafer anlatıyor: Ebu'l-Hasan Musa b. Cafer (a.s) buyurdu ki:

Cennet üç kişiye haram kılınmıştır: Laf taşıyan dedikoducu, sürekli içki içen ve deyyus. Deyyus ise (namus duygusunu yitirmiş) facirdir.¹

Dili Muhafaza Etmek

1- Osman b. İsa rivayet ediyor: Ebu'l-Hasan (a.s) şöyle buyurdu:

Eğer bir elinde olanı diğer elinin bilmemesini sağlayabilsen, bunu yap.

O sırada İmam'ın (a.s) yanında bazı insanlar vardı ve söz yaymayı müzakere ediyorlardı. Sonra şöyle buyurdu:

Dilini tut, aziz olursun. İnsanların boynuna hâkim olmalarına imkân verme, zelil olursun.²

Ravi ayrıca şunları anlatıyor: Ebu'l-Hasan'ın (a.s) yanına gittim. Bir adam ona dedi ki: "Bana tavsiyede bulun." Buyurdu ki:

Dilini tut, aziz olursun. İnsanların boynuna hâkim olmalarına imkân verme, zelil olursun.³

2- Musa b. İsmail b. Musa b. Cafer, babasından, o da a-talarından şöyle rivayet etmiştir:

Resulullah (s.a.a) şöyle buyurmuştur: Hayır söyleyip istifade eden veya susup selamette kalan kişiye Allah rahmet etsin!⁴

3- Aynı rivayet zinciriyle Resulullah'ın (s.a.a) şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

1- Meani'l-Ahbar, s.243.

2- el-Kâfi, 2/225.

3- el-Kâfi, 2/113.

4- Biharul-Envar, 71/293.

Salih adam iyi haberler getirir, kötü adam ise kötü haber getirir.¹

4- Eban, Yahya el-Ezrak'tan şöyle rivayet etmiştir: Ebu'l-Hasan (a.s) bana dedi ki:

Bir kimse birinin arkasından onda olup insanların da bildiği özellikleri söyleyerek konuşursa, bu gıybet olmaz. Onda olup da insanların bilmediği özellikleri söyleyerek konuşursa, bu gıybet olur. Ama onda olmayan özellikleri söyleyerek onun hakkında konuşursa, bu da iftira olur.²

5- Abdülmümin el-Ensarî anlatıyor: Bir gün Musa b. Cafer'in (a.s) yanına gittim. Muhammed b. Abdullah el-Caferî de oradaydı. Onun yüzüne bakıp gülümsedim. İmam (a.s), "Onu seviyor musun?" dedi. "Evet." dedim, "Sadece sizin için onu seviyorum." Buyurdu ki:

O senin kardeşindir. Mümin müminin ana baba bir kardeşidir, aynı ana babadan doğmamış olsalar da. Kardeşini suçlayan, melundur. Kardeşine hainlik eden, melundur. Kardeşi için hayır düşünmeyen, melundur. Kardeşinin gıybetini yapan, melundur.

İmam Cafer Sadık (a.s) da şöyle buyurmuştur: "Gıybetten sakın. Çünkü gıybet, cehennem köpeklerinin yiyeceğidir."³

6- Abdullah b. Abdurrahman anlatıyor: Ebu'l-Hasan Musa (a.s), Resulullah'ın (s.a.a) şöyle buyurduğunu söyledi:

Binicilik ve atıcılık (ata binmeyi ve ok atmayı) öğrenin. Atıcılık öğrenmeniz, benim için ata binmeyi öğrenmenizden daha sevimlidir.

Daha sonra şöyle buyurdu:

1- Biharu'l-Envar, 71/293.

2- el-Kâfi, 2/358.

3- Biharu'l-Envar, 75/262.

Mümin için batıl olan şeyler, üç şeyde helal olur: At eğitmesinde, ok atmasında ve karısıyla oynaşmasında. Bunlar haktır. Yüce Allah bir ok yüzünden üç kişiyi cennete koyar: Oku imal edeni, Allah yolunda onu kuşananı ve Allah yolunda atanı.¹

Marufu Emretmek ve Münkeri Nehyetmek

1- Muhammed b. Ömer b. Arefe şöyle rivayet ediyor: Ebu'l-Hasan'ın (a.s) şöyle dediğini duydum:

Ya marufu emredip münkeri nehyedersiniz, ya da en kötüleriniz sizi yönetirler. O zaman da iyileriniz dua ederler; ama duaları kabul edilmez.²

2- Musa b. Cafer (a.s) ataları (a.s) aracılığıyla şöyle rivayet etmiştir:

Resulullah (s.a.a) buyurdu ki: "Ancak şu üç haslete sahip olan kimse marufu emredip münkeri nehyeder: Emrettiğiyle beraber ve nehyettiği şeyden uzak duran. Emrettiği ve nehyettiği şey hususunda adil davranan. Neyi emrettiğini ve neyi nehyettiğini bilen."³

3- Aynı rivayet zinciriyle İmam Musa Kâzım (a.s) Resulullah'tan (s.a.a) şöyle rivayet etmiştir:

İyilik hususunda biri için aracılık yapan veya marufu emreden veya münkeri nehyeden ya da hayrı gösteren yahut işaret eden kimse, bu amellerin sevabının ortağıdır.

Bir kimse kötülüğü emrederse veya kötülüğü gösterirse yahut kötülüğe işaret ederse, bu günahların ortağıdır.⁴

1- et-Tehzib, 6/175.

2 el-Kâfi, 5/65 et-Tehzib, 6/176.

3- Biharul-Envar, 100/87.

4- Biharul-Envar, 100/87.

Şehit ve Allah Yolunda Cihat Eden Kimse

1- Musa b. Cafer (a.s) ataları aracılığıyla Resulullah'ın (s.a.a) şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

Her iyiliğin üstünde bir iyilik vardır. İyiliğin zirvesi de, adamın Allah yolunda şehit olmasıdır. Her ana-babaya asi oluşun üstünde bir asi oluş vardır. Ana-babaya asi oluşun zirvesi, kişinin onlardan birini öldürmesidir.¹

2- Yine Resulullah'tan (s.a.a) şöyle nakletmiştir:

Gazilerin dünyadaki atları, cennette de onların yanında olur.²

3- Yine İmam Musa Kâzım (a.s) Resulullah'tan (s.a.a) şöyle rivayet etmiştir:

Kur'ân hafızları, cennet ehlinin tanınmışlarıdır. Allah yolunda cihat edenler, cennet ehlinin muhafızlarıdır. Resuller, cennet ehlinin efendileridir.³

4- Yine Resulullah'tan (s.a.a) şöyle nakletmiştir:

Musa dua etti, Harun "Âmin" dedi. Melekler de "Âmin" dediler. Yüce Allah şöyle buyurdu: "Dosdoğru oldunuz ve ben de sizin duanızı kabul ettim. Kim benim yolumda cihat ederse, kıyamet gününe kadar onun duasını kabul ederim."⁴

5- Yine Resulullah'tan (s.a.a) şöyle nakletmiştir:

Kıyamet günü her nimetten sorulur. Allah yolunda (cihat ederken) elde edilen nimetler hariç.⁵

6- Yine dedesi Resulullah'tan (s.a.a) şöyle rivayet etmiştir:

1- Biharu'l-Envar, 100/15.

2- Biharu'l-Envar, 100/15.

3- Biharu'l-Envar, 100/15.

4- Biharu'l-Envar, 100/15.

5- Biharu'l-Envar, 100/15.

İnsanların en cimrisi, selâm vermede cimrilik eden kimsedir. İnsanların en cömerdi de, Allah yolunda canını ve malını feda eden kimsedir.¹

7- Yine Resulullah'tan (s.a.a) şöyle nakletmiştir:

Ümmetime beş şeyi tavsiye ediyorum: Dinlemeyi, itaat etmeyi, hicret etmeyi, cihada çıkmayı, cemaat olmayı. Kim cahiliye çağrısında bulunursa, onun için cehennem dibinin bir avuç toprağı vardır.²

Ganimetler

1- Ebu'l-Hasan (a.s) şöyle buyurmuştur:

Humus ganimetlerden alınır ve yüce Allah'ın hak sahibi kıldığı kimseye verilir. Humusun diğer dört kısmı ise, uğrunda savaşan ve kontrol eden kimseler arasında pay edilir. Malın en seçkini İmam'a aittir. Cariyenin en güzelini, hayvanın en göz alıcısını, elbise ve eşyadan en sevdiğini ve canının çektiğini alır. Malın taksiminden ve humusun çıkarılmasından önce bu hakkı vardır. Savaşanlar için yerin altındaki şeylerden ve galibiyet sağladıkları yerlerden bir şey yoktur. Ancak askerin ele geçirdiği şeyler hariç. Bedevilere ganimetlerden bir pay verilmez, İmam'la birlikte savaşsalar da. Çünkü Resulullah (s.a.a) onlarla, onları yurtlarından hicret etmeden kendi hâllerine bırakmak, bir saldırıya uğrayacak olursa, kendisine yardım etmeleri şartıyla anlaşma yapmıştır. Onlara ganimetten pay ayırmamıştır. Onlar ve onların benzerleri için geçerli olan sünnet budur. Atlı ve piyade savaşçılarla meşakkat çekerek alınan topraklar vakıftır ve imar edip ihya eden, bakımını yapan kimselere bırakılır. Ama valinin, onların gücü oranında gelirin yarısı, üç-

---

1- Biharul-Envar, 100/15.

2- Biharul-Envar, 100/15.

te biri veya üçte ikisi karşılığında, onların çıkarını gözetmek ve zarar etmelerine neden olmayacak şekilde onlarla anlaşma yapması gerekir.¹

Çalışma ve Geçim

1- Hasan b. Ali b. Ebu Hamza babasından şöyle rivayet ediyor: Ebu'l-Hasan'ı (a.s) bir arazide çalışırken gördüm. Ayakları suya batmıştı. Dedim ki: "Sana feda olayım, çalışacak adamlar nerde?" Buyurdu ki:

Ey Ali! Benden ve babamdan daha hayırlı olan kişi kendi toprağında çalışmıştır.

Dedim ki: "Kimdir o?" Buyurdu ki:

Resulullah (s.a.a), Emirü'l-Müminin (a.s) ve atalarımın tümü. Onlar bizzat kendi işlerinde çalışırlardı. Nebilerin, resullerin, vasilerin ve salihlerin işidir bu.²

2- Musa b. Bekir şöyle anlatıyor: Ebu'l-Hasan (a.s) bana dedi ki:

Kim ailesi ve kendisi için şu rızık helalinden talep ederse, o, Allah yolunda savaşılan mücahit mesabesindedir. Eğer rızık konusunda bir eksiği varsa, Allah ve Resülü adına ailesini geçindireceği şeyi borç alsın.

Eğer bu borcu ödeyemeden ölürse, bu borcu ödemek İmam'ın görevidir. Ödemezse, sorumluluğu ona aittir. Çünkü yüce Allah şöyle buyurmuştur: "**Sadakalar (zekâtlar) Allah'tan bir farz olarak ancak, yoksullara, düşkünlere, (zekât toplayan) memurlara, gönülleri (İslâm'a) ısıdırılacak olanlara, (hürriyetlerini satın almaya çalışan) kölelere... mahsustur.**"³ Bu adam da fakir, düşkün ve borçlu kimsedir.⁴

1- el-Kâfi, 5/44.

2- el-Kâfi, 5/75; el-Fakih, 3/162.

3- Tevbe, 60.

4- et-Tehzib, 6/184.

3- İmam Musa Kâzım (a.s) Resulullah'ın (s.a.a) şöyle buyurduğunu nakleder:

Müslüman olup geçimi kendine yeten ve sözü doğru olan kişiye ne mutlu!¹

4- Yine Resulullah'tan (s.a.a) şöyle rivayet eder:

Allah'ım! Muhammed'i, Âl-i Muhammed'i, Muhammed'i ve Âl'ini sevenleri iffet ve yeterli bir maaşla rızıklandır. Muhammed'e ve Âl-i Muhammed'e buğzedenleri de çok mal ve evlatla rızıklandır.²

5- Musa b. Cafer (a.s) atalarından Resulullah'ın (s.a.a) şöyle buyurduğunu nakleder:

Dört şey vardır ki, bunlar kişinin bahtiyarlığının göstergeleridir: Salihlerle oturup kalkmak, iyi huylu evlat, uysal eş ve geçimini kendi memleketinde temin etmek.³

6- İmam Musa Kâzım (a.s) şöyle buyurmuştur:

Fakirliğin doğurduğu kimseyi zenginlik şımartır.⁴

7- Bir adam Ebu'l-Hasan Musa b. Cafer'e (a.s) dedi ki: "Bana vaatte bulun." İmam şöyle buyurdu: "*Nasıl vaatte bulunayım? Oysa ben ummadığım şeye umduğumdan daha çok ümitliyim.*"⁵

8- Yahya el-Hazza'dan şöyle nakledilir: İmam Ebu'l-Hasan'a (a.s) dedim ki: "Bazen babamın huzurunda bir şey satın aldığımda onun üzülmesini görüyorum." Buyurdu ki:

Bir şey satın aldığın zaman, onu uzaklaştır, onun huzurunda bir şey satın alma. Birinde alacağın varsa, ona yazmasını söyle. Falan oğlu falan kendi el yazı-

---

1- Biharu'l-Envar, 72/67.

2- Biharu'l-Envar, 72/67.

3- Biharu'l-Envar, 103/86.

4- Biharu'l-Envar, 103/86.

5- el-Fakih, 3/165.

sıyla yazsın ve Allah'ı da kendisine şahit tutsun. Şahit olarak Allah yeter. Çünkü ya yaşarken veya öldükten sonra onu öder.¹

Dua ve Ziyaret

1- İmam Musa Kâzım (a.s) şöyle buyurmuştur:

Dua edin. Çünkü dua ve Allah'tan istemek; takdir edilmiş, hükme bağlanmış ve sadece uygulaması kalmış belayı geri çevirir. Kişi Allah'a dua edip O'ndan isteyince, Allah belayı geri çevirir.²

2- Yine buyurdu ki: *"Her hastalığın bir ilacı vardır."* Anlamı sorulduğunda şöyle buyurdu:

Her hastalığın bir duası vardır. Hastaya dua etmesi ilham edilince, bu, Allah'ın onun şifa bulmasına izin verdiği anlamına gelir.

Ve şöyle buyurmuştur:

Duanın en faziletlisi, Muhammed'e ve Âl-i Muhammed'e (Allah'ın salât ve selâmı üzerlerine olsun) salâvat getirmektir. Sonra kardeşler için dua etmek, sonra kendin için istediğin şeylere kavuşmak amacıyla dua etmendir. Kulun Allah'a en yakın olduğu an, secde ettiği andır.

Bir başka hadiste de buyurmuştur ki:

Dua, Kur'ân okumaktan daha faziletlidir. Çünkü yüce Allah şöyle buyurmuştur: **"De ki: (Kulluk ve yalvarmanız olmasa, Rabbim size ne diye değer versin?"**¹ Yüce Allah, müminin dua etmesini arzu ettiği için, onun duasına icabet etmeyi geciktirir ve "Duymayı istediğim sestir bu." der. Münafığın duasına da

---

1- el-Kâfi, 5/318.

2- Mekarimu'l-Ahlâk, s.316.

1- Furkan, 77.

acele icabet eder ve "Duymayı istemediğim sestir bu." der.¹

3- Ömer b. Yezid anlatıyor: İmam Musa Kâzım'ın (a.s) şöyle dediğini duydum: "*Dua, takdir edilen ve edilmeyen belaları geri çevirir.*" Dedim ki: "Sana feda olayım. Takdir edileni geri çevirmesini biliyoruz, takdir edilmeyeni geri çevirmesi nasıl olur?" "*Takdir edilmemesini sağlar.*" buyurdu.²

4- İmam Musa Kâzım (a.s) şöyle buyurmuştur:

İmam Hüseyin'in (a.s) Fırat kıyısındaki mezarını, hakkını, hürmetini ve velayetini bilerek ziyaret eden kimsenin alacağı en küçük sevap, geçmiş ve gelecek tüm günahlarının bağışlanmasıdır.¹

5- Hasan b. Cehm anlatıyor: İmam Kâzım'a (a.s) sordum: "Hüseyin'in kabrini ziyaret etmek hakkında ne buyurursun?" Bana dedi ki: "*Sen ne düşünüyorsun?*" Dedim ki: "Bazılarımıza göre, bir hac değerindedir; bazılarımıza göre, bir umre değerindedir." Buyurdu ki:

Hüseyin'in kabrini ziyaret etmek, makbul ve iyi kılınmış bir umre değerindedir.²

6- Ahmed b. Cafer el-Beledî, Muhammed b. Yezid el-Bekrî'den, o Mansur b. Nasr el-Medainî'den, o Abdurrahman b. Müslim'den şöyle rivayet etmiştir: İmam Kâzım'ın (a.s) yanına gittim ve dedim ki: "Hangisinin ziyareti daha faziletlidir: Hüseyin'in mi, Emirü'l-Müminin'in mi yoksa falan ve falanın -bütün Ehl-i Beyt İmamları'nı saydım- mı?" Buyurdu ki:

Ey Abdurrahman! İlkimizi ziyaret eden sonumuz, sonumuzu ziyaret eden de ilkimizi ziyaret etmiş

1- Mekarimu'l-Ahlâk, s.447.

2- Biharü'l-Envar, 93/297.

1- Sevabu'l-A'mal, s.111-112.

2- Sevabu'l-A'mal, s.111-112.

gibidir. İlkimizi veli edinen sonumuzu, sonumuzu veli edinen de ilkimizi veli edinmiştir. Bizim dostlarımızdan birinin ihtiyacını karşılayan kimse, hepimizin ihtiyacını karşılamış gibidir.

Ey Abdurrahman! Bizi sev, bizi seveni de sev. Bizimle ilgili olanı sev ve bizim için sev. Bizi dost edin ve bizi dost edineni dost edin. Bize buğzeden buğzet. Bizi reddeden, dedemiz Resulullah'ı (s.a.a) reddetmiş gibidir. Resulullah'ı (s.a.a) reddeden de Allah'ı reddetmiş gibidir.

Haberin olsun, ey Abdurrahman! Bize buğzeden, Muhammed'e buğzetmiş, Muhammed'e buğzeden de Allah'a buğzetmiş olur. Allah'a buğzedeni de Allah'ın, onu yardım eden kimsesi olmaksızın cehenneme atması bir haktr.¹

7- Amr b. Osman er-Razi anlatıyor: İmam Kâzım'ın (a.s) şöyle dediğini duydum:

Bizi ziyaret etmeye gücü yetmeyen bir kimse, salih dostlarımızdan birini ziyaret etsin. Ona, bizi ziyaret etmiş kadar sevap yazılır. Bizimle bağlarını sürdürmeye güç yetiremeyen, salih dostlarımızdan biriyle ilişkiye geçsin. Ona, bizimle bağlarını sürdürmüş gibi sevap yazılır.²

8- İshak b. Ammar anlatıyor: İmam Kâzım'a (a.s) dedim ki: "Mümin insan, kimin kendisinin kabrini ziyaret etmeye geldiğini bilir mi?" Buyurdu ki:

Evet, kabrinin yanında bulunduğu sürece onunla kaynaşır, ünsiyet kurar. Oradan kalkıp kabrini terk ettiğinde, kabrinden ayrılmış olmasından dolayı bir yalnızlık hisseder.³

1- Kâmilu'z-Ziyarat, s.335.

2- Kâmilu'z-Ziyarat, s.319.

3- Kâmilu'z-Ziyarat, s.319.

İmam Musa Kâzım'dan Öğütler ve Hikmetli Sözler

İmam Musa Kâzım'dan (a.s) şöyle rivayet edilmiştir:

- Nafile namazlar, her mümin için Allah'a yaklaştırıcı bir vesiledir.

- Hac, zayıf kimselerin cihadıdır.

- Her şeyin zekâtı vardır, bedeninin zekâtı da nafile oruçtur.

- Allah'ı bilmekten sonra ibadetlerin en faziletlisi, hayâ yerlerini haramdan korumaktır.

- Allah'a hamt ve Peygamber'ine (s.a.a) salât etmeden önce dua eden kimse, kirişsiz ok atan kimse gibidir. (Kirişsiz ok hedefine ulaşmadığı gibi, böyle bir dua da kabul görmez.)

- Gerisinden emin olan kimse, infak etmeye sarılır. İktisatlı davranan kimse yoksul düşmez.

- Tedbir, maişetin yarısıdır.

- İnsanları sevmek, insanlara sevgiyle, sempatiyle yaklaşmak, aklın yarısıdır.

- Çok keder ihtiyarlatır. Acelecilik ahmaklıktır.

- Çoluk çocuk azlığı, iki kolaylıktan biridir.

- Anne ve babasını üzen, onlara asi olmuştur.

- Musibet esnasında ellerini dizlerine vuran veya ellerinden birini öbürüne vuran kimsenin bütün ecri boşa gitmiş olur. Bir musibete uğrayan kimsenin bu musibetten dolayı ecir alması için, musibet esnasında sabır göstermiş olması ve musibetin çarpması esnasında, "inna lillah..." demiş olması gerekir.

- Bir ihsanın değerini ancak, din veya asalet sahibi kimse anlar.

- Yüce Allah yardımı ihtiyaç oranında, musibeti de sabır oranında indirir.

- İktisat edip, kanaatkâr olan kimsenin sahip olduğu nimetler devam eder, saçıp savuran ve israf eden kimsenin elindeki nimetler tükenir.

- Emaneti sahibine eda etmek ve doğru konuşmak rızkı çeker, emanete ihanet etmek ve yalan söylemek ise fakirlik ve münafıklığa yol açar.

- Yüce Allah karıncaya kötülük diledi mi ona iki kanat verir. O da uçar ve kuşlara yem olur.

- Bir müminin yaptığı iyiliğin iyilik olması için şu üç şart gereklidir: İyiliği küçük görmek, gizlemek ve bir an önce yapmak. Bir mümine yaptığı iyiliği küçük gören kişi, kardeşini yüceltmüş olur. Yaptığı iyiliği büyük gören kimse, kardeşini küçültmüş olur. Yaptığı iyiliği gizleyen kimse, fiilini onurlandırmış olur. Vaat ettiğini çabuk bir şekilde yerine getiren kimse, bağış gönül hoşluğuyla beraber kılınıştır.⁴

- Helak olmana sebep olma ihtimali olsa bile hakkı söyle. Çünkü hakkı söylemek senin kurtuluşundur. Kurtuluşuna sebep olsa bile batılı bırak. Çünkü batıl senin helak olmanın sebebidir.⁵

- Allah'ın hikmetini anlayan bir kimse, O'nun rızkı geç verdiğini düşünmemeli ve verdiği hükümde de hata bulmaya kalkmamalıdır.

Adamın biri anlatıyor: İmam Kâzım'a (a.s), "Yakin nedir?" diye sordum. Buyurdu ki:

- Yakın; Allah'a tevekkül etmek, O'na teslim olmak, O'nun hükmüne razı olmak ve işleri O'nun iradesine bırakmak demektir.

Abdullah b. Yahya⁶ anlatıyor: İmam Kâzım'a (a.s) bir mektup yazdım ve mektupta, "İlminin sonu kadar Allah'a

---

4- Tuhafu'l-Ukul, s.403.

5- el-İhtisas, s.32.

6- Bu hadisi Şeyh Saduk, et-Tevhid kitabının İlim babında el-Kahilî aracılığıyla Musa b. Cafer'den (a.s) rivayet etmiştir. el-Kahilî ise Abdullah b. Yahya el-Esedî el-Kûfî'dir ki, İmam Cafer Sadık ile İmam Musa Kâzım'ın (üzerlerine selâm olsun) seçkin ashabından olan İshak b. Yahya'nın kardeşidir ve bir kitabı vardır.

hamdolsun!" şeklinde bir ifade kullandım. Cevabında şöyle buyurdu:

- "İlminin sonu kadar" demeyin. Çünkü O'nun ilminin sonu yoktur. Ama "Rızasının sonu kadar" diyebilirsiniz.¹

Bir adam İmam'a "el-cevad=cömert"ın anlamını sordu. Buyurdu ki:

- Sözlerinin iki yönü vardır. Eğer mahlûkları soruyorsan, Allah'ın farz kıldığını eda eden, veren kimse cömerttir. Cimri ise, Allah'ın farz kıldığını eda etmeyen, vermeyen kimsedir. Eğer yaratıcıyı kastediyorsan, O verse de cömerttir, vermese de. Çünkü verirse, sana ait olmayan bir şeyi verir; vermezse, sana ait olmayan bir şeyi vermemiş olur.

Bir gün Şiasından bir adama şöyle seslendi:

- Ey falan! Allah'tan kork ve helak olmana sebep olsa da hakkı söyle; çünkü hakkı söylemen senin kurtuluşunun sebebidir. Ey falan! Allah'tan kork ve kurtulmana sebep olsa da batılı bırak; çünkü batıl senin helakinin sebebidir.

Vekillerinden biri İmam'a (a.s) dedi ki: "Allah'a yemin ederim ki, sana ihanet etmedim." Buyurdu ki:

- Bana ihanet etmenle malımı zayi etmen aynıdır. Hıyanet, bu ikisinin sana nispet en kötüsüdür.
- Allah'a ibadet hususunda infak etmekten kaçınma, yoksa aynı miktarı günah hususunda harcamaya mecbur kalırsın.

- Mümin, terazinin iki kefesine benzer; imanı artıkça sınama amaçlı musibeti de artar.

Bir kabrin başında durup şöyle buyurdu:

1- Biharu'l-Envar, 75/319.

- Sonu bundan ibaret olan bir şeyin (dünya hayatının) başından da uzak durmak gerekir. Başı bundan ibaret olan bir şeyin (ahiret hayatının) sonundan korkmak gerekir.

- Allah'ın zatı hakkında konuşan, helak olur. Liderlik peşinde koşan, helak olur. Kendini beğenen, helak olur.

- Dünyevî ve dinî ihtiyaçları karşılamak alabildiğine zordur. Çünkü hangi dünyevî ihtiyacına elini uzatsan, bir günahkârın senden önce davrandığını görürsün. Uhrevî ihtiyaçlar hususunda ise, sana yardım edecek kimse bulamazsın.

- Dört davranış vardır ki bunlar vesvese türündendir: Çamur yemek, parmaklarla balçığı ufalamak, tırnakları dişlerle koparıp yemek ve sakal kıllarını yolup yemek. Üç şey göze aydınlık verir: Yeşile bakmak. Akan suya bakmak ve güzel yüze bakmak.

- İyi komşuluk, komşuya eziyet etmemek değildir; komşunun eziyetine sabretmektir.

- Kardeşinle aradaki utangaçlık ve çekingenlik duygusunu ortadan kaldırma, bir utanma ve çekingenlik duygusunun kalmasına özen göster. Çünkü bu duygunun gitmesi, hayânın tamamen ortadan kalkması anlamına gelir.

Oğullarından birine şöyle dedi:

- Oğulcuğum! Allah seni, yasakladığı bir günahı işlerken bulmasın. Allah seni emrettiği bir ibadeti terk ederken bulmasın. Her zaman ciddiyetle ve kararlılıkla ibadet et, Allah'a itaat et. Allah'a ibadet ve itaat hususunda eksik kaldığını aklından çıkarma. Çünkü Allah'a hakıyla ibadet etmek imkânsızdır, bu hususta kendini her zaman eksik gör. Mizahtan sakın. Mizah, imanının nurunu götürür ve kişiliğini hafif gös-

terir. Usanmaktan ve tembellikten sakın. Çünkü bu i-kisi, dünya ve ahirette payına düşen nimetlere kavuş-mana engel olurlar.

Yine şöyle buyurmuştur:

- Bir yerde zorbalık hakka galip gelmişse, iyice öğrenip anlamadan biri hakkında hayır zanda bulun-mak doğru olmaz.

- Bir insanın, eşinden ve küçük çocuğundan baş-kasının ağzını öpmesi caiz değildir.

- Vaktinizi dört kısımda değerlendirmeye çalışın: Bir bölümünü, Allah'a dua etmeye; bir bölümünü, ge-çiminizi temin etmeye; bir bölümünü, size ayıplarını-zı gösterecek, iç dünyanızın arınmasına yardımcı ola-cak kardeşleriniz ve güvendiğiniz kişilerle geçirmeye; bir bölümünü de harama kaçmadan lezzetleriniz (he-lalinizle halvet etmek) için ayırın. Bu son bölümü ger-çekleştirdiğiniz vakit diğer üç bölüme de güç yetirebi-lirsiniz. Nefsinize yoksulluğu veya uzun yaşamayı telkin etmeyin. Çünkü nefsinde yoksulluk tekin eden, cimrileşir. Nefsinde uzun ömür yaşayacağını telkin e-den, haris olur. Nefsinde dünyadan bir pay ayırın; helal olan, kişiliği zedelemeyen ve israfa kaçmayan şeylerden canın çektiğini verin. Bunu yaparak dinî gö-revleri yerine getirmede bundan yardım almış olursu-nuz. Çünkü Resulullah'tan (s.a.a) şöyle rivayet edil-miştir: "Dünyasını dini için veya dinini dünyası için terk eden, bizden değildir."

- Allah'ın dininde derin kavrayış (tefeküh) sahibi olun. Çünkü fıkıh; basiretin anahtarı, ibadetin tamam-layıcısı, din ve dünya olarak yüksek menzillere, üstün mertebelere yükselmenin sebebidir. Fakihin abitten üst-ünlüğü, güneşin yıldızlardan üstünlüğü gibidir. Di-ninde tefeküh sahibi olmayanın hiçbir amelinden Allah razı olmaz.

İmam Musa Kâzım (a.s), Ali b. Yaktin'e şöyle buyurmuştur:

- Sultan için çalışmanın kefareti, kardeşlere ihsan-
da bulunmaktır.

Yine şöyle buyurmuştur:

- Bir yerde insanlar, daha önce işlemedikleri günahları işlemeye başlarsa, Allah da önceden hesaba katmadıkları, hazırlıklı olmadıkları belaları indirir üzerlerine.

- Devlet başkanı adil ise, ona ecir, sana da şükür gerekir. Eğer zalim ise, ona vebal vardır, sana da sabır gerekir.¹

İmam Musa Kâzım (a.s) iki adamın birbirlerine sövdüklerini gördü ve şöyle buyurdu:

- İlk önce başlatan, daha zalimdir. Hem kendi vebali, hem de mazlumun vebali onun boynunadır, mazlum haksızlık etmediği sürece.

Yine şöyle buyurmuştur:

- Kıyamet günü bir münadi şöyle seslenir: "Allah'ta hakkı olanlar ayağa kalksınlar." Sadece başkasını affedenler ve barışanlar ayağa kalkarlar. Onların eciri Allah'a aittir.

- Cömert ve güzel ahlâk sahibi kimse Allah'ın himyesindedir. Allah, onu cennete yerleştirmeye kadar yalnız bırakmaz. Allah'ın gönderdiği her peygamber cömerttir. Babam vefat edinceye kadar sürekli olarak bana cömertliği ve güzel ahlâkı tavsiye etti.

Halife Harun Reşid'in İmam'ı (a.s) hapsedmekle görevlendirdiği Sindî b. Şahik, İmam'a (a.s), vefat edeceği sırada, "Müsaade et, seni ben kefenleyeyim." dedi.

1- Tuhafu'l-Ukul, s.408-411.

İmam (a.s) buyurdu ki:

Ehl-i Beyt olarak bizim haccı ilk yerine getirenlerimizimizin hac parası, kadınlarımızın mehri ve ölülerimizimizin kefeni mallarımızın en temizinden olur.

İmam Musa Kâzım (a.s), Fadl b. Yunus'a şöyle buyurmuştur:

- Hayır, ulaştır ve hayır söyle. "İnsanlar nasıl ben de öyle" deme.

Dedim ki: "Bunun anlamı nedir? Buyurdu ki:

"Ben insanların çoğunluğuyla beraberim, ben onlardan biriyim, onlar nasıl davranıyorlarsa ben de öyle." deme. Çünkü Resulullah (s.a.a) şöyle buyurmuştur: "Ey insanlar! İki yol var: Biri hayır yolu, biri şer yolu. Şer yolu size hayır yolundan daha sevimli gelmesin."

Rivayet edilir ki, bir gün İmam Musa Kâzım (a.s) çirkin görünümlü zenci birinin yanından geçerken ona selâm verdi, atından inip yanında oturdu ve uzun süre onunla sohbet etti. Sonra da bir ihtiyacının olması durumunda, kendisine söylediği takdirde, ihtiyacını karşılayıp karşılamayacağını sordu.

Orada bulunanlar dediler ki:

Ey Resulullah'ın oğlu! Böyle bir adamın yanına iniyor, sonra ona ihtiyaçlarını mı arz ediyorsun? Hâl-buki senin ona muhtaç olmandan çok o sana muhtaçtır.

Bunun üzerine İmam (a.s) şöyle buyurdu:

- O, Allah'ın kullarından bir kuldür. Allah'ın kitabına göre bir kardeşidir. Allah'ın memleketinde komşudur. İkimiz en hayırlı babada, yani Âdem'de (a.s), en üstün dinde birleşiyoruz. Bakarsın zaman bizi ona muhtaç düşürür, -ona daha önce tepeden baktıktan sonra- önünde tevazu ile durduğumuz görülür.

Sonra şu şiiri okudu:

Bağları sürdürmemizi hak etmeyenlerle de bağla-
rımızı sürdürürüz.

Bir gün arkadaşsız kalmaktan korktuğumuz için.¹

* * *

İmam Musa Kâzım'ın (a.s) kültürel ve ilmî mirası içinde gerçekleştirdiğimiz bu kısa ve seri gezintiyle yetiniyoruz. Yüce Allah'tan, Ehl-i Beyt'in (a.s) rehberliğinde hareket etmemizi kolaylaştırmasını diliyoruz. Çünkü Ehl-i Beyt, heva ve vehim karanlıklarından beri rabbanî hidayetin ve tertemiz arı duru kaynağın temsilcileridirler.

Âlemlerin Rabbi olan Allah'a hamdolsun

1- Tuhafu'l-Ukul, s.412-413.

İÇİNDEKİLER

Takdim	7
Önsöz.....	9

Birinci Bölüm / 19

İmam Musa Kâzım'ın Hayatına Kısa Bir Bakış	21
İmam Musa Kâzım'ın Kişiliğinden İzlenimler	25
İmam Musa Kâzım'ın Kişiliğinden Görünümler.....	33
1- İlminin Genişliği.....	33
2- İbadeti ve Takvası	34
3- Zühdü	38
4- Cömertliği	39
5- Tahammül ve Hilmi.....	41
6- İrşat Etmesi ve Yönlendirmesi	43
7- İnsanlara İyilik Etmesi.....	45

İkinci Bölüm / 49

İmam Musa Kâzım'ın Doğumu	51
İmam Musa Kâzım'ın Hayatının Aşamaları	59
İmam Musa Kâzım Babasının Himayesinde	63

İmam Cafer Sadık'ın İmam Musa Kâzım'ın İmamlığına Dair Sözleri.....	68
--	----

Üçüncü Bölüm / 75

İmam Musa Kâzım Döneminin Özellikleri	77
--	-----------

Birinci Nokta	78
İkinci Nokta.....	80
Üçüncü Nokta	84
Dördüncü Nokta.....	86
Beşinci Nokta	86
Altıncı Nokta.....	87

İmam Musa Kâzım'ın Mansur Döneminde Sergilediği Tavırlar	91
---	-----------

1) İmam Musa Kâzım ve Mevzilerin Sağlamaştırılması	91
2) İmam Musa Kâzım ve Ahlâkî Çöküşü Düzeltme Çabası. 96	
3) İmam Musa Kâzım ve İçeriden Kaynaklanan Tehditler. 100	
4) İmam Musa Kâzım ve Şer'i Siyasal Önderlik Meselesi Üzerinde Yoğunlaşması	104
Birinci Faaliyet: Düşünce Alanında.....	104
İkinci Faaliyet: Amel Alanında	107
İmam Musa b. Cafer'in (a.s) Halife Mansur'un Ölümünü Önceden Haber Vermesi	108

İmam Musa Kâzım ve Mehdi Abbasî Yönetimi	111
---	------------

Mehdi Döneminin Belli Başlı Özellikleri.....	111
İmam Musa Kâzım'ın (a.s) Genel Faaliyetleri	117
1) Siyasî Alandaki Faaliyetler.....	117
2) Ahlâk ve Eğitim Alanı	122

3) İlim Alanı.....	123
İmam Musa Kâzım ve Salih Cemaatin Yapılanması	127
1) Ehl-i Beyt Çizgisine Bağlılık Üzerinde Yoğunlaşma	127
2) Siyasal Bilinçlendirme	131
3) Pratik Yapılanma ve Fikrî Mensubiyet.....	133
İmam Musa Kâzım'ın (a.s) Tutuklanması.....	134
Abbasî Halifesi Musa Hadi'nin Hükümeti Zamanında	
İmam Musa Kâzım (a.s).....	136
Fahh Ayaklanması.....	136
Ayaklanmanın Sebepleri	136
Ayaklanmanın Sonuçları.....	138
Fahh Ayaklanmasının Analizi ve İmam Kâzım'ın (a.s)	
Ayaklanma Karşısındaki Tavrı.....	139
Musa Hadi'nin Reşid'i Velihtlıktan Azletme Girişimi.....	141

Dördüncü Bölüm / 143

Harun Reşid Döneminin Özellikleri ve İmam'a (a.s) Karşı	
İzlediği Siyaset	145
1) Harun Reşid Döneminin Özellikleri.....	146
2) Harun Reşid'in İmam Musa Kâzım'a Karşı Takındığı	
Tavır	149
Birinci Grup.....	150
İkinci Grup	156
İmam Musa Kâzım'ın Harun Reşid Yönetimine Karşı	
Takındığı Tavır.....	165
İmam ve Harun Reşid Siyaseti	165
İmam (a.s) ve Salih Cemaat.....	168
Siyasal Alan.....	169
1- Siyasal Açıdan Ehl-i Beyt Çizgisine Bağlılığı Pekiştirmek. 169	

2- Takiyye İlkesini Pekiştirmek.....	171
3- Yönetim Mekanizmasına Sızma.....	171
Eğitim Alanı	173
İlim ve Fikir Alanı.....	179
Dinde İstinbat ve Tefekkuh Metodu	182
İmam Musa Kâzım Döneminde Münazaralar	183
İmam Musa Kâzım'ın Şehit Edilinceye Kadar Hapiste Tutulması.....	187
İmam'ı Hapse Atma Planı	187
İmam'ın Tutuklanması.....	190
İmam Basra Zindanında.....	191
İsa'ya İmam'ı Öldürmesi Yönünde Direktif Verilmesi.....	192
İmam'ın Bağdat'a Götürülmesi.....	192
İmam'ın Dua Etmesi ve Serbest Bırakılması.....	193
İmam'ın (a.s) İkinci Kez Tutuklanması.....	194
İmam (a.s), Sindî b. Şahik'in Zindanında	195
İmam'ın (a.s) Zindandaki Faaliyetleri	195
1- Zindanda İbadet Etmek.....	195
2- Âlimlerin Onunla Temasa Geçmesi.....	196
3- Fetva İsteklerinin Ona İletilmesi	196
4- Vekillerin Tayin Edilmesi.....	196
5- Kendisinden Sonraki İmamı Tayin Etmesi	197
6- Vasiyeti	197
7- Reşid'in Baskılarına Karşı İmam'ın (a.s) Sarsılmaz Direnci ve Göz kamaştırıcı Heybeti	198
İmam, Harun Reşid'in Büyüklenmesine Karşı Çıkıyor.....	198
1- Cariye Göndermek.....	199
2- İmam'ı (a.s) Zehirleme Girişimi.....	200

3- İmam'ın Serbest Bırakılmasına Yönelik Girişimler.....	201
4- İmam'ın (a.s) Harun Reşid'e Yazdığı Mektup	202
İmam Musa Kâzım'a Suikast Düzenlenmesi	203
En Yüce Dostun Katına.....	205
İmam'ın (a.s) Öldürülmesinin Araştırılması	207
Birinci Adım	207
İkinci Adım.....	209
İmam'ın Naşının Köprü Üzerine Konulması	210
Süleyman'ın Girişimi	211
Cenaze Töreni	213
İmam'ın (a.s) Naşının Teşyii ve Defnedilmesi.....	214
İmam Musa Kâzım'ın (a.s) İlmî Mirası	215
İlmin Temelleri ve İrfanın Mertebeleri	217
İrfanın Kaynakları ve Metotları.....	218
Tevhit ve İlâhî Tedbirin Esasları	244
Resulullah'ın Siretinden ve Hayatından	246
İmamet ve İmamlar.....	254
İmam Kâzım'dan (a.s) Sonraki Vasi.....	260
Beklenen İmam Mehdi.....	262
Resulullah'ın Ashabı ve Ehl-i Beyt İmamları.....	265
İman, Küfür ve Şüphe.....	266
Günahlar	270
Dili Muhafaza Etmek	272
Marufu Emretmek ve Münkeri Nehyetmek	274
Şehit ve Allah Yolunda Cihat Eden Kimse	275
Ganimetler.....	276

Çalışma ve Geçim.....	277
Dua ve Ziyaret	279
İmam Musa Kâzım'dan Öğütler ve Hikmetli Sözler	282